

გულანი

GULANI

Samtskhe-Javakheti State University

GULANI

15

Publishing-House
„Akhaltsikhe University”
Akhaltsikhe -2014

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

გულანი

15

გამომცემლობა
„ახალციხის უნივერსიტეტი“
ახალციხე – 2014

УДК (უაკ) 81+82+93/94+37
UDC გ 936

რედაქტორი: **მერაბ ბერიძე**

სარედაქციო საბჭო: **ნესტან სულავა** (რედაქტორის მოადგილე),
მაკა ბერიძე (პასუხისმგებელი მდივანი),
თინა იველაშვილი, მარინე შონია, რომან გოგოლაური

მდივანი: **ნინო დობორჯგინიძე**

რეზიუმეები თარგმნა **გულნარა ჯანოვამ**

რედაქციის მისამართი: ახალციხე, რუსთაველის ქ. №106

ხარ – ფშპის შინაგან ქართულში

ხარ- ფუძეს ქართულში დიდი დაცვირთვა აქვს. მისგან მიღებულია ისეთი ლექსიკური ერთეულები, როგორცაა: ხარება, სიხარული, მახარებელი, სახარება, სახარებელი, სახარული და სხვა. განვიხილავთ თითოეულ მათგანს ძველსა და ახალ ქართულში:

ქართული ოთხთავის სიმფონია-ლექსიკონის მიხედვით „ხარ, ი/უ -2: მე მიხარის თქვენთვის, ი. 11,15; სიხარულით უხარის ვმითა სიძისათა.. (მიხარის, უხარის, გიხარინ, უხარინ, გიხაროდამცა, უხაროდა, გიხაროდენ, უხაროდის [ნ.კ. სიხარულ]

ა: ხარება (გახარებ, ახარებს, ახარებდა, ახარებდეს).

ი: იხარებნ, იხარებდა, იხარებდეს, იხარებდ, იხარებდინ, ვიხარებდეთ, იხარებდენ, ვიხარე, იხარეთ („სიხარულით **იხარებნ** ყმასა მის სიძისასა“).

ე: ეხარების - „მკუღარნი აღდგებიან და ჭირვეულთა **ეხარების**“.

ხარებად - „მომივლინე სიტყუად შენდა და **ხარებად** ამას“.

„**მახარებლად** გლახაკთა მომავლინა მე“.

„გლახაკთა **ხარებულ** არს“ (იმნაიშვილი, 1986: 770-771).

სიხარული: „იყოს შენდა სიხარულ და მხიარულება ...“ (იმნაიშვილი, 1986: გვ. 541).

„ესრეთ იყოს **სიხარული** ცათა შინა ერისთვის ცოდვილისა“.

„შევედ **სიხარულსა** უფლისა შენისასა...“

„განიხარეს **სიხარულითა** დიდითა ფრიად“.

ძველი ქართული ენის ლექსიკონის მიხედვით, ხარება არის „შუება“, მხიარულება, „განშუება“ „განცხრომა“. განხარება, მოხარული, სახარულევანი, სახარება (სახარებამან კეთილმან ახარის მას) (აბულაძე, 1973: 382).

სახარული - „სიხარული“, მხიარულება: „სახარულო ჩემო“ (ფს. 31,7), „სახარულ ვექმენ მტერთა“ (მ.ხც. 143 გ); **სახარულე-**

ვანი - გახარებული: „ვითარცა დედა, შვილთა მიერ სახარულევანი“ (ფს. 112,9); **სახარება** - ოთხთავი: „სახარებადცა კეთილი მოაქუნდეს“, „სახარებაჲმან კეთილმან ახარის მას“ (აბულაძე, 1973: 560).

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით, **სახარება (სახარებისა)** არის „ეკლ. ბიბლიის ნაწილი, რომელშიც შედის ალექსის პირველი ოთხი წიგნი. შეიცავს ლეგენდებს ქრისტეს ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ. წარმოადგენს ქრისტიანული სარწმუნოების საფუძველს - ოთხთავი//ერთი ამ წიგნთაგანი, მათეს სახარება. - მარკოზის სახარება“ (ქეგლ. ტ. VI, 1960: 946).

სახარებელ (სახარებლისა) - „მიმდ. ვნებ. მკ. რაც უნდა ახარონ ან რითაც უნდა იხარონ, გასახარებელი“ (ქეგლ., 1960: 946).

სახარებლად „ზმნს. რომ ახარონ ან იხარონ, გასახარებლად („გახარებული ხელმწიფის შვილი იმ ღამესვე დაინიშნა ქალზე და მეორე დღეს გასწია დედ-მამის სახარებლად ქალაქში (ზღაპარი)“ (ქეგლ., 1960: 946).

სიხარული (სიხარულისა) 1. „გრძნობა, რომელსაც იწვევს სასიამოვნო რამ, სიამოვნების, კმაყოფილების განცდა, მხიარული განწყობილება. 2. გადატ. ვინც (რაც) ასეთ გრძნობას იწვევს, სიამოვნების, კმაყოფილების მომნიჭებელი „შენისთანა შევირდი ოსტატის სიხარულია (ილია). ჩემო სიხარულო - აღერსიანი მიმართვა საყვარელი არსებისადმი“ (ქეგლ., 1960: 1110).

ხარება (ხარებისა) - 1. „სახელი ახარებს ზმნის მოქმედებისა: სასიხარულო, სასიამოვნო ამბის პირველად თქმამიხარება („რატომ არ ძალმიძს მოგება ბავშვების ცელქი გულისა, ხარება მათთვის სანატრელ ღამაზი გაზაფხულისა“ (შ. მღვიმ.) 2. ფესვების გადგმა, გაზრდა (დარგული მცენარეების) - გახარება“.

2. ეკლ. ქრისტიანული დღესასწაული (მოდის 25 მარტს) (ქეგლ., 1963: 1341).

ძველი ქართული ენის გრამატიკის მიხედვით, **დანიშნულების სახელთა** საწარმოებლად ძველ ქართულში გამოყენებულია პრეფიქს-სუფიქსი სა-ე, სა-ო, სა-ურ (შანიძე, 1976: 54).

სა-ურ (დისიმილაციით სა-ულ): ცეცხლი - სა-ცეცხლ-ური, განძი- სა-განძ-ური, რწყ-აღ-ი - სა-რწყ-ული და მისთ.

სახელზმნაში (საწყისი და მიმდებარე) თუ ზმნას ერთვის სი თავსართი, მას კიდევ უნდა სუფიქსი იღ: (სი-ილ), ულ (სი-ულ) ან ოლ (სი-ოლ).

სი-ილ: სი-მშ-ილ-ი, სი-რბ-ილ-ი...

სი-ულ: სი-ხარ-ულ-ი, სიყუარ-ულ-ი, სი-ნან-ულ-ი... როგორც მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, ა სუფიქსი აწარმოებს სა-წყისებს გარდამავალი ზმნებისგან, მათვე ემატება ნ-არიანი საწყისი, ხოლო დანარჩენი აფიქსები (ომ, ოლ, ილ, ს და სი) გარდაუვალი ზმნების საწყისის მაწარმოებლებია (შანიძე, 1976: 136-7).

ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიურ ლექსიკონში აღნიშნულია, რომ ხი- ფუძე დადასტურებულია როგორც ქართულში (მ-ხი-არ-ულ-ი, მხ-ხი-არ-ულ-ებ-ა- ა...), ასევე მეგრულსა (ხი-ოლ-ი - სიხარული) და სვანურში (ხი-ად - სიხარული, ხი-ად-ულ - სიხარული). ქართული ხი- ფორმის შესატყვისებია მეგრული ხი- და სვანური ხი-. მასალა შეაპირისპირა ნ. მარმა, გ. კლიმოვმა საერთო-ქართველური ფუძე-ენისთვის აღადგინა* ხიად- არქეტიპი (ფენრიხი, სარჯველაძე, 1990: 486).

ბერძნულ ენაში, როგორც ეტიმოლოგიურ ლექსიკონებშია განმარტებული, **χαρά** ძველი ბერძნულიდან უნდა მომდინარეობდეს (**χαίρω**) (ბამბინოტისი, 1925), გვაქვს ახალ ბერძნულშიც **χαίρω** (მიხარია) ფორმით (**Χαίρω, χαίρομαι** -მიხარია). წარსული დროის აორისტში, მორფოლოგიური პროცესების თანახმად, იცვლის ფორმას და იღებს შემდეგ სახეს - **χάρ-ικα** (გამეხარდა). **χαρ-** ფუძე მრავლად გვხვდება ბერძნული ენის სიტყვათწარმოებაში. გვაქვს ისეთი ლექსიკური ერთეულები, როგორიცაა - **χάρισμα** (საჩუქარი, ძღვენი), **χαριτομένος** (გახარებული, ბედნიერი, უფასოდ, მუქთად), **χαρισμενος** (მიხარული), **συχαρητήρια** (მილოცვა), **συχαρητήριος** (მისალოცი), **συνεχάρη** (ვულოცავ) და მრავალი სხვა. (ბამბინოტისი, 1925, 1934) **Ευχαριστία** - მადლიერება, სიამოვნება, **Ευχάριστος** - სიამოვნებით, **Ευχαριστώ** - გმადლობ.

ფრაზებსა და გამოთქმებში:

γεια χαρά: γεια (σου / σας) - მისალმება

δίνω χαρά σε κάποιον: προκαλώ ευχαρίστηση σε κάποιον - სიხარულს ვანიჭებ ვინმეს

(είμαι) μια **χαρά** / μια χαρούλα: είμαι σε καλή κατάσταση - ვარ მშვენივრად

κάνω **χαρές**: εκφράζω την **ευχαρίστηση** μου - სურვილებს ვასრულებ, ჩემს მადლიერებას გამოვხატავ

μετά **χαράς**: მე μεγάλη ευχαρίστηση - დიდი სიამოვნებით

παιδική **χαρά**: ειδικά διαμορφωμένος χώρος με υπαίθρια παιχνίδια-საბავშვო გასართობი ცენტრი (ბავშვური, საბავშვო სიხარული)

χαρά Θεού: ηλιόλουστη μέρα - ღვთის წყალობა

χαρά σ' αυτόν που...: είναι τυχερός που.... ბედნიერია, ვინც...

χαράς ευγγέλια: χαρμόσυνη είδηση - სასიხარულო ამბავი
στις **χαρές** σου: (ευχή) στους γάμους σου - შენს ბედნიერებაში, სიხარულში (დალოცვა)

συνώνυμα: ενθουσιασμός, ευχαρίστηση, ικανοποίηση, χαρμονი, χαρμოსύνη

Σύνθετα -კომპოზიტი - μικροχαρά < μικρός + χαρά - პატარა სიხარული

ბერძნულში **χαρ-** ფუძე გვხვდება ანთროპონიმიკაშიც, მამაკაცის (ხარალამბოს, ხარის) და ქალის ხარი (ხარულა) სახელებში.

საკელესიო ტერმინოლოგიაში **χαρ-** ფუძე ისე არ გვხვდება ბერძნულში, როგორც ეს ქართულშია (სახარება, ხარება), ბერძნულში - Διαιθήκη (παλαια, κοινή) აღთქმა (ძველი და ახალი), ευαγγελισμός (ხარება), ευαγγελιστής - სახარების ოთხ ავტორთაგანი.

მედღეტერანულ-ქართველურ მიმართებებში პროფ. რისმაგ გორდუზიანი მიუთითებს, რომ **χάρι** - ვხარობ, **χάρις** „მადლი, მშვენება“ წარმოდგენილია მრავალრიცხოვანი შესაბამისობა ცალკეულ ინდოევროპულ ენასთან. ბუნებრივია, ისმის კითხვა შესაბამისი ქართული და ქართველური ფორმების ბერძნულ ფუძესთან მიმართებასთან დაკავშირებით. საერთოქართველური ხი- ამოსავლად უნდა მივიჩნიოთ ხი-არ ფუძისთვის. ამ ქართულ-ზანურ არქეტიპიდან შეიძლება ხარ- ფუძის წარმოქმნაც ვივარაუდოთ, რომელიც უნდა შესულიყო ინდოევროპული ენების ერთ ნაწილში (გორდუზიანი, 2007: 309-310).

ჩვენი დაკვირვების შედეგად, **ხი-** ფუძე, რომელიც საერთო-ქართველურია და ქართულ-ზანურ არქეტიპად შეიძლება ჩაით-

ვალოს, შესულია ინდოევროპულ და კერძოდ, ბერძნულ ენაში, თუმცა სავარაუდოა, ბერძნულის გზით ისევ დაბრუნუნულიყო ქართულში ხარ- ფუძის სახით.

ხარ- ფუძე ქართულში აწარმოებს როგორც სახელებს, ასევე ზმნურ ფორმებსაც; დართული აქვს ქართული ენისთვის დამახასიათებელი მაწარმოებლები. მაგ. სი-ხარ-ულ-ი, სა-ხარ-ულ-ი, სა-ხარ-ებ-ა, ხარ-ებ-ა, მი-ხარ-ია, გ-ი-ხარ-ია, უ-ხარ-ია, გე-ი-ხარ-ია, გ-ი-ხარ-ია-თ, უ-ხარ-ია-თ.

ხარ- ფუძიანი სახელები პროდუქტიული ჩანს ანთროპონიმიკაში. შვილის შექნით გამოწვეული სიხარული ხშირად დენოტატის სახელდებაშია გამოხატული და ეს სხვადასხვა ფორმითა და სემანტიკით გამოიხატება.

თავდაპირველად ხარ- ფუძიანი საკუთარი სახელები ადამიანის სახელებად და მეტსახელებად შეიქმნა, ხოლო შემდეგ მივიდეთ გვარებიც. სიხარული-სიხარულიძე, მახარე/მახარა-მახარაშვილი, მახარობელი-მახარობლიძე, მახარია და სხვა.

ქართულმა ხარ- ფუძე გამოიყენა ზმნური და სახელზმნური ფორმების შესაქმნელად (გ-ა-ხარ-ებ, სი-ხარ-ულ-ი) და მისგან არის წარმოქმნილი სახარული, ძველი ქართულის ფორმა, რომელიც სიხარულის პარალელურად გამოიყენებოდა, სავარაუდოდ ხარ- ქართულში ქრისტიანობამდეა შემოსული და ის დაკავშირებული არ არის უშუალოდ სასულიერო ლიტერატურასთან. წინააღმდეგ შემთხვევაში, გვექნებოდა საღვთო ლიტერატურის აღმნიშვნელი სახელწოდებანი, რომელიც გვაქვს ბერძნულში. ძველი ქართული ენის ლექსიკონში ევანგელესახარებაა: „თანა - წარიტანა ევანგელჳ თჳსი“... შუშ., 25. „ჳელთა შინა მისთა უპყრიან წმიდაჲ ევანგელჳ ღამე და დღე“ sin - 6. 126. v. (აბულაძე, 1973: 146).

ლიტერატურა:

შანიძე, 1976 - ა. შანიძე, ძველი ქართული ენის გრამატიკა, თბ., 1976.

აბულაძე, 1973 - ილ. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბ., 1973.

გორდეზიანი, 2007 - რისმაგ გორდეზიანი, მედიტერანულ-ქართველური მიმართებები, II, წინაბერძნული, თბ., 2007.

იმნაიშვილი, 1986 - ქართული ოთხთავის სიმფონიალექსიკონი, ი. იმნაიშვილის რედაქციით, თბ., 1986.

ქეგლ. 1960 – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. VI, თბ., 1960.

ქეგლ. 1963 – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. VIII, თბ., 1963.

ბერძნულ-ქართული ლექსიკონი, თბ., 2006.

ფენრიხი, სარჯველაძე, 1990 – ჰაინც ფენრიხი, ზურაბ სარჯველაძე, ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, თბ., 1990.

ბამბინიოტისი, 2002 - Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ, ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, 2002.

Merab Beridze
Maia Kukchishvili

ABOUT THE KHAR- ROOT IN GEORGIAN

The root **kh**ar has a great load in the Georgian language. It forms such lexical units as: The Annunciation, joy, evangelist, gospel and others.

χαρά should be coming from Old Greek (**χαίρω**). We have Modern Greek form - **χαίρω** (I am happy/ I am joyful) (**Χαίρω, χαίρομαι** - I am happy/ I am joyful). According to the morphological processes in the aorist past it changes the form and becomes **χάρ-ικα** (I was happy/ I was joyful).

The root **χαρ-** is found in the Greek word building. We have such lexical units like: - **χάρισμα** (the gift), **χαρούμενος** (happy, free, free of charge), **χαριτομένος** (funny), **συγχαρητήρια** (congratulate), **συγχαρητήριο** (salutatory), **συνεχάρη** (I congratulate) and so on. **Ευχαριστία** – gratitude, pleasure, **Ευχάριστος** – with great pleasure, **Ευχαριστώ** - Thank you.

Khi root has its equivalence in Georgian language-dialects (G. Klimov, N. Mari, H. Henrich, Z. Sarjveladze) and settled in Indo-European language, in Greek language (R. Gordeziani).

In our opinion, **khi** root changed phonetically and came back in Georgian Language as a **kh**ar form.

As a result of our observation it appeared that the Greek root, **χαρ** forms nouns and verbal forms.

khar root nouns are productive in anthropology as well.

**კნინობითობის მაწარმოებელი სუფიქსები სოფ. ვალის
გვარსახელებსა და მიტბგვარებში**

ცნობილია, რომ სოფ. ვალის გვარსახელები გამოირჩევა როგორც შტო-გვართა მრავალფეროვნებით, ასევე წარმოქმნილი გვარების სიუხვითაც. სადერივაციო ელემენტთა სიუხვე ვლინდება არა მარტო გვარსახელებში, არამედ საგვაროვნო სახელწოდებებშიც, რომლითაც ასე მდიდარია ვალე. გვარსახელებიდან ასეთებად, შეიძლება დასახელდეს: ათუნაშვილი, გოგილაშვილი, ტატალაშვილი, კაკაჩიშვილი. ხოლო მეტგვარებიდან, - ინგლიზათები, ნენიკოთები, კოჭოთები, ბოლოკათები, გრიქორათები, ზაქროთები, ლესხოთები, კოსტანათები (მანველიშვილების შტოდან). ჩიტაშვილებიდან - ჩიტათები, ბიჯილათები, ჩიტაპეტათები, ლალათები, კაცოთები, ლუჩიათები.

„ქართული ანთროპონიმის უძველეს ფონდში უნდა გამოიყოს სამი ჯგუფის სახელები: ძირეული, წარმოქმნილი და თხზული. მეორე და მესამე ჯგუფი თავის მხრით რთულია და ქვეჯგუფებადაც ცალკეედება. ძირეული სახელები წარმოქმნილ და თხზულ სახელთა არქტიპები უნდა იყოს“ (ლლონტი, 1967: 14).

ვარლამ თოფურია პირველმა მიაქცია ყურადღება ონომასტიკურ ლექსიკაში სადერივაციო ელემენტების სიუხვეს და შემდეგი მოსაზრება გამოთქვა: „ქართული მასალის, კერძოდ, საკუთარ სახელთა და მათგან წარმოქმნილ გვართა შესწავლა შესაძლებლობას იძლევა გაცილებით მეტი ნიშნები გამოვყოთ, ვიდრე ეს სამეცნიერო ლიტერატურაშია ნაჩვენები“. (თოფურია, 1979:59). ამავე ნაშრომში გამოჩენილმა მეცნიერმა მიუთითა მის მიერ შენიშნულ კნინობითობის დამატებით სუფიქსებზე (-ოკ, -ულ, -ან, -ინ, -იტ, -უც, -უჭ, -ინ, -უნ... და ამათი შეერთებით წარმომდგარი -ოკ-ინ-ა, (წვერ - ოკ-ინ-ა), -უკ-ელ-ა (მამ -უკ-ელ-ა), იშვიათი არაა ერთისა და იმავე სახელისაგან კნინობითის წარმოება სხვადასხვა ბოლოსართით მაგ: პაპა-საგან გვაქვს: პაპ-ალ-ა (პაპალაშვილი), პაპ-ან-ა (პაპანაშვილი), პაპ-ი-ა (პაპიაშვილი) პაპ-ო-ა/პაპ-უ-ა (პაპუაშვილი), პაპ-ინ-ა (პაპინაშვილი), პაპ-ულ-ა (პაპულაშვილი), პაპ-ი-ტა (პაპიტაშვილი).

ქართულ გრამატიკულ ლიტერატურაში აღნუსხულია კნინობითის შემდეგი სუფიქსები: -ა, ი-ა, -აკ, -უკ, -უნ, -ალ, -ულ, -ილ და მათი შერწყმით მიღებული რთული ბოლოსართები: -უნ-ი-ა, იკ-ელ-ა და სხვა.

სოფ. ვალის გვარსახელებიდან წარმოქმნილი საკუთარი სახელი ლექსიკურად ერთ ერთეულს წარმოადგენს. საწარმოქმნო ელემენტებიდან ყველაზე პროდუქტულია: -ა, -უნ-ა, -იკ-ა, -იკ-ო, -იკ-ა, -ელ/-ელ-ა, -ურ/-ულ, -ილ-ა, -ია, -უა, -ეი, რომლებიც გვხვდებიან ანთროპონიმიაში, როგორც ტრადიციულ, ისე გვიანდელ ფონდშიც.

იღია მაისურაძის აზრით, „კნინობითის სუფიქსების გვერდით ვეცნობით ფორმატების მთელ ჯგუფს. ამ ფორმანტების დაჯგუფება ხერხდება მათში შემავალი თანხმოვნების მიხედვით, რომელთაც ცალკეულ შემთხვევებში წინ რიგ-რიგობით უძღვით ხმოვნები. ისინი დასრულებულნი არიან ა კნინობითობის მაწარმოებელი ელემენტით. შეიძლება დავასახელოთ, ამგვარ სუფიქსთა სხვა წყებებიც ლ- თანხმოვანზე, ნ-ზე, კ-ზე, ტ-ზე, -ან-ა-ზე, -ინ-ა-ზე, -ონ-ა-ზე, -უნ-ა-ზე, -ენ-ა -ზე დამყარებული... (მაისურაძე, 1979: 75-76)

ვალის გვარსახელებიდან ცალკე გამოსაყოფია ათ-უნ-ა-შვილი, სადაც -უნ-ა კნინობითის მაწარმოებელი სუფიქსია დასახელებული გვარის გვერდით გვხვდება ამავე ძირისაგან მომდინარე ორი სხვადასხვა გვარი ათ-უა-შვილი, ათ-ენ-ა-შვილი. -უა -ენ-ა- მაწარმოებელი დერივიტებია. აქვეა აღსანიშნავი -ან-ა სუფიქსით ნაწარმოები, მეტგვარები: კოსტ-ან-ათი (მანველიშვილების ერთ-ერთი შტო) ფორმა. ათენ-ათი (ათუნაშვილი), ბერძ-ენ-ათი (კაკაჩიშვილის შტო).

საინტერესო ფორმად გვეჩვენება მარიკ-უნ-ა-თი (ხითარიშვილთა შტო), რომლის ამოსავალი არის მარიაში. მარიკუნა მარიამის კნინობითი ფორმაა. ინფორმატორთა თქმით, მარიკუნა სიმდაბლის მიხედვით შერქმული უნდა იყოს. -უნ-ა- საწარმოქმნო ელემენტია.

შეიძლება დავასახელოთ კ- თანხმოვანზე დამყარებით, სუფიქსთა წყებებიც, რომლებიც კნინობითობის მაწარმოებელია: -აკ-ა, -იკ-ა, -უკ-ა, -ოკ-ა. ჩამოთვლილი ელემენტები ფიქსირებულია შემდეგ მეტგვარებში: ბოლ-ოკ-ათები (მანველიშვილთა შტო). შტო-გვარის სახელწოდებისათვის ამოსავალია ბოლოკი (შდრ. პერსონაჟის სახელი ფილმიდან „ღიმილის ბიჭები“) -ოკ-ა- კნინობითობის მაწარმოებელი სუფიქსია. სა-

მეცნიერო ლიტერატურაში „გვხვდება ტ-ზე დამყარებულ სუფიქსთა წყებებიც: -ატ-ა (//ატ//ტ) -ეტ-ა (//ეტ), -იტ-ა, -ოტ-ა (//ოტ). შედარებით ნაკლებად გამოიყენება ბოლოსართები: -უც//ც (პაპ-უც-ი), გუგუციძე (შდრ. გვენეტაძე). -უჩ//ჩ-ა//ჩ//ჩ-ი: კაკაჩიშვილი, კაკაჩია (კაკ-ჩ-ი) (მაისურაძე, 1979: 75-76) გვარსახელი კაკაჩიშვილი გავრცელებული გვარსახელია, რომელშიც ფიქსირებულია კნინობითის მაწარმოებელი კაკა-ჩ-ი, რომელსაც კნინობით გვარსახელად მიიჩნევენ პ. ცხადიაც „კაკაჩი-კაკას მოფერებითი ვარიანტია. მეორე მხრივ, კაკაჩია მეგრულში ცოცხალი სიტყვაა და აღნიშნავს „ბადრი მთვართ განათებულ დამეს“. ამგვარი თემატიკის სიტყვაც შეიძლება ქცეულიყო მეტსახელად (შდრ. კაკაჩიშვილი. ახალციხე)” (ცხადია, 2000: 90).

„ლ-თანხმოვანზე „ისევე როგორც დერძზე ასხმულია მაწარმოებელი სუფიქსები: -ალ-, -ელ-ა, -ილ-ა, -ოლ-ა, -ულ-ა, რომელნიც შემდეგ რეალიზებულნი არიან გვარსახელთა ფუძესათუ მეტგვარებში” (მაისურაძე, 1979: 75).

ვალის გვარებსა თუ საგვაროვნო სახელწოდებებში ასეთი ნიშნები მრავლადაა დადასტურებული, სადაც კნინობითობის სპეციალური დერივატებია ფიქსირებული. დავასახელებთ რამდენიმე მათგანს, მაგალითად: ბიჯ-ილ-ა-თები (ჩიტაშვილი), ბულბ-ულ-ა-თები (ხითარიშვილი), გოგ-ილ-ა-თები (გოგილაშვილი), მანგ-ალ-ა-თები (თელიაშვილი), პაპ-ულ-ა-თები (ხითარიშვილები), პაჭ-ალ-იკ-ა-თები (ჯანაშვილი), ტატ-ალ-ა-თები (გოზალიშვილი). ჩამოთვლილი მეტგვარებიდან ცალკე გამოსაყოფია მაწარმოებელი ელემენტები: -ილ-ა, -ულ-ა, ალ-ა, -იკ-ა. საწარმოქმნო დერივატებად ვალის შტო-გვარებში ფიქსირებულია ისეთი ბოლოსართები, როგორცაა მაგ: ინგლიზ-ა-თები. მანველიშვილების ერთ-ერთი საგვაროვნო სახელწოდება, რომელიც საფიქრებელია, რომ „ინგლისელს“ ნიშნავს, ზოგადად ევროპელს. შესაძლებელია, ამ მეტსახელის მატარებელი პირი სწორედ ამ ნიშნით იყო გამორჩეული (შდრ. მე-19 საუკუნეში გავრცელებული „რუსეთუმე“, მეტსახელი „რუსა“, საიდანაც მივიღეთ გვარი რუსიძე) დასახელებულ შტო-გვარებში ინგლიზ-ა-თები, ცალკე გამოსაყოფია -ა სუფიქსი, რომელსაც სხვა რომელიმე საგანთან მსგავსების აღნიშვნაც შეუძლია. მსგავსება შეიძლება იყოს ფერის, მოყვანილობის ან რაიმე ნიშნის მიხედვით. აქ, სწორედ მსგავსებაზეა გამახვილებული ყურადღება.

წარმოქმნილი ანთროპონიმების გვერდით, ვალის გვარსახელებში გვხვდება მეტგვარები, რომელთა ფუძე ო-ხმოვანზეა დაბოლოებული და წოდებითი ბრუნვის ფორმითაა წარმოდგენილი მაგ. ბალშო-თებიდან -ბალშო (კაკაჩიშ. შტო), ბაბახო-თებიდან-ბაბახო (აღლემაშ.), გიქო-თებიდან-გიქო (გიქოშ.), კაცო-თებიდან-კაცო ჟენკო-თებიდან-ჟენკო (ხითარიშ.) საღალაო-თებიდან-საღალაო (თელიაშ.), ტინკო-თებიდან-ტინკო (გაბელაშ.), ტოტო-თებიდან-ტოტო (ნასყიდაშ.) ყუშო-თებიდან-ყუშო (ჩიტაძე), ხანო-თებიდან-ხანო (გოზალიშ.), უსულ-ო-თებიდან-უსულ-ო (ათუნაშ.) და ა.შ.

გვხვდება აგრეთვე -ა სუფიქსით ნაწარმოები ანთროპონიმები. ლიტერატურიდან ცნობილია, რომ -ა ბოლოსართი რამდენიმე ფუნქციის მატარებელია: „-ა ეს მაწარმოებელი ძალიან გავრცელებულია მთის კილოებში (მაგ. ფშაურში, მოხეურში), სალიტ. ენაში კი იშვიათად გვხვდება კაც-ა (პატარა კაცი), ცხენ-ა (პატარა ცხენი), დედოფალ-ა (პატ. დედოფალი, „-ა სუფიქსი შეიძლება აწარმოებდეს: ა) კნინობით სახელებს, ბ) ქონების სახელებს, ბ) თვისების აღმნიშვნელ სახელებს, გ) მსგავსების აღმნიშვნელ სახელებს (შანიძე, 1978; ტუსკია, 1993: 119).

კნინობითობის აღნიშვნის ფუნქცია -ა სუფიქსისათვის ახალი ქართულის მონაცემების მიხედვით, ნაკლებად დამახასიათებელია. ასეთი ა-ს შემცველი რამდენიმე მაგალითი თუ დაიძებნება და ისიც მეტწილად დიალექტურია: აზნაურ-ა (კნინ-დამც. აზნაური, ბიჭ-ა, კარდალ-ა, კაც-ა...)

სამაგიეროდ, სოფელ ვალეში ხშირად გვხვდება კნინობითის -ა საკუთარ სახელებში, რომელნიც ფიქსირებულია მეტგვართა ფუძეში: გიქორ-ა - გიქორ-ა-თებიდან (მანველიშვილი), ეფრემ-ა - ეფრემ-ა-თებიდან (ჩაჩნიძე), თამარ-ა - თამარ-ათებიდან (ხითარიშვილი), ივან-ა-თებიდან - ივან-ა (გიორგაძე), იორდანე - იორდანათებიდან (ბებნაძე), მელქის-ა - მელქისათებიდან (გოზალიშვილი), ლალ-ა - ლალათებიდან (ჩიტაშვილი), ნასტა-ა - ნასტათებიდან (ხითარიშვილი). შტო-გვართა ამოსავალი ფუძეები სწორედაც, რომ ადამიანის აღმნიშვნელი პირსახელია, რომლებშიც ფიქსირებული -ა სუფიქსი მაკნინებელიც არის და საკუთარ სახელთა მოფერებით კნინობით ფორმასაც აწარმოებს. გიქორი - გიქორ-ა, ეფრემი - ეფრემ-ა, თამარი - თამარ-ა, მელქის - მელქის-ა. -ა სუფიქსს სხვადასხვა საგანთან მსგავსების აღნიშვნაც შეუძ-

ლია. მსგავსება შეიძლება იყოს ფერის, მოყვანილობის ან სხვა რაიმე ნიშნის მიხედვით, რომელიც აღნიშნულია შემდეგ სახეებში: რიჟათები (ხითარიშვილი), რიჟა არის რიჟათებისათვის ამოსავალი. -ა სუფიქსს სახელის ამა თუ იმ თვისების აღნიშვნაც შეუძლია, ამ სემანტიკის მატარებელი არიან: ბერძენ-ა (კაკაჩიშვილი) - ბერძენათებიდან. ბერძენ-ა, ინფორმატორთა გადმოცემით, შეერქვა პრინციპულ (ინადიანს, როგორც ამბობენ). „ბერძენით ინადი აქვსო და ამიტომ შეერქვათო“. მეტგვართა ფუძეში ადამიანის თვისებაზე გამახვილებული ყურადღება.

ცნობილია, რომ -ა სუფიქსი ოთხი ფუნქციით გვხვდება: იგი კნინობითობის, ქონების, მსგავსებისა და თვისების აღმნიშვნელია.

ვალის გვარსახელებში კომპოზიტური ანთროპონიმებიც გვხვდება, რომელნიც საინტერესო სურათს გვიჩვენებს, მასში ფიქსირებულია კნინობითის მაწარმოებელი დერივატები. „თხზული ანთროპონიმი ქრონოლოგიურად გვიანდელი ევოლუციის პროდუქტია. რთულ ანთროპონიმში მოჩანს სიტყვის შემოქმედი ადამიანი, რომელიც თავისი გემოვნების მიხედვით თხზავს საკუთარ სახელს, ამიტომ ანთროპონიმი დღესაც ატარებს შერქმეული სახელის ნიშანდობლივ თვისებებს“ (ღლონტი, 1967: 17).

კომპოზიტური წარმომავლობის სახელად შეიძლება დასახელდეს, შემდეგი შტო-გვარები: ბუგიგოლათები (ჩიტაშვილი), ბრმააკოთები (მანველიშვილი), კაკლივანითები (ჩიტაშვილი), პეტნიკალათები (ჩიტაშვილი), ტანაყაზუხათები (ხითარიშვილი), ჩიტაპეტათები (ჩიტაშვილი).

ზემოჩამოთვლილ საგვაროვნო სახელწოდებებში, ჩანს, საკუთარ სახელს წინ უძღვის მსაზღვრელად საზოგადო სახელი (კაკლივანითები, ბუგიგოლათები, ჩიტაპეტათები). კაკლივანითები რთული სახელია, რომელიც რედუცირებული ფორმითაა წარმოდგენილი. ნაწილობრივ დაკარგულია გენეტივის თანხმონიანი ფორმანტი. ონომასტიკურ ლიტერატურაში „მეტ-სახელად განიხილავენ ორკომპონენტიან ანთროპონიმულ ფორმულასაც, რომელშიც ერთ-ერთი კომპონენტი სახელსადები პიროვნების საკუთარი სახელია, ხოლო მეორე გრამატიკულად წარმოადგენს მსაზღვრელ სიტყვას „ეპითეტს“, რომელიც შეიცავს ამ პიროვნების „დახასიათებას“ რაიმე ნიშნით და წარმოაჩენს დენოტატის მიმართ სახელმდების ნეიტრალურ

პოზიციასაც და ემოციურ-შეფასებით დამოკიდებულებასაც. კერძოდ, მოწმდება პატივისცემის (იშვიათად) ირონიას-მსუბუქ გაკენწვლას, დაცინვა-გაკიცხვასაც და სიძულვილსაც (ცხადია, 2005: 158-156).

ეპითეტიანი სახელია აგრეთვე ბრა მააკოთები. აკაკის კინობითი ფორმა უნდა იყოს ბრმა აკო. რთულ სახელად ითვლება აგრეთვე პეტნიკალათი, რომელიც დაკავშირებულია საკუთარ სახელებთან პეტრე და ნიკალა. ამ შემთხვევაში რთული ფუძის თავიკიდურ პოზიციაში თანხმოდანია ჩავარდნილი, ხოლო პეტა, პეტო, პეტია - პეტრეს კინობითი ვარიაციები უნდა იყოს.

ამრიგად, ვალის გვარსახელთა თუ მეტსახელთა განხილვამ ნათელყო, რომ დასახელებულ რეგიონში საგვაროვნო სახელწოდებები და გვარები გამოირჩევა სადერივაციო ელემენტთა სიუხვით, რომელიც ისედაც მრავალფეროვან შტო-გვართა სისტემას მეტ ინტერესს სძენს.

შეიძლება ითქვას, რომ კინობითობის თითქმის ყველა მაწარმოებელი სუფიქსია დაფიქსირებული ვალის ანთროპონიმიაში. ყველაზე მეტად პროდუქტიულია შემდეგი მაწარმოებელი ბოლოსართები: -ა, -ულ-ა, -ელ//-ელ-ა, -ია, -იკა, -უკა, -იკო, -ურ//-ულ, -ენ-ა, -ონ-ა, -ინ-ა, -ატ-ა, -ეტ-ა, უჩ//-ჩა-ჩი//-ჩი და ა.შ.

კინობითობის მაწარმოებელი სუფიქსები თავს იჩენს აგრეთვე თხზულ ანთროპონიმიაშიც.

ლიტერატურა:

თოფურია, 1979 - ვ. თოფურია, კინობითი ქართველურ ენებში. ქართველურ ენათა სიტყვათწარმოებიდან, V. შრომები, ტ. III, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბ., 1979.

მაისურაძე, 1979 - ი. მაისურაძე, ქართული გვარსახელები: სტრუქტურა, სემანტიკა, ეტიმოლოგია. 1979.

ტუსკია, 1993 - მ. ტუსკია, სიტყვათწარმოებითი აფიქსების ფუნქციები და შესამეხობითობა ხალხურ ფუძეთა სემანტიკური ჯგუფების მიხედვით, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები. წიგნი მეათე, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბ., 1993.

ღლონტი, 1969 - ა. ღლონტი, ქართველური საკუთარი სახელები, ანთროპონიმიათა ლექსიკონი. გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბ., 1967.

შანიძე, 1980 - ა. შანიძე, თხზულებანი, III. ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები. თბ., 1980.

ცხადია, 2005 - პ. ცხადია, ონომასტიკის შესავალი. გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2005.

Lamzira Kobaidze

DIMINUTIVE SUFFIXES IN THE NAMES AND NICKNAMES OF THE VILLAGE VALE

Summary

There are a lot of derivation elements in the names and nicknames of the village Vale. Almost all diminutive suffixes are fixed in the anthroponomy of the village Vale. But the most productive are: **a; ul-a; el/el-a; ia; uk-a; iko; ur/ul; en-a; on-a, in-a; at-a; et-a**, and so on.

სოფლის სამღურავი თეიმურაზ პირველის
შემოქმედებაში¹

აღორძინების ეპოქის მეფე-პოეტა და სხვა მოღვაწეთა შემოქმედებაში ღრმად აისახება პირადი მწუხარება, რაც წუთისოფლის გაუტანლობასთან მჭიდრო კავშირშია განსახილველი. ეს ყოველივე კი ფილოსოფიურ-რელიგიურ განსჯა-განხილვას მოითხოვს, რადგან აქ კარგად იკვეთება ამქვეყნიურობის, იმავე წუთისოფლისა, და იმქვეყნიურობის, ანუ მარადიული სამყაროს ერთიანობაში წარმოდგენა (ყველა რელიგია ასე განიხილავს სიკვდილისა და სიცოცხლის ურთიერთობის პრობლემას). მათ ნააზრევში ამქვეყნიური ცხოვრება ე. წ. წუთია, წუთისოფელია, წარმავალია და იმედის რწმენა მიმართულია მეორე, ზეციური სამყაროსაკენ.

ე. წ. აღორძინების ეპოქაში ქართული საზოგადოება საშინელმა სასოწარკვეთილებამ მოიცვა (მძიმე პოლიტიკური ვითარება და სხვა), რამაც წარმოშვა უიმედობა, სევდა, სევდამ კი გამოიწვია სიკვდილის სხვაგვარი განცდა... გამოსავალი თეიმურაზ პირველმა მხატვრულ სიტყვაში ჰპოვა. აკი თვითონაც აღნიშნავდა, რომ ამ წუთისოფელში „გასაძლებლად“ წერდა.

ამქვეყნიურ სივრცეში ადამიანის არსებობა განუყრელ კავშირში იმყოფება წუთისოფლის მიერ წამოჭრილ პრობლემებთან, რისი განცდაც მას ყოველთვის აქვს, დამოკიდებულებაც სხვადასხვა მხრით წარმოჩნდება, რის განხორციელებაშიც მხატვრული სიტყვა ეხმარება, რადგან შემოქმედებაში დროის შემოსაზღვრა შეუძლებელია, ამიტომ ბრძოლა ეპიურიულ ფარგლებში მოქცეული ადამიანისა მიმართულია იდეალური სამყაროსაკენ, რათა იპოვოს გამოსავალი და იქ-

¹ თეიმურაზ პირველის მთელ შემოქმედებაში დიდი ადგილი ეთმობა სოფლის მღურვის მოტივს, რასაც ჩვენ სამომავლოდ წიგნად გამიზნულ ნაშრომში წარმოვადგენთ ფართო ანალიზით, დაქვინილი იქნება ის პარადიგმები, თანხვედრი ადგილები, რაც აღორძინების ეპოქის შემოქმედებას გასდევს თეიმურაზის შემდეგაც.

ნებ ჰპოვოს კიდევ მისი გადაწყვეტის გზა. თითქოს ამით ცდილობს მედგარი წინააღმდეგობა გაუწიოს წუთისოფელს და სხვა ღირებულებით დატვირთოს, აავსოს არსებობის აბსოლუტური, მარადიული ფასეულობით. ზედროულ განზომილებაში გადატანა მისი ცნობიერებისა ღმერთთან სიახლოვეს ნიშნავს და ეს უმსუბუქებს მატერიალურ, წუთისოფლურ მძიმე განცდებს; მარადიულ გზაზე სვლისას, ანუ პირველხატთან მიახლოებისას არის განჭვრეტილი წუთისოფლის სიბოროტე და აქვე ჩანს გამოსავალი: ცვლილების გზით „იქ“ მაინც იქნება სიკეთე, განსვენება სულიერად, რაც უკომობის იდეას წარმოშობს. ეს კი ქრისტიანობის დამახასიათებელი უცილობელი მხარეა, რადგან ცნობილია, რომ ქრისტიანობამ დროულ, დასახდვრულ, ტკივილით და სევდით სავსე წარმავალ წუთისოფელს საიქიოში გადატანილი მარადიული ცხოვრება დაუპირისპირა და გამოსავლის ძიებისა და უკეთესის დასახვისათვის უპირატესობა მარადიულ სამყოფს მიანიჭა; პოეტს საიქიოსკენ მიპყრობილი მზერა აძლევინებს წუთისოფლის მძიმე ხვედრს, მის წარმავლობის შიშს და მარადიულობის შეგრძნება ნუგეშს ჰგვრის.

რას ნიშნავს საერთოდ „სოფელი“? მივმართოთ ლექსიკონებს. სულხან-საბა ორბელიანი ასე განმარტავს სოფელს: „სოფელი სამ სახედ ითქმის: საუკუნო იგი სოფელი და წუთისოფელი და კაცის ბუნებაც სოფლად ითქმისო. იქვე ნათქვამია: „სოფელი ეწოდების სრულიად საწუთროსა“ (ორბელიანი, 1993: 107). ილია აბულაძის ძველი ქართული ენის ლექსიკონის მიხედვით: „ესე სოფელი წუთისოფელი: „უკუეთუ ამის სოფლისა საშჯელი გედვას“ (I კორ. 5, 4); „სიტკობებაჲ ამის სოფლისაჲ“ მ. ცხ. (აბულაძე, 1973: 401). სოფლის მნიშვნელობას შემდეგნაირად ხსნის საღვთო წერილი: „რამეთუ საწუთო ესე... ხილული ესე საწუთო არს, ხოლო არა ხილული იგი საუკუნო...“ (II კორ. 4, 17-18). „რამეთუ უწყით, ვითარმედ, უკეთუ ქუჭყნიერი ესე სახლი ჩუჭნი ჳორცისა დაირღუფს, აღშენებული ღმრთისა მიერ მაქუს ჩუენ, სახლი ხელით უქმნელი საუკუნო ცათა შინა“ (II კორ. 5,1). „რამეთუ სტუმარ და წარმავალ არიან იგინი ქუეყანასა ზედა“ (ებრ. 2, 13).

თეიმურაზ პირველის მთელ შემოქმედებაში, განსაკუთრებით ორიგინალურ საღვთო აზროვნებით აღსავსე ნაწარმოებებში ის აზრია გატარებული, რომ ყველაფერი ამქვეყნიური წარმავალია, დროებითია და ადამიანი მხოლოდ იმქვეყნიურ,

სამუდამო სასუფევლის დამკვიდრებაზე უნდა ზრუნავდეს. ეს კი, პირველ რიგში, მიიღწევა ცოდვათა გაცნობიერებითა და მისი გადაჭრის გზებით, ეს გზა კი რელიგიაში ძეგს. წმ. გრიგოლ ნოსელი ბრძანებს: „...ვითარ შენდობად ცოდვათა მხოლოდსა ღმრთისად არს“ (შდრ.: მარკ. 2, 7; ლუკა, 5, 21). „შეუნდობს უკუე ცოდვათა ღმერთი მამად და აღიღებს ცოდვათა სოფლისათა ძმ ღმერთი (შდრ.: იოან. 1, 29; I იოან. 3, 5) და განსწმედს ცოდვათაგან სული წმიდად ღმერთი...“ (წმ. გრიგოლ ნოსელი, 2006: 36). აქვე შევნიშნავთ, რომ, საზოგადოდ, ეს აზრია ჩაქსოვილი აღორძინების ეპოქის თითქმის ყველა შემოქმედის ნაღვაწში, რამეთუ მათ ერთიანი საფუძვლები გააჩნიათ...

თეიმურაზ პირველი წუთისოფელში მის მიძმე ხვედრს და ცხოვრებას საკუთარ და, საზოგადოდ, კაცის მიერ ჩადენილ ცოდვებში ხედავს, ყოველი ჩადენილი ცოდვა კი დაუსჯელი არ დარჩება. ბევრ შემთხვევაში კი ადამიანი ცოდვებს არ ითავისებს, არ ინანიებს, რის სანაცვლოდ წუთისოფელიც განსაცდელს უმზადებს ადამიანს. „გად თქუნდა, რომელნი იცინით აწ, რამეთუ იგლოვდეთ და სტიროდით“ (ლუკა, 6, 25), – ვკითხულობთ სახარებაში. წმინდა წერილი გვმოდერავს: „მოწყალების გამღებნი და სიძარტლის მყოფელნი სიცოცხლით აღივსებიან. ხოლო ცოდვილნი თავისი თავის მტრები არიან“ (ტობ. 12, 9-10). უფალი ბრძანებს: „ყოველი სიტყუად უქმი, რომელსა იტყოდინ კაცი, მისცენ სიტყუად მისთვის დღესა მას სასჯელისასა, რამეთუ სიტყუათა შენთაგან განჰმართლდე და სიტყუათა შენთაგან დაისაჯო“ (მათ. 12. 36-37). პავლე მოციქულიც გვასწავლის: „ყოველი სიტყუად უშუერი პირით თქუენით ნუ გამოვალნ და საძაგელებად და სიტყუად სიცოფისად გინა ლაღობად“ (ეფ. 4, 29; 5, 4).

თეიმურაზ პირველის შემოქმედებაში აისახა საწუთროსთან და სიკვდილთან ადამიანის დაპირისპირება. ნაჩვენებია წუთისოფლის ყოვლისშემძლებლობა საწუთროს უდიდესი როლი აკისრია ადამიანის სამომავლო გზის არჩევასა და დასახვაში. თეიმურაზი „ქეთევანიანის“ ერთ-ერთ სტროფში, როგორც ცოდვითმოსილი, ამბობს: „... უფროსად ღმერთი აღიდოს, სხვა არვინ შეიწყნაროსა, / უხვებით მისცეს გლახაკთა საუნჯე, შეიწყნაროსა...“ (სტრ. 3, 2-3).

აღნიშნულ სტრიქონებში იკვეთება შიში გარდაცვალების შემდეგ საშინელი მსჯავრისა, ამიტომ გამოსავლად შეფე-

პოეტს ამქვეყნადვე სიკეთის („მოწყალების“) კეთება მიაჩნია, მსგავსად შოთა რუსთველისა, რომლის ღრმა აზროვნება ყურადღებას აპყრობდა გარდაცვლილის სულის საკეთილდღეოდ გაღებულ მოწყალებაზე: „მაქვს საქონელი ურიცხვი... / ნურა ნუ გშურს საქონელი ჩემი ჩემთვის წასაგებლად“ (814, 1) (შოთა რუსთველი, 1966). აგრეთვე დავით გურამიშვილის მიერ დასახულია „სულის საგზალი“ (გურამიშვილი, 1955).

თეიმურაზ პირველის ზემოთ დასახელებულ იმავე სტროფში ვკითხულობთ: „უკმოერიდოს სოფელსა, არად არ შეიწყნაროსა“ (სტრ. 3,4). სოფელი საშიშროებად არის დასახული, რადგან „აქვე“, თუ სათნოებებით არ იცხოვრა ადამიანმა, ისე საწუთრო არ მისცემს საშუალებას სამოთხეში მოხვდეს. წუთისოფელთან ჭიდილში, ბუნებრივია, ამოტივტივდება განცდა და სურვილი უკეთესად ცხოვრებისა, რაც გადაწონის სწრაფვას მოსალოდნელი, მარადიულ-უკვდავი სამყაროსკენ – სასუფეველისკენ. ეს თავისთავადი პროცესია, რადგან ადამიანი ხორცისა და სულის ერთიანობაა, განუყოფლობაა, ხოლო ერთის დათრგუნვა, ხორცისადმი უკმაყოფილება მეორისაკენ სწრაფვას განსაზღვრავს და განაპირობებს. მოციქულებრივი სწავლების კვალობაზე: „არა უწყითა, რამეთუ ჳორცნი ეგე თქუენნი ასონი ქრისტესნი არიან? არა უწყითა, რამეთუ ჳორცნი ეგე თქუენნი ტაძარნი თქუენ შორის სულისა წმიდისანი არიან, რომელი ეგე გაქვს ღმრთისაგან“ (კორ. 67, 11-15).

წუთისოფლისაგან წელგაწვეტილი მეფე-პოეტი თეიმურაზი ცდილობს არ დაკარგოს იმედი და იგი ქრისტესთან ერთად წამებული ავაზაკის ბედს შენატრის. ავტორი გულისხმობს ქრისტეს ჯვარცმისას მარჯვენით მყოფ ავაზაკს, რომელმაც სიკვდილის წინ შენდობა მიიღო – ქრისტემ მას მიუტევა და სამოთხეში თავისთან წაყვანას დაჰპირდა. ლუკას სახარებაში ვკითხულობთ: „ეტყოდა იესუს: „მომივსენე მე, უფალო ოდეს მოხვდე სუფევითა შენითა. ხოლო იესუ პრქუა მას: „ამენ გეტყვ შენ: დღეს ჩემ თანა იყო სამოთხესა“ (ლუკ. 23, 42-43) (ქართული ოთხთავის ორი ბოლო რედაქცია, 1978).

ცოდვის დაძლევა ისევ ღმერთის სიყვარულით, საღმრთო შიშითაა შესაძლებელი: „...ხოლო შიში ღმრთისად არს სიწმიდესა თანა. მაშინ უკუეთუ დასაჯო შენ ცოდვაჲ იგი და მისცე ძლევაჲ სიწმიდესა, გიქმნიეს საშჯელი სიმართლისა“ (ბასილი კესარიელი, 1983: 131).

თეიმურაზ პირველი იყო ჭეშმარიტი მამულიშვილი, ძლიერი, შეუპოვარი და, რაც მთავარია, სულიერებით სავსე, რასაც მეტყველებენ მისი კალმით დაწერილი ნაწარმოებები, რომელთაც მკვეთრად გამოხატული წმინდა რელიგიური სულისკვეთება გასდევს. მის შემოქმედებაში ნახავი სახით მოცემულია რელიგიური და საერო ელემენტები; თითქოს გვერდიგვერდ მოთავსებულია ამქვეყნიური, წუთისოფლის სიტკბოებაც და სიმწარეც და იმქვეყნიურობისაკენ სწრაფვაც. ეს გაორებული ტენდენციები მის შემოქმედებაში ნაყოფია იმ უბედურებისა (საზოგადოებრივი, სახელმწიფოებრივი, ოჯახური უბედურება), რომელიც მწარედ აღიბუჭდა მეფე-პოეტის შემოქმედებაში: „რად, სოფელო, სხვა არ დასწვი ჩემებრ, მე მქენ დასადაგე, / გლახ, ლახვარი სასიკვდინე ყველა მე მკარ, დასად აგე; / დამიკარგე ძე, ასული, ძმა არ ვიცი, და სად აგე? / სხვა ნაყოფი მათებრ ტურფა რა აშენე და სად აგე?“ („შედარება გაზაფხულისა და შემოდგომისა“, სტრ. 85, 1-4). იქვე წერს: „მე წამართვი სიცოცხლე და სული, მერმე თვალთა ჩენა“ („შედარება გაზაფხულისა და შემოდგომისა“, სტრ. 87, 1).

თეიმურაზ პირველის მთელ შემოქმედებაში ყურადღება გამახვილებულია წუთისოფლის რაობაზე. მისი აზრით, „წუთისოფელი მუხთალია, უნდო“, „ანაზდად სიკვდილსა მიგცემს“, „...ყოველივეს უნუგემო დასასრულია“ („შედარება გაზაფხულისა და შემოდგომისა“, 99-103): „სიკვდილი, გულზე მიწა და ღოდები“.

წუთისოფელი ამოუცნობი ფენომენია, ის კაცს „პირველად ამოდ შეიტკობს“... მაგრამ მოულოდნელად „უმუხთლებს, გაუავდების“ („სოფლის სამდურავი“, სტრ. 11). საწუთროს თვისებაა: „ფერობა, ბრუნვა, ჩვენება“ („წამება“, სტრ. 2). ის უკუღმართია, ვერავი, ბოროტი. აბა „გასინჯეთ საქმე სოფლისა, ნებარ ვის გასთავებია?“ („სოფლის სამდურავი“, სტრ. 12). აქვე პოეტი აღნიშნავს: „სოფელს მყოფნო, სოფლის საქმე, გასინჯეთ და გაიგონეთ, / ეს სოფელი მუხთალია, ნუ მიჰყვებით, შეიგონეთ“ („სოფლის სამდურავი“, სტრ. 13). „მაჯამაში“ თეიმურაზი აღნიშნავს, რომ „სოფელი არვის დაინდობს და ღხინს ჭირად შეუცვლის“ („მაჯამა“, VII, 6, 16).

„სოფელმან და ჟამმან კრულმან ღხინი ჩემი განაქარვა“ („მაჯამა“, 4,1), / „ღხინის სანაცვლოდ სოფელმან სულ მატირა და მაზარა“. მისი სიცოცხლე გაბმული წამებაა, თით-

ქოს უწყვეტი ცრემლთა დენაა („მაჯამა“, VIII, 26): „მე ვიდ-
ვრებოდი ცრემლითა, აროდეს ვიყავ დართა“, – წერს მეფე-
პოეტი თეიმურაზ I. იგი გულწრფელად ჩივის: „სრულ გან-
საცდელში დავლიე ჩემნი ჟამნი და დღენია. / სხვას ვისმე
ჩემნი პატიჟნი არცა ვის ამბად სმენია. / თვალთაგან ცრემლი
უწყვეტი ნილოსის მსგავსად მდენია“ („შამიფარვანიანი“, 12,
1-3); „სოფლის სამღურავში“ მეფე-პოეტი წერს: „კრულმან
სოფელმან ჩემი დღე სრულად სიმწარით მანანა“ (სტრ. 20).

თეიმურაზ პირველს გამოსავლად სიკვდილი მიაჩნია, სო-
ფელს ჩამოშორდეს: „სულთა მოშორდი სოფელსა, მუდამ მას
რად დაეგება?“ („სოფლის სამღურავი“, სტრ. 12);

და, გამოსავალი: „ვის სიცოცხლე მწარე ჰქონდეს, - სიკე-
დილი თქვა შოთამ ტკბილად“ („შედარება გაზაფხულისა და
შემოდგომისა“, სტრ. 90,1).

მისი სურვილი კიდევ ასეთია: „ნეტამც ვინმე სიკვდილს
მიმცა“ („მაჯამა“, VII, 16).

ყველაფრის დამწესებლად ღმერთს მიიხნევს: „არსისა შე-
მოქმედო, შენგან არი ყოვლიფერი“ („ვარდბულბულიანი“,
სტრ. 1) და „წუთ ღმერთი ვადიდო, ეს დამხსნის ცეცხლთ
ღებასა“ („შედარება გაზაფხულისა და შემოდგომისა“, სტრ.
2); მძიმე ეპოქალური პრობლემებით საგსე უიმედო აწმყო
რეალობაში მყოფი მეფე-პოეტი გამოსავლად ღვთიური ჭეშ-
მარიტების გზას ირჩევს, რადგან მიაჩნია, რომ ღმერთის გან-
გებას უნდა დავემორჩილოთ.

საწუთრო გარკვეული ტკივილების არსებობას განაპირო-
ბებს და წარმოშობს ადამიანთა ცხოვრებაში, რაც ასე სიღრ-
მისეულადაა წარმოსახული თეიმურაზის შემოქმედებაში და
ამ ტკივილებით გამოწვეული ტანჯვა წუთისოფელში კიდევ
მეტად მძიმეა, გარკვეული ჭირის ტოლფასი, მაგრამ მის მიერ
ისიც გასივრძელებული და გათავისებულია, რომ ის უნდა
ატაროს როგორც ტვირთი, რომლის შემსუბუქება „იქ“ არის
შესაძლებელი, თუმცა მისი შემსუბუქების საფეხურის დაწყე-
ბა ამ წუთისოფელშივეა შესაძლებელი, რაც, უპირველესად,
განწმენდით, სინანულით და სხვა ბიბლიური სათნოებების
აღსრულების გზით შეიძლება, რომელიც ასამაღლებელი
გზაა ღვთაებასთან საზიარებლად. სულიერი სათნოებებიდან
მის ნაწერებში ჭარბობს ღოცვა, სინანული და სხვა, შეიძ-
ლება ითქვას, მისი შემოქმედება გაჯერებულია რელიგიური
სათნოებების საფანელით, რასაც უპირველეს ადგილს აკუთვ-

ნებს თითოეულ ნაწარმოებში და მათ აღსრულებას უპირველეს მოვალეობად მიიჩნევს. ამჯერად მხოლოდ ერთ-ერთ სტრიქონს დავიმოწმებთ: „ენა ლოცვაზედ დამეშრო, სჯობდა ცუდ მიდ-მოდებასა“ („შედარება გაზაფხულისა და შემოდგომისა“, სტრ. 2,1).

„რამდენადაც მეტად გაიაზრებოდა პიროვნების მიერ საკუთარ არსებაში ღვთაებასთან წილნაყარობა, იმდენად აუცილებელი ხდებოდა ამ ძნელად გასაძლები ტკივილის მოთმენა და დაძლევა“ (რუხაძე, 2001-2002: 21). იმავე მკვლევრის აღნიშვნით, „...ამ ქვეყნის ცვალებადობისა და წუთიერების შეგრძნებით გამოწვეულ ტკივილს ადვილად აყუჩებდა მარადიული ნეტარების შეგრძნება“ (რუხაძე, 2001-2002: 23).

პოემაში „წამება ქეთევან დედოფლისა“ დედოფლის ლოცვის სტრიქონებში, რომელიც აგრეთვე თეიმურაზის ნაფიქრნააზრევია და მისი ტკივილიც არის ჩატეული, ვკითხულობთ: „აქამდის სოფლის ნაბრძოლი ტვირთი ცოდვისა მე კარსა, / აწ ტვირთი შენი სუბუქ არს, სმენაცა შენი მეკარსა, / სარწმუნოებით ვეძიებ, პეტრევე, სამოთხის მე კარსა, / რომე წყალობით გამიღო, ამისთვის ვირეკ მე კარსა“ („წამება“, სტრ. 45, 1-4). პოეტისთვის ღმერთის მიერ მინიჭებული ტვირთი მსუბუქია, ადვილად დასაძლევია, რაც სარწმუნოების დაცვით მიიღწევა, სარწმუნოება კი ადამიანს ეხმარება სამოთხის კარის შეღებაში, რის განსახორციელებლად თანაშემწედ და დამხმარედ პეტრე მოციქულს მოიხმობს.

ადამიანი ამქვეყნიურ სასჯელს არ უნდა შეუშინდეს, სჯობს ღირსეულად მოიქცე, რადგან ეს ქვეყანა ყველაფერს ანადგურებს, ამიტომ სიკეთის ქმნით ცხოვრებაა აუცილებელი. თეიმურაზი აღნიშნავს: „...ყოველნი განველით სოფელსა, არვინ დავრჩებით შინაო“ („მაჯამა“, 1,1); „ვინ დარჩება ქვეყანაზედ? – ბოლო გვიჯობს ასრე რბოლა“ („წამება“, სტრ. 64, 4). „ბოლო რბოლაში“ ავტორი ქეთევანის წამების გზაზე უფლის კვალზე დადგომას გულისხმობს.

სიკეთის აღსრულება, უფლის გზაზე უშურველად დადგომა მძიმე მდგომარეობიდან გამოსავლის ერთ-ერთ მთავარ გზად არის დასახული. წმ. იოანე ოქროპირის სწავლებით, უნდა ვესწრაფოთ იმას, რომ დავიცვათ საკუთარი სული კეთილი საქმის ღვწით და არ წარვწყმდებით, რითაც სიკვდილი უფრო მსუბუქი გვექნება. აქვე ვიტყვით, რომ წუთისოფლის

მდურვის მოტივში ბუნებრივად შემოდის სიკვდილზე² ფიქრი, განსჯა. წმიდა მამა იოანე ოქროპირი გემოძვრავს: „ჰე, ძმანო, ჩემნო, გვედრები თქუნ, რათა მოსწრაფე იყვნეთ დაცვად სულთა თქუნთა და იღუაწოთ საქმჳ კეთილისად, რათა არა იპოვნეთ სულელთა მათ თანა და წარსწყმდეთ. არამედ იქმოდეთ კეთილსა პირველ სიკუდილისა მოწვენამდე“ („მამათა სწავლანი“, 1955: 95).

ამაღელვებელია თეიმურაზ პირველის შემდეგი სტრიქონები: „წერს იტყვის: „ვა, დავემარხე მე სიკვდილისა წინარე, / ტყვექმნილი, შეჭირვებული, ვიგონებ თვალთა წინარე, / ორისაგანვე გარჯილი გუბე მიდგს ცრემლთა, წინ არე. / ტრედო, მიმიძელ სიონად, წამიძელ, შენვე წინ არე“ („წამება“, სტრ. 1-4). აგრეთვე, „მაჯამაში“ „მზე ცუდ მაშერალობს“ თეიმურაზი წერს: „გლახ, ჩემთა ცრემლთა ნაკადი, ვფიცავ, სოფელსა დაეყო“ (სტრ. 4, 4). თეიმურაზის ამქვეყნადვე დამარხვა-განადგურებას წუთისოფლის შეჭირვებული მდგომარეობა განსახლვრავს, იგი წუთისოფლის მძიმე ხვედრის ტყვეა, ორმაგ ცრემლებს ღვრის – წუთისოფლის და იმ სამყაროს, სულიერი ცხოვრებისას, სადაც ტკივილიც და სიხარულიც ერთად არის განცდილი და მოაზრებული... გამოსავალი ბევრი ცრემლის დენაა, რადგან ის მომასწავებელია სევდის, მწუხარების, სიხარულის, სინანულის და ა. შ., რაც ყველა ერთად წარუძღვება მარადიული, უკვდავი გზისკენ სღვაში, სიონისაკენ – საღვთო სავანისაკენ, ამ ადგილისკენ სავალი გზასავალია, რაშიც შემწედ ტრედს = სულიწმინდას მოუხმობს. აქაც, როგორც მთელ მის შემოქმედებაში, წუთისოფლისგან დაღწევის გზა და გამოსავალი რელიგიურობაში, საღვთო სიბრძნეში ძვეს, საითკენაც თეიმურაზს თვალი მუდმივად უჭირავს.

როგორც ცნობილია, თეიმურაზ მეფემ ცხოვრების საკმაოდ დიდი ნაწილი სპარსეთში გაატარა, ფაქტობრივად, შაჰის კარზე გაიწაფა, სადაც ყოველთვის ცდილობდნენ თეიმურაზი გადაერჯულებინათ და მასში ქართველობა, ეროვნულობა გაენადგურებინათ, მაგრამ მტერმა ეს ვერ შეძლო.

² იხ. დ. ბეთხოშვილი, სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემა ძველ ქართულ მწერლობაში (იაკობ ხუცესის „წმიდა შუშანიკის წამება“, თეიმურაზ პირველის „წამება ქეთევან დედოფლისა“), ტ. I, თბ., 2010; ტ. II, თბ., 2012.

ამიტომაც თეიმურაზის მთელი ცხოვრება – პირადი თუ სახელმწიფოებრივი, რასაც მისი პიროვნებისაგან გამიჯნულად ვერ წარმოვიდგენთ, ჯოჯოხეთად იყო ქცეული: წამებით დაუხოცეს შვილები და დედა, და, მახლობლები, აუოხრეს სამშობლო, რამდენჯერმე წაართვეს ტახტი, თვითონ დატყვევებულიც იქნა, ბოლოს, სიბერის ჟამს, 74 წლის ასაკში, როდესაც ეახლა შაჰს, დაატყვევეს, სარწმუნოების გამოცვლა მოსთხოვეს, მაგრამ თეიმურაზმა ბერის სამოსელი ჩოხა ჩაიცვა, ქრისტიანული სამოსლით შეიმოსა, რათა მტრისათვის კიდევ უფრო შთამბეჭდავად განეცხადებინა საკუთარი მისია და ღვაწლი, რის გამოც შეურაცხვეს, ასტარაბადის ციხეში გამოკეტეს, სადაც სვეგამწარებუელი, სიცოცხლედაკლებული და სიცოცხლემოსწრაფებული გარდაიცვალა.

მეფე-პოეტმა სწორედ ეს შემზარავი საკუთარი ხვედრი გრძნობიერად, მთელი სიღრმით და ტრაგიკული ელფერით გადმოსცა სამღურავით, რომელიც ზემოთ დაეიმოწმეთ: „რად, სოფელო, სხვა არ დასწვი ჩემებრ, მე მქენ დასადაგე?!...“ („შედარება გაზაფხულისა და შემოდგომისა“, სტრ. 85, 1).

თეიმურაზ პირველი წყველა-კრულვას (წყველა ბიბლიაშიც დასტურდება) უგზავნის დაუდგრომელ, დაუნდობელ, ცბიერსა და მაცდურ წუთისოფელს, ფილოსოფიური ხედვით გადმოსცემს ადამიანის უნუგემო ხვედრს ამ სოფელში, ხვედრს, საიდანაც გამოსავალი, იმედი მხოლოდ ღმერთის ძიებაშია: „გასინჯეთ საქმე სოფლისა, ნეტარ ვის გასთავებია? / ვის ჰქონდა მუდამ სრა-ტახტი, მოშლია მას თავებია, / ვინ რომ დაიპყრა ქვეყანა, დღე მასცა ასთავებია, / სულს, მოშორდი სოფელსა, მუდამ მას რად დაებია?!“ („სოფლის სამღურავი“, სტრ. 12, 1-4).

წუთისოფლის მთელმა უკუღმართობამ თითქოს მეფე თეიმურაზის თავზე მოიყარა თავი: „სოფელმან და ჟამმან კრულმან ლხინი ჩემი განაქარვა“ (მაჯამა „ეშურების ბაგე ვარდი“, სტრ. 6,1), „ლხინის სანაცვლოდ სოფელმან, სულ მატირა და მაზარა“ (მაჯამა „ეშურების ბაგე ვარდი“, სტრ. 16,2). მძიმე მდგომარეობის გამო იგი თითქოს სულ ცრემლს ღვრის, ცრემლი ხომ ცოდვათა შეგრძნების, მონანიების სიმბოლოა³.

³ იხ. დ. ბეთხოშვილი, სინანულის არსის საკითხისათვის თეიმურაზ პირველის „ქეთევანინში“, წიგნში: სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემა ძველ ქართულ მწერლობაში (იაკობ ხუცესის „წმიდა შუმანიკის წამება“),

ამდენი გასაჭირის მნახველ პოეტს თითქოს მოსძულებია ამქვეყნად ყოფნა: „მე დამემტერა სოფელი, მტერთანა ყოფა მეყოფა, / ჩემკენ არ ბრუნავს საწუთრო, მისთვის მომძულდა მე ყოფა...“ (მაჯამა „მზე უნათლე ჰქმენ“, სტრ. 4, 1-2).

საერთოდ სევდა-ნაღველი, გასაჭირი, სოფლის მდურვის მოტივი თეიმურაზ პირველის შემოქმედების თანამდევნი და არსებითი მხარეებია. ვერ ვიტყვით, რომ მომავლის იმედი გადაწურულია, პირიქით, იმედიათაა მომავლითაა გადაწყვეტილი ყველა საკითხი, რაც რელიგიური მსოფლმხედველობით არის ნასაზრდოები, გადაჭრილი და მოგვარებული. გამოსავლის ძიებისას თეიმურაზი აგრეთვე მწარედ იტყვის: „ვის სიცოცხლე მწარე ჰქონდეს, – სიკვდილი თქვა შოთამ ტკბილად“ („შედარება გაზაფხულისა და შემოდგომისა“, სტრ. 90,1). ე. ი. გამოსავალი მარადიული სამყოფელია. ავტორი ნატრობს კიდევ: „ნეტამც ვინმე სიკვდილს მიძცა და არ დამაზარა“ (მაჯამა „ეშურების ბაგე ვარდი“, სტრ. 6,1). კიდევ: ოლონდ „მოგკედე, – მიწაც აღარ მინდა, ჩემზედ მხეცნი მოაწივეო“ („შედარება“, სტრ. 86,3), – ამბობს თეიმურაზი.

როგორც კ. კეკელიძე წერს, „ეს სიტყვაა, სიკვდილი ჯერჯერობით თავისით არ მოდის, ძალად ხომ ღრმად მორწმუნე ქრისტიანი თავს ვერ მოიკლავს! ამას გრძნობს პოეტი და სხვა გზებს ეძებს არასასიამოვნო წუთისოფლიდან გამოსასვლელად. მისთვის არის კიდევ გზა ასკეტური განშორებისა ამ წუთისოფლისაგან, ამ გზისკენაც მოუწოდებს პოეტი: „შენ, ცოდვილო სულო ჩემო, სიკვდილს რად არ მოელოდი?“ („სოფლის სამდურავი“, სტრ. 9,1); „სულო მოშორდი სოფელსა, მუდამ მას რად დაებია?!“ („სოფლის სამდურავი“, სტრ. 12,4). ის, პოეტი, მართლაც, „მოშორდა“ მას, განუდგა სოფელს, როდესაც ჩოხითა და მაზარით შეიმოსა და ბერად აღიკვეცა...“ (კეკელიძე, 1952: 458).

ჩვენი მხრიდან აღვნიშნავთ, რომ მისი სოფლისაგან განდგომა ცხოვრებისაგან განდგომად არ ჩაითვლება, ამით მეფე-პოეტი ცდილობს ღვთაებრივ საწყისს მეტი გასაქანი მისცეს, დაუღალავი მსახურება გამოხატოს მისადმი და მეტად დაამკვიდროს საკუთარ სულიერ სამყაროში, რაზეც მეტყვე-

თეიმურაზ პირველის „წამება ქეთევან დედოფლისა“), ტ. II, თბ., 2012, გვ. 124-136; ცრემლის სახე-სიმბოლო თეიმურაზ პირველის „ქეთევანიანში“, დასახ. წიგნში, 2012, გვ. 26-33.

ლებს, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, მეფე-პოეტის მიერ ბერის ჩოხის – ქრისტიანული საღვთო სამოსლით შემოსვა, რითაც მკვეთრად დაადასტურა, ჯერ ერთი, ის, რომ მტერს დაუმტკიცა სარწმუნოების ურყევობა: „ქრისტეს მონა ვარ, მითა მძულს მეჩიტი, მინარანი და“ („შამიფარვანიანი“, სტრ. 11, 4) და მეორეც, რაც მთავარია, გაამყარა ის შეხედულება და სიბრძნე, რომ სულიერი, საღვთო გზა მიიყვანდა სასურველ ადგილამდე. აშკარაა, რომ სულიერ ცხოვრებასა და სასულიერო ხასიათის ნაწარმოებების დაწერაში პოეტი დიდ შევებას ჰპოვებს. მისი შემოქმედება ხომ ძირითადად ამ ნიშნის მატარებელია: „წამება ქეთევან დედოფლისა“, „სოფლის სამღურავი“, „შვილთა კრებათათვის“, „მაჯამა“, „ქება სამებისა“ და სხვა.

აქვე ისიც უნდა შევნიშნოთ, რომ მეფე-პოეტი წუთისოფლისაგან სრული განშორების მომხრე არ არის, პირიქით, გვეუბნება: „ყველა სწუნობდა სოფელსა, არ გასაზრახოდ, – გულითა, / არ ვიტყვი: სრულად გაუშვიო, ნუ გიყვარსო – სულწასულითა“ („შედარება“, სტრ. 91, 3-4). კიდევ: „მაგას არ ვიტყვი, არ გვინდეს სოფლისა ნივთიარები, / ესრეთ ვიხმართო კეთილად, ბოლოდ არ გასამწარები, / ...მუნ არ დაგვეხმას კარები“ („შედარება“, სტრ. 105, 1-2, 4). სიკეთე და წმინდად ცხოვრებაა აუცილებელი სამოთხის კარის შესაღებად, რასაც ადასტურებს „ქეთევანიანის“ სტროფიც (45, 1-4). სოფლის კეთილად მოხმარება სიკეთით და ღვთის გზაზე სღვით ცხოვრებაა, რასაც კიდევ ერთხელ შეგვახსენებს და გვასწავლის თეიმურაზ პირველის შემოქმედება.

მეფე-პოეტი თეიმურაზ პირველი თავის სევდას, წუთისოფლის მღურვას მხატვრულ სიტყვაში აქცევს, მის ქსოვილში ატევს და განფენს მთლიანად, რათა შეიმსუბუქოს მდგომარეობა და გაძლოს ამ წუთისოფელში: „მე გასაძლებლად დავწერე, ხან ისი, ხან ეს რამეო, / გული ამახედ დავაპყარ, ბევრი დღე დავაღამეო, / სრულად ფიქრშიგან ჯდომითა გული არ შევიღამეო, / ჩარხი უკუღმა დაბრუნდა, ბედი დამტერდა, ვა, მეო!“ („შამიფარვანიანი“, სტრ. 13, 1-4).

როგორც ვხედავთ, გასაძლებლად, „სევდის გასათხელებლად“ („ცოტა რამ უკუვიყარე, სევდა ვქენ განათხელები“, – წერს ავტორი („შამიფარვანიანი“, სტრ. 15,4), - წერდა ლექსებს, განსაკუთრებით რელიგიური სულისკვეთების მომცველს, რადგან სევდა-მწუხარება, ტკივილი, გაუსაძლისი

მდგომარეობა ადამიანის თვალს უთუოდ რელიგიისაკენ მიახედებს. ასეა მეფე-პოეტის სულიერ სამყაროშიც. მის შემოქმედებაში ვერ ვიპოვით ისეთ ნაწარმოებს, სადაც არ იყოს ხსენება განსაკუთრებით ღმერთის, სამების, რომელსაც უძღვნის ნაწარმოებს „ქება სამებისა“, სულიწმიდის, ღვთისმშობლის და სხვ. ავტორი იყენებს აგრეთვე ბიბლიურ სიუჟეტებს, ხშირად მიმართავს სულს და საუბრობს მასზე, რომელსაც ცოდვები ამძიმებს და მუდმივად ამ ცოდვების ტვირთისაგან გათავისუფლების გზების მოძიებაში იმყოფება, რადგან, წინააღმდეგ შემთხვევაში შეიძლება სული დაზიანდეს: „ვაიმე, ცუდის ლაყბითა თუ სული დავაზიანო“ („ვარდულებულიანი“, სტრ. 95, 4);

სულზე ზრუნვა ჩანს თეიმურაზ პირველის შემდეგ სიტყვებში: „მიჯობდა, თუ სულისათვის სინანული დამეწესა“ („სოფლის სამღურავი“, სტრ. 5, 3); „ჩემს ცოდვას ვითღა შეინდობ, ცრემლიც რომ შევქმნა მე ღარად“ („სოფლის სამღურავი“, სტრ. 6, 1); „სულო... / გიჯობდა ეკლესიისა კარნი ნიადაგ მოგეცა, / ცრემლითა მოლი მოგერწყო, ტანს მუდამ ძაძა მოგეცა“ („სოფლის სამღურავი“, სტრ. 7, 1, 3-4); „შენ, ცოდვილო სულო ჩემო, სიკვდილს რად არ მოელოდი? / ჯოჯოხეთში ქვა დაგკრიბონ, არ დაგრიდონ, მოელოდი“ („სოფლის სამღურავი“, სტრ. 9, 1-2).

სოფლისაგან შეშოთებული მეფე-პოეტი წერს: „შემაშოო სოფლის ზრუნვამა, ვამე, რაღა ვჰყო აწა მე?! / – განაგდე შეგბა სოფლისა, თავი ღვთისათვის აწამე! / უფალსა შენსა ჰმსახურე, გულითა მასცა აწ ამე, – / მიგელის მძაფრი სასჯელი, მაშინ რაღა ვჰყო, აწ ა მე!“ („სოფლის სამღურავი“, სტრ. 10, 1-4).

მეფე-პოეტს „იქ“ მოსალოდნელი მძიმე სასჯელისა ეშინია, რადგან ამ წუთისოფლის ცოდვებისგან არის დამძიმებული და საღვთო წიგნებში საკმაოდ ღრმად ჩახედულ და განსწავლულ თეიმურაზ პირველს გათავისებული აქვს საღვთო სიბრძნე და ამ გაცნობიერებიდან მომდინარეა, რომ სხვაგვარად იაზრებს, ითავისებს და განსჯის ორივე ხვედრის სიმწარე-სიტკბოებას და ავტორი გოდებს ამის გამო. „მისი იერემიადა, ამ შემთხვევაში უცილობლად გადაჭარბებული, ეკლესიის ამბიონიდან მოქადაგე მამხილებელ სასულიერო პირს უფრო შეშვენის“ (კეკელიძე, 1952: 457).

წუთისოფლისგან გატანჯული თეიმურაზ პირველი უკვდავებს, ნათლით შემოსვას და განკითხვას მეორედ მოსვლის ჟამს დაუსაბამო უფლისაგან ელოდება და მისით სულდგმულობს. უფალმა იტვირთა ადამიანის ხორციელი ბუნების ცოდვები, ეწამა და ადამიანის მოკვდავ ბუნებას ღვთაებრიობა და სულდგმულობა მიანიჭა: „იგ პირველ და უსაბამო განგებით დასაბამობდი, / ჩვენ უკვდავება შეგგმოსე, შენ ჩვენის ხორციით გვამობდი, / ქვე კაცად იხილვებოდი, ზე ნათლად... და უღამობდი, ოდეს მოხვიდე განკითხვად, ჩემთვის ნუ შემირისხანობდი“ („ლეილმაჯუნიანი“, სტრ. 251, 1-4).

მეფე-პოეტის შემოქმედების ყოველ სიტყვაში სათქმელი თითქოს ვერ ეტევა, სცდება მის ფარგლებს და სხვა შრეებში შეღწევას და მოქცევას ლამობს, რათა უფრო მეტად გამოჩნდეს ნაფიქრ-ნააზრევის და ნაგულისხმევის ძალა, რომლის გამომზეურება ჩვეულებრივ, უბრალო სიტყვას არ ძალუძს, მხოლოდ ლოგოსის, ღვთის სიტყვის ძალით აღვსებული მხატვრული სიტყვითაა შესაძლებელი, რომელსაც ასე დიდი ტევადობით იყენებს თეიმურაზ პირველი და მისითაა გაჯერებული მთელი მისი შემოქმედება.

ლიტერატურა:

ახალი აღთქუმა, 1963 – ახალი აღთქუმა, საკათალიკოსო საბჭოს გამოცემა, თბ., 1963.

მცხეთური ხელნაწერი, 1981 – მცხეთური ხელნაწერი (მოსეს ხუთწიგნეული, ისო ნავე, მსაჯულთა, რუთი), ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ელ. დონანაშვილმა, თბ., 1981.

თეიმურაზ პირველი, 1934 – თეიმურაზ პირველი, თხზულებათა სრული კრებული აღ. ბარამიძისა და გ. ჯაკობიას რედაქციით., თბ., 1934.

შოთა რუსთველი, 1966 – შოთა რუსთველი, „ვეფხისტყაოსანი“, აკ. შანიძისა და აღ. ბარამიძის რედაქციით, თბ., 1966.

წმ. გრიგოლ ნოსელი, 2006 – წმ. გრიგოლ ნოსელი, „სწავლად ლოცვისად და თარგმანებად მამარ ჩუენოდსად“, ძველი ქართული თარგმანის ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ეკატერინე ქირიამ, თბ., 2006.

ორბელიანი, 1993 – სულხან-საბა ორბელიანი, „ლექსიკონი ქართული“, ტ. II, ავტოგრაფული ნუსხების მიხედვით მოამზადა,

გამოკვლევა და განმარტებათა ლექსიკის საძიებელი დაურთო ილია აბულაძემ, თბ., 1993.

ბასილი კესარიელი, 1983 – ბასილი კესარიელის „სწავლათა“ ევთჳმე ათონელისეული თარგმანი, გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და ლექსიკის საძიებელი დაურთო ციალა ქურციკიძემ, თბ., 1983.

გუგუშვილი, 1990 – გუგუშვილი მ., წერილები ლიტერატურაზე, თბ., 1990.

გურამიშვილი, 1955 – გურამიშვილი დავით, თხზულებათა სრული კრებული „დავითიანი“, თბ., 1955.

კეკელიძე, 1952 – კეკელიძე კ., ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, ტ. II, თბ., 1952.

მამათა სწავლანი, 1955 – მამათა სწავლანი, X და XI საუკუნეთა ხელნაწერების მიხედვით გამოსცა ილ. აბულაძემ, აკ. შანიძის რედაქციით, თბ., 1955.

რუხაძე, 2001-2003 – რუხაძე ლ., სიკვდილით დასჯის სცენათა წარმოდგენა ძველ ქართულ მწერლობაში (V-XVIII სს.), ხელნაწერი ნაშრომი, თბ., 2001-2003.

ქართული ოთხთავის ორი ბოლო რედაქცია, რედ. ივ. იმნაიშვილი, თბ., 1979.

“SOFLIS SAMDURAVI” WITH TEIMURAZ THE FIRST

Summary

In King-poets' and other writers' of Renaissance epoch writings we can see personal grief that is discussed in close connection with the world's -----

It requires philosophical and religious discussions because it shows the world's and the next world's or the eternal world's unity (religious discusses the problem of life and death exactly so). In their writings the world's life is a minute, it is transient and the belief is directed to the second world.

The pain of the world and suffering caused with it is deeply shown in Teimuraz I writings.

To his mind the relief can be found only in “the next world” though it can be softened in this world too with the help of the Bible.

In Teimuraz I writing the only way to avoid of the world is religion. We can hardly see his writings where he doesn't speak about the God, the Trinity, the heaven, the Virgin and so on. The King-poet often speaks about the soul, sins, regrets. His whole writing is religious.

**ბამოცანები არჩილ მეფის მხატვრულ - სააზროვნო
სისტემაში და მათი საღვთისმეტყველო ბაზრება
(ლექსი „ამიციანად სათარგმანებელი“)**

არჩილის შემოქმედების კვლევა საღვთისმეტყველო, მითოლოგიური და ლიტერატურული ტრადიციების გათვალისწინებას მოითხოვს. არჩილის შემოქმედებაში თავმოყრილია თავისი ეპოქის სულიერ-ინტელექტუალური მონაპოვარი. მისი თითოეული ნააზრვეი ნასაზრდოებია ქრისტიანული მსოფლმხედველობით. მეფე-პოეტის მხატვრულ სამყაროში უმთავრესია უფლის ხატება, რომლის ესთეტიკური სახე ყოველ სიმბოლოში ვლინდება.

არჩილის სააზროვნო სისტემაში მთელი სისრულით აისახა ე. წ. „აღორძინების“ ხანის მწერლობის მხატვრულ-შემოქმედებითი საკითხები. მეფე-პოეტს კალამი გამოცანებშიც მოუსინჯავს და შეუქმნია ანბანთქების ტიპის ლექსი: „ამიციანად სათარგმანებელი“, რომელიც ზედმიწევნით მიჰყვება ქრისტიანულ მსოფლადქმას. ლექსში ერთდროულად წარმოჩნდება მითოსური, რელიგიური, ზნეობრივი და მხატვრულ-ესთეტიკური პლასტები სულიერი მოთხოვნებისა და ტრადიციების გათვალისწინებით.

„არსი ყოველთა დამაარსი, სხვა უარსო არსად არი,
არასი ხამს შედარება, არს ყოველს ნივთთა არ-სადარი,
არ არიან უიმისოდ არ ღრუბელი, არ სა დარი,
ა, ნებაა მის-მიერი, განგვეშოროს არსად არი“ (1).

არჩილი აქ **უფალს** გულისხმობს. ლექსის პირველსავე სტრიქონებში სასულიერო მწერლობაში დამკვიდრებული კრძალულება მოჩანს. ავტორი ეპითეტთა ნაირფერ ფორმებს მიმართავს უფლის ხატების შესამკობად.

შემდეგი სტროფით არჩილი პოეტურად ქარგავს ბიბლიურ შესაქმისეული **სახელდების** პროცესს: „და ყოველი, რომელი უწოდა მათ ადამ სახელები ყოველთა საცხოვართა ყოველთა მფრინველთა ცისათა და ყოველთა მჭვეცთა ქუეყანისათა“ (შეს. 2, 20). სწორედ ბიბლიური სახელდება არის საფუძველი ყოველი არსებულის სახელის წოდებისა, რაც არჩილს მხედველობიდან არ გამორჩენია:

„არს ერთი რამე ასეთი, ვინ ახსნით, არის სახელი, არა ვარგა რა უმისოდ ქალაქ, სოფლები, სახელი, არ მეფე, არა გლახაკი, არ ბრძენი, არა სახელი.

ამას ვინ ახსნის, იცოდეთ, ეს არის ყოველთა სახელი“ (2).

სახელდების საღვთისმეტყველო – ფილოსოფიურ არსს განმარტავენ არისტოტელე (არისტოტელი, 1944: 21), წმინდა მამები, იოანე პეტრიწი (პეტრიწი, 1937: 225), რომელთა განმარტების მიხედვით, სახელი ყოველი არსის შინაგანი სამყაროს გამოხატვაა.

სახელდების ქრისტიანულ სიმბოლიკაზე ვრცლად საუბრობს ნესტან სულაგა წიგნში: „ვეფხისტყაოსანი“ – მეტაფორა, სიმბოლო, ალუზია, ენიგმა“, რომლის მიხედვითაც: „სახელდება ყოველი არსის შინაგანი ბუნების სულიერ-ინტელექტუალური სამყაროს გამოხატვის და შეცნობის ერთ-ერთი ძირითადი საშუალებაა“ (სულაგა, 2009: 8).

ქრისტეს სახის სრულყოფილად წარმოჩენას არჩილი რამდენიმე გამოცანას უთმობს. ზოგან ცხოველთა და ფრინველთა სიმბოლიკას გვთავაზობს, რომელთა ქვეტექსტის მიღმა უთუოდ ქრისტე იგულისხმება:

„ბუნებითა ვინ კაც იყო, სრული ცოდვა არ იცოდა, ბიწოვნება ვერ შეეხო, არას ცოდვით არ იცოდა“ (3);

„კაცით ერთით ყოველს კაცს ზედა, თქვით, სიკვდილი რით შემოხდა?

კეთილ-ყოფა ბოროტის წილ ან ცხოვრება ვისგან მოხდა?

კვლავ კაცთაგან უხილავი ზენათ ხილვად ვინ გარდმოხდა?

კარგ-კაცურად ვინ ვერ სთარგმნით, შეკვება გიხმსთ, ქუდის მოხდა“ (22)

ყველაზე მეტად ქრისტეს სახეს, სიმბოლურ-ალუზიურ ჭრილში წარმოაჩენს მეთორმეტე სტროფი:

„ვინ ნახა დვინო, წნეხილი ტევანი ეგოს რა ტევნად?

ვინმცა ან ცათა შემცველი კეცისა ჭურსა დატევნად?“ (12).

ძველ აღთქმაში ვაზს რამდენიმე მნიშვნელობა ჰქონდა: „ხე ცხოვრებისა“, ვაზი ნიშანი იყო იმისა, რომ ებრაელებმა აღთქმულ მიწას მიადწიეს. იგი მიჩნეული იყო ბუნების სიუხვის, სიძლიერისა და სილამაზის ერთ-ერთ სიმბოლოდ: „არამედ ოდეს უჩუენო მშვიდობა, ვენაკჳმან მისცეს ნაყოფი მისი, და ქუეყანამან მოსცეს ნაშრომნი თჳსნი...“ (ზაქ. 8, 12); „და განისუენებდეს კაცადი ქუეშე ვენაკჳსა თჳსსა, და კაცადი ქუეშე კერძო ღელვისა თჳსისა და არა იყოს მაშინებელი, რამეთუ პირი უფ-

ლისა ყოვლისა მპყრობელისა იტყოდა ამათ“ (მიქ. 4, 4). ახალ აღთქმაში ვენახი ქრისტეს ერთ-ერთი სიმბოლოა: „მე ვარ ვენახი ჭეშმარიტი და მამად ჩემი მოქმედ არს“ (იოანე 15, 1). ასეთივე მნიშვნელობით დამკვიდრდა ვენახი სასულიერო პოეზიაშიც: „და მათ ვენახი ცხოვრებისად ჯუარს გაცუეს“ (მინჩხი, 1987: 273), – მიმართავს იოანე მინჩხი მაცხოვარს.

ქრისტიანული ღვთისმეტყველების თვალსაზრისით, ღმერთი უხილავია. ადამიანს ხორციელი თვალით არ ძალუძს მისი ხილვა, მაგრამ შეუძლია შეიმეცნოს იგი სულიერი, უხილავი თვალით, რისთვისაც მას, უპირველეს ყოვლისა, რწმენა ესაჭიროება. ღვთის შესადგებლობების დაუსაზღვრელობაზე მითითებისას აკაკი ბაქრაძე აღნიშნავს: „ღმერთს აქვს უნარი, როცა მოისურვებს, ადამიანს ეჩვენოს, ე.ი. უხილავი ხილული გახდეს. ქრისტიანული მოძღვრების თანახმად, უხილავმა ღმერთმა წმიდა მარიამის წიაღში შეისხა ხორცი და ქრისტეს სახით, ადამიანმა დაინახა უფალი... რაკი ღვთისმშობლის მეშვეობით გახდა უხილავი ღმერთი ხილული, ამიტომ ძველი აღთქმის ყველა სიმბოლო, რომელიც ადამიანის წინაშე ღმერთის გამოცხადებას გვაუწყებს, გულისხმობს წმიდა მარიამს, მისი აღეგორიაა“ (ბაქრაძე, 1990: 74).

ვენახი ორიგინალური ეპიტეტით გამშვენებული წარმოგვიდგება წმ. ანდრია კრიტელის საკითხავში „შობისათვის ღმერთისმშობელისა“: „ვენახი რქაშუენიერი ანნადსაგან აღმოსცენდა და ტევანი სიტკბოებისად აღყუავილნა“ (კრიტელი, 1986: 121). „რქაშუენიერი ვენახი“ – მარიამი სიტკბოების ტევანის ანუ ქრისტეს გამომღებია.

ქრისტეს ერთ-ერთი სახელად თეოლოგიაში ტევანიც არის ცნობილი, რასაც ასევე ბიბლიური საფუძველი ეძებნება: „მოისთულეთ ტევანნი იგი ვენახისა მის ქვეყნისა, რამეთუ დამწიფებულ არს ყურძენი იგი მისი“ (გამოცხ. 15, 18).

ღექსში გადმოცემული გამოცანები საღვთო ჭეშმარიტების მატარებელია და შესაბამის შთაგონებასაც აღძრავს მსმენელში. შთაგონება კი ამაღლებულ შეგრძნებას ბადებს. ადამიანის გონება დროებით წყდება მიწიერს და უმაღლეს ფასეულობათა თანაზიარი ხდება. ღექსში განსაკუთრებული სიმბოლური დატვირთვა ბიბლიურ სახე-სიმბოლოებს ენიჭება, რაც მკითხველს შეახსენებს საუკუნეების წინათ აღსრულებულ კონკრეტულ მოვლენებს, რომელსაც სათანადო საღვთისმეტყველო შინაარსი აქვს.

უფლის სისაესე, ყოვლისმომცველობა მთელი სისრულით მხოლოდ ქალწული მარიამის წიაღმა დაიტია. არჩილმა რამდენიმე სიტყვით გადმოსცა ის, რასაც ღვთისმეტყველმა მამებმა საგანგებო ნაშრომები მიუძღვნეს.

„ბრძანეთ ცხენით ცად ვინ ახდა, ქვეყანასა სულ ელია, ბევრი მღვდლობდა ღვთივ-შეენიერ, არა მღვდლობდა

სულ ელია

ბრძენთა ადვილ მისახდომი, ეს უნდ იყოს სულელი-ა?

ბრიყვი, ვეჭვობ, ვერ მიხვდება, ან ვინ არის სულელია“ (4).

ძნელი მისახვედრი არ არის, რომ არჩილ მეფე აქ ელია წინასწარმეტყველს გულისხმობს და გვთავაზობს მის შესახებ მოკლე ისტორიას. ელიას ჰყავდა მოწაფე ელისე, რომელიც მოწმე იყო ელია თეზბიტელის მიერ აღსრულებული უამრავი სასწაულისა. ერთხელ მდინარე იორდანეს ტალღებს ელიამ თავის ხალენი (მოსასხამი) დაჰკრა, მდინარე ორად გააპო და ორივენი დაუბრკოლებლად გადავიდნენ მეორე ნაპირას. სწორედ იქ აიტაცა უფალმა ელია ზეცას ცეცხლოვანი ეტლით, ხოლო მისი ხალენი ელისეს დაეცა, რაც, სიმბოლურად მასზე წინასწარმეტყველების ნიჭის გარდამოსვლას ნიშნავდა. საეკლესიო გადმოცემით, ეს ხალენი საქართველოში, სვეტიცხოვლის ტაძარშია დაფლული. მეორედ მოსვლის წინ ანტიქრისტეს სამხილებლად ენოქთან ერთად უნდა მოვიდეს ელია და ხორციელი სიკვდილი დაითმინოს (გამოცხ. 11, 2-9).

არჩილი ელია წინასწარმეტყველს შემთხვევით არ ახსენებს. როგორც ნესტან სულავა განმარტავს: „საქართველოში ინახებოდა ელიას ხალენი, რომელიც უფლის კვართის ჩვენში დავანების წინასახედ მოიაზრება“ (სულავა, 2008: 121).

მეფე-პოეტი რამდენიმე გამოცანას უთმობს სამოთხიდან გამოძევების ისტორიას, რომელთა ფონზე იშლება ადამისა და ევას ცდუნება გველის მიერ:

„გესლ-მკებენელი ერსა დიდსა სასიკვდიინედ ჰკებენდა

მწარეთ;

გველის სახე, რვალით ქმნილი, ძელს დამსჭუადეს

მოსახმარეთ;

განიკურნის, ვინც შეხედის, ან ვინ წარველის შორით

გარეთ,

გულს გაავლებთ, უნდა ახსნათ, თორ სხვა ვინმე

მოიხმარეთ“ (6).

„ერთმან უფროთმან მცურავმან ქვეყანა ააშენაო,

ეს იქნა მიზეზი მაშინ, რაც სიკვდილს გადარჩა "შენაო" (10).

გველი არის მაცდური, უფლის მტერი და პირველი ადამიანების დაცემის მონაწილე. იგი განასახიერებს ბოროტ ძალებს, რაც ადამიანმა უნდა დათრგუნოს საკუთარ თავში.

ბიბლიის თანახმად, ღმერთმა ადამი და ევა დაამკვიდრა სამოთხეში. მათ უბოძა თავისუფალი ნება. გველის ცდუნებით მათ იგემეს ვაშლი, რომელიც გახდა მიზეზი პირველცოდვისა. ადამიანმა დაკარგა სამოთხე და პირველსახე, თუმცა ამით საფუძველი ჩაეყარა კაცობრიობის გამრავლებას. არჩილი დიდი სიზუსტით აღწერს შესაქმისეულ ამ ეპიზოდს:

„ეს მიბრძანეთ: ვინ მწირობდა? ამბრეს სამს კაცს ვინ
ისტუმრებს?

ერთი მარტო ცოლ-ქმრიანი თუ ვინ დახვდენ მყისი
სტუმრებს?

ერთი მირბის ზვარაკისდა, ერთი პირს ხსნის მაღის
ტუმრებს,

ერთად ჭამეს, აწ მიბრძანეთ: ერთი ორთა სად ისტუმრებს?“ (9).

მეფე-პოეტი თავს უყრის მეტად საგულისხმო ცნობებს ცხოველთა და ფრინველთა შესახებ, რომელთა ახსნა ქრისტიანულ მეტაფორულ-სიმბოლურ ასპექტებს შეიცავს.

„ყდა არა აქვს, ქსელს თვითონ სთავს, ბადესა ჰქსოვს
სანადიროს,

ყოველდღე ამას შეექცევა, უნდა რამ მოინადიროს;

ყმა არა ჰყავს, ამას სჯერა, შეეყრება მას ნადი როს.

ყრმებრ ჩვილებრივ ვინ ვერ ახსნათ, თავი მან გაინადიროს“ (55).

ამ სტროფით არჩილი გვთავაზობს ობობის შესახებ სიმბოლურ გამოცანას. **ობობა** სიხარბის სიმბოლოა. ხარბი ადამიანი ღარიბ კაცს გამოსწოვს ყოველივეს, რაც აბადია. სულ-ხან-საბას განმარტების მიხედვით: „დედაზარდალი, ბაბაჭუა“ (ორბელიანი, 1991: 214). ქრისტიანულ სიმბოლიკაში იგი სატანას განასახიერებს, რადგან ავსუელი ობობის ქსელის მსგავსად ატებს მახეებს ადამიანთა საცდუნებლად.

„ძალად სჯობს მთვრალსა სპილოსა, კვლავ ასე
დადაეღლები:სა:

ძალ-უსუსურსა ქალს-ქალწულს მივა და დამონდებისა,

ძუძუთა ცხვირსა ჩაუდებს, ძალთაგან დასუსტებისა.

ძმანი ახსნიან თუ დანი საქებრად დაიდებისა“ (65).

ძალზედ საყურადღებოა „ამიცანა“, რომელიც წარმოაჩენს მარტორქის სიმბოლიკას. წმინდა ბასილი დიდი მარტორქის

სიმბოლოს შემდეგნაირად განმარტავს: „მონადირეთა ვერ შეიპყრან იგი ქალწული წმიდად მიიყვანიან და დაუსჯან მას და იგი მივიდის და შთაუჭდის უბეთა მის ქალწულისათა. ქალწულმან მან განატვის მკეცი იგი და განმზადებულად მოიყვანის შესაკრებელსა შარავანდედისასა“ (შატბერდის კრებული, 1979: 187).

მითის მიხედვით, **მარტორქა** პატარა, მაგრამ ველური და ძალზედ მოხერხებული ცხოველია. მონადირეს მარტორქის დასაჭერად მისი საცხოვრებელი ადგილის მიდამოებში ქალწული უნდა მიეყვანა და იქ მარტო დაეტოვებინა. ცხოველი მყისვე გრძნობდა ქალწულის უბიწოებას, მიირბენდა მასთან, კალთაში თავს ჩაუდებდა და იძინებდა. სწორედ ამ დროს იჭერდა მონადირე.

ქრისტიანულ სიმბოლიკაში ეს ლეგენდა მარიამ ღვთისმშობლის ხარებისა და ქრისტეს ხორცშეხსნის ალეგორიაა. ძველი აღთქმის მიხედვით, მარტორქა ძალაუფლების და ძლიერების სიმბოლოა. „ვითარცა ანგელოზთა და ძალთა ცისათა ვერ შეძლეს შეპყრობად იგი, „ყოველთა ყოველითა“, ვიდრემდე მოვიდა საშოდ მარიამის ქალწულისა, ღმრთისმშობელისა „და სიტყუად იგი ჴორციელ იქმნა და დაემკვიდრა ჩუენ თანა“ (შატბერდის კრებული, 1979: 187). მარტორქის სიმბოლიკით არჩილი ცდილობს კიდევ ერთხელ ქრისტეს სახის სრულყოფილად წარმოჩენას.

„უსუსურნი რამ ფრინველნი ფრთეთ არათი შეიღებენ,
უბრძანებლად სიბრძნით მრავალს სურნელს თვისად
შეიღებენ,

უტკბოს ყოველთა სანოვაგეთ შემზადებენ, მოგვიღებენ,

უფალნი და ხელმწიფენი მას სიცოცხლედ მიიღებენ“ (47).

ესაა **ფუტკარი**. სულხან-საბას მიხედვით: „თაფლის ბუხი“ (ორბელიანი, 1993: 205). იგი შრომისმოყვარეობის და წესრიგის სიმბოლოა. ქრისტიანული სიმბოლიკის მიხედვით, სკა რელიგიური თემების სიმბოლოა. წმ. ამბროსი ეკლესიას სკას ადარებს, ხოლო ქრისტიანს ფუტკარს, რომელიც მუდამ თავისი სკის ერთგულია.

„ლეკეს დასვამს ერთი მხეცი რამ, სამ დღე უსულო იდება,
ლოკას დაუწყებს მშობელი, ხმა მისი არ იდიდება;
ლომი რა ყურსა ჩაჰყვირებს, მყის აღდგეს, ღვთისა დიდება!
ღმობიერებ გიხმსთ თარგმანი, ამისი გამოკიდება“ (25).

ლეგენდის თანახმად, **ლომის** ბოკვერი მკვდარი იბადება, მაგრამ სამი დღის შემდეგ, როდესაც მშობელი სულს შეუბერავეს, ბოკვერი ცოცხლდება. ქრისტიანობის გარიჟრაჟზე ეს ლეგენდა იესო ქრისტეს მკვდრეთით აღდგომასთან ასოცირდებოდა. ქართულ ჰიმნოგრაფიაში ხშირად გვხვდება მაცხოვრის სახის წარმოჩენა ლომის სიმბოლოთი: „დამბადებელსა მღვიძარეთასა, ვითარცა ლომსა, სძინავს სამარესა“ (მინჩხი, 1987: 283).

როგორც ნ. სულავა განმარტავს: „ლომი მითოსური, ფოლკლორული, რელიგიური, ლიტერატურული და სახვითი ხელოვნების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ესთეტიკური სიმბოლოა. იგი სიძლიერის, სიმტკიცის, შემართების გამომხატველია, თუმცა მასში დადებითთან ერთად თავმოყრილია უარყოფითი თვისებებიც: სიზვიადე, ამპარტავნება, ძალაუფლებისაკენ ღტოლვა, რის გამოც ლომი მითოპოეტურ სააზროვნო სისტემაში ორმაგი მხატვრულ-ესთეტიკური ფუნქციითაა აღჭურვილი“ (სულავა, 2009: 140).

ეზეკიელი თავის წინასწარმეტყველებაში ახსენებს ოთხ ცხოველს, რომელთაგან ერთ-ერთი ლომია: „და მის შიგნიდან გამდოვიდნენ მსგავსნი ოთხი ცხოველისა... შესახედაობა მათი სახისა: სახე ადამიანისა და სახე ლომისა ოთხივეს ჰქონდა მარჯვნივ და სახე ხარისა – ოთხივეს მარცხნივ; და სახე არწივისა ჰქონდა ოთხივეს“ (ეზეკ. 1, 5-10). ლომი წმინდა მარკოზის სიმბოლო და განუყრელი ატრიბუტია.

ლომის შინაგანი ბუნება დაახასიათა წმ. ბასილი კესარიელმა თავის ეგზეგეტიკურ თხზულებაში „მჯეცთათვის“, სადაც ლომის ქრისტიანულ სიმბოლიკას შემდეგნაირად განმარტავს: „რაჟამს შვნის ძუმან ლომმან ლეკუნი, მკუდარნი სხნის, და ზინ და სცაენ ლეკუთა მათ, ვიდრე მოსლვადმდე მამისა და დღესა მესამესა, ჰბერის შუბლსა და ალაღინნის ლეკუნი იგი. ეგრეცა ყოვლის მპყრობელმან ღმერთმან, მამამან ყოველთამან ალაღინა მკუდრეთით დღესა მესამესა ძმ იგი პირმშოდ, ყოველთა დაბადებულთად, უფალი ჩუენი იესუ ქრისტე“ (მატბერდის კრებული, 1979: 176).

„პირუტყვია, ცეცხლსა განვლის, ვით გრილს წყალსა, დაუწველად, პოვნა მისი ძნელი არის, კლდეთ იყოფის თუ აწ ველად; პირში ხელსა ვერ ჩაუყოფ, მაშ, დაგრჩება მოუწველად. პირმეტყველად არ ჩაგაგდებ, ვინცა ახსნი ამას ძნელად“ (36).

სიმბოლოთა ენციკლოპედიის მიხედვით: „სალამანდრა, სულხან-საბას განმარტებით: „ვასილისკო, ბასილისკო, ბასილისკონი. ესე არს თვალით მაკედინებული მჭეცი გესლიანი“ (სულხან-საბა, 1991: 257). საყოველთაო რწმენის თანახმად, სალამანდრა ცეცხლში იბადება, ცეცხლშივე ცხოვრობდა და, საჭიროების შემთხვევაში, მისი ჩაქრობაც შეეძლო. ამ თვისებების გამო, საბოლოოდ სალამანდრა მეხანძრეთა სიმბოლოდ იქცა“ (აბზიანიძე... 2007: 28).

„სალამანდრა სიმბოლოურად ჭეშმარიტ მორწმუნესაც განასახიერებდა, რომელიც ეწინააღმდეგება ცდუნების ცეცხლს“ (აბზიანიძე... 2007: 28). „ასპიტსა და ვასილისკოსსა ზედა ხუდოდი. და დასთრგუნო შენ ლომი და ვეშაპი“ (ფსალ. 90, 13). როგორც ჩანს, არჩილთან სალამანდრა, სწორედ ამ სიმბოლოური დატვირთვითაა გამოყენებული.

„ზრდის ანაგებად სხვადასხვა მართვეთა ვისას ვინაო? ზე ჰაერს ფრინავს, თუ ცურავს, ქვემძრომია თუ მფშეინაო; ზედა მიწვენით ვინ აღზრდის, ველარ წაიყვანს შინაო. ზეპირ მიბრძანე, მთარგმნელო: რას ხველი, რასა ქშინაო?“ (15).

არჩილი გეთავაზობს ფრინველის განმარტებას, რომელიც სხვის ბარტყებს ზრდის. ესაა **კაკაბი**. წმ. ბასილი კესარიელის „მკვეთათვის“ განმარტავს: „სხუსა კუერცხთა აცხობნ და მართუენი გამოიკადნის. რამეთუ უცხონი კუერცხნი მოიპარნის და თუსა ბუდედ მიიხუნის და შეაცხუნის და მართუენი გამოიკადნის და ვერ დაუთმიან მართუეთა მათ“ (მატბერდის კრებული, 1979: 185).

კაკბის დამახასიათებელ ქცევებს აღწერს ბიბლია: „ვმა-ყო კაკაბმან, შეიკრიბნა, რომელნი არა შენა. მყოფელმან სიმდიდრესა მისსა არა განკითხვით, განზოგებასა დღეთა მისთასა დაუტეონ იგი და უკანასკნელთა შინა მისთა იყოს უცნობელ“ (იერ. 17, 11). ე. ი. არჩილი ახასიათებს უღვთო ადამიანს, რომელიც იხვეჭს ქონებას, თუმცა ეს ქონება დროებითია და ცხოვრების შუა პერიოდში გამოეცლება ხელიდან.

„რა არის გვარი, არა შობს, არც ოდენ გარდაშენდება? რა სხვა სხვას გვარსა მიუდგეს, მით იშვას, მით

მოშენდება;

როს დაიბადოს, მაშინცა მამა არ დაუშვენდება,

რაზომ პატივი მივაპყრათ, ზურგი არ შეუსვენდება“ (41).

ესაა **ჯორი**, რომელიც ცხენისა და ვირის ნაჯვარია. ჯორის შესახებ წმინდა წერილი მოგვითხრობს: „ნუ იყოფით ვი-

თარცა ცხენი და ჯორი, რომელთა თანა არა არს გულისხმა; ჭიმითა და აღვრითა უქცინე დაწუნი მათნი, რომელნი შენ არა მიგეახლნეს“ (ფსალმ. 31, 9).

სადღოთ წერილის საუკეთესოდ მცოდნე არჩილი ჯორის სიმბოლიკას შემთხვევით არ იყენებს, მასში ბრიყვ ადამიანს გულისხმობს.

აგრეთვე ახსენებს სახარებისეულ **ბალაამის ვირს**, რომელიც ადამიანური ენით ამეტყველდა და ამხილა ბალაამი, რადგან ბალაამმა უმოწყალოდ ცემა დაუწყო ვირს, რომელიც ანგელოზის ხილვით იყო შეჩერებული: „და იხილა ვირმან მან ანგელოზი იგი ღმრთისა მდგომარე გზასა ზედა და მახვლი ჭდილი ჰველსა შინა მისსა და მიიქცია ვირმან მან გზისაგან და ვიდოდა ველსა და სცა ვირსა მას კუერთხითა მოქცევად იგი გზად“ (რიცხ. 22, 23); „და განულო ღმერთმან პირი მას ვირსა და ჰრქუა ბალაამს: რად გიყავ შენ, რამეთუ მეც მე? ესე სამეზის ყო“ (რიცხ. 22, 28).

„ჯორმან ნახა ზეციერი კაცი, მაგრამ ხმას ვერ გასცემს,
ჯაბზად დადგა, ა-ცა-თროლოდა, ყროყინით სწყევს, ვინ
მას გასცემს;
ჯდა ვინ ზედა, გაუკვირდა, არგანითა მედგრად მას სცემს.
ჯავრმან იპყრა ურჩებისმან, თუ შინ მივა, სხვას კაცს
მისცემს“ (74).

ვირი თავმდაბლობის, ზომიერების, მოთმინების, სიმშვიდის და მორჩილების სიმბოლოა. არჩილი ბალაამის ვირის ხსენებით ცდილობს სიმბოლოურად დაანახოს მკითხველს, რომ ყველაზე წყნარმა ცხოველმაც კი შეიცნო უფალი, ადამიანებს კი უფრო მეტი მორჩილება მოეთხოვებათ. ვირით შევიდა იესო ქრისტე იერუსალიმში: „და ჰრქუა მათ: წარვედით დაბასა მაგას, რომელ არს წინაშე თქვენსა, და მეყსეულად ჰპოოთ ვირი დაბმული და კიცვ მის თანა; აჰსენით და მომგუარეთ მე იგი“ (მათე 21, 2).

არჩილის მრავალმხრივ საგულისხმო და საინტერესო მხატვრულ სისტემაში ძველი და ახალი აღთქმის სახე-სიმბოლოებს და ბიბლიურ პერსონაჟებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებათ. უფრო მეტიც, ამ სახე-სიმბოლოთა გააზრების გარეშე წარმოუდგენელია მისი შემოქმედების მხატვრულ სახეთა სიღრმისეული ანალიზი.

„ჭრელის კაბისა ცმისათვის ვინანი შურსა მალევედეს?
ჭას ვინ ჩაავდეს, მიბრძანეთ, საჩინოს რასთვინ მალევედეს?“

ჭაბუკსა, მზეებრ გავსილსა, სიღრმედ ჩაშვებით მალევედეს, ჭირსა ჩააგდეს მართალი, უსისხლოდ სისხლსა მალევედეს“ (68). მეფე-პოეტი გეთავაზობს ბიბლიური **იოსების** ისტორიას, რომელსაც ჭრელი სამოსი მამამ უბოძა. სწორედ ეს ჭრელი სამოსი გახდა სათავე უბედურების. ამებმა შურის გამო იოსები ჭაში ჩააგდეს.

ნ. სულავას გამოკვლევათა მიხედვით: „ჭრელი სამოსი ერთგვარად იოსების წუთისოფლის ყოფას მიუთითებს“ (სულავა, 2009: 76). ჭრელი ფერი რომ ამქვეყნიური სიჭრელის გამომხატველი იყო, არჩილს არ გამორჩენია მხედველობიდან და იოსების ისტორიის შემდეგ წუთისოფელზე გეთავაზობს პოეტურ გამოცანას:

„ჭრელია უანგარიშოდ, მრავალფრად აგვიჩნდებისა,
ჭაბუკობს, ხან დაბერდება, ხან ვარდებრ გაგვეშლებისა;
ჭირსა და ლხინსა ორსავე სამუდმოდ არ შერჩებისა,
ჭორად არ თქმულა, ვის მოყვრობს, მასცა მალ აეშლებისა“ (69).

წუთისოფლის ამაოების, სიჭრელის და სიმუხთლის თემა მთელს მის შემოქმედებას გასდევს ლაიტმოტივად.

ძველი და ახალი აღთქმის საღმრთო სახე-სიმბოლოებმა მრავალი პოეტისა თუ მწერლის შემოქმედებაში ჰპოვა ასახვა. ბიბლიური სიმბოლიკის ტრადიცია ქართულ ლიტერატურაში ღრმა და სიმბოლურია, რაც საფუძველს იდებს სახარებიდან. ამდენად, თითოეული სიმბოლოს ახსნა ძველი და ახალი აღთქმის მიხედვითაა შესაძლებელი და მოითხოვს კვლევას ქრისტიანული ღვთისმეტყველების თვალსაზრისით.

არჩილი **გედეონის საწმისის** შესახებ ბიბლიურ ისტორიას გამოცანის სახით გადმოგვცემს:

„ჭელი ერთპირ წვიმა ცის ქვეშ კალოს მდებარს არ დაეცა,
ჭმელი იყო სრულ ქვეყანა, მასზედ ცვარი გარდმოეცა,
ჭელოვნებით ამაღ სცადა, თუმცა მტერი მას დაეცა,
ჭელს ვერ ჰყრიდუ, ვერ ახსნიდუ, მანდ ნუ მიზი, წა, ამეცა!“ (72)

ნამი, იგივე ცვარი ზეციური მადლმოსილების სიმბოლოა, იგი ხშირადაა ნახსენები ბიბლიაში, როგორც ზეციდან მოვლენილი მადლი, რომელიც მოასწავებდა რაღაც ახლის და საუკეთესოს დასაწყისს. ქრისტიანულ სიმბოლიკაში „ცის ნამი“ სულიწმიდის მიერაა ბოძებული, რათა გააღვივოს და ააღორძინოს გახევებული სულები“ (აბზიანიძე... 2007: 4). გედეონის საწმისში დაფარული ცვრისა და წვიმის არქეტიპი უძველესი წარმოდგენების გამოხატულებაა, რომელიც ბიბლიაში

ღვთის საიდუმლოს ხილვის ერთ-ერთ საშუალებადაა აღქმული. გაეიხსენოთ მსაჯულთა წიგნი, კერძოდ გედეონის ისტორია. ებრაელი ხალხის მეხუთე მსაჯულმა გედეონმა მიიღო მინიშნება დასამტკიცებლად ღვთის კურთხევისა. ღმერთმა გედეონს უთხრა, რომ კალოზე მატყლის საწმისს დადებდა, თუკი მასზე ცვარი აღმოჩნდებოდა და მიწა კი მშრალი იქნებოდა, მაშინ გედეონი უფლის შეწევნით იხსნიდა ისრაელს მტრისაგან. განთიადისას გედეონმა გაწურა საწმისი და ფილა წყლით აავსო, მაგრამ მიწა მშრალი იყო. გედეონმა არ იკმარა ეს მინიშნება და ღმერთს კიდევ სთხოვა, მიწა ყველგან ყოფილიყო ცვრიანი, ხოლო საწმისი მშრალი დარჩენილიყო. ღმერთმა ეს თხოვნაც შეუსრულა და გედეონმაც შეძლო მტრის დამარცხება (მსაჯულთა, 6, 36-40).

არჩილის მხატვრულ სამყაროში **ნათლის** ესთეტიკა საღვთისმეტყველო ფუნქციითაა დატვირთული და უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს. მეფე-პოეტი უხვად ემყარება ქრისტიანულ სიმბოლოებს, რომლებიც ქმნიან თავისი დროისათვის განუმეორებელ პოეტურ სისტემას.

„ნათელს რა ელტვის უგვამო, ვთქვათ, ან ჩვენ რით მოგვიახლოს? ნანდვილვე არსად უგვამო, ვით ვთქვა, მონათაც გვიახლოს. ნეტარ უმისოდ კაცთ საზრდო რით იქმნას, ვინ

განგვიახლოს? ნდომა აქვს ნათლის ხლებისა, იჭვი მაქვს მან არ იახლოს“ (31).

როგორც ნესტან სულავა აღნიშნავს: „ნათელი მრავლისმომცველი სიმბოლოა. ბიბლიურ-ევანგელური სახისმეტყველებით ნათელი ღმერთია, უჟამო, უხილავი. იგი ყოველ რელიგიაში ღმერთის ერთ-ერთი გავრცელებული სახელია“ (სულავა, 2003: 63).

არჩილი სწორედ ზეციურ ნათელზე გვესაუბრება და ნათლის სიმბოლიკას ქრისტიანული სახისმეტყველებით წარმართავს.

„ჟამადა გვაქვს თორმეტი რამ, ოთხი კეცი, მე თქმა მაცა, უინადა სჭირს სამას სამოცს ხუთი ახლავს, მაცა, მაცა, ჟამი თითქოს ათორმეტი ყოველდღე არ აქვს, ვინცა მაცა? ჟეშთა გექმნეს სათარგმანოდ, მე ხელთა მაქვს; ვინ ამაცა?“ (38).

მეფე-მგოსანი პოეტურად ქარგავს **წელიწადის დროს**. მის შემოქმედებაში ხშირადაა ჟამზე საუბარი, რომელიც რუსუდან

დღონტის აღნიშვნისამებრ, ეკლესიასტედან (ეკლ. 3, 1-8) იღებს დასაბამს (დღონტი 2004: 127).

„ტირილი და ღაღადება ჰარმათ ისმა მოის როდეს, ტყება იყო მუნ დედათა, ოდეს ჩვილნი მოისროდეს. ტოლ-ტოლებსა მახვილით სრვენ, არ ისარსა მოისროდეს, ტვინთხელსა და გულფიცხელსა რად შეგვანდა ეს ეროდეს?“ (44).

ეს გამოცანა **ჰეროდეს** ისტორიას გადმოგვცემს. მათეს სახარება მოგვითხრობს: „მაშინ ვითარცა იხილა ჰეროდე, რამეთუ მოიკიცხა მოგუთა მათგან, განრისხნა ფრიად, წარავლინნა და მოსწყვედა ყოველი ყრმები, რომელნი იყვნეს ბეთლემს და ყოველთა საზღვართა მისთა ორით წლითგანი და უადრესი, მსგავსად მის ჟამისა, ვითარცა გამოიკითხა მოგუთა მათგან“ (მათე 2, 16).

სახარება ოთხთავიდან ცნობილია, რომ **პეტრემ** მამლის ყივილამდე სამჯერ უარყო თავისი მოძღვარი და მასწავლებელი – ქრისტე: „და მოეცსენა პეტრეს სიტყუად იგი იესუდსი, რომელი ჰრქუა მას, ვითარმედ: ვიდრე ქათმისა კმობადმდე სამგზის უვარ-მყო მე. და გამოვიდა გარე და ტიროდა მწარედ“ (მატე, 26, 75). არჩილი ბიბლიურ ამ ეპიზოდს შემდეგნაირად ქარგავს:

„ქალაქს გარეთ ვინ გავიდა ტაბლას მჯდომი ან სად იყო? ქვე მწურჩნავმან შესაპყრობად, ბრძანეთ, ხელი ვისმე მიყო?

ქათმის ხმობა ვის ატირებს, ვინ მოძღვარი უარყო?
ქება გვიღირს, ვინ შეუნდო, სხვათაგან არ უარი ყო“ (51).

ლექსში, აგრეთვე მოთხრობილია **ესავის** ბიბლიური ისტორია:

„შობას პირველსა ვინ ოსპზედ სცვლის, საქმესა იქმს ეს ავსა, შესცვლის კურთხევას კიცხევად, სხვა უკეთეს რას ესავსა? შემებრით მუცელსა გაიძღებს, მამის კურთხევით ესავსა. შეჰგავს არ-წყლტუსა, ვინ ახსნით, მონადირესა ეს ავსა“ (57).

დაბადების 27-ე თავი ვრცლად გადმოგვცემს ესავისა და იაკობის ისტორიას, რომლის თანახმად მამის კურთხევა ესავს ეკუთვნოდა, იაკობმა კი, სანამ ესავი ნადირობიდან დაბრუნდებოდა და მამას საყვარელ შეჭამანდს მოუშადავებდა, რათა კურთხევა მიეღო, დედის დახმარებით მოატყუა უსინათლო მამა და თავად მიიღო კურთხევა (დაბ., 27, 1-46).

„წიგნს ვკითხვით: იუსჯულოვა უფროს ყოველთ კაცთა მან ასე,
წინ დაისვენა კერპები, ტყუილი მეთქვას, მანასე,
წაიგდეთ წინა კუროსა, ჩასვით კარს მისა მანა სე,
წილი ხვდა სინანულისა, მით თავი იხსნა მანასე“ (66).

ბიბლიის თანახმად, იერუსალიმის მეფე **მანასე**, ძალზედ უკუღმართად იქცეოდა: „უშენა მუნ ბომონები ყოველთა ერთა ცისათა ორთა მათ შინა ეზოთა სახლისა უფლისათა“ (II ნეშტა, 33, 5). უფლის სიტყვა არ შეისმინა მანასემ და ამიტომ უფალმა მტერი მიუსია მის ქვეყანას. მათ შეიპყრეს მანასე და ბაბილონს წაიყვანეს. მანასე მოიდრიკა და ღმერთს შემწეობა სთხოვა, უფალმაც ისმინა და დააბრუნა თავის ქვეყანაში. მანასე თავის დანაშაულს მისვდა „და განაშორნა ღმერთნი უცხონი გამოქანდაკებულნი სახლისაგან უფლისა და ყოველი ბომონები, რომელ აღაშენა მთასა მას სახლისა უფლისასა და იერუსალმს და გარეშე ქალაქსა“ (II ნესტ., 33, 15).

„თვით სოდომით გომორამდინ თავსა ლტოლვით ვინ ახარებს?

თქვან სხვათ: ცეცხლით დამწვარს შემშებს სინანულით ვინ ახარებს?

თვით უზიდავს ზურგით წყალსა, არ მოიხმარს ვინა ხარებს.

თქმულსა ამას ის გამოსცნობს, სამოელსა ვინ ახარებს“ (18).

არჩილი ამ პოეტური გამოცანით უთუოდ ბიბლიურ **მართალ ლოტს** გულისხმობს, რომელმაც თავისი სულიერი სიმაღლე სოდომშიც შეინარჩუნა (II პეტრე, 2).

ამდენად, არჩილის ანბანთქების ტიპის ლექსი „ამიცანად სათარგმანებელნი“ წარმოადგენს ბიბლიურ ისტორიათა პოეტურ ვარიაციას. არჩილი გამოცანებით გადმოგვცემს ქრისტიანულ სიმბოლოებს. ლექსში მოცემულია სტროფების მიხედვით დალაგებული „ამიცანა“, რომელთა ახსნა ბიბლიური ტექსტების ღრმა ცოდნას და მის სახისმეტყველებითად გააზრებას მოითხოვს და ემყარება. ლექსის მიზანია ბიბლიური ამბების გადმოცემა, თუმცა სწორხაზოვნების პრინციპი დაცული არაა, მაგრამ ეს პოეტურ ქმნილებას ელფერს არ უკარგავს.

ლიტერატურა:

აბზიანიძე... 2007: აბზიანიძე ზ., ელაშვილი ქ. სიმბოლოთა ილუსტრირებული ენციკლოპედია. ტ. II. გამომცემლობა „ბაკმი“, თბ., 2007.

არჩილი 1999: არჩილი, თხზულებათა სრული კრებული, თბ., 1999.

არისტოტელი 1944: არისტოტელი, პოეტიკა, წინასიტყვაობა, თარგმანი და კომენტარები პროფესორ ს. დანელიასი, თბ., 1944.

ახალი აღთქემა 2003: ახალი აღთქემა, საქართველოს საპატრიარქოს გამომც., თბ., 2003.

გულაბერისძე 2008: გულაბერისძე ნ., თხზულებანი, გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებელი დაურთო ნესტან სულავამ, თბ., 2008.

იოანე პეტრიწი 1937: იოანე პეტრიწი, შრომები, I, გამოსაცემად მოამზადეს შ. ნუცუბიძემ და ს. ყაუხჩიშვილმა, თბ., 1937.

კრიტელი 1986: კრიტელი ანდრია, შობისათვის ღმრთისმშობელისა, ძველი მეტაფრასული კრებულები (სექტემბრის საკითხავები), ტექსტები გამოსაცემად მოამზადა, კომენტარები და საძიებლები დაურთო ნარგიზა გოგუაძემ, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბ., 1986.

მინჩხი 1987: იოანე მინჩხის პოეზია, გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ლ. ხაჩიძემ, გამომცემლობა: „მეცნიერება“, თბ., 1987.

ორბელიანი 1991: ორბელიანი სულხან-საბა, ლექსიკონი ქართული, ტ. I, ავტორგრაფული ნუსხების მიხედვით მოამზადა, გამოკვლევა და განმარტებათა ლექსიკის საძიებელი დაურთო ილია აბულაძემ, თბ., „მერანი“, 1991.

ორბელიანი 1993: ორბელიანი სულხან-საბა, ლექსიკონი ქართული, ტ. II, ავტორგრაფული ნუსხების მიხედვით მოამზადა, გამოკვლევა და განმარტებათა ლექსიკის საძიებელი დაურთო ილია აბულაძემ, თბ., „მერანი“, 1993.

სულავა 2003: სულავა ნ., „ვარდის სახისმეტყველება „ვეფხისტყაოსანში“, კრებ.: „რუსთაველოლოგია“, ედვინება „ვეფხისტყაოსნის“ ვახტანგისული გამოცემის 290-ე წლისთავს. თბილისი, 2003.

სულავა 2009: სულავა ნ., „ვეფხისტყაოსანი“ – მეტაფორა, სიმბოლო, ალუზია, ენიგმა, თბ., 2009.

ღლონტი 2004: ღლონტი რ., ჰიმნოგრაფიული ელემენტი არჩილის შემოქმედებაში, ლიტერატურული ძიებანი №25, თბ., 2004.

შატბერდის... 1979: შატბერდის კრებული, X საუკუნისა, გამოსაცემად მოამზადეს ბ. გიგინეიშვილმა და ელ. გიუნაშვილმა, გამომცემლობა: „მეცნიერება“, თბ., 1979.

ძველი აღთქმა 1989: წიგნნი ძველისა აღთქმისანი, თბ., 1989.

Sophiko Gvaramadze

PUZZLES IN KING ARCHIL'S ARTISTIC – THINKING SYSTEM AND THEIR THEOLOGICAL UNDERSTANDING
(a poem „amicanad saTargmanebelni”)

Summary

In King Archil's poem- “Amicanad saTargmanebelni” one can see mythical, religious, ethical and artistic-esthetical layers. The author talks using puzzles. In the poem he shows us animal and birds symbols: a bee, a rhinoceros, a lion, a salamander, a Balaam donkey, a mule, a snake. The sacral wisdom is given in puzzles. It show also a gallery of Biblical characters: Adam and Eva, Elia The Prophet, Esav, Iosebi, Petre, and others. The poem is very allegorical.

სიკეთის კონცეპტი მოსე ხონელის

„ამირანდარეჯანიანში“

„ამირანდარეჯანიანის“ ომების, ბრძოლების ეპოპეა თანმიმდევრულად, ნათლად გამოკვეთს მოსე ხონელის კეთილშობილი რაინდის იდეალურ სახესა და რაინდობის იდეალს. თავგანწირვის, გმირობის, სულიერი ახოვანების, ბრძოლის, სიკვდილის, დანდობის რაინდულ პრიზმაში გარდატეხით ქმნის მწერალი თავისი რჩეული რაინდის სახეს. ასე იძურწება „ამირანდარეჯანიანის“ გმირი, რომლის სახასიათო შტრიხებში კეთილშობილების, ღირსების, რაინდული იდეალების სიწმინდის გვერდით იკავებს ადგილს ლმობიერება, ჰუმანიზმი, დიდსულოვნება, გონიერება, სულიერი და ფიზიკური მონაცემების სისრულე, პიროვნული სრულყოფა. ის სულით ხორცამდე რაინდია. რაინდობა მისი ბუნებისა და ხასიათისაგან განუყოფელი თვისებაა.

„ამირანდარეჯანიანის“ მითსა და რეალობას შორის მოქცეულ მისტიურ, საკრალურ სივრცეს გადაკვეთს გზა, რომელიც ბრძოლის, ომის შუახაზზე, თავგანწირვაზე გადის. ამ გზაზე უშედავათო ბრძოლებში ჭეშმარიტი რაინდის ღირსეული გამარჯვებით იმარჯვებს მწერლისა და მისი რჩეული პერსონაჟების იდეალები, ღირებულებები, მრწამსი, ჰუმანიზმი და საუკეთესოს უფლებითა და პრივილეგიით საზოგადოებაში ზეობს და მკვიდრდება, საზოგადოების ცხოვრების წესი ხდება. ამადლებულ იდეებს მწერალი ყველაზე მძიმე გამოცდას უწყობს, ფაქტობრივად, ჯოჯოხეთურ განსაცდელში გაატარებს და პატიოსანი ლითონივით მრავალგზის განწმენდილს, ჭეშმარიტის, საუკეთესოს სტატუსს მოაპოვებინებს. ამ ეტაპების გავლის შემდეგ მოსე ხონელის უმნიშვნელოვანესი იდეალები სიკეთის კატეგორიაში იმკვიდრებს ადგილს, რომლის დასაცავად არის მოწოდებული „ამირანდარეჯანიანის“ რაინდი. მისი თითოეული ნაბიჯი სიკეთის ქმნისა და მისი დაცვისათვის მოქმედებაა. ნამდვილი რაინდი თავისი ცხოვრების წესითაც, მშვიდობიანობისა თუ ომის დროს, სიკეთეს აღასრულებს ან იცავს. მან ზუსტად იცის, რომ რაინდული მოვალეობის ღირსეულად შესრულება: გაჭირვებულის ხსნა, პატრონის, მე-

ვის, ერისათვის თავდადება, მაღალი იდეალების მსახურება სიკეთის აღსრულებაა. ამიტომ მოქმედებს და იბრძვის შეუჩერებლად, თავისა და სიცოცხლის დაუზოგავად. მის თითოეულ ნაბიჯს ეს აზრი და შეგნება წარმართავს.

მოსე ხონელისა და მისი რჩეული რაინდისათვის სიკეთე, როგორც კატეგორია, საყოველთაოდ გაზიარებულ პრინციპებთან ერთად, ყოველივე ანტიჰუმანურის, არადირსეულის, არახნობრივის, არავაჟკაცურის, ფსევდორაინდულის, სისასტიკის, არაადამიანურის სიძულვილს ნიშნავს. რომანში უმკაცრესი დამოკიდებულებაა გამჟღავნებული უმწეო, უიარაღო, ბრძოლის უნარმოკლებული პერსონაჟის მიმართ, რაინდული ღირებულებებისათვის მიუღებელი ქმედების ჩამდენი პირისადმი, ვინც არ უნდა იყოს იგი: სახელგანთქმული რაინდი თუ აგრესიული მოძალადე. ასეთ ფაქტებთან მიმართებაში „ამირანდარეჯანიანის“ გმირების დამოკიდებულებაც და განაჩენიც კატეგორიულია – შეურიგებლობა და თავგანწირული ბრძოლა, ისევე როგორც ყველაზე თვალსაჩინო, ხორცშესხმული ბოროტების წინააღმდეგ. მოსე ხონელის გმირი იმისთვის იბრძვის, რომ არ დაუშვას სისხლისღვრა, სისასტიკე, აგრესია. მოწოდებულია, წინ აღუდგეს ძალმომრეობას, უკონტროლო ფიზიკურ ძალას და აღკვეთოს როგორც ბოროტება. ნიშანდობლივია, რომ ასეთი დამოკიდებულება ყოველივე არაჰუმანურთან და არარაინდულთან ძველში გვხვდება როგორც ცალსახა პოზიცია როგორც მშვიდობიანი, ყოველდღიური ცხოვრების პირობებში, ასევე ომის, ბრძოლის, ასპარეზობისა თუ რაინდული შერკინებების დროს. „ამირანდარეჯანიანში“ ამ თვალსაზრისით გამოხატვის არ მოიძებნება.

„ამირანდარეჯანიანში“ ჭეშმარიტი რაინდის ყოველი ქმედება სიკეთის აღსრულებისა და მისი დაცვის მიზანს ემსახურება. „ამირანდარეჯანიანისა“ და მისი შექმნის დროის ეპიკური სინამდვილე ისეთი იყო, როდესაც ფიზიკური ძლიერებისა და საბრძოლო ხელოვნების გარეშე წარმოუდგენელი იყო არსებობა. რაინდობა პროფესია იყო და საბრძოლო ხელოვნება – მეფეთა აღზრდის აუცილებელი შემადგენელი ნაწილი. „ამირანდარეჯანიანში“ სახელი, გმირობის პატივი, მეფის ასულზე დაქორწინება, ხელმწიფის გვირგვინი – ყველაფერი სამხედრო ღვაწლით მოიპოვება. ოქრო, ვერცხლი, თვალმარგალიტი, ყოველგვარი სიმდიდრე, ქონება თუ ძვირფასეულობა, რითაც კი ეს საზოგადოება ბრწყინავს, ხმლითაა მო-

პოვებული. „ამირანდარეჯანიანში“ სამხედრო ხელოვნება პროფესიად არის ქცეული. რომანის თითოეულ თავში მეფის კარზე სოლიდური გასამრჯელოს ფასად დაქირავებულ უამრავ საბრძოლო ხელოვნების კარგად მცოდნე მეომარს ვხვდებით. მათ შორის გამოირჩევიან ფალავნები, რომლებსაც მოსე ხონელი ბუმბერაზებს უწოდებს. მაგრამ რადგან მეფის კარზე მომსახურე ბუმბერაზი მხოლოდ ფიზიკური ძალით გამოირჩევა და მთელი თხზულების მანძილზე შიშველი ფიზიკური ძალის გარდა არავითარ სხვა თვისებას არ ავლენს, ამიტომ მოსე ხონელი მათ ერთხელაც კი არ მოიხსენიებს ჭაბუკის სახელით, რაც რომანში რაინდის ექვივალენტია.

„ამირანდარეჯანიანში“ რაინდის მნიშვნელობით გამოიყენება სიტყვა „ჭაბუკი“. რაინდის თანამედროვე გაგება ფართო შინაარსით მოცემულია ძეგლის სიტყვაში „ჭაბუკი“, რომელიც ყველა კონტექსტში ნიშნავს რაინდს. „ამირანდარეჯანიანის“ ავტორი ფიზიკური ძლიერებით გამორჩეულ დაქირავებულ მეომრებს ყოველთვის ბუმბერაზებს უწოდებს. „თავისთავად ბუმბერაზული საწყისი ყოველ ჭაბუკშია, ეს მისი ყოფის აუცილებელი ატრიბუტია, მაგრამ ჭაბუკობა სწორედ ფიზიკური ძალის ესთეტიზირება და ამადლებული იდეალებისადმი დამორჩილება“ (მაღლაფერიძე, 1993: 48). რაინდისა და ბუმბერაზის დაპირისპირება, ისევე როგორც ნებისმიერი ბრძოლის ეპიზოდი, ადასტურებს, რომ ომსა და ბრძოლას „ამირანდარეჯანიანში“ მხოლოდ სამხედრო ხელოვნების, ფიზიკური ძლიერების, უძლეველობის, ჯობნის, გამარჯვებულის გამოვლენის ძალა არ შესწევს, მხოლოდ მჯობნის მჯობის დადგენა არ აკისრია, არამედ მოსე ხონელს ომი და ბრძოლა წარმოუდგენია იმ შესაძლებლობად, სადაც პიროვნების შინაგანი სამყარო მთელი სისრულით წარმოჩნდება. რომანში ყველა ღირსებას, ისევე როგორც ხასიათის ყველაზე ფარულ, შინაგან თვისებებს, „ამირანდარეჯანიანის“ პერსონაჟები ყოველთვის ომსა და ბრძოლაში ავლენენ.

„ამირანდარეჯანიანი“ არ განიცდის სახელისა და მდგომარეობის გაუმჯობესების მაძიებელი მეომრების, გამორჩეული, სანაქებო, დაუმარცხებელი, საქვეყნო სახელის მქონე ფალავნების სიმცირეს, მაგრამ რომანში არ არსებობს ისეთი გარემოება, დამსახურება და სახელი, მეტოქის ჯობნისა თუ დაუმარცხებლობის ფაქტი, მოსე ხონელის ეთიკურ მრწამსსა

და ჰუმანისტურ პრინციპებზე დაფუძნებულ რაინდობის მაღალ იდეალებზე რომ მოახდინოს გავლენა.

„ამირანდარეჯანიანის“ გამორჩეულ რაინდებს შორის მოსე ხონელს ჰყავს სამი რჩეული: ამირან დარეჯანისძე, ამბრი არაბი, მხეჭაბუკი. „მათთან მიმართებაში საჩინოვდება უმნიშვნელოვანესი ჭაბუკური სათნოებანი. აშკარად ჩანს, რომ ამირანი, ამბრი და მხეჭაბუკი უკიდურესად ჰუმანური პრინციპებიდან გამომდინარე მოქმედებენ“ (მაღლაფერიძე, 1993: 46). ინტერესს აღძრავს საკითხი იმის თაობაზე, „ამირანდარეჯანიანის“ იდეალურ თუ რაინდებს რა განსაკუთრებულ თვისებებს აკუთვნებს მწერალი, რასაც მოკლებულნი არიან ნაწარმოების დანარჩენი პერსონაჟები? რაში გამოიხატება მათი გამორჩეულობა და აღმატებულობა? „ამირანდარეჯანიანის“ მხატვრულ სინამდვილეში რაინდისა თუ მებრძოლის სტატუსით მოქმედი ყველა პერსონაჟი საბრძოლო ხელოვნების ცოდნითა და ფიზიკური ძლიერებით არის გამორჩეული. სიუჟეტის მსვლელობისას, ფაქტობრივად, არ მოიძებნება ისეთი შემთხვევა, როდესაც „ამირანდარეჯანიანის“ პერსონაჟი უარს ამბობს საკუთარი თავისა და ძალების გამოცდაზე, ახალ თავგადასავალში ჩაბმაზე, ბრძოლაზე და მოსალოდნელი საფრთხის თავიდან აცილების მიზნით, უფრთხილდება საკუთარ სიცოცხლეს. მაგრამ ამგვარი პერსონაჟებისა და მოსე ხონელის რჩეული რაინდების მხატვრულ სახეებზე დაკვირვებისას, ნათლად იკვეთება განმასხვავებელი ნიშნები, რომლებიც მხოლოდ „ამირანდარეჯანიანის“ იდეალური რაინდის კუთვნილებაა: დიდსულოვნება, ჰუმანიზმი, კაცთმოყვარება, ღმობიერება, უმიზნო ბრძოლისა და სისხლისღვრის სიძულვილი, სისასტიკისა და უღმობელობის აღკვეთა, სულიერი ახოვანებისა და რთული მოვალეობის ადექვატური ფიზიკური ძლიერება, მაღალი ზნეობრიობა, კეთილშობილება. იგი მოწყალებითა და სამართლიანობით ღვთის მსგავსია, ომისა და მშვიდობიანობის დროს მისი ქცევა და ქმედება ჰუმანურია, მისგან განჩინებული სამართალი – სანატრელი. სამაგალითო და შეუცვლელი პატრონია, ძნელად წარმოსადგენია ვასალებისათვის მასზე უკეთესი პირობების შემქმნელი და მზრუნველი მფარველი. მის ფიზიკურ ძლიერებას ყოველთვის აწონასწორებს და აღემატება სულიერი უძლეველობა, კეთილშობილება, ღირსება. „ამირანდარეჯანიანის“ იდეალური რაინდის მრწამსი და მოქმედების საფუძველი, რაინდული ვალდე-

ბულებების გარდა, ჰუმანიზმის პრინციპები და, აქედან გამომდინარე, ხაზგასმული ჰუმანურობაა, დანდობა, შემწყნარებლობა, ჰუმანური კანონებისა და მოქმედებებისათვის ყოველთვის უპირატესობის მინიჭება, მაშინაც კი, როცა კონკრეტული ვითარება, სარაინდო კოდექსი და მებრძოლის ინტუიცია სწორედ საპირისპიროს გულისხმობს. „ამირანდარეჯანიანის“ სინამდვილეში შესაძლებელ უამრავ არჩევანს შორის მოსე ხონელის გმირი უპირატესობას ყოველთვის ეთიკურ და ჰუმანურ არჩევანს ანიჭებს. „ამირანდარეჯანიანის“ იდეალური რაინდი ბოლო აკორდამდე გმირია იმ გარემოებების გამო, რომ ჰუმანისტია და არასდროს დალატობს ამადლებულ იდეალებს. რაინდული ღირებულებების ჰუმანიზმის პრინციპებთან შერწყმული მაღალი სულიერებითა და ამ სულიერების შესაფერი, ადექვატური, ფიზიკური ძლიერებით იგი ჰუმანური იდეალების ყოველგვარ ვითარებაში ერთგული და დამცველია. ის თავს დაუფიქრებლად სწირავს მოყვანის, დანაგრულის, ქვეყნის, მეფის, ხალხის, სიკეთის გადარჩენისა და დაცვისათვის. დიდია იდეისთვის, რაინდობის მაღალი ფასეულობებისა და წმინდა მისიისათვის მისი მსახურებისა და თავგანწირვის მასშტაბები.

„ამირანდარეჯანიანის“ იდეალური რაინდი ზეციური მხედრის ბადალი გმირია. თავისი თავგანწირვითა და რაინდული მისიით ნაკისრი ვალდებულებებით ის, წმინდა მხედრის დარად, ადამიანების, საზოგადოების თავდადებული მფარველია. კეთილისა და ბოროტის მარადიულ დაპირისპირებაში მისი ზეადამიანური, ღვთაებრივი ძალა ბოროტების საბოლოოდ ამოსაძირკვადაა მიმართული. ამიტომ, როცა იგი რაინდობის წმინდა მისიის საფუძველზე, რაინდული ეთიკის თანახმად იბრძვის, ამ დროს, ზეციური მხედრის დარად, თავს სიკეთისათვის სწირავს და უზენაეს სამართალს ადასრულებს. „ჭაბუკი წმინდა მხედრის დარად საზოგადოების მფარველ ძალად გვევლინება და დაულაღავად იბრძვის სამართლიანობის დამკვიდრებისათვის. გმირი ხოცავს დევებს, ვეშაპებს, საშინელ მხეცებს, ამსხვრევს თილისმებს და თავისუფლებს ადამიანებს“ (მაღლაფერიძე, 1993: 46). „წმინდა მხედრის სახის ერთ-ერთი უმთავრესი ნიშანია საშინელ მხეცთა, ურჩხულთა და დევ-ვეშაპთა შემუსვრა“ (მაღლაფერიძე, 1998: 50).

„ამირანდარეჯანიანში“ წონასწორობის დაცვა და აღდგენა მოსე ხონელის რჩეული რაინდების არსებობასა და მათ მიერ

სიკეთის დასაცავად მუდმივ სიფხიზლესა და აქტივობაზეა დამოკიდებული. როდესაც „ამირანდარეჯანიანში“ სულიერ და ფიზიკურ მხარეებს შორის წონასწორობა ირღვევა, როდესაც რაინდის მთლიანი პიროვნება იშლება, სიუჟეტის განვითარება მიმართულია დარღვეული ჰარმონიის აღდგენისა და გაწონასწორებისაკენ. ხოლო თუ ეს არ ხერხდება, მაშინ ჰარმონიული, მთლიანი, სულიერად და ფიზიკურად ძლიერი პერსონაჟი თრგუნავს მხოლოდ ფიზიკურად განვითარებულ, შიშველი ფიზიკური ძალის მქონე აგრესიულ და მიუღებელ მეტოქეს.

რაინდის ასეთი მონუმენტური, ჰიპერბოლიზებული სახის შექმნით მწერალი სრულყოფილი, ზეძლიერი, ადამიანის რთული პრობლემის ილუსტრაციას ახდენს. „ამირანდარეჯანიანის“ რაინდი მსხნელია და ჰუმანური პრინციპების დამამკვიდრებელი ერთსა და იმავე დროს. მას ახალი ღირებულებები და ახალი ცხოვრება მოაქვს, რომელიც ადამიანების მდგომარეობას აუმჯობესებს და მათ ბედნიერებას ანიჭებს. „ამირანდარეჯანიანის“ რჩეული რაინდი სიკვდილის ზღვარის რაინდული ღირებულებებისა და ჰუმანისტური პრინციპების რწმენით გადამლახველი, ზემძღავრი გმირია. თავგანწირვის გზა, რომელიც ომისა და ბრძოლის სარბიელზე გადის, ხალხის ხსნა, სიკეთის, მეფის, ქვეყნისა და მოყვასისათვის თავდადება, მათთვის სისხლითა და საკუთარი სიცოცხლის ფასად სამსახური, „ამირანდარეჯანიანის“ პერსონაჟებს ქმნის ამაღლებულ, აღმატებულ, იდეალურ რაინდებად. გმირობამდე, მოსე ხონელის რჩეულობამდე, იდეალურ რაინდამდე იგი სიცოცხლის სიკვდილის სამსხვერპლზე უთვალავჯერ მიტანით, უკვდავი იდეების, კეთილშობილი მისიის თავდადებული სამსახურითა და ერისა და ქვეყნის წინაშე გაწეული ღვაწლით მაღლდება. მისი საგმირო საქმეები თანაბრად არის როგორც დაღვრილი ოფლისა და სისხლის, ისე მხატვრულ სინამდვილეში მის მიერ ღირსეულად გავლილი ურთულესი გზის ნაყოფი. იგი მთლიანად, ღირსეულად და უდრტინველად გადის რჩეულ რაინდამდე, გმირობის პატივამდე ამაღლების ეკლიან, მუდამ სიცოცხლის საზღვარზე გამავალ თვითშეწირვის გზას. იგი ზეკაცია, მაგრამ უარყოფილია აგრესია, ძალადობა, ძალაუფლებისკენ თვითმიზნური სწრაფვა. მოსე ხონელის გმირი ძალას მხოლოდ კეთილი მიზნებისათვის ავლენს. მისი სულიერი და ფიზიკური სიძლიერე ყოველთვის სიკეთის

დასაცავად და ყოველივე ნეგატიურის წინააღმდეგ საბრძოლველად არის მიმართული.

ლიტერატურა:

მაღლაფერიძე, 1993: მაღლაფერიძე ვ. რაინდთა შერკინება ვითარცა ესთეტიკური ფენომენი. თსუ შრომები, 311, 1993.

მაღლაფერიძე, 1998: მაღლაფერიძე ვ. მსეცთან ბრძოლის მოტივი „ამირანდარეჯანიანში“. შრომები, ჰუმანიტარულ და საზოგადოებრივ მეცნიერებათა სერია, № 16, 1998.

ხონელი, 1967: ხონელი მ. „ამირანდარეჯანიანი“, თბ., გამომც.: „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1967.

Ekaterine Gogiashvili

THE CONCEPT OF KINDNESS IN ‘AMIRANDAREJANIANI’ BY MOSE KHONELI

Summary

A noble knight in the novel “Amirandarejaniani” of the Middle Ages is committed with the protection of kindness. His each step is an activity to make a kindness and defend it. The ideal hero of the novel makes kindness and depends it in any situation- in the war and during peace, He knows that to fulfill his duty as a knight (to save the poor, to dedicate his master, king, Eristavi , to serve high ideals) is making a kindness. His every step is led with this thoughts and consciousness.

Kindness as a category for Mose Khoneli and his knight means a hatred of anti humanism, indecent, amorality, pseudo knight, nonhuman. Mose Khoneli’s hero fights to avoid bleeding, cruelty, aggression. he is committed to prevent all kind of uncontrolled physical strength and sicknesses. The hero uses his power only for good purposes . His physical and spiritual strength is always directed to defend kindness and fight against negative things.

**„წმ. ანტონ მარტყოფელის ცხოვრება“, როგორც
საიტორიო და ლიტერატურული თხზულება**

ცამეტ ასურელ მამათაგან ერთ-ერთი მოღვაწედ წმ. ანტონ მარტყოფელია მიჩნეული, რომლის შესახებ ქართულ ჰაგიოგრაფიაში, ჰიმნოგრაფიასა და საისტორიო წყაროებში შემონახულია მწირი ცნობები. მისი სახელი მოიხსენიება წმ. იოანე ზედაზნელისა და წმ. შიო მღვიმელის ვრცელი ცხოვრების რედაქციებში წმ. იოანე ზედაზნელთან ერთად სირიიდან მოსულ ასურელ მოღვაწე მამათა შორის. ესაა ერთადერთი ჩვენამდე მოღწეული წერილობითი ცნობა მისი მოღვაწეობის პერიოდიდან, ე. ი. VI საუკუნიდან.

ქართულ მწერლობაში წმ. ანტონ მარტყოფელის შესახებ ცნობებს თავის ჰიმნოგრაფიულ თხზულებებში გვაწვდის XIII საუკუნის 30-იან წლების საქართველოს კათოლიკოსი არსენ ბულმაისიძისძე, რომლის მრტყოფის მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატისადმი მიძღვნილ ჰიმნოგრაფიულ თხზულებათა სრული რედაქცია შემონახულია აბუსერისძე ტბელის კრებულში A-85; გვიანდელ, XVII-XVIII საუკუნეების, სადღესასწაულოებში ამ საგალობელთა მხოლოდ ფრაგმენტებია შეტანილი. საგალობლები ეძღვნება მარტყოფის მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის პიეროპოლისიდან ქართლში ჩამოტანას, რომლის დღესასწაული ქართულ ეკლესიაში აღინიშნება მარიამობის მეორე დღეს ძვ. სტ. 16 აგვისტოს (ახ. სტ.: 29 აგვისტო); წმ. ანტონ მარტყოფელის **ხსენების დღე** წელიწადში რამდენიმეჯერ აღინიშნება: 1. XIII საუკუნეში დაწესებული იყო 17 იანვარს წმ. ანტონ მეგვიპტელის, დიდის, ხსენების დღესთან ერთად, მოგვიანებით წმ. ანტონ მარტყოფელის ხსენების დღედ დაწესდა 19 იანვარი; 2. 7 მაისს, წმ. იოანე ზედაზნელსა და მის მოწაფეებთან ერთად; 3. 16 (29) აგვისტოს მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის დღესასწაულთან ერთად. მარტყოფის მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატისადმი მიძღვნილ საგალობელთა ეს ტექსტები სრულად ორჯერ გამოიცა: 1. მ. ქავთარიას, ნ. გოგუაძისა და რ. ჩაგუნავას მიერ 1998 წელს აბუსერისძე ტბელისადმი მიძღვნილ წიგნში; 2. ნ. სულავას მიერ 1997 წელს სადოქტორო

დისერტაციისათვის მომზადდა და 2003 წელს დაიბეჭდა წიგნში „XII-XIII საუკუნეების ქართული ჰიმნოგრაფია“.

ჩვენამდე მოღწეული „წმ. ანტონ მარტყოფელის ცხოვრების“ ორი სვინაქსარული რედაქცია, ვრცელი და მოკლე, დაცულია რამდენიმე ხელნაწერში. „წმ. ანტონ მარტყოფელის ცხოვრების“ სვინაქსარული ვრცელი რედაქცია დაცულია XVIII-XIX საუკუნეების ლიტურგიკულ კრებულებში: 1. 1718 წლის A-425; 1720-იანი წლებით დათარიღებული S-3269; 2. 1726 წლის A-220; 3. ცენტრალური არქივის ნაკლული ხელნაწერი № 459, დათარიღებული XVIII საუკუნით. დანარჩენი ნუსხები XIX საუკუნისაა. „წმ. ანტონ მარტყოფელის ცხოვრების“ სვინაქსარული რედაქციის მოკლე ტექსტი მხოლოდ ერთი ხელნაწერით შემოგვრჩა – 1740 წლის H-1672, რომელიც ძირითადი, ვრცელი, ნუსხისაგან მხოლოდ შესავლით განსხვავდება.

XVII საუკუნის მეორე ნახევარში წმ. ანტონ მარტყოფელის შესახებ შეიქმნა ვრცელი სვინაქსარული რედაქცია, რომელიც ამავე სახით ვახტანგ მეექვსის „სწავლულ კაცთა კომისიამ“ „ქართლის ცხოვრების“ ტექსტში შეიტანა, როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაში მიუთითებენ, XVII საუკუნის მიწურულს. პრობლემის კვლევის ადრეულ ეტაპზე დაისვა კითხვა, ვინ შეადგინა სვინაქსარული რედაქცია წმ. ანტონ მარტყოფელის შესახებ, „სწავლულ კაცთა კომისიამ“, რომელმაც შეიტანა იგი „ქართლის ცხოვრების“ ტექსტში და აქედან გავრცელდა იგი ლიტურგიკულ კრებულებში თუ პირიქით, კომისიამ აიღო გამზადებული ტექსტი ლიტურგიკული კრებულებიდან? მეცნიერთა ნაწილის აზრით, იგი სწავლულ კაცთა კომისიამ შეადგინა (ს. კაკაბაძე, კ. კეკელიძე). კერძოდ, კ. კეკელიძის აზრით, რაც საბუთებით განმტკიცებული არაა, ტექსტი კომისიის შედგენილია და ასურელ მოღვაწეთა ამსახველი თხზულებები „ქართლის ცხოვრებაში“ კომისიის წევრებმა შეიტანეს (კეკელიძე, 1956: 20, 22).

ქართული ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის სვინაქსარული რედაქციების მკვლევრის, ე. გაბიძაშვილის აზრით, წმ. ანტონ მარტყოფელის შესახებ „ქართლის ცხოვრებაში“ დაცული რედაქცია ასურელ მამათა ქართლში მოსვლის შესახებ განსხვავებულ ვერსიას შეიცავს, კერძოდ, წმ. ანტონი ასურელ მამებთან ერთად მოვიდა ქართლში, რაც სვინაქსარულ რე-

დაქციაში არაა აღნიშნული. ე. გაბიძაშვილმა A-1582 გულანის ხელნაწერზე გედონ გენათელის⁴ მიერ დართული ანდერძის ტექსტზე დაკვირვებით, რომელიც სხვა ისტორიულ დოკუმენტებთან შედარების საფუძველზე 1664-1673 წლებზე გვიან ვერ დაიწერებოდა, გაარკვია, რომ სწავლულ კაცთა კომისიას ლიტურგიკული კრებულის უსარგებლია და წმ. ანტონ მარტყოფელის შესახებ შექმნილი სვინაქსარული რედაქცია „ქართლის ცხოვრების“ ტექსტში მზამზარეული სახით შეუტანია. ამრიგად, წმ. ანტონ მარტყოფელის ცხოვრების ამსახველი სვინაქსარული რედაქცია XVII საუკუნის II ნახევარში უნდა იყოს შედგენილი. ამ რედაქციის შემცველ ტექსტთან ყველაზე ძველი დღესდღეობით სწორედ XVIII საუკუნის ლიტურგიკულ ხელნაწერ კრებულებში დაცული ტექსტია.

„წმ. ანტონ მარტყოფელის ცხოვრების“ სვინაქსარული რედაქციის მოკლე ტექსტი მხოლოდ ერთი ხელნაწერით შემოგვრჩა – 1740 წლის H-1672, რომელიც ძირითადი, ვრცელი ნუსხისაგან მხოლოდ შესავლით განსხვავდება. ვრცელი ვარიანტი შეიცავს იესო ქრისტეს ხელთუქმნელი ხატის სასწაულებრივ გამოსახვას, მის მიერ ჩადენილ სასწაულთა აღწერას, ხატის დაცვას საუკუნეთა განმავლობაში ედესაში⁵ და VI საუკუნეში მის ჩამოტანას საქართველოში წმ. ანტონის მიერ. ე. გაბიძაშვილის დასკვნით, მოკლე სვინაქსარული რედაქცია ვრცელი რედაქციის შემოკლების შედეგია. თუმცა, მათ შორის მცირედენი განსხვავებები არის, რაც მკვლევარმა ზედმიწევნითი სიზუსტით აღნუსხა.

თხზულების წყაროებია „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამება“, „წმ. დავით გარეჯელის ცხოვრება“, აბუსერისძე ტბელის ანდერძი, არსენ ბულმაისიძის საგალობლები: 1. მოკლე სვინაქსარულ რედაქციაში ყურადღებას იქცევს დასასრული, რომელიც მოგვითხრობს იმის შესახებ, რომ წმინდანის გარდაც-

⁴ გედონ გენათელის შესახებ საისტორიო წყაროებში დაცულია ცნობები, იგი იხსენიება იმერეთის მეფე ბაგრატ IV-ის მიერ 1660 წელს გაცემულ სიგელში ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად, ხოლო მოგვიანებით იგი გენათელიც გამხდარა, რადგან 1664 წელს ნიკორწმინდელ-გენათელად იხსენიება (კაკაბაძე, 1921: 64), ხოლო 1668 წლის დოკუმენტში მხოლოდ გენათელის ტიტულით არის მოხსენიებული (ქორდანი, 1897: 485).

⁵ საისტორიო წყაროებსა და სამეცნიერო ლიტერატურაში ქალაქ ედესიის სახელად გვხვდება აგრეთვე ურჰა და ანტიოქია.

ვალების შემდეგ მისი დაფლვის ადგილას არავინ დედალთაგანი შევიდეს, რაც „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ ტექსტშიც დასტურდება. ე. გაბიძაშვილი ფიქრობს, რომ ეს ეპიზოდი „წმ. ანტონ მარტყოფელის ცხოვრების“ მოკლე სვინაქსარულ რედაქციაში სწორედ „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამებიდან“ უნდა იყოს შესული; „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ დასასრულს მოთხრობილია იმის შესახებ, ასურელ მამათაგან ვინ სად ააშენა მონასტერი, ერთ-ერთმა თავის აშენებულ მონასტერში მოღვაწე მამებს ანდერძად განსაკუთრებული წესის დამკვიდრება დაუტოვა: „ხოლო ერთმან ზენასოფელსა აღაშენა მონასტერი დაღვა სასწაული ესე, რათა არარაჲ დედალთაგანი შევიდეს მას შინა“ (ძეგლები, 1963/1964: 247); „წმ. ანტონ მარტყოფელის ცხოვრების“ მოკლე სვინაქსარულ რედაქციაში კი წმ. ანტონ მარტყოფელის ანდერძადაა გააზრებული ეს ფაქტი: „შემდგომად მრავალთა ჟამთა სიბერითა კეთილითა სრულქმნილი უფლისა მიიცვალა და დასდვა სასწაული ესე, რათა არა რომელიმე დედალთაგანი შევიდეს მას შინა, სადა-იგი მდებარე არს გუალი მისი, ვერცა მფრინველნი დაბუდებად მას შინა“ (ძეგლები, 1968: 399). 2. ირემთა ეპიზოდების მიხედვით, წმ. ანტონისა და მისი თანამოაზრეების ირმის რძით კვება, ნუკრის დაკოდვის ეპიზოდი, „წმ. ანტონ მარტყოფელის ცხოვრების“ სვინაქსარული რედაქცია ემსგავსება „წმ. დავით გარეჯელის ცხოვრებას“ (ძეგლები, 1963/64: 233; ძეგლები, 1968: 396, 399). 3. მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის თემის მიხედვით „წმ. ანტონ მარტყოფელის ცხოვრების“ სვინაქსარული რედაქციის მსგავსება არსენ ბულმაისიმისძის საგალობლებთან სავსებით ნათელია, პირველი ცნობა დაცულია აბუსერისძე ტბელის მრავალმხრივ საყურადღებო ანდერძში: „თუესა აგვისტოსასა იგ. თაყუანისცემაჲ ცხოველს-მყოფელისა საუფლოჲსა ხატისა ჴელით-უქმნელისაჲ, ოდეს მიყვანებულ იქმნა ედესიათ კონსტანტინეპოვლედ. ხოლო მეორედ, ვინაითგან მოემადლა ნათესავსაცა ჩუენსა მოწყალებით ღმრთისაჲთა ღირსისა ნეტარისა მამისა ჩუენისა ანტონი მარტომყოფელისა მიერ და დღესა ფერისცვალებასა ვემთხუევით კეცსა ზედა გარდამოტუფრულსა ტილოჲსა მიერ, ამისთჳს ესე უფალო ღაღადყავი ითქუა არსენის მიერ კათალიკოზისა, ესე რომელი ამას ზემოთ წერილ არს ჴმასა დ გურდსა გალობითა და მეორენი თჳთძლისპირნი გალობანი, რომელნი ამის სიტყჳსა შემდგომად წერილ არიან მეორის გუერდისა,

რომელთა საქცევნიცა მუკლ-მუკლისა თავსა წარწერილ არიან. ხოლო მესამის გუერდისანი ითქუნეს საბაჟს მიერ სუნგელოზისა, კაცისა ღმერთშემოსილისა კარისა ებისკოპოსისა და ვიტკუთ **ზ** აგვისტოსსა, ხოლო ვინაიფიან ღირსისა ანტონის მიცვალებადცა ათწუდმეტსავე იანვარსა იქმნა, დღესა დიდისა ანტონი მეგუპტელისასა, ამისთვის მაშინცა ვგალობთ და ვიტკუთ პირველად, რომელ მკნეონთა ზედა სწერია და მოურთავთ მაშინდა, რად დიდისა ანტონისი ხოლო ითქუას და მოურთავთ დიდებად მჯდომარესა ამას, ვითარმედ შუამდინარითო უფალო დაღადყავი, ჳმად მეორის გუერდი ამათ ზემოთა გალობათა თავსა სწერია და რადცა აკლია ზემოთვე გალობათა, ქუემოდთ სწერია აქებდითსა თანა“ (284v-293r). ამ ანდერძის შემდეგ მოთავსებულია არსენის მეორე საგალობელი, აგრეთვე, მიძღვნილი მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატისადმი: „თუთძლისპირნი ზესთ გამოთქუმისა ჳელით უქმნელისა ხატისანი. ესეცა არსენისგანვე თქუმულნი, კათალიკოზისა“ (A-85: 285r-293r; სულავა, 2003: 168).

წმ. ანტონ მარტყოფელის **ქართლში მოსვლის დროის** შესახებ უმნიშვნელოვანესი წყარო თვით „წმ. ანტონ მარტყოფელის ცხოვრების“ სვინაქსარული რედაქციაა, რომელშიც 544 წელს სპარსთა მეფის, ხოსროს, მიერ ქალაქ ედესის წარუმატებელი ალყის ისტორიაა მოთხრობილი. წმ. ანტონი ამ ალყის შემდეგ საქართველოსკენ წამოვიდა და კერამიონი, კეცზე დატვიფრული მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატი, წამოაბრძანა, რომელიც ნესტორიანელებს ეპყრათ ხელთ. ამ ფაქტზე დაყრდნობით კ. კეკელიძემ ივარაუდა, რომ წმ. ანტონ მარტყოფელი წმ. იოანე ზედაზნელთან ერთად არ მოსულა ქართლში, იგი VI საუკუნის შუა წლებში, კერძოდ, 544 წლის შემდეგ, მოვიდა საქართველოში (კეკელიძე, 1956: 24-25). კ. კეკელიძემ 544 წლის ედესის ბრძოლის შესახებ VI საუკუნის ბიზანტიელ ისტორიკოსთა, ევაგრესა და პროკოპი კესარიელის თხზულებები დაიმოწმა, რომლის შემდეგ უნდა წამოსულიყო წმ. ანტონ მარტყოფელი ქართლში, სადაც იგი მოსულა 545 წელს. იგი მარტოდმყოფობას მიელტვოდა (კეკელიძე, 1956: 38). ი. ჯავახიშვილმა განიხილა მარი ბროსეს შეხედულებები ასურელ მამათა მოღვაწეობის შესახებ და წმ. ანტონ მარტყოფელის ცხოვრების ცნობის შესახებ ედესის ბრძოლის შესახებ. ეს უკანასკნელი ბროსეს 539-540 წლებში მომხდარ ფაქტად მიაჩნია (ბროსე, 210, შენ. 5); ი. ჯავახიშვილს „წმ. ანტონ მარტყოფე-

ლის ცხოვრების“ ტექსტი ყველაზე ნაკლებ გამოსადეგად მიაჩნია, თუმცა, მისი სიტყვით, „მაინც ცხადია, რომ რამდენადაც ანტონი ხოსრო სპარსთა მეფის დროს ედესიდან ხელთუქმნელი კეცის ხატის მომტანად არის გამოყენებული. იგიც მისი ცხოვრების ავტორს VI საუკუნის შუა წლებისა და მეორე ნახევრის მოღვაწედ ჰყოლია ნაგულისხმევი“. მისივე აზრით, წმ. ანტონ მარტყოფელის მოსვლა ქართლში VI საუკუნის შუა წლებშია სავარაუდო (ჯავახიშვილი, 1979: 409-410). დ. მერკვილაძემ მათი ეს თვალსაზრისი გაიზიარა.

სამეცნიერო ლიტერატურაში ძველ, ტრადიციულ შეხედულებად უკვე იყო ჩამოყალიბებული განსხვავებული მოსაზრებაც, რაც წმ. იოანე ზედაზნელისა და წმ. შიო მღვიმელის ცხოვრებათა ვრცელი რედაქციის არსებობას ემყარება და რომლის მიხედვით წმ. ანტონ მარტყოფელი სხვა ასურელ მამებთან ერთად მოვიდა; მასვე დაუარსებია მარტყოფის ღვთაების მონასტერი. ი. ჯავახიშვილისა და კ. კეკელიძის თვალსაზრისით, წმ. ანტონ მარტყოფელი სხვა ასურელ მამებთან ერთად არ მოსულა, იგი დამოუკიდებლად მოვიდა ქართლში და ედესიდან მოაბრძანა მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის პირი, კეცზე დატვიფრული. ზემოთაც ითქვა, რომ, მათი აზრით, წმ. ანტონის მოსვლა უნდა დამთხვეოდეს სპარსთა მეფის, ხოსროს, მიერ ქალაქ ედესისათვის ალყის შემორტყმას, რაც 544 წლითაა დათარიღებული. საკითხი საგანგებოდ იკვლია ვ. გოილაძემ, რომლის აზრით, წმ. ანტონ მარტყოფელის სვინაქსარულ რედაქციაში მოხსენიებულ შუამდინარეთში მდებარე ანტიოქიაში, დოკუმენტური ცნობების მიხედვით, იგივე ქალაქ ედესაში, ქართველური ტომები მოსახლეობდნენ; იგი „მონასტრის იმ ძმობას განეკუთვნებოდა, რომელნიც იოანესთან ერთად წამოსულთა შორის ვერ მოხვდნენ. ანტონი რადგან 544 წელს ირანელთა მიერ ქ. ედესის გარემოცვის თვითმხილველი იყო, მას, როგორც კ. კეკელიძე ფიქრობს, მართლაც 544 წლის ზაფხულში უნდა დაეტოვებინა ქალაქი და ქართლში წამოსულიყო“ (გოილაძე, 2002: 172-180).

ადმსარებლობა. ასურელ მამათა, მათ შორის წმ. ანტონ მარტყოფელის, ადმსარებლობის საკითხის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში განსხვავებული შეხედულებები გამოითქვა. ტრადიციული შეხედულებით, ისინი იყვნენ დიოფიზიტური ცნობიერების მქონე მართლმადიდებელი ქრისტიანები, რაც გაზიარებულია შემდგომი ხანის სამეცნიერო შრომებში.

რაც შეეხება წმ. ანტონის აღმსარებლობას, აქაც აზრთა სხვადასხვაობას ვაწყდებით. კ. კეკელიძის აზრით, სხვა ასურელ მამებთან ერთად, წმ. ანტონიც მონოფიზიტი იყო და იგი ანტიოქიდან//ედესიდან გამოექცა მონოფიზიტებთან ბრძოლას. მისი მოსაზრება მეცნიერთა ნაწილმა გაიზიარა, ხოლო ნაწილმა საწინააღმდეგო თვალსაზრისი გამოთქვა. ი. ჯავახიშვილის შეხედულებით, ასურელი მამები მართლმადიდებლები არიან, მაგრამ წმ. ანტონ მარტყოფელის აღმსარებლობის პრობლემა კვლავ მოითხოვს დაკვირვებასა და კვლევას, რადგან „ჯერ კიდევ გამოსარკვევია მისი ნესტორიანობისადმი დამოკიდებულება“ (ჯავახიშვილი, 1979: 415). საინტერესოა ვ. გოილაძის შეხედულება, რომლის მიხედვით, წმ. ანტონ მარტყოფელი მონოფიზიტებთან ბრძოლას კი არ გამოექცა, არამედ, სხვა ასურელ მამათა მსგავსად, ირანელთა ბატონობის გამო დიოფიზიტობის განმტკიცება ჰქონდა მიზნად დასახული. მისი საბუთიანობა მყარი დებულებითაა განმტკიცებული, რაც ქართული ეკლესიის მიერ ასურელ მამათა წმინდანებად შერაცხვა//ადიარებით გამოიხატა (გოილაძე, 2002: 178-179).

განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ასურელ მამათა და, შესაბამისად, წმ. ანტონ მარტყოფელის ენა, რომელ ენაზე მეტყველებდნენ ისინი. ასურელ მამათა „წამება-ცხოვრებების“ მიხედვით, წმ. იოანე ზედაზნელი და მისი მოწაფეები ქართლში მოსვლისას ქართულად საუბრობენ. წმ. იოანე ზედაზნელს ქართლის კათოლიკოსი ევლავიოსი შეხვდა და მათ ქართულ ენაზე ისაუბრეს. განსხვავებული ვითარებაა წმ. შიო მღვიმელის შესახებ. რაც შეეხება წმ. ანტონს, „წმ. ანტონ მარტყოფელის ცხოვრების“ ვრცელი სვინაქსარული რედაქციის მიხედვით, იგი ქართულად არ საუბრობს: „წმიდა იგი ჳელითა უჩუენებდა, სადა იყოფოდა და ყოველსავე საქმესა, რამეთუ ენა არა ესმოდა“ (ძეგლები, 1968: 396), რასაც მოსდევს მთავრის სიტყვები, რომელიც მოწმობს, რომ მთავარსა და წმ. ანტონ მარტყოფელს ერთმანეთის ენა არ ესმოდათ: „რამეთუ ენა არა ესმოდა“ (ძეგლები, 1968: 396). ეს კი იმას მოწმობს, რომ წმ. ანტონ მარტყოფელმა საქართველოში ჩამოსვლისას ქართული ენა არ იცოდა.

წყაროებში **მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის საქართველოში მობრძანების** ორი ვერსიაა დაცული: 1. პირველი ვერსია მაცხოვრისა და ავგაროზ მეფის მიმოწერის აპოკრიფულ ტექსტს ემყარება; ამ აპოკრიფის რამდენიმე რედაქცია არსე-

ბობს, ისინი ქართულად XI-XII საუკუნეებში ითარგმნა. ეპისტოლეთა აპოკრიფულობამ განაპირობა, როგორც საღვთისმეტყველო ლიტერატურაში მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის თემის გავრცელების, ისე ხატის დღესასწაულის დაწვევის დაგვიანება. თუმცა, ხატის ტიპი ქრისტიანობის ისტორიის ადრეული ეტაპიდანვე გავრცელდა. ამ მიმოწერამ კანონიკური ხასიათი საბოლოოდ შეიძინა X საუკუნის შუა წლებში, როდესაც ბიზანტიაში დამკვიდრდა ხატის დღესასწაული. იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ ეპისტოლის მიხედვით მანდილზე აღბეჭდილი ხატება ავგაროზ მეფეს ქრისტეს მოციქულმა თადეოზმა მაცხოვრის ამადლების შემდეგ გადასცა, ეპისტოლე აპოსტოლურ მნიშვნელობას იძენს. ეპისტოლის სირიული ვარიანტის ისტორია პირველი-მესამე საუკუნეებიდან დაიწყო და საბოლოოდ VI-VII საუკუნეთა მიჯნაზე გაფორმდა. ეპისტოლეთა მიხედვით, ედესის წარმართმა მეფემ ავგაროზ მეხუთემ, რომელიც დასნეულებული იყო, ეპისტოლით სთხოვა მაცხოვარს, იესო ქრისტეს, რომ ჩასულიყო ედესაში და განეკურნა იგი. თან ჰპირდებოდა უსაფრთხოებას, რადგან იცოდა, თუ რა განსაცდელი ელოდა იესოს იერუსალიმში. იესო ქრისტემ უარი განუცხადა ჩასვლაზე, მაგრამ დაჰპირდა, რომ ამადლების შემდეგ თავის ერთ-ერთ მოწაფეს გაგზავნიდა და განკურნავდა მას იმ შემთხვევაში, თუ ავგაროზ მეფე ქრისტიანობაზე მოიქცეოდა. ავგაროზმა იერუსალიმში „წარავლინა მხატვარი (ანანია – ნ.ს.) გამოსახვად ხატისა უფლისა და მიღებად მისა. და მი-რად-იწია მხატვარი იგი... ბჭეთა იერუსალემისათა, შეემთხვა მათ იესუ“ (ავგაროზის ეპისტოლე, 2007: 131, 139), რომელმაც ედესაში წასვლაზე უარი განაცხადა და შესთავაზა მისი სახის დახატვა. მაგრამ მხატვარმა ვერ შეძლო უფლის სახის ფერწერული გამოსახულების შექმნა, რის შემდეგაც იესო ქრისტემ „მოიღო ტილოდ იგი და დაიდვა პირსა ზედა თვისსა. და მეყსეულად გამოისახა ხატი მისი მას ზედა“ (ჩხიკვაძე, 1996: 32-72; ავგაროზის ეპისტოლე, 2007: 131, 140). მაცხოვარმა ტილო გადასცა თავის მოწაფეს თადეოზს, რომელსაც უანდერბა ედესაში ტილოზე აღბეჭდილი ხატის ჩატანა ამადლების შემდეგ. ანანია და ქრისტეს მოციქული თადეოზი ასეც მოიქცნენ, მაგრამ იმის გამო, რომ ხატს ქრისტეს მტერთაგან საფრთხე ემუქრებოდა, თადეოზმა „აღმართა კეცი წინა პირსა ხატისასა... ხოლო რომელი-იგი კეცი საფარველად მის ხატისა აღმართებულ იყო, მას ზედა გამოსახულ იყო

სხუა ხატი და მსგავსება წმიდისა მის საუფლოდსა ხატისა“ (ავგაროზის ეპისტოლე, 2007: 141). ასეთია აპოკრიფული თხზულებების მონათხრობი. „წმ. ანტონ მარტმყოფელის ცხოვრების“ სვინაქსარულ ტექსტში მცირეოდენი ცვლილებები შევიდა და დაემატა, რომ „კეცის“ ხატი, ანუ კერამიონი, ერეტიკოსთა, კერძოდ ნესტორიანელთა ეკლესიიდან VI საუკუნეში გამოიხსნა წმ. ანტონ მარტმყოფელმა: „ნისტორიანთა ეკლესიასა შინა იყვნეს საუფლონი იგი ხატნი, და აღიყვანა კეცი, რომელი საფარველად მის ხატისა ყოფილ-იყო და ხატ ქმნულ იყო“ (ძეგლები, 1968: 395). წმ. ანტონ მარტმყოფელმა ხატი, რომელიც სასწაულმოქმედი იყო, საქართველოში, კერძოდ მარტყოფს წარიყვანა და დაასვენა. კ. კეკელიძის შეხედულებით, ეს ხატი ყოფილა მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის პირი, რომელიც ედესაში ნესტორიანთა ეკლესიაში ესვენა, წმ. ანტონ მარტმყოფელს მოუპარავს ეს ხატი და უჩინრად წამობრძანებია ქართლში. მეცნიერი ფიქრობდა, რომ წმ. ანტონ მარტმყოფელი, სხვა ასურელ მამათა მსგავსად, მონოფიზიტი უნდა ყოფილიყო (კეკელიძე, 1956: 34).

მანდილიონისა და კერამიონის ხატების აღწერილობასა და ცნობებს ამ ხატების აღწერილობათა მცველ წერილობით წყაროებში ვერ ვხვდებით, არ არის ცნობილი, როგორი იყო იგი. არ შემონახულა მათი აღწერილობა. ერთადერთი თხზულება, რომელიც ხატის მარტყოფში არსებობას ადასტურებს, XIV საუკუნის ანონიმი ისტორიკოსის – ჟამთააღმწერელის თხზულებაა. ცნობები მარტყოფის მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის სასწაულმოქმედების შესახებ შემონახულია ჟამთააღმწერლის „ასწლოვან მატეანეში“, სადაც მოთხრობილია, რომ მარტყოფის ხატმა სასწაულებრივ განკურნა ავადმყოფი ულუ დავითი: „და ვითარ მოეახლა მარტმყოფსა, მივიდა **ხატსა მას ჳელითუქმარსა**, რომელი თუთ გამოისახა **ტილოსა ხატისა მიერ კეცსა ზედა**. მოყვანება ბრძანა **მარტმყოფისა ხატისა**, და ევედრა ცრემლითა და შეუვრდა, და განკურნა, ვითარ უფლისა მიერ განკურნებული ცხედარსა ზედა მდებარე“ (ჟამთააღმწერელი, 1959: 142). მეორედაც შესთხოვა განკურნება ამავე ხატს, მაგრამ, რაკი ღმრთისმსახურებას არ მისდევდა და მისი მეფობისას ეკლესიურმა ცხოვრებამ რღვევა იწყო, ღმერთმა მას წყალობის ხელი ააღო და მეორედ თხოვნა არ აღუსრულა: „და მგზავრ მომავალსა მეფესა შეეღვა საღმობა მუცლისა და ვითარ მკურნალთა ვერ უძღეს კურნებად, მაშინ ევედრა **ხატსა მას მარტო-**

მყოფისასა, და მივიდა მის წინაშე. ვითარ ჩვეულ იყო, რამეთუ პირველ ამისსა მუცლისა სნეულებითა შეპყრობილ იყო და, ვითარ მეუღარი, იდგა უსიტყვოდ, და აღედგინა **ხატსა კორც-შესხმულისა ღმრთისასა**. ხოლო აწ არღარა პოვა ღხინება ამისთვის, რამეთუ მოაკლო ღმრთისმსახურება და იწყო რღუე-ვად საყდართა და შლად, ამისთვის აღილო ღმერთმან ჰელი წყალობისა, და პირველ წელთა მოკუდა ძე მისი პირმშო, გიორგი, სიკეთე აღმატებული, და აქა მიიცვალა დავითცა მწუხარებითა ძისათა“ (ჟამთააღმწერელი, 1959: 156).

ჟამთააღმწერელი წმ. ანტონს სახელით არ იხსენიებს, უთითებს მხოლოდ მარტყოფელს, რომელმაც, არსენ ბულმაი-სიმისძის საგალობლის მიხედვით, ჩამოიტანა მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატი. იგი არც იმ ფაქტს მიუთითებს, როგორ მოხვდა ხატი ჩვენში. ჟამთააღმწერლის თხზულებაში დაცული ცნობებიდან მნიშვნელოვანი ისაა, რომ ხსენებული ხატი, ტილოზე (მანდილზე) გამოსახულიდან „კეცზე“ გადატვიფრული, ინახებოდა მარტყოფში. ხატთან დაკავშირებული დღესასწაული ლიტურგიკულ პრაქტიკაში უკვე დამკვიდრებული იყო, როდესაც ჟამთააღმწერელი ქმნიდა თავის ისტორიულ თხზულებას – „ასწლოვან მატთანეს“. ამ თვალსაზრისით ყურადღე-ბას იქცევს აბუსერისძე ტბელის ზემოთ დამოწმებული ცნობა, რომ ფერისცვალების დღეს ვემთხვევით მაცხოვრის „კეცზე“ დატვიფრულ ხატებას, კერამიონს, რაც იმას ნიშნავს, რომ ტბელისათვის ცნობილია მისი სამყოფელი ადგილი, თუმცა, არ ასახელებს და, მისივე სიტყვით, დღესასწაული ტბელის შემოდებული და დადგენილია. მისი ანდერძიდან, რომელიც ზემოთ უკვე დავიმოწმეთ, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შემდეგი მონაკვეთი: „თაყუანისცემად ცხოველსყოფელისა საუფლოდსა ხატისა ჰელით-უქმნელისაჲ, ოდეს მიყვანებულ იქმნა ედესიათ კონსტანტინეპოვლედ. ხოლო მეორედ, ვინაითგან მოემადლა ნათესავსაცა ჩუენსა მოწყალებით ღმრთი-საითა ღირსისა ნეტარისა მამისა ჩუენისა ანტონი მარტყოფ-ფელისა მიერ და დღესა ფერისცვალებასა ვემთხვევით კეცსა ზედა გარდამოტვიფრულსა ტილოდსა მიერ“, რომელშიც რამ-დენიმე ფაქტი იქცევს ყურადღებას, კერძოდ, ხელთუქმნელი ხატი ედესიიდან ჯერ კონსტანტინოპოლში მიუყვანიათ, მეორედ წმ. ანტონ მარტყოფელს საქართველოში მოუბრძანებია. წმ. ანტონ მარტყოფელის მიერ ედესიიდან მოყვანილი ხატი ტილოდან, ანუ მანდილიონიდან, ყოფილა გადმოტვიფრული

„კეცზე“, რაც სხვა წყაროების, სახელდობრ, არსენ ბულმაისი-მისძის საგალობლების მიხედვით, ჰიეროპოლიდან არის მობრძანებული. ედესიდან კონსტანტინოპოლში, დიდი პალატის ფაროსის სამლოცველოში (აღექსიძე, 2011: 45), მანდილიონი 944 წელს გადაიტანეს. ამის შესახებ აბუსერისძე ტბელის ანდერძსა და არსენ ბულმაისიძის საგალობლებში განსხვავებული ვერსიებია ასახული. მათგან განსხვავდება იოანე ანჩელის საგალობელში დაცული ვერსიაც მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის შესახებ. მანდილიონის შესახებ გადმოცემები და, შესაბამისად, სამეცნიერო ლიტერატურა, მას დაკარგულად მიიჩნევენ. რაც შეეხება ანჩის მაცხოვრის ხატის ხელთუქმნელად მიჩნევას, იგი მცდარადაა მიჩნეული მანდილიონად, ხელთუქმნელ ხატად (კარბელაშვილი, 2013: 68-122). ანჩის მაცხოვრის ხატი ხელტუქმნელი ხატის ტიპისაა.

ზემოთ აღვნიშნეთ, ანტონ მარტყოფელის სახელი ასურელ მამათა შორის მხოლოდ ერთხელ მოიხსენიება „შიოსა და ევაგრეს ცხოვრებაში“. ასურელ მამათა სხვა „ცხოვრებები“ მის შესახებ არანაირ ცნობას არ შეიცავენ. იგი არაა დასახელებული სინას მთაზე წმ. ეკატერინეს სახელობის მონასტერში ახლად აღმოჩენილ ქართულ ხელნაწერთა კრებულში დაცულ ასურელ მამათა ცხოვრების ტექსტში, შესაბამისად, როგორც ზაზა აღექსიძემ აღნიშნა, იგი არ ასვენებს ხელთუქმნელი ხატისა და კეცზე გადატვიფრული ხატის საქართველოში მობრძანებას. მისივე დაკვირვებით, ასურელმა მამებმა მოაბრძანეს მაცხოვრის ორი ხატი, მაგრამ არც ერთი ხელთუქმნელი არ უნდა ყოფილიყო, რადგან ხატების რაობა ტექსტში მითითებულია (აღექსიძე, 2011: 45-55).

საკმაოდ რთული საკითხია იმ წყაროს მოძიება, რომელსაც დაამყარა არსენ ბულმაისიძისძემ მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის შესახებ გამოთქმული მოსაზრებები თავისი საგალობლების შექმნისას. თუმცა, ცხადია, არსენ ბულმაისიძისძე იცნობდა ქართულ და უცხოურ წყაროებში დაცულ ცნობებს, კერძოდ, ევაგრე პონტოელის, ევსევი კესარიელის, პროკოპი კესარიელის, ევაგრე სქოლასტიკოსის, იოანე დამასკელის, გიორგი სინკელის, თეოდორე სტუდიელის, მოსე ხორენელის, კონსტანტინე პორფიროგენეტის მიერ მონათხრობებს; ქართულ წყაროებს, გარდა ხსენებული აპოკრიფის ქართული თარგმანისა, ჩვენი ვარაუდით, არ მოუღწევიათ. არსენ ბულმაისიძისძის საგალობელთა მიხედვით, შესაძლებელი ხდება ხატის სა-

ქართველოში მოხვედრის ისტორიის დაზუსტება. ედესის მთავარს, დასწეულეებულ ავგაროზს, მაცხოვარმა, ბუნებით სრულმა ღმერთმა და ბუნებით სრულმა კაცმა განგებულებით, ანუ ღვთის კეთილი ნებით უძღვნა თავისი სახის ხატი, ჰიმნოგრაფის სიტყვით, „ხატი შენი, უცვალებელი სახე, საუფლოთა ხელთა მოიდუ წმიდით პირით და მოგუანიჲე იგი“ (A-85, 282r), რომელიც, ქრისტეს ნების თანახმად, მოციქულმა თადეოზმა, ზოგი ვერსიით, თადეოზთან ერთად იმყოფებოდა თომა მოციქულიც, იერუსალიმში შეინახა ქრისტეს ვნებამდე და მხოლოდ ქრისტეს ვნებისა და ამადლების შემდეგ გადასცა იგი ედესაში ავგაროზს, რომელიც მისვე განიკურნა.

ჰიმნოგრაფი უთუოდ იცნობს აპოკრიფისა და ბიზანტიელი ისტორიკოსების გადმოცემებს, რომ თადეოზი ღამით გზად შეჩერებულა ჰიეროპოლისში, სასტუმროში, რომლის მეპატრონე კერამიკოსი ყოფილა და სხვადასხვა კერამიკულ ნივთს ამზადებდა. მას, მხატვართან და მოციქულ თადეოზთან ერთად, მანდილიონი კერამიკულ ნაკეთობებს შორის მოუთავსებია უკეთ დაცვის მიზნით. შუაღამისას ატყდა საშინელი ჭექა-ქუხილი და გრგვინვა, შემინებული მხატვარი და სასტუმროს პატრონი ხატთან მივიდნენ, რათა ენახათ, ავდრის გამო ხომ არ დაზიანდა. მაგრამ მათ უნახავთ მანდილიონიდან „კვცხე“ გადასული და გამოსახული სახე ღვთისა; სწორედ ამ „კვცხე“ აღბეჭდილმა ხელთუქმნელმა ხატმა, რომელიც კერამიკონად იწოდება, მოაღწია საქართველოში. ავგაროზის სიცოცხლეში მანდილს, ანუ ტილოს, რომელზეც ღვთის ხატება იყო აღბეჭდილი, უფრთხილდებოდნენ და იცავდნენ სხვა რჯულის წარმომადგენელთაგან, რომელნიც ქრისტიანობას ებრძოდნენ, ჰიმნოგრაფის სიტყვით, „ექვნებოდნენ“.

ქრისტიანობის წინააღმდეგ ბრძოლა განსაკუთრებით გამწვავდა III-IV საუკუნეებში, რა დროიდანაც იგი უკვე სახელმწიფოებრივ რელიგიად ჩამოყალიბდა და გამოცხადდა ჯერ აღმოსავლეთ რომის იმპერიაში, რომელმაც ბიზანტიის სახელწოდება მიიღო, შემდეგ კი მცირე აზიასა და მის მიმდებარე ტერიტორიებზე არსებულ სახელმწიფოებში. ეს ის პერიოდია, როდესაც მიმდინარეობდა ქრისტიანობის ბრძოლა სხვადასხვა ერესის წინააღმდეგ, კერძოდ, არიანობისა და ნესტორიანობის წინააღმდეგ. წერილობითი წყაროები კონკრეტულად უთითებენ VI საუკუნეს მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის კვლავ გამოჩენისა და ედესიდან წაბრძანების შესახებ, ვინაიდან ედესაში ამ

ხანებში ცხარე ბრძოლები მიმდინარეობდა. სწორედ ამ რელიგიური ბრძოლის ანარეკლი გამოსჭვივის არსენ ბულმაისიმისდის თხზულებებში, რომლებიც მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის თემას მიეძღვნა. ედესა//ურჰა//ანტიოქია ამ რელიგიური ბრძოლების ერთ-ერთი ცენტრალური მხარე იყო. ედესაში კი ინახებოდა ქრისტეს მოციქულის თადეოზის მიერ ჩამოტანილი მანდილზე აღბეჭდილი ხატება ღვთისა, აგრეთვე, ჰიეროპოლისში – „კეცზე“ გადატვიფრული ხატება ღვთისა. საჭირო და აუცილებელი იყო მათი განთავისუფლება ღვთისმბრძოლთაგან. ამიტომ მოვიდა შუამდინარეთიდან მამა ანტონი „დიდი მთიების პავლეს“ ძიებად, იგი ედესაში მივიდა, სადაც მანდილზე ამოტვიფრული ხატება ღვთისა, მანდილიონი, და მანდილიდან გადაღებული „კეცზე“, ანუ თიხაზე, დატვიფრული ხატი, კერამიონი ინახებოდა და რომელთაც განსაცდელი ელოდა მწვალებელთაგან. მან გამოსტაცა ნესტორიანელებს, ღვთისმბრძოლებს ხელთუქმნელი ხატი და „კეცზე“ გამოსახული ხატება საქართველოში მოიტანა. მანდილზე გამოსახული პირი ღვთისა კი კონსტანტინოპოლში დამკვიდრდა⁶. არსენი არ ასახელებს, თუ როდის წარიყვანეს ხატი კონსტანტინოპოლში. ასურელ მამათა „ცხოვრების“ მიხედვით, ანტონი საქართველოში VI საუკუნეში მოვიდა. არსენ ბულმაისიმისდის საგალობლებში დაცული ცნობების საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის პირველსახეს, პროტოტიპს, „კეცზე“ დატვიფრულ ხატებას, კერამიონს, ჰიეროპოლიდან საქართველოში VI საუკუნეში მოუღწევია. ამავე ვერსიას ასახავს საბა სვინგელოზის საგალობელიც. უფლის ხელთუქმნელი ხატის მარტყოფში არსებობის ფაქტს მიუთითებს XVIII საუკუნის „ღმრთაების გუჯარი“, რომელიც ხატს უხილავს უწოდებს (დოლიძე, 1965: 367-369, 390)⁷.

⁶ ქრისტიანული აღმოსავლეთის „დედაქალაქში“, კონსტანტინოპოლში, არსენ ბულმაისიმისდის სიტყვით, „ქალაქთა მზეში“, მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის მანდილზე დატვიფრული სახეების დამკვიდრებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა იმის გამო, რომ კონსტანტინოპოლი, რომელიც IV ს-ის პირველ ნახევარში დაარსდა, მოციქულებრივი მემკვიდრეობისა არ იყო, იგი ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის მფარველობის ქვეშ მყოფი ქალაქი იყო.

⁷ ხატის გადამაღვის შესახებ მიუთითებენ პლატონ იოსელიანი (იოსელიანი, 1847: 11) და კათოლიკოსი კირიონი (ეპისკოპოსი კირიონი,

მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის შესახებ მონათხრობი „მაცხოვრისა და ავგაროზის მიმოწერის“ სახით დაერთვის შავი მთის კალიპოსის ღვთისმშობლის ღაგრაში 1054 წელს გიორგის და იოანეს მიერ გადაწერილ ალავერდის ოთხთავს და მასშივეა მაცხოვრის ტილოზე აღბეჭდილი, ანუ მანდილიონის გამოსახულება დაცული (ავგაროზის ეპისტოლე, 2007: 99, 104).

2. ზემოთ დამოწმებული თხზულებების, „წმ. ანტონ მარტმყოფელის ცხოვრების“ ორივე სვინაქსარული რედაქციის, მიხედვით, წმ. ანტონ მარტმყოფელმა საქართველოში ჩამოაბრძანა მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის კეცზე/თიხაზე აღბეჭდილი სახება. მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის ისტორია ასახულია ედესის მეფის, ავგაროზის, შესახებ დაწერილ ზემოხსენებულ აპოკრიფულ თხზულებაში, რომელიც ემყარება მაცხოვრისა და ავგაროზის მიმოწერას. იგი მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის ისტორიის „წმ. ანტონ მარტმყოფელის ცხოვრების“ სვინაქსარული რედაქციებისაგან განსხვავებულ ვერსიას მოგვითხრობს. ავადმყოფმა ავგაროზმა იესო ქრისტეს სთხოვა მისუღიყო მასთან განსაკურნებლად, რითაც მეფე შეეცადა მაცხოვრისათვის მისთვის დაკისრებული საკუთარი თავის მსხვერპლშეწირვის არიდებას. მაცხოვარმა უარი განაცხადა, რადგან ღვთის წინასწარმეტყველება უნდა ასრულებულიყო და მას ტილოზე სასწაულებრივად აღბეჭდილი თავისი გამოსახულება გაუგზავნა მოციქულ თადეოზის ხელით. „წმ. ანტონ მარტმყოფელის ცხოვრების“ ორივე სვინაქსარული რედაქციის მიხედვით, ავგაროზმა ფიცარზე გადაჭიმული ტილოზე გამოსახული ხატი ღვთისა ქალაქის ჭიშკართან დააბრძანა, რათა ქალაქში შესულ ყოველ ადამიანს მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატისათვის თაყვანი ეცა. განსხვავება სწორედ აქ იჩენს თავს. ავგაროზის ურწმუნო შვილიშვილმა ქრისტიანობა და ჭეშმარიტი ღმერთი უარყო, მას ხატის განადგურება უნდოდა, მაგრამ ედესის მთავარეპისკოპოსმა ქალაქის კარიბჭესთან თაღში დაბრძანებული ხატის წინ ანთებული კანდელი დადგა, მოპირდაპირე მხრიდან კი კეცით/თიხით დახშო ისე, რომ ხატი არ ჩანდა, შესაბამისად, ამ დროიდან, ე. ი. I საუკუნის მეორე ნახევრიდან, მოყოლებული, არავინ იცოდა, სად ინახებოდა ხატი. საისტორიო წყაროების, კერძოდ, ევაგრე

1899: 9). დასახელებული შრომებიდან არ ჩანს, თუ რა წყაროებს ემყარება მათი თვალსაზრისი.

პონტოელის, ევსევი კესარიელის, პროკოპი კესარიელის, ევაგრე სქოლასტიკოსის, იოანე დამასკელის, გიორგი სინკელის, თეოდორე სტუდიელის, მოსე ხორენელის, კონსტანტინე პორფიროგენეტის და სხვათა თხზულებების მიხედვით, VI საუკუნის შუა წლებში, 544 წელს, სპარსთა მეფემ ხოსრომ ქალაქ ედესას ალყა შემოარტყა, რის შედეგადაც ხატს საშიშროება ემუქრებოდა. სწორედ ამ დროს ეპისკოპოს ევლავიოსს ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელი გამოეცხადა, გააფრთხილა, რომ კარიბჭის თავზე მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატი ინახებოდა, რომელიც ქალაქს გადაარჩენდა. ეპისკოპოსი ღოცვითა და ლიტანიით მივიდა ხატის ადგილას, გახსნა დაფარული თაღი და ნახა, რომ კანდელი ენთო, ხოლო მანდილიონიდან მაცხოვრის ხატება მის წინ აღმართულ კერამიონზე იყო გადასული. კანდელის ზეთი მოაღყეებს გადაასხეს და სპარსთა ლაშქარიც დამარცხდა. კეცზე დატვიფრული მაცხოვრის ხატი ნესტორიანთა ეკლესიაში დააბრძანეს. მაგრამ ერეტიკოსთა, ნესტორიანთა, ხელთ ჩავარდნილი მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის კეცზე დატვიფრული გამოსახულება წმ. ანტონ მარტმყოფელმა მათგან დაიხსნა და თავისი მოძღვრის, წმ. იოანე ზედაზნელის, კვალზე დამდგარმა საქართველოს მოაშურა. „წმ. ანტონ მარტმყოფელის ცხოვრების“ სვინაქსარული რედაქციების ცნობა წმ. ანტონის წმ. იოანე ზედაზნელის მოწაფედ მიხნევის შესახებ ეჭვქვეშ დააყენეს ი. ჯავახიშვილმა და კ. კეკელიძემ. წმ. ანტონმა მაცხოვრის ხატი აკრიანის მთებში მიაბრძანა და თავადაც იქ დაემკვიდრა, სადაც იგი ირმის რძით იკვებებოდა. წმ. ანტონ მარტმყოფელი სვეტზე 18 წლის განმავლობაში მოღვაწეობდა, იგი სიცოცხლის ბოლომდე იქ დარჩა, გარდაცვალების შემდეგ მისი ნეშტი მარტყოფის მონასტერში დააბრძანეს და დაკრძალეს. მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატი მარტყოფში ინახებოდა საუკუნეთა მანძილზე, მაგრამ, პლატონ იოსელიანისა და კათოლიკოს-პატრიარქის კირიონის ცნობით, XIV საუკუნის ბოლოს, თემურ-ლენგის ერთ-ერთი ლაშქრობის დროს მარტყოფის ღვთაების მონასტრის წინამძღვარმა გიორგიმ მტრის ხელყოფისაგან დაცვის მიზნით იგი მონასტრის ტერიტორიაზე დამალა; სამწუხაროდ, მტერმა მონასტერი ააოხრა, ბერმონაზვნები ამოხოცა, მტრის მახვილს ვერც წინამძღვარი გიორგი გადაურჩა და ხატის ადგილი დაფარული დარჩა. ხატი სასწაულთმოქმედად არის მიჩნეული;

მისი სასწაულებიდან ჟამთააღმწერლის მიერ გადმოცემული დავით ულუს ეპიზოდის გახსენებაც კი საკმარისია.

მანდილიონის ამჟამინდელი ადგილსამყოფელი ცნობილი არაა; როგორც ზემოთ აღინიშნა, იგი 944 წლის 15 აგვისტოს გადააბრძანეს კონსტანტინოპოლში და ვლადკერნის ტაძარში დააბრძანეს, საიდანაც იგი თვით კონსტანტინე პორფიროგენეტისა და პატრიარქ თეოფილაქტეს მიერ წმ. სოფიის ტაძარში, ბოლოს კი სასახლის ფაროსის ღვთისმშობლის ტაძარში გადაასვენეს. მისი დღესასწაულიც დაწესდა, რაც კონსტანტინე პორფიროგენეტმა აღწერა (კონსტანტინე პორფიროგენეტი, გვ. 422-453). ხატმა მძიმე გზა გამოიარა, რადგან XIII საუკუნის დასაწყისიდან მისი კვალი დაიკარგა. საინტერნეტო საიტებზე გავრცელებული ცნობების მიხედვით, ხატი მანდილიონიდან ფიცარზე გადავიდა და იგი საქართველოში ჩამოაბრძანეს, 1453 წლამდე კლარჯეთში, ანჩის ეკლესიაში, ინახებოდა, 1664 წლიდან მას ადგილი მიუჩინეს თბილისის ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის ტაძარში, რომელსაც, მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის ანჩის საკათედრო ეკლესიაში დაბრძანების კვალობაზე, სახელად „ანჩისხატი“ ეწოდა. ხატი ანჩისხატის ეკლესიაში ბრძანდებოდა 1938 წლამდე, როდესაც ხატის უსაფრთხოების მიზნით, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის კალისტრატეს (ცინცაძე) თხოვნით იგი საქართველოს ხელოვნების მუზეუმში გადააბრძანეს, სადაც დაცულია ამჟამადაც. ხატთან დაკავშირებით შემდეგი კითხვა ჩნდება: არის თუ არა ანჩისხატი, რომელიც XII საუკუნეში ბექა ოპიზრის მიერ მოიჭედა ძვირფასი კარვით, ის ხელთუქმნელი ხატი მაცხოვრისა, „პირი ღვთისა“, რომელმაც საუკუნეები და სხვადასხვა ქვეყნები გამოიარა? მეცნიერთა ნაწილი ფიქრობს, რომ ესაა მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის ტიპის კვალობაზე IV-V საუკუნეებში შექმნილი ხატი (შ. ამირანაშვილი), ნაწილის ვარაუდით (პ. კარბელაშვილი), ეს მანდილიონიდან ფიცარზე გადასული მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატია. შ. ამირანაშვილმა შეისწავლა მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატების ისტორია, მათი გავრცელების დრო და არეალი, რის შემდეგაც მივიდა ზემოხსენებულ დასკვნამდე, რაც შეეხება პ. კარბელაშვილის მოსაზრებას ანჩის ხატის მაცხოვრის ხელთუქმნელ ხატად მიჩნევის შესახებ (კარბელაშვილი, 2013: 87), იგი ეწინააღმდეგება კონსტანტინე პორფიროგენეტის თხზულებაში დაცულ ცნობას ხატის 944 წელს კონსტანტინო-

პოლში გადაბრძანების თაობაზე. მან დაიმოწმა ანჩის ხატზე XVIII საუკუნეში გაკეთებული წარწერა, რომლის მიხედვით, ბიზანტიის იმპერატორის, ლეონ ისავრიელის, დროს დაწყებული ხატების თაყვანისცემის აკრძალვის გამო, მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატი ბიზანტიის იმპერიაში მიმდინარე ხატმებრძოლობას გაარიდეს და საქართველოში, კერძოდ, ანჩის საყდარში გადაიტანეს და იქ ინახებოდა (კარბელაშვილი, 2013: 88). ეს მოსახრება არაა სწორი, რადგან მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატი, მანდილიონი, როგორც უკვე აღინიშნა, 944 წლის 15 აგვისტოს ედესიდან კონსტანტინოპოლში გადააბრძანეს, ხოლო ხატმებრძოლობა ბიზანტიაში VIII-IX საუკუნეებში, საუკუნენახევარზე მეტხანს გაგრძელდა.

ამრიგად, წმ. „ანტონ მარტმყოფელის ცხოვრების“ ვრცელი და მოკლე სვინაქსარული რედაქციები საისტორიო და ლიტერატურული თხზულებებია, რომელშიც წმ. ანტონ მარტმყოფელის ასურელ მამათა „წამება-ცხოვრებებით“ უცნობ ეპიზოდებს გვაცნობს. თხზულებისათვის გამოყენებულია ქართული და უცხოური წყაროები, რომელთა ცოდნა და ანარეკლი სვინაქსარულ რედაქციებში შეინიშნება.

ლიტერატურა:

აბუსერისძე, 1998 – აბუსერისძე ტბელი, თხზულებანი, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთეს ნ. გოგუაძემ, მ. ქავთარიამ და რ. ჩაგუნავამ, ბათუმი, 1998.

ალექსიძე, 2011 – ალექსიძე ზ. მანდილიონი და კერამიონი ძველ ქართულ მწერლობაში//ქრისტიანული კავკასია, თბ., 2011.

ამირანაშვილი, 1956 – ამირანაშვილი შ., ბექა ოპიზარი, თბ., 1956.

ასურელ მამათა... 1928 – ასურელ მამათა ცხოვრებათა არქეტიპები, გამოსცა ს. კაკაბაძემ, საისტორიო კრებულის I წიგნის დამატება, ტფილისი, 1928.

გოილაძე, 2002 – გოილაძე ვ., ასურელ მამათა სამშობლო და საქართველო, თბ., 2002.

იოსელიანი, 1847 – Иоселиани П., Описание Марткопского монастыря, Тифлис, 1847.

კათოლიკოსი კირონი, 1899 – Епископ Кирион, Жизнь и подвиги преподобного Антония Столпика, чудотворца марткопского, Тифлис, 1899.

კაკაბაძე, 1921 – ს. კაკაბაძე, დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები, I, ტფ., 1921.

კარბელაშვილი, 2013 – ანჩისხატის ტაძარი ქ. თბილისში, წიგნი შეადგინა, გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და შენიშვნები დაურთო ვაჟა თთარაშვილმა, თბ., 2013.

კეკელიძე, 1960 – კეკელიძე კ., ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბილისი, 1960, გვ. 327-328; 533;

კეკელიძე, 1956 – კეკელიძე კ., საკითხი სირიელ მოღვაწეთა ქართლში მოსვლის შესახებ, ეტიუდები ძვ. ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, I, 1956.

კონსტანტინე პორფიროგენეტი – Migne J. B. Patrologiae cursus completus. Series graeca. T. CXIII.

მელიქსეთ-ბეგი, 1959 – მელიქსეთ-ბეგი ლ., დავით უძლეველი და დავით გარესჯელი, კრებ.: კ. კეკელიძის დაბადების 80 წლის თავზე, თბილისი, 1959;

მერკვილაძე, 2006 – მერკვილაძე ლ., ასურელი მამები, VI ს-ის სირიელი მოღვაწენი საქართველოში, I, თბილისი, 2006.

მეტრეველი, 2010 – მეტრეველი ს., ასურელ მამათა წამება-ცხოვრებათა რედაქციები, თბ., 2010.

ჟორდანიას, 1897 – ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა და მწერლობისა, ქრონოლოგიურად დალაგებული და ახსნილი თ. ჟორდანიას მიერ, ტფ., 1897.

საბინინი, 1882 – საქართველოს სამოთხე, გამოცემული გობრონ პავლეს ძე საბინინის მიერ, პეტერბურდი, 1882.

სულავა, 2003 – სულავა ნ., XII-XIII საუკუნეების ქართული ჰიმნოგრაფია, თბ., 2003.

სულავა, 2013 – სულავა ნ., მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის თემა ქართულ ჰიმნოგრაფიასა და საისტორიო მწერლობაში, თსუ, საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტი, შრომები, VII, თბ., 2013.

ფერაძე, 2006 – ფერაძე გ., ბერმონაზვნობის დასაწყისი საქართველოში, თბილისი, 2006.

დოლიძე, 1965 – ქართული სამართლის ძეგლები, II, ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებელი დაურთო ისიდორე დოლიძემ. თბ., 1965.

ყუბანეიშვილი, 1946 – ყუბანეიშვილი ს., ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათია, I, თბ., 1946.

ძეგლები, 1963/1964 – ძეგლი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, დასაბეჭდად მოამზადეს ილ. აბულაძემ, ლ. ათანელიშვილმა, ნ. გოგუაძემ, ლ. ქაჯაიამ, ც. ქურციკიძემ და ც. ჯღამაიამ, ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით, თბ., 1963-1964.

ძეგლები, 1968 – ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, IV, გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ენრიკო გაბიძაშვილმა, 1968.

ჯავახიშვილი, 1979 – ჯავახიშვილი ივ., ქართველი ერის ისტორია, თსზ. I, 1979.

Nestan Sulava

“THE LIFE OF ST. ANTON MARTKOPELI” AS A HISTORICAL AND LITERARY COMPOSITION

Summary

One of the figures among 13 Assyrian Fathers in Georgian hymnography is St. Anton Martkopeli. Very little is kept in hymnography and historical sources. His name is mentioned in publications of St. Ioane Zedazneli and St. Shio Mghvimeli together with Assyrian Fathers who came with St. Ioane Zedazneli. This is the only written source which came to us since Vlc. Catholicos, Arsen Bulmaisimisdze gives information about Anton Martkopeli in his hymnographical compositions in 30s , XIIIc. The complete publication of which is kept in the collection of works A-85 by Abuseridze Tbeli. Two Svinaksaruli publications (vast and short) of “The Life of St. Anton Martkopeli” are kept in several manuscripts. Its sources are: “The Torture of St. Abibo Nekreseli”, “The Life of St. Davit Garejeli”, The will of St. Abuseridze Tbeli, Songs of Arsen Bulmaisimisdze. According to “The Life of St. Anton Martkopeli”s both editions, St. Anton Martkopeli brought the image of Savior’s not man made icon expressed on the clay to Georgia.

There are different views in scientific literature about Assyrian Fathers’ and among them about St. Anton Martkopeli’s confession. According to the traditional view they were Orthodox Christians having Diopizituri consciousness.

Vast and short Svinaksarian editions of ‘The Life of St. Anton Martkopeli’ are historical and literary compositions, which tell us about unknown episodes of Assyrian Fathers. The knowledge of Georgian and foreign sources used in the composition is necessary to know.

**ზეცათა მოქალაქობის ზოგადი ასპექტები
ჰაბიტობრაფიასა და ჰიმნობრაფიაში**

ჰაგიოგრაფიასა და ჰიმნოგრაფიაში წმინდანის სულიერი განვითარების ჩვენებისას უმთავრესია ზეციური მოქალაქობის, ზესთასოფლისა და სოფლის, სიკვდილ-სიცოცხლის, სხეულისა და სულის ურთიერთმიმართების პრობლემა, რომლის ფესვები არა მხოლოდ ბიბლიურ წიგნებში, არამედ სხვა კულტურულ განზომილებებშიცაა საძიებელი. ნეტარმა ავგუსტინემ თხზულებაში – „ღვთის ქალაქისათვის“ შეაჯამა ორი სამყაროს – ორი ქალაქის შესახებ გამოთქმული შეხედულებანი: ღვთიური ქალაქისა (civitas Dei) და მიწიერი ქალაქის (civitas terrena) შესახებ. პირველს მიეკუთვნება ყველა სულიერი ძალა, ღმერთის ერთგული ყოველი არსი, კეთილი ანგელოზები, ჭეშმარიტი ქრისტიანები და ღვთივსულიერი ადამიანები, რომლებიც თავისუფალნი იყვნენ მატერიალური საზრუნავისაგან. მიწიერ ქალაქს მიეკუთვნება ის, ვინც მხოლოდ ამქვეყნიური ინტერესებით ცხოვრობს (secundum carnem); ეს უკანასკნელნი მისდევენ ადამიანური კანონებით, ადამიანის მიერ დადგენილი კანონებით ცხოვრებას. საღვთო ქალაქი ჰგავს იმ უცხო მოქალაქეს (civitas peregrina), რომელიც ამქვეყნიური ქალაქის სამყაროში „დახეტიალობს“ და მუდმივად განიცდის მისგან დევნას. ისინი ურთიერთგადაჯატეულნი არიან, მაგრამ ეს მათ ხელს არ უშლით, რომ ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ; მათი ურთიერთდაპირისპირებულობა საფუძვლად უდევს მსოფლიო ისტორიული პროცესების განვითარებას, რომელიც, თავის მხრივ, დრამატულად ვითარდებოდა, ვითარდება და განვითარდება ადამიდან მოყოლებული განკითხვის დღემდე, ღვთის სამსჯავრომდე. ეს ორი ქალაქი წარმოსახავს ნათელისა და ბნელის, კეთილისა და ბოროტის ბრძოლას, რაც მანამ იარსებებს, ვიდრე ეს სამყარო, მიწიერი სამყარო არსებობს. ნეტარ ავგუსტინესთან ზეციური სამყარო, ღვთის ქალაქი წარმოდგენილია მარადიული ნეტარების იდეალურ სასუფეველად, რომელიც მარადიული საოცნებო საგანი იყო ძველი, ბნელი მატერიალური სამყაროს მრავალტანჯული ადამიანისათვის (ნეტარი ავგუსტინე, 2002).

ძველი აღთქმის მსოფლმხედველობრივი თვალთახედვა ზეციური ქალაქის შესახებ ემყარება ღმერთის მიერ სამყაროს შექმნის აქტის გადმოცემას, რომელიც ჰიპოდიგმაა ახალი აღთქმისეული ზეციური ქალაქისა და ზეციური მოქალაქობის კონცეფციისათვის. მისი საფუძველი ქრისტიანული რელიგიის უბირველესი ღოცვა „მამაო ჩვენო“ და მაცხოვრის შემდეგი სიტყვებია: „იყვნეთ თქვენ შვილ მამისა თქუენისა ზეცათადას“ (მათ. 5, 45); „იყვნით თქვენ სრულ, ვითარცა მამად თქუენი ზეცათად სრულ არს“ (მათ. 5, 48).

ჰაგიოგრაფიისა და ჰიმნოგრაფიის პერსონაჟის, წმინდანის, ქრისტიანი ადამიანის მოვალეობაა თანამედროვეთა და მომავალი თაობებისათვის თავისი მოღვაწეობით ჭეშმარიტების გზით სვლის სწავლება, სულიერი აღზრდა, რათა თითოეულმა მათგანმა ზეციური ქალაქის მკვიდრობა მოიპოვოს. ჰაგიოგრაფიისა და ჰიმნოგრაფიის წმინდანი ერთმანეთისაგან განსხვავებულ დროსივრცულ კატეგორიებში განიხილება.

ჰაგიოგრაფიის მთავარი პერსონაჟის ბუნების განსაზღვრისას მისი მხატვრული სახის ჩვენების მიზანდასახულობა ზეციური ადამის პირველსახის დაბრუნებაა, დაცემული ადამის ამადლება საღვთო გზაზე შემდგარი და ღვთიესათნოდ მცხოვრები ყოველი ადამიანის მცდელობით, რაც ღვთის ნებით ხდება, წმინდანობის გზაზე შემდგარი ჰაგიოგრაფიული გმირის, უფაღს მიახლოებული ადამიანის განღმერთობაა, ღმერთ-შემოსილად ქცევაა. გზა ამ მიზნისაკენ ურთულესია.

ჰაგიოგრაფიის პერსონაჟი ჰიმნოგრაფიული გმირისაგან განსხვავებულია, რაც დრო-სივრცულ განზომილებასა და სულიერი ბუნების კვალობაზეა გასააზრებელი. ჰაგიოგრაფია პერსონაჟს, ძირითადად, ორ დროსივრცულ არეალში წარმოაჩენს, ჰიმნოგრაფია – ერთში. ამქვეყნიური ცხოვრება ორ ონტოლოგიურ ზღვარს შორის – სიკვდილ-სიცოცხლეს შორის მიმდინარეობს და, შესაბამისად, ჰაგიოგრაფია ამ ზღვარზე მდგომი ადამიანის – მოწამისა თუ მოღვაწის შესახებ მოგვითხრობს. თავად წმინდანი მიიჩნევს, რომ მას, როგორც ღვთისგან ქმნილ ადამიანს, სამყაროში უმნიშვნელო ადგილი უჭირავს, ბიბლიური მსოფლხედვის თანახმად, იგი არის ადამიანი, როგორც ღვთაებრივი შემოქმედების შედეგი.

ჰაგიოგრაფიის სიუჟეტის უმთავრესი და ძირითადი წარმმართველია წმინდანი, – მოწამე ან მოღვაწე, რომლის სრულყოფილი სახის წარმოჩენას ემსახურება ყველა სხვა დანარჩენი

ნი, მათ შორის უარყოფითი პერსონაჟი, ანუ ცოდვილი, რომელსაც, ჟანრული სპეციფიკიდან გამომდინარე, დადებითი თვისება არ აქვს (*გიგინეიშვილი 2003: 675-684*). წმინდანი ბავშვობიდანვე გამორჩეულია, თუმცა იმთავითვე გამოკვეთილი ბუნებისა შეიძლება არ იყოს, მაგრამ თვისებებს, რომელთა მიხედვით წმინდანად ყალიბდება, თანდათანობით იძენს, ბოლოს კი ზოგადადამიანური თვისებების მქონე სრულყოფილი ადამიანის სახით წარმოიდგინება. მარტიროლოგიაში წმინდანი რწმენისთვის წამებულა, ტანჯული და გვემულია; „ცხოვრებებში“ წმინდანი მიჰყვება ფსალმუნურ (*ფს. 43, 22*) და აპოსტოლურ (*პრომ. 8,36*) სწავლებებს.

არეოპაგიტული თვალსაზრისით, ჭეშმარიტებას, რომელიც ზეციური მოქალაქობის საფუძველია, მხოლოდ რჩეულნი ეზიარებიან, ზეციურ მოქალაქობას მოიპოვებენ. სახისმეტყველებითად წმინდანი ჰაგიოგრაფიაში წარმოსახვის ღერძული საყრდენია. ჰაგიოგრაფია ინდივიდს, ხასიათს, პიროვნებას კი არ ხატავს, არამედ ხატ-სახეს, დადებითს ან უარყოფითს, ასახავს. ხატის მეშვეობით ადამიანი უახლოვდება გამოუთქმელისა და ღვთაებრივის შეცნობას, წმინდანის სახე ღვთაებრივი სიკეთით, სიყვარულით, სათნოებით, ღვთისადმი შიშით, სულგრძელობით, მოთმინებით, რწმენით აღსავსეა, ხოლო მისი ქმედება ღვთაებრივი სიკეთისაკენ მიდრეკილია და ღმერთთან შერთვით სრულდება. წმინდანი აბსოლუტურად სრულყოფილია.

უნდა აღინიშნოს სხვაობა ჰაგიოგრაფიასა და ჰიმნოგრაფიას შორის წმინდანის სახის წარმოსახვით, რადგან თუ ჰიმნოდიკურ-პარადიკმული სტრუქტურა ჰიმნოგრაფიისათვის უმთავრესია, ღერძულია, ძირითადია, ჰაგიოგრაფიისათვის იგი ერთ-ერთი გამომსახველობითი საშუალებაა. ეს საკმაოდ დიდი განმასხვავებელი ნიშანი ძველი და ახალი აღთქმის წიგნთა სახისმეტყველებასა და თვით ბიბლიურ წიგნთა ორი განსხვავებული, მაგრამ უერთმანეთოდ წარმოუდგენელი ნაწილის განსხვავებული სახისმეტყველების პრინციპებს ეფუძნება.

ადამიანის სულიერი სრულყოფის გამოხატულებაა მისი ამქვეყნიური ღვაწლი, რაც ზეციური მოქალაქობის მისაღწევად აუცილებელი საფეხურია და რის საწინდარიც სულის ამაღლებულობაა, წმინდანის ამქვეყნად მოღვაწეობის საფუძველზე ამქვეყნიურობით შემოფარგლული დროისა და სივრცის გადალახვით ზესივრცულისა და ზედროულობისაკენ სწრაფვაა.

მაცხოვრის მოვლინების შედეგად ადამიანს განღმრთობისა და სულიერების აღდგენის შესაძლებლობა მიეცა, რაც ღმერთთან ზიარებით, განღმრთობით ხორციელდება. მხოლოდ მაცხოვარმა შეიცნო სიკვდილის ნამდვილი არსიца და მარადიული არსებობის აქსიოლოგიური ღირებულება (ლოსკი 1991: 328), მხოლოდ მის განღმრთობილ ადამიანურ ბუნებას შესწევს სამყაროს შეცნობის, ადამიანის რაობისა და მისიის, ორი ეთიკურ-ონტოლოგიური ზღვარის – სიცოცხლისა და სიკვდილის – წვდომა. მაცხოვარმა საკუთარი თავის მსხვერპლშეწირვით გამოისყიდა პირველადადიანთა ცოდვა, რის შემდეგაც ყოველ ადამიანს მიეცა განღმრთობის შესაძლებლობა დიაქონიულ ასპექტში. სხეული, სული და ზესთასოფელი – ესაა ის სულიერი გრადაცია, რასაც ადამიანი საფესურებრივად, ქვემოდან ზემოთ, მიჰყავს სრულყოფილებიანსაკენ, ღმერთისაკენ, „სამოსელი პირველის“ დაბრუნებისაკენ, ზეციური მოქალაქობის მოპოვებისაკენ, რადგან სამყაროში აღმავალი მოძრაობაა, რომლის დროსაც სულიერი ცვალებადობა უკეთესისაკენ მარადიული მისწრაფებით გამოიხატება.

ჰაგიოგრაფიული პერსონაჟის წარმოსახვა ეფუძნება ორ ძირითად განმსაზღვრელ ფაქტორს: 1. საკრალურობასა და მისტიურობას, რაც მისი სულიერი ცხოვრების ასახვას გულისხმობს; იგი ამადლებულის ნიშნით არის აღბეჭდილი; მისტიური სიმბოლიკა საღვთისმეტყველო კანონიკითაა განსაზღვრული და მხატვრული ელემენტის, ანუ გამონაგონის შეტანა დაუშვებელია, ყოველივე აისახება „ვითარცა იგი იყო“... ყოველივე არის „ჭეშმარიტი და უტყუელი“ და გამოითქმება „დამტკიცებულად“, „სრულიად ჭეშმარიტად“; 2. მხატვრულ-ესთეტიკურს, რომელიც ადამიანის თავისუფალი, შემოქმედებითი აზროვნების შედეგია. ჰაგიოგრაფიის მთავარი გმირი ამადლებულის მშვენიერებით წარმოჩნდება, რაც მისი მხატვრულ-ესთეტიკური გააზრების საფუძველს ქმნის. ჰაგიოგრაფიული გმირი ზნეობრივი მაგალითია, გზის მაჩვენებელია. ჰაგიოგრაფიის მთავარმა პერსონაჟმა მაგალითი უნდა მისცეს მრევლს, რაც მისი ღვაწლის უმთავრესი მიზანდასახულობაა. ესაა აპოსტოლური მოძღვრებით გამოხატული თვალსაზრისი იმის შესახებ, რომ წმინდანს მიმბაძველი უნდა გაუჩნდეს („კეთილ არს ბაძვაჲ კეთილისათჳს მარადის“. გალატ. 4,18). ჰაგიოგრაფიული გმირის ჩვენება ევანგელურ-აპოსტოლურ მო-

დღვრებას ეფუძნება და ამ კვალობაზე ეს ჟანრი სასწაულთ-მოქმედებასაც განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს.

ჰაგიოგრაფია წმინდანის სულიერი ზეადსვლის ორ ძირითად საფეხურს წარმოაჩენს. ესაა ბაძვა და ზიარება, რაც განდმრთობით დასრულდება. წმინდანის ზოგადი სახე ასეთია: იგი ზნეობრივ სრულყოფას, სულიერ ამადლებასა და სისავსეს აღწევს ღმერთისაკენ სწრაფვით, რაც სასუფეველისაკენ მიმავალ გზას უმსუბუქებს. იგი ბაძვას ღმერთს, რომელიც, როგორც შემოქმედი, თავისკენ იზიდავს თავის შექმნილ საგნებს. ჰიმნოგრაფია განსხვავებულად აღიქვამს და წარმოაჩენს წმინდანს, იგი სიახლოვეს უფრო ჰომილიებთან ამჟღავნებს, რადგან ჰომილიაც და საგალობელიც წმინდანის ხატ-სახეს ასახავს მისი აღსრულების შემდეგ; ორივე დროსიერცული ასახვის თვალსაზრისითაც ჰაგიოგრაფიისაგან განსხვავებული ჟანრია. ჰაგიოგრაფია მოგვითხრობს წმინდანის ცხოვრებას მისი დაბადების წინასწარგანზრახულობიდან მოყოლებული. ჰიმნოგრაფია და ჰომილეტიკა კი უკვე წმინდანად ჩამოყალიბებულ ადამიანს წარმოაჩენს. ამიტომ ჰიმნოგრაფიის პერსონაჟი, რომელიც უთუოდ წმინდანია, უკვე ზეციური მოქალაქეა. საგალობელი წმინდანს აქებს როგორც ზესთასოფელში, ზეციურ დასში დამკვიდრებულს, ზეციურ მოქალაქეს, ზეცათა ქალაქის მკვიდრს, რომელიც მისაბაძად აისახება. საგალობელი ერთდროულად წარმოაჩენს, ერთი მხრივ, ღვთის დიდებას, მეორე მხრივ, წმინდანის ღვთისადმი მიმსგავსებულ, მიმბაძველ სახეს, რაც მიუთითებს, რომ არსებობს მისაბაძი და მიმბაძველი. ჰიმნოგრაფიც, ჰომილეტიკოსიც, ჰაგიოგრაფიც, წმინდანს გამოარჩევენ საზოგადოებისაგან და მასზე ამახვილებენ ყურადღებას, მას ამკობენ სულიერი სილამაზით, მშვენიერებით და ამადლებულობით, რომელთა საფუძველი სულიერებაა.

ჰაგიოგრაფია და ჰიმნოგრაფია, როგორც საღვთისმეტყველო ლიტერატურის დარგები, როგორც ზემოთ აღინიშნა, წმინდანის სულიერი განვითარების ორ ძირითად საფეხურს წარმოაჩენენ. ესაა 1. ბაძვა და 2. ზიარება, რაც განდმრთობით სრულდება. წმინდანისათვის ბაძვა ის საფეხურია, რომელიც აუცილებელია ზიარებისათვის, სულიერი განდმრთობისათვის.

ჰაგიოგრაფიულ თხზულებებში განსხვავებულად წარმოიდგინება ზეციური მოქალაქობის მღწვევის გზები, რაც მათ დასახელებებშიც თვალნათლივ ჩანს. ცხოვრებების სახელწოდებებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მინიჭებული

წმ. მამათა „მოქალაქობას“, რაც უმაღლესი საფეხურია ადამიანის სულიერი განვითარებისა.

წმინდანებმა ღვთისაგან სულიერი ცხოვრების უმაღლეს საფეხურად მოქალაქობა, ზეცათა მოქალაქობა ამქვეყნად გაწეული ღვაწლისათვის დაიმსახურეს; მათ ეს დიდი პატივი ერგოთ, რათა „ჰნათობდეს ყოველთა“. საამისოდ ჰაგიოგრაფიულ თხზულებებში დამკვიდრდა ორი ტიპის ხატ-სახე წმინდანისა: „**ზეცისა კაცი და ქუეყანისა ანგელოზი**“ და „**ანგელოზებრივი ცხოვრება**“. ბიზანტიური და ქართული ჰაგიოგრაფიული თხზულებების სახისმეტყველება მიუთითებს, რომ „**ზეცისა კაცისა და ქუეყანისა ანგელოზის**“ და წმინდანის „**ანგელოზებრივი ცხოვრება**“ ბერმონაზვნური ცხოვრება-მოდვაწეობის ორ ტიპს მიუთითებს: 1. „**ზეცისა კაცისა და ქუეყანისა ანგელოზი**“ იმგვარ ბერმონაზონთა სიმბოლურ ხატ-სახედ წარმოგვიდგება, რომლებიც საეკლესიო-სამონასტრო ცხოვრებაში არიან ჩართულნი და სულიერ ღვაწლთან ერთად პრაქტიკულ საქმიანობასაც ეწევიან; 2. „**ანგელოზებრივი ცხოვრება**“ კი იმგვარ წმინდანთა სახეს წარმოაჩენს, რომლებიც განმარტოებით იმყოფებიან ღვაწლში და რომელთა სხვადასხვაგვარი სახეობებია ცნობილი: უდაბნოში განმდგარი ბერმონაზვნები, მღვიმის მკვიდრნი, მძოვარნი და სხვ. ორივე ტიპის ბერმონაზვნური ცხოვრება-მოდვაწეობის მიზანდასახულობა ერთია: ზეციური მოქალაქობის მოპოვება.

ამრიგად, ჰაგიოგრაფიასა და ჰიმნოგრაფიაში წმინდანის სულიერი ხატ-სახე, მისი განვითარების ეტაპების გათვალისწინებით, განსხვავებულად წარმოჩნდება. მათი წარმოსახვის პრინციპები ემყარება ადრეული შუა საუკუნეობრივი ლიტერატურის სპეციფიკას, ეპოქის მსოფლმხედველობასა და იდეოლოგიას, ზნეობრივ-ეთიკურ პრინციპებს, ესთეტიკურ ფენომენს. ჰაგიოგრაფია და ჰიმნოგრაფია მხოლოდ ჟანრის, ან ავტორთა აზროვნების წესზე კი არ მეტყველებენ, არამედ ეპოქის სულისკვეთებას, მსოფლმხედველობას, მხატვრულ-ესთეტიკური ფენომენის ხარისხსა და დონეს მიუთითებენ. ჰაგიოგრაფია, როგორც საღვთისმეტყველო ლიტერატურის დარგი, წმინდანის სულიერი განვითარების ორ ძირითად საფეხურს წარმოაჩენს. ესაა 1. ბაძვა, რომელიც პროცესია, და 2. ზიარება, რაც განდმრთობით სრულდება, და შედეგია, ჰაგიოგრაფიის წმინდანისათვის ბაძვა ის საფეხურია, რომელიც აუცილებელია ზიარებისათვის, სულიერი განდმრთობისათვის; ხოლო ჰიმნოგ-

რაფიის წმინდანი არაა მიმბაძველი, იგი ზეციური მოქალაქეა, რომელმაც უკვე ამიერსოფლით განსვლისას შეიძინა ახალი მეობა, მოიპოვა მარადიული ღირებულებები, ღმერთთან სულიერ ქორწინებას მიადწია და ღვთაებრივი, ანუ ზესთასოფლური სული, „სამოსელი პირველი“ დაიბრუნა. ყოველივე ეს ცნებითადაც არის დამკვიდრებული საღვთისმეტყველო ლიტერატურაში და მისი აღქმა ლიტურგიული ცნობიერებითაა შესაძლებელი.

ლიტერატურა:

ნეტარი ავგუსტინე, 2002 – Аврелий Августин, О граде Божием, в Кн.: История средневековой философии, в двух частях, ч. 1, Патристика, Хрестоматия, Минск, 2002.

ახალი აღთქმაჲ, 1994 – წმ. გიორგი მთაწმიდელის რედაქციით, საქართველოს საპატრიარქოს გამოც., თბ., 1994.

ბიჩკოვი, 1999 – Бычков В. 2000 лет христианской культуры. Sub specie aesthetica. Т. 1. Раннее христианство. Византия. М., 1999.

გიგინეიშვილი, 1978 – გიგინეიშვილი მ. „შუშანიკის წამება“, წიგნში: „ნათელი ქრისტესი“, თბ., 2003.

გრიგოლაშვილი, 2002 – ლ. გრიგოლაშვილი, წმინდანის თემა ქართულ სასულიერო პოეზიაში, წიგნში: ძველი ქართული ლიტერატურის პრობლემები (ეძღვნება პროფესორ ლევან მენაბდის დაბადების 75-ე წლისთავს), თბ., 2002 (დაბეჭდილია აგრეთვე, წიგნში: ნათელი ქრისტესი“, თბ., 2003).

დიონისე არეოპაგელი, 2002 – Дионисий Ареопагит, Сочинения. Максим Исповедник, Толкования. Греческий текст с русским переводом Г. М. Прохорова. "Алетейя". СПб. 2002.

ლოსკი, ვ. 1991 – Лосский В., Очерк мистического богословия Восточной церкви, в кн. Мистическое богословие. Киев. 1991.

GENERAL ASPECTS OF HEAVEN CITIZENSHIP IN HAGIOGRAPHY AND HYMNOGRAPHY

Summary

Adopting the heaven citizenship is one of the main problems in religious literature. The religious essence of heaven and heaven citizenship represents the unity of two worlds, the earth and the heaven.

Hagiography and hymnography reflect the icon of a spiritual resident of these two worlds, when the resident of the heaven is always in the heaven.

Living on the earth is different. It is defined in accordance with his morals in the world. Is his soul full of sins or not, is he keen on earthy interests and passion. That's why the citizenship of a man is defined with his living habits, morals and behaviour. The result is the citizenship of the heaven. The heaven is internal and endless in space.

ფრედერიკ ბებბედერი – მოღუბრი მწერალი

ერთმა სტუდენტმა დაწერა – ადამიანები ორ კატეგორიად იყოფიან – ფულიანებად და უფულოებად, მე არ ვეთანხმებოდი და ვუმტკიცებდი, ვისთვისაც რა არის პრიორიტეტი, ისე ახდენს დიფერენცირებას, ჩემთვის სამყარო გონიერ და სულელ ადამიანებად იყოფა-მეთქი. ეს იქამდე იყო, ვიდრე ბებბედერის „99 ფრანკს“ წავიკითხავდი.

უელბეკის „ელემენტარული ნაწილაკები“ ახალი დამთავრებული მქონდა და კვლავ მასზე ვფიქრობდი. ფრედერიკ ბებბედერის „99 ფრანკიც“ იმავე თემას ეხმიანება და ახლა უკვე აღარ ვიცი, რასაც ვაკეთებ და რისთვისაც ვშრომობ, რა შედეგს მოიტანს. დიდი ხანია ასეთი დაბნეული არ ვყოფილვარ და ღირებულებათა გადაფასების პერიოდი კიდევ ერთხელ მეწყება. თუმცა, „99 ფრანკის“ წაკითხვამ იმაში ნამდვილად გამარკვია, რატომ მიიღო ამ რომანმა „50 წიგნში“ მოსახვედრად საჭირო ხმათა რაოდენობა – მოულოდნელობა, სიახლე, ორიგინალურობა, თემის აქტუალურობა, ენის „თავისუფლება“ (ხანდახან – ზედმეტადაც), რომანის ეკრანიზაციის პოპულარობა... და კიდევ, ბევრი სხვა „პატარ-პატარა“ მიზეზი სრულიად საკმარისი იყო, რომ მკითხველს, განსაკუთრებით ახალგაზრდებს, არჩევანი „99 ფრანკზე“ შეეჩერებინათ.

მაინც ვინ არის ფრედერიკ ბებბედერი და რატომ გამოიწვია მისმა რომანმა ამხელა აჟიოტაჟი, მეტიც, პირდაპირ შეიძლება ითქვას, სკანდალი მთელ მსოფლიოში?

იგი 1965 წელს დაიბადა საფრანგეთში, პარიზთან ახლოს მდებარე პატარა ქალაქ ნეი-სიურ-სენში. თვითონვე ამბობს, რომ ისეთი არატრივიალური პროფესიის წარმომადგენელთა შვილია, რომ ვერც თვითონ ჩაეტეოდა ოფისის რიგითი თანამშრომლის ჩარჩოებში. მწერალი თავის ოჯახს ძალიან ბურჟუაზიულს უწოდებს და ამბობს, ამ ფენისაგან გამოყოფა მოვიწოდო. გამოეყო კიდევ თავისი სკანდალური რომანით. სხვა მხრივ, კაცმა რომ თქვას, ფრედერიკ ბებბედერის ბიოგრაფიიდან ბევრი არც არაფერია მოსაყოლი, მით უმეტეს, თუ მისი რომანების წაკითხვას აპირებ კაცი. ამ მხრივ განსაკუთრებით მისი ბოლო წიგნია აღსანიშნავი, რომელსაც ბანალური სა-

თაური აქვს – „ფრანგული რომანი“. სხვათა შორის, მწერალმა მხოლოდ ამ რომანზე „აღიარა“, რომ ავტობიოგრაფიულია, მაგრამ შეუძლებელია ავტობიოგრაფიული მომენტები არ დავინახოთ „99 ფრანკში“.

ისევე როგორც ოქტავი, რომანის მთავარი პერსონაჟი, ბეგბედერიც მოღვაწეობდა სარეკლამო ბიზნესში და სწორედ ამ რომანის გამოსვლა გახდა სამსახურიდან მისი გათავისუფლების მიზეზი. ასე დატოვა მან რეკლამის სამყარო, რომელსაც დაუნდობლად დასცინის „99 ფრანკში“, მაგრამ „შორსაც არ წასულა“ – მისი წიგნების ბესტსელერად ქცევაც, მათი ავტორის მიერ სარეკლამო ბიზნესის ცოდნით აიხსნა (ცხადია, სხვა – „ობიექტურ მიზეზებთან“ ერთად).

ასეა თუ ისე, ფაქტია, რომ „99 ფრანკის“ ავტორმა ზუსტად იცის ის სიტუაცია, გარემო და ადამიანები, სადაც ოქტავი ტრიალებს – ეს არის პირველი და ყველაზე უტყუარი შთაბეჭდილება, რომელიც რომანის წაკითხვის შემდეგ გრჩება.

რა არის ბეგბედერის „მეამბოხე მწერლის“ იმიჯი – პოპულარობის მოსაპოვებლად მორგებული კლიშე თუ ბუნებრივი მდგომარეობა? თავად განსაჯეთ, ახალგაზრდა მდიდარი და პოპულარული მწერალი, რომელსაც პოლიტიკური კვლევების ინსტიტუციის გარდა, ინფორმაციისა და კომუნიკაციის უმაღლესი სკოლაც აქვს დამთავრებული, მიდის და საფრანგეთის კომუნისტური პარტიის არა უბრალოდ მხარდამჭერი, არამედ საარჩევნო კამპანიის მთავარი პიარმენეჯერი ხდება – თანაც უსასყიდლოდ!

რეკლამაში რომ პროფესიონალია, ამაზე მისი დიპლომების გარდა, ისიც მეტყველებს, რომ სანამ პოპულარული მწერალი გახდებოდა, ისეთ მედიაგამოცემებთან მუშაობდა, როგორებიც არის Elle, Paris Match და Voiei un eneore VS-ი. კიდევ ერთი სარეკლამო დეტალი: როდესაც საფრანგეთში ფრანკი ევრომ შეცვალა, ავტორმა რომანის ახალ გამოცემას უკვე არა „99 ფრანკი“, არამედ „14,99 ევრო“ დაარქვა.

პირველი რომანი 25 წლისამ გამოაქვეყნა – ეს არც ისე ცოტაა დღეს, როდესაც 19–20 წლის ბიჭები მწერლობას „იჩემებენ“. თუმცა მისი ადრეული რომანებიც მხოლოდ 2000 წელს, „99 ფრანკის“ გამოქვეყნების შემდეგ გახდა პოპულარული მთელს მსოფლიოში.

ბეგბედერის პროფესიული არჩევანი – გამხდარიყო პოლიტიკური მეცნიერებების სპეციალისტი და შემდეგ მუშაობა

დაეწყო სარეკლამო ბიზნესში, ალბათ, განაპირობა იმან, რომ ეს სპეციალობა იმის საშუალებას იძლევა, თითქმის ყველა სფეროში იმუშაო, თავი ყველგან მოსინჯო: პოლიტიკაში, ეკონომიკაში, ისტორიაში, კულტურაში. არის ასეთი უნივერსიტეტი პარიზში, რომელიც ახალგაზრდებს ასწავლის ყველაფერს, განსაკუთრებით – თუ კონკრეტული პროფესიის ამორჩევა უჭირთ. რეკლამაც პოლიტიკაა, სავსებით ლოგიკურია, რომ სარეკლამო სააგენტოებს თანამშრომლებად პოლიტიკურ მეცნიერებათა დიპლომის მქონე ახალგაზრდები ჰყავთ. წიგნში „99 ფრანკი“, ბეგბედერი ცდილობს ახსნას, რომ მსოფლიოს არა პოლიტიკოსები, არამედ სხვადასხვა სავაჭრო მარკა, კონცერნი და კორპორაცია მართავს.

მე რომ მკითხოთ, ამბიციურმა ახალგაზრდამ უპრიანია „Procter @ Gamble“-ში იმუშაოს, ვიდრე, მაგალითად, მინისტრი გახდეს. ტრანსნაციონალური კომპანიის პრეზიდენტი უფრო ძლევაძოსილია, ვიდრე საფრანგეთის პრეზიდენტი.

„99 ფრანკი“ XXI საუკუნის სარეკლამო აგენტის (ტრაგიკული, მე თუ მკითხავთ), ცხოვრებაა. იმ პროფესიის ადამიანის, რომელიც ცდილობს პროდუქტების (ხანდახან უვარგისისაც) შემოტენვას – ხელმძღვანელობს დევიზით „ადამიანებს კრეტინებად ნუ მიიჩნევთ, მაგრამ ნუ დაგავიწყდებათ, რომ ისინი კრეტინები არიან“ (ბეგბედერი, 2011:32). ხოდა ჩვენ, მომხმარებლებს, კიდევ გვგონია, რომ თავისუფლები ვართ არჩევანში, რასაც გვინდა, იმას შევიძენთ, არადა, რომ დაფიქრდეთ, რეკლამის გარეშე არასოდეს არ ყიდულობ, არასოდეს აკეთებ არჩევანს იმ პროდუქტზე, რომელიც ტელეეკრანიდან გვინს არ გიჭამს, თუმცა, სავსებით შესაძლებელია, რომ ბევრად ხარისხიანი იყოს. თანამედროვე ადამიანის გონება უკვე სხვანაირად არის მიმართული – რასაც არ უკეთებენ რეკლამას არ ვარგა, რადგან რეკლამის ფული არ აქვთ, ე.ი. უხარისხოა.

მიუხედავად იმისა, რომ სარეკლამო ჭრები მომხმარებელს ნერვებს უშლის, მის გარეშე მაინც არაფერს აკეთებს. „სარეკლამო მენეჯერის როლს ადრე კომედიებში პიერ რიშარი ასრულებდა. მაშინ რეკლამა ხალხს აცინებდა, ახლა კი დიმილსაც აღარავის გვრის. საქმიანობა, რომელიც ერთ დროს თამაშ-თამაშით დაიწყო, ახლა ჩვენს ცხოვრებაზე ბატონობს: აფინანსებს ტელევიზიებს, თავის ნებაზე ატრიალებს ბეჭვლით

მედიას, მართავს სპორტს, აყალიბებს საზოგადოებას, განაპირობებს ეკონომიკურ ზრდას“ (ბეგბედერი, 2011:55).

„ჩვენ შეგვიძლია ყველაფერი გაყიდვინოთ – რაც არ გჭირდებათ, რაც გპუტოთ, რისი ფულიც არ გაქვთ – თან ძალიან ძვირად... ასევე შეგვიძლია ყველაფერი გაგაყიდვინოთ – თქვენთვის აუცილებელი ნივთები, თქვენი მეგობრები, თქვენი სული, თან ძალიან იაფად“, – ოქტავის ეს სიტყვები წარმოთქვა ერთ-ერთ ინტერვიუში ბეგბედერმა, რომლებიც რატომღაც აღარ შეიტანა რომანში.

ბეგბედერი გვიმტკიცებს, რომ თანამედროვე სამყაროს კრეატიუბი მართავენ. ყველა ეს მენეჯერი, მსხვილი საწარმოს ხელმძღვანელი კომერციული სასწავლებლების კურსდამთავრებულებია. იქ არ ასწავლიან ლიტერატურას, ხელოვნებას, არ ასწავლიან პატივისცემას. აი, ასეთი ხალხი გვმართავს, ასეთები არიან ხელმძღვანელობაშიო.

ბეგბედერის წიგნებში გვერდს ვერ ავუვლით ნარკოტიკების თემას, რასაც თვითონ მწერალი ასე ხსნის ერთ-ერთ ინტერვიუში: „თუკი ვიტყვით, რომ დასავლეთ ევროპაში სულ უფრო და უფრო იზრდება კოკაინის მოხმარება, მაშინ ეს ის ნარკოტიკია, რომელიც ადამიანს ენერჯიას მატებს და შრომისმოყვარეს ხდის. იმისათვის, რომ ხალხი ამუშაო, ეს შესანიშნავი ნარკოტიკია, კოკაინის იმისთვის კი არ ხმარობენ, მაგარი გამოვჩნდეთო, უბრალოდ, ეს ჩვენი ეპოქის სიმბოლოა. როგორც „99 ფრანკში“ ვწერ, ეს თეთრი ფხვნილი საკუთარ თავზე გვამაღლებს. ოქტავს ზეადამიანი ჰგონია თავი, ასეთ ხალხს, თავი რომ კარგად იგრძნოს, დოპინგი სჭირდება. ჩვენი ცხოვრება ძალიან ჰგავს ველორბოლას და მასში ძნელია უდოპინგოდ არსებობა, თვითგამოხატვა“ (www.Frédéric Beigbeder.fr) თანამედროვე ადამიანსა და მსოფლიოს შორის დიდი უფსკრულია: თითქოს მსოფლიო უსწრებს წინ ადამიანს, თითქოს კი – პირიქით. ამ ვითარების საკმაოდ ზუსტ განმარტებას ბეგბედერი გვაძლევს – მისი წიგნიდან თვალნათლად ჩანს, რომ თანამედროვე მსოფლიო განუწყვეტლივ ბრუნავს და მომუშავე ვეებერთელა მანქანას ჰგავს, ადამიანი მას ვეღარ აკონტროლებს. ეს უპილოტო თვითმფრინავია და ბოლოს და ბოლოს ის შეიძლება კოშკს შეეჯახოს.

ხანდახან ვფიქრობ, რომ ამ სამყაროში უკვე რობოტებივით დავდივართ და ადამიანობისა ცოტადა შეგვრჩა რამე. მუშაობ ფულისთვის და გჯერა, რომ ბევრი ფული ბედნიერებას მოვი-

ტანს. ოქტავი მდიდარია, მისი თანამშრომლებიც არ უნივიან ფინანსურ პრობლემებს, მაგრამ დაწინაურება ყველას უნდა. უფრო მეტის სურვილი ყოველთვის ჰქონდა ადამიანს, მაგრამ დღეს ამან სხვა ფორმები შეიძინა. როცა რაღაცის შეცვლა გვინდა, ხმას მაინც არ ვიღებთ და თავს ვიმართლებთ, რომ ჩვენ სისტემის ნაწილები ვართ და ძალაუფლება ჩვენს ხელში არ არის.

„უპუშევრობით დატერორებულ და სამუშაოს კულტურით მოწყობილ მსოფლიოში – საუკუნის ყველაზე მნიშვნელოვანი კითხვაა: „რატომ წამოხვედი სამსახურიდან?“ (ბეგბედერი, 2011: 70).

სამსახური პირველხარისხოვანი გახდა, იმიტომ რომ ფულამდე დავიდა ყველაფერი. მთელი 200 გვერდის განმავლობაში ბეგბედერი ამის მტკიცებას ცდილობს და შენ კიდევ თავი გეზიზღება, იმიტომ, რომ შენც ოქტავისნაირი ხარ.

„ტვინგადაბრუნებულ ახალგაზრდა წყვილებს სჯერათ, რომ სიყვარულით ქორწინდებიან და ბედნიერებას ესწრაფვიან. არადა სინამდვილეში, იმიტომ ქორწინდებიან, რომ მერე მაგათ მივასაღოთ რაც შეიძლება მეტი ჭურჭელი, აბანოს პირსახოცები, ყავადანები, დივანი, მიკროტალღური ღუმელი...“ (ბეგბედერი, 2011: 30)

შეიძლება უფრო უარესიც ხარ იმიტომ, რომ არასოდეს დაფიქრებულხარ, სამყაროსთვის რა შედეგი მოაქვს იმ საქმიანობას, რასაც აკეთებ. სტუდენტები, რომლებიც პიარს სწავლობენ, რეკლამას, როგორც ხელოვნების ნიმუშს, ისე განიხილავენ, ცდილობენ, საინტერესო პიარკამპანიები დაგეგმონ და, ალბათ, არასოდეს დაფიქრებულან, რომ სინამდვილეში იმას უკრავენ ტაშს, ვინც საზოგადოებას კარგად მოატყუებს. ხალხის ემოციებზე უკეთ ითამაშებს და საბოლოოდ, ამ პროდუქტს თავს მოახვევს. ამაში მილიონები იხარჯება, როცა, ბეგბედერისა არ იყოს, ამდენივე მილიონი შიმშილისაგან კვდება. ჩვენ ყველანი ერთი დიდი ბიზნესის ნაწილები ვართ და ისე გვათამაშებენ, ვერც ვხვდებით, უფრო სწორად, გვგონია, რომ აქეთ ვმართავთ მათ. ფერებსაც თუ ისაკუთრებდნენ, პირველად „99 ფრანკიდან“ გავიგე, PEPS-ის ლურჯ ფერს დაპატენტება თუ უნდოდა, არ ვიცოდი მანამდე. კიდევ ერთი სულისშემძვრელი ფრაზა: „თურმე საფრანგეთმა კი არ დაამარცხა ბრაზილია მსოფლიო თასის ფინალში, არამედ „ადიდასმა“ გაიმარჯვა „ნაიკზე“ (ბეგბედერი, 2011: 105).

ამ რობოტულ სამყაროში სიყვარულის დეფიციტი რომაა, ვერ ვგრძნობთ, „99 ფრანკს“ წაიკითხავ და ამას ისე თვალნათლივ დაინახავ, გაცოდები. ერთმა მონაკვეთმა საერთოდ დამაბნია: „მხოლოდ მოწყენილობა აძლევს ადამიანს საშუალებას, დატკბეს აწმყოთი“ (ბეგბედერი, 2011: 115). დასავლეთის მცხოვრებნი ოღონდაც კი მოწყენილობას გაექცნენ, რას აღარ მიედ-მოედებიან: ეს ტელევიზორიო, კინო, ინტერნეტიო, ტელეფონი, ვიდეოთამაშები. ისინი უკვე აღარ მონაწილეობენ იმაში, რასაც აკეთებენ. თითქოს საკუთარი ნებით კი არა, მინდობილობით ცხოვრობენ ამ ქვეყანაზე. თითქოს სამარცხვინო იყოს ისუნთქო აქ და ახლა. კაცი, რომელიც ტელევიზორს უყურებს ან ინტერაქტიულ საიტზეა შემძვრალი, არ ცხოვრობს. ის არ არის იქ, სადაც არის, თითქოს სხვა სამყაროში გადავიდაო. მალე ხელსაწყოები მომსახურების ზონიდან გასულ აბონენტებად დაგვაფიქსირებს და მერე ვეღარავის დააჯერებ, რომ აქ ხარ და არა იქ. პასკალის შემდეგ არაფერი შეცვლილა: ადამიანი სიკვდილის შიშის დაძლევას გართობით ცდილობს, მაგრამ ეს გართობა ისეთი ყოველს-მომცველი გახდა, რომ ლამის ღმერთი შეცვალოს. როგორ გაგექცეთ გართობას? ამაზე ადვილი არაფერია: უბრალოდ დავუშეგობრდეთ მოწყენილობას.

ეს თანამედროვე ადამიანია. რის ფასად შოულობ ფულს, უკვე აღარ იცი, ან მოაქვს კი მას ბედნიერება, ანუ ის, რისთვისაც ამდენს შრომობ?

წიგნში აღწერილი გარემო და მოვლენები ავტორის პირადი გამოცდილების ანარეკლია, რაც კიდევ უფრო ამძაფრებს რომანისადმი ინტერესს. ბეგბედერი ცინიკურად აღწერს იმ გამოჩენილ ადამიანთა ზღვარგადასულ სიმდიდრეს, რომელთაც კეთილდღეობა დანარჩენი მსოფლიოს უბედურებისა და სულიერი გადატაკების ხარჯზე მოიპოვეს. მსოფლიოში ყველაფერი ელვის სისწრაფით იცვლება. მაღალი ტექნოლოგიების მიღწევებს საზღვარი არა აქვს, მაგრამ ვერანაირი ტექნიკური პროგრესი ვერ შეცვლის ადამიანურ გრძნობებს. ადამიანს დღესაც ისევ ისე უყვარს, სძულს, სტკივა, ეშინია, დარდობს, როგორც მაშინ, როდესაც არც ავტომანქანა არსებობდა და არც კომპიუტერი. და თუ ერთ დღესაც აღმოჩნდება, რომ ჩვენივე სიმდიდრე გვაშინებს, ლამის ზეადამიანებად ვიქცეით, მაგრამ ერთი, თუნდაც ვერღაბადებული ბავშვის ღმილი და უხილავი, მაგრამ ტკივილამდე ახლობელი სურნელი ყოველგ-

ვარ დიდებასა და ქონებას გვირჩევნია, ის ბავშვი კი ჩვენივე ხელით მოგვიკლავს, მაშინ რაღა ვქნათ?

მკითხველს უთუოდ შეაცბუნებს წიგნში აღწერილი უხამსი სცენები, მაგრამ, როცა დავიწყებთ ამ წიგნის კითხვას, უნდა დავივიწყოთ მე-19 საუკუნის კლასიკოსების საბჭოური თარგმანები და იმავე შემართებით არ წავიკითხოთ ბეგბედერი. ცინიზმი, აგრესია და ჭარბი ეროტიკა წიგნის გულახდილობის ნიშანია. მწარე სიმათლეთა, რომ „მაღე სიყვარულს იმ მიზნით კი არ მიეცემიან, რომ სიამოვნება მიიღონ, არამედ იმიტომ, რომ დანარჩენი რვა დღე ეს საქმე მოშორებული ჰქონდეთ“ (ბეგბედერი, 2011: 120). ეს ჭაობი აუცილებელი გახდა იმისათვის, რომ ოქტავ პარანგო სულიერად გაიწმინდოს... შეძლებს კი ამას? ეს მკითხველმა უნდა გადაწყვიტოს.

მე ისეთ ადამიანებთან მომიწია ურთიერთობა, რომლებიც სხვებს ბრიყვებად მიიჩნევდნენ. მეც კინაღამ ერთი მათგანი გახვდი, – ამბობს მწერალი და ამგვარი პოზიციის საშიშროებაზე მიუთითებს. თუმცა, მისი აზრით, შეცდომები ძალიან სასარგებლოა. ყოველი შეცდომა წინადადგმული ნაბიჯია, ამიტომ იმ შეცდომებსაც გავიმეორებდი, რომლებიც ადრე დამიშვიაო. აი, რას ეუბნება მკითხველს ფრედერიკ ბეგბედერი თავისი საიტისა: „ვცდილობ გამოგაფიხილოთ, რომ მსოფლიოს სხვა თვალთ შეხედოთ. ეს ცოტა როდია, სულაც არ მგონია, რომ ჩემი რომანები სამყაროს შეცვლის, მაგრამ ისინი დღევანდელ პრობლემებს უპასუხებს. ბევრს შოკში აგდებს ჩემი პერსონაჟების წინააღმდეგობრივი ბუნება, მაგრამ ეს ჩემი წინააღმდეგობებიც არის. ჩემი წიგნებით დაინტერესება იმან განაპირობა, რომ მკითხველი მათ გმირებში საკუთარ თავს ხედავს. ჩვენ ვცხოვრობთ ეპოქაში, სადაც, გვხიბლავს და, ამავედროულად, სიძულვილს გვინერგავს სარეკლამო ოცნება“ (www.Frédéric Beigbeder.fr).

„ბედნიერება ის კი არ არის, რასაც ტელევიზორში გვიჩვენებენ, არ მინდა ამ ჰარვარდდამთავრებული კრეტილების და ცინიკოსების ბანდამ ჩემ მაგივრად გადაწყვიტოს, რა არის ბედნიერება. ბედნიერება ის არის, რის მიღწევასაც ვცდილობთ, რაც უნდა გავაკეთოთ. რა თქმა უნდა, ეს იმაზე გაცილებით ძნელია, ვიდრე „პრადას“ ჩანთის ყიდვა“ (www.Frédéric Beigbeder.fr).

ჟურნალისტის შეკითხვაზე – „რომანში „99 ფრანკი“ მკითხველს არწმუნებთ, ფულს არ მოაქვს ბედნიერებაო, მა-

გრამ იმისათვის, რომ გავიგოთ, რა არის ბედნიერება, მაინც ხომ საჭიროა ფული. მაინც სად უნდა ვეძებოთ ბედნიერება? – ბეგბედერი პასუხობს: – „იმ დღეს, როცა ამ კითხვაზე პასუხს ვიპოვი, წერას შევწყვეტ. მე იმისთვის ვწერ, რომ მივხვდე, რისთვის ვცხოვრობ. ყველა ჩემი წიგნი იმისთვის დაწერე, რომ წინ წავიდე, გავიგო, ვინ ვარ“ (www.Frédéric Beigbeder.fr).

შეიძლება ითქვას, რომ თითოეული წიგნი ბეგბედერისათვის ერთგვარი განსაწმენდელია.

ასეთია ბეგბედერი, ასეთია ოქტავიცი, უფრო სწორად, ასეთი იყო და „გამოფხიზლდა“, „აზრზე მოვიდა“... იქნებ სწორედ ეს ხიბლავს ახალგაზრდა მკითხველს? იქნებ თანამედროვე ტექნოლოგიებსა და „დარეკლამებულ სამყაროში“ მცხოვრები ადამიანები სწორედ თავიანთი ოცნების ასრულებას – ამ ყველაფრისგან თავის დაღწევას, მინიმუმ მისთვის დაცინვის შესაძლებლობას ამ წიგნში ხედავენ?

რთული კითხვაა, ყოველ შემთხვევაში, ბეგბედერმა თავის თავს მოუხსნა ეს პრობლემა – ის დღეს სრულიად თავისუფალი ადამიანია და, შესაძლოა, ვინმემ იკამათოს მისი წიგნების მხატვრულ დონეზე, მაგრამ მწერლობის ერთ-ერთ მთავარ „კომპონენტში“ – თავისუფლებაში, მას და მის ნაწარმოებებს ნამდვილად „არ უჭირთ!“

ამიტომაც აცხადებს თავისუფლად და „მოურიდებლად“: „როდესაც სხვისი აზრით ინტერესდები, ყოველთვის რისკავ, რომ მოისმენ მას. ხოლო თუ მოისმენ, შეიძლება იძულებული გახდე, მას ანგარიშიც გაუწიო“ (ბეგბედერი, 2011: 15).

ბეგბედერი სხვის აზრებს აღარ ითვალისწინებს... თანამედროვე ლიტერატურაში ბევრად მნიშვნელოვანი პრობლემები განიხილება, თანაც სულ უფრო და უფრო ახალი ხერხებით. სამწუხაროა, რომ ქართველი მწერლები 90-იანი წლების პრობლემატიკის განხილვიდან ვერ გამოვიდნენ.

ბეგბედერზე ახლა ბევრს საუბრობენ, მოდაშია. თანახმა ვარ ასეთ მოდაზე.

ლიტერატურა:

ბეგბედერი, 2011 – ბეგბედერი ფ., „99 ფრანკი“, თ. ღარიბაშვილის თარგმანი, თბ., 2011.

www.Frédéric Beigbeder.fr.

FREDERIC BEGBEDER- MODERN WRITER

Summary

Who is Frederic Begbeder and why his novel caused so much noise or more, a scandal in the whole world?

Begbeder worked in the advertising company like Oktav –the main character of his novel. And publishing this novel became a cause of his removal from office. He left the world of the advertisement that laughs at “99 francs”, though his books popularity is explained by his knowledge of advertisement business.

The environment and events described in the book is a reflection of the author’s private experience. Begbeder cynically describes the riches of those famous people who have gained it on expense of world misfortune and spiritual impoverishment. I try to awaken you to see the world with a different eye. I don’t think my novels will change the world but they will respond today’s problems.

**ქართული ენა, ლიტერატურა და სარწმუნოება,
მიწა-წყალი და ქართველი⁸**

ენის ფენომენი ორგანულად უკავშირდება ერის არსს, რაობას. ამის კვალობაზე ამბობდა ილია ჭავჭავაძე: „არსებითი ნიშანი ეროვნებისა, მისი გული და სული ენააო“. თითოეული ენა, ისევე როგორც ქართული, ამჟღავნებს ტვიფარს მრავალსაუკუნოვანი კულტურული შემოქმედებისა. როდესაც ენას განიხილავენ მხოლოდ იმ თვალსაზრისით, რომ იგი ურთიერთობის საშუალებაა, როგორადაც საფუძვლიანი არ უნდა იყოს ასეთი ძიება, უწყურადებოდ რჩება ენის სული, დავიწყებულია, რომ ენა ფასეულია თავისთავად, თავის შიგნით, ვითარცა მიზანი, ერის, ხალხის აზრისა და მსოფლშეგრძნების იარაღი.

მოძღვრებას იმის შესახებ, რომ ენა სულისმიერი ძალა და ენერგიაა, საფუძველს მეცხრამეტე საუკუნის ოცინი წლებიდან უყრის დიდი გერმანელი მოაზროვნე ვილჰელმ ჰუმბოლდტი. 1836 წ. ბერლინში ქვეყნდება მისი ტრაქტატი ადამიანური ენის აღნაგობის სხვადასხვაობისა და ადამიანთა მოდგმის სულიერ განვითარებაში მისი გავლენის შესახებ: „იმ დროიდან დღევანდლამდე, – საუკუნეზე მეტი ხნის შემდგომ იტყვის მარტინ ჰაიდეგერი ამ წიგნის შესახებ: ეს ტრაქტატი აკვალბინებს მთელს შემდეგდროინდელ ლინგვისტიკას და ენის ფილოსოფიას“. ბერძნული ანტიკურობიდანვე მოყოლებული და სხვადასხვა მხარეს ორიენტირებული ენათმეცნიერული მიმართულებანი „თავის მწვერვალს აღწევენ ვილჰელმ ჰუმბოლდტის საენათმეცნიერო თვალთახედვაში“ (მ. ჰაიდგერი, „გზა ენისაკენ“).

ჰუმბოლდტის ერთ-ერთ ნაშრომს ასე ჰქვია – „ხასიათი ენისა და ხალხისა“. აქ ვკითხულობთ: „ენაში ჩვენ ყოველთვის ვპოულობთ ოდინდელი ენობრივი ხასიათის შენადნობს იმასთან, რაც ენას მოუცია ნაციონალური ხასიათისაგან“. მეორე მხრივ, „ენის თავისებურება გავლენას ახდენს ერის არსზე“. ენის ზემოქმედების ძალა ერთობ განსაზღვრულია იმით, რომ

⁸ ცდა ქართული კულტურის სხვადასხვა ფორმის შინაგანი მთლიანობის პრობლემასთან მიხედვით.

მისი მეშვეობით „ნათელი ყველაფერი, რაც წარსულში შეუქმნია ხალხს, ზემოქმედებას ახდენს ინდივიდზე, ხოლო ადამიანის ინდივიდუალობა ენის ინდივიდუალობის ანალოგიურია“. ჰუმბოლდტის ნააზრევში „ხალხისა“ და „ერის“ ცნებები იდენტურია. „სხვადასხვა ენები, – მიუთითებს ჰუმბოლდტი, – სრულიადაც არ არიან ერთი და იმავე საგნის სხვადასხვაგვარი აღნიშვნები, არამედ ამ საგნის სხვადასხვაგვარი ხედვანი. ენა თავის „თავში ყოველთვის შეასხამს ხორცს მთელი ხალხის თავისებურებას“ („ენათა შესწავლის შესახებ“). ენა, უშუალოდ და უპირველეს ყოვლისა, საგნისა და მოვლენის ლოგიკურ არსს კი არ აღნიშნავს, არამედ იმას, თუ როგორ დაინახა და აღიქვა იგი ეროვნულმა მსოფლშეგრძნებამ, ხასიათმა; იმას და იმგვარად გამოავლენს, რასაც ზოგჯერ შინაგან ფორმას უწოდებენ. სიტყვა არ არის საგნის ეკვივალენტი, არამედ იგი თვალთახედვად საგნის შესახებ. თვალთახედვა კი ეთნოსიდან, ბუნებიდან იღებს სათავეს, მაგალითად ასე: წარმართული რწმენის დაგდება და ჭეშმარიტ ღმერთთან ზიარება ქართველობას სიბნელიდან გამოღწევად და სინათლესთან მიახლებად აღუქვამს: „ნათლისღება“; მათე საუკუნის რუსის თვალახედვას უპირატესობა ჯვრისთვის მიუნიჭებია: „კრეშენიე“; რაც შეეხება ბერძნებს, ამ აქტის გამოთქმისათვის უფრო შესატყვისად მათ ნათლისღების რიტუალის ის მომენტი მოჩვენებიათ, როცა ადამიანს წყალში ჩაუშვებენ – „ბაპტისმა“ („ჩაყურყუმელაგება“); მზის მოპირდაპირე მხარეს წვიმის წვეთებში მზის სხივების გადატეხისას რომ შვიდფერი რკალი ჩნდება, ეს ქართველს ცის სარტყელად აღუქვამს („ცისარტყელა“); ხოლო ინგლისელს იგივე – „წვიმის მშვილდად“ („rainbau“) წარმოდგომია. სახარებაში ვკითხულობთ: ჰურიასტანიდან გალილეას მიმავალი მაცხოვარი „საბანელის“ ნაპირთან მიგდებულ მომაკვდავ კაცს ფეხზე წამოაყენებს, ხოლო ჰურიათ განუმარტავს „რომელმან სიტყუანი ჩემნი ისმინეს და ჰრწმენეს მომავლინებელი ჩემი, აქუნდეს ცხორებაჲ საუკუნოდ, და სასჯელსა იგი არა შევიდეს, არამედ გარდაიცვალოს იგი სიკუდილისაგან ცხორებად“ (იოანე, 5,24). ხაზგასმული ფრაზა ძველ ბერძნულ ტექსტში ასე იკითხება: ასეთი კაცი „გადავიდა სიკვდილიდან სიცოცხლისაკენ“. „გადავიდა“ ზის ლათინურ, რუსულ და გერმანულ თარგმანებში. გვეჩვენება, რომ „გადავიდა“ აუბრალოებს, მექანიკური მოძრაობის იერს ანიჭებს სათქმელს, ხოლო „გარდაიცვალა“

უფრო ღრმაა და უფრო ესატყვისება მისტიკურ შინაარსს (ყოველ შემთხვევაში, ქართულმა ეთნოსმა ორიგინალურად დაინახა და თავისებურ სამოსელში გამოაწყო სათქმელი).

რომ სიტყვა, სახელდება ერის მსოფლგანცდას, ეთიკურ და ესთეტიკურ ფასეულობებს გაამჟღავნებს, საინტერესო სჯავს ამის შესახებ გვთავაზობს გიორგი გაჩევი: „საქართველოში ღირებულებები სხვა სფეროში ძვეს – ზნეობრივ-მხატვრულ მახსოვრობაში. საქართველოსთვის უცხოა განდიდების იდეა. ამას მოწმობს „აღმაშენებელი“, „თავდადებული“, „ბრწყინვალე“. პატივდებულია ეთიკური და ესთეტიკური კატეგორიები, არასაბრძოლო და არაჯარისკაცული. მაგრამ, თუ საომარ კატეგორიებსაც აფასებენ – არა ნებისმიერი გზით მიღწეულ გამარჯვებას და დიდებას, არამედ ბრძოლაში გამოჩენილ ზნეობას. ღირსება არ ემატება მზაკვრობით მიღწეულ გამარჯვებას. საქართველოში მიზანი არ ამართლებს საშუალებას“ („საქართველოს კოსმოგრაფია“).

იმის კვალობაზე, რომ ეთნოსის სულიერ ფიზიონომიას შთამბეჭდავად გაცხადებს ენა (დედაენა), იტყვიან, რომ ჩვენ ვცხოვრობთ ჩვენგანვე აგებულ სამყაროში. ხოლო ამ სამყაროს ძირითადი შტრიხები ეთნოსის ჩამოყალიბების შორეულ საუკუნეებში იკარგება. მარტინ ჰაიდეგერი ამბობს: ენა „ყოფიერების პირველსაცხოვრისია“. საგანთა და მოვლენათა უზარმაზარი სამყარო გაენოვნდება, აზროვნებიდან ყოფიერებაში ჩამოვა ერის სულისა და თვალთახედვის ინდივიდუალურ „კოსტიუმში გამოწყობილი“. აზრი ცდილობს გამოხატვას, ბევრით შეიმოსება, ვერბალიზდება“ (ჰანს გეორგ გადამერი, „ფილოსოფია და ლიტერატურა“). დღეს ბევრ სიტყვაში მინავლებულია ეთნიკური მსოფლხედვის იმპულსი, ისინი ჩამქრალ ვულკანებს გვანან; დიდი პოეზია და ფოლკლორი გააცოცხლებს ხოლმე მათ.

ენა აზრების მშობელი და გამფორმებელია. ამაში უნდა დავინახოთ მისი ზოგადსაკაცობრიო მისია. ენის საშუალებით „ძალუმს ადამიანს საიმედოდ დაეუფლოს თავის აზრებს, ახალი ფორმებით შემოსოს იგი, შეუქმნეველი გახადოს ის ბორკილები, რომლებსაც წმინდა აზრის სისწრაფესა და მთლიანობაზე ადებს თავის მოძრაობაში განუწყვეტლივ განმაცალკავებელი და შემაერთებელი ენა. ამასთან ერთად, ენა აღნიშნავს, ხოლო სინამდვილეში ქმნის, იერსახესა და გამართულობას ანიჭებს ბუნდოვან აზრებს“ („ხასიათი ენისა და

ხასიათი ხალხისა“). როგორც ვხედავთ, დიდი მეცნიერი გარკვევით ამბობს, რომ ენის უმაღლესი დანიშნულება არის არა აღნიშვნა, არამედ შექმნა (აღნიშვნასა და ელემენტარულ ინფორმაციის მიწოდებას ადამიანზე დაბლა მდგომი ცოცხალი არსებანიც ახერხებენ მეტ-ნაკლებად). ასე რომ, „ენას მიმართება აქვს უფრო კულტურასთან, ვიდრე ლოგიკასთან. ენის ორგანიზაციაში ძირითადი სიმძიმე სამყაროს „გაენოვნების“ მნიშვნელობებს აქვს“ (გ. რამიშვილი, „დედაენის თეორია“)⁹.

ენის რაობის ინტერპრეტაციისას ყურადღებას ძირითადად იმას მიაპყრობენ, თუ როგორ მიმართებაშია ენა აზროვნებისა და აღქმის უნართან: „ენა აზრების შექმნელი ორგანოა“, განმარტავს ჰუმბოლდტი, ხოლო ამასთან დაკავშირებით გ. რამიშვილი მიუთითებს, რომ გერმანელი მეცნიერი ენის ფორმის დეფინაციას გვაძლევს, როცა იტყვის: გონის მოღვაწეობა, რათა აზრები გარდაქმნას ენად, „მიმართულია იქითკენ, რომ ბგერა აღიჭურვოს აზრის გამოხატვის უნარით“ (გ. რამიშვილი, „ენის ენერგეისტული თეორიის საკითხები“).

რაკი სამყარო, საგანი თუ მოვლენა ჩვენ ისეთად წარმოგვიდგება, როგორადაც მათ ჩვენი დედაენა გვაწვდის, ენას ცნებათაშეგებად, წარმოქმნა-შემოქმედებად მიიჩნევენ და გ. რამიშვილი ასეთ თვალსაზრისს „ენერგეისტულს“ უწოდებს.

გონიდან აზროვნებასა და ენაში გადმოღვრილ ენერგიას უნდა გულისხმობდეს ერნსტ კასირერი, როცა ამბობს: „ენობრივი მსოფლხედვის მოპოვება ძალზე ძნელი პროცესია. ენობრივი ცნებათწარმოების წინსვლა გრძნობად-კონკრეტულიდან კატეგორიულ-ზოგადისკენ რთული და მძიმე ამოცანაა“ („რა არის ადამიანი“). „რთული და მძიმე“ აქ იმაზე მიგვითითებს, რომ ეროვნულ-კოლექტიური გონის ძალმოსილება საუკუნეების სიგრძეზე თაობების ღვწას მოითხოვს, რათა ენობრივი მსოფლხედვა და ცნობიერება გამოიკვეთოს. ყოველი წარმატება კი ამ გზაზე ადამიანის თავისუფლებისა და შემოქმედებითი ნიჭის დასტურია. მეოცე საუკუნის დიდი გერმანელი

⁹ ქართველი ენათმეცნიერი გურამ რამიშვილი გერმანიაში, იენის უნივერსიტეტში მუშაობდა წლების განმავლობაში. იქვე დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია – 1970 წელს. ჩვენ მის ნაშრომებს ვეყვარებით, ძირითადად კი ვიყენებთ თვით ჰუმბოლდტის გამოკვლევათა ერთტომეულს, მოსკოვში რომ გამოიცა 1985 წელს („Язык и философия культуры“, რომლის რედაქტორი ა. გულიგასთან ერთად იყო გ. რამიშვილი).

ფილოსოფოსი პაულ ტილიხი (მეორე მსოფლიო ომის დროს ამერიკაში გადასახლებული) ამბობს: „თითოეული ენა არის კულტურული შემოქმედების უთვალავი აქტის შედეგი. ადამიანის სულიერი ცხოვრების ყველა ფუნქცია დამყარებულია ამ ადამიანის უნარზე ილაპარაკოს – ხმამაღლა თუ თავისთვის. ენა – ეს არის მოცემული სიტუაციისაგან და ამ სიტუაციის კონკრეტული მოთხოვნილებებისაგან ადამიანის თავისუფლების გამოხატულება. იგი ადამიანს სძლვის უნივერსალიებს, რომელთა დახმარებით მას ძალუძს ქმნიდეს სამყაროებს ტექნიკური ცივილიზაციის მოცემულ სამყაროზე, და აგრეთვე სულიერ შინაარსს ქმნიდეს“ („კულტურის თეოლოგია“). ფილოსოფოსი გემოდვრავს: სიტყვათაგან შედგენილი წინადადებებით გაცხადდება, „გაენოვნება“ ესა თუ ის კანონზომიერება ბუნებისა თუ ადამიანური სინამდვილისა, ფიზიკოსმა თუ ფსიქოლოგმა რომ აღმოაჩინა. ენის საშუალებით სიტუაციისაგან თავისუფლება იმაში გამოვლინდება, რომ ენის იარაღით გადავლახავთ დრო-სივრცულ დასაზღვრულობას. მაგალითად, მეხუთე საუკუნეში დაწერილი წიგნით შემდგომ მოსულ თაობებს გვესაუბრებიან, გვაუწყებენ, გვიმტკიცებენ, უარყოფენ, შეხედულებებს თუ ფასულობებს გვიზიარებენ და ასე შემდეგ. ხოლო ჩვენ, ჩვენს მხრივ, ვესიტყვებით მათ, ვმდიდრდებით მათი ნააზრევით ან არ ვიზიარებთ რაღაცას. მომავალში რომ დაიბადებიან, იმათთან ჩვენც გვექნება ურთიერთობა დედაენის მეშვეობით, რომელსაც ასეულობით თაობის საგანთხედვის, მსოფლშეგრძნების ბუჭედი აზის, – ჩვენც ვერევით მათ ცხოვრებაში. ენობრივი მსოფლხედვის დერძე ასე აისხმება მრავალრიცხოვან თაობათა წყება და იკვეთება ხალხის, ერის ისტორია. ენა ამ პროცესის უბრალო თანამდევ კი არ არის, არამედ სჯა ამა ძალისა თუ დერძის სიღრმისეულ მნიშვნელობაზე. ამგვარი სჯა, თავის მხრივ, ერის ისტორიის საზრისსა და მნიშვნელობას გამოავლენს. ასეთ ისტორიას ზოგჯერ ერის „შინაგან ისტორიას“ ეძახიან. იგი ეთნოსის სულის მოძრაობის მნიშვნელოვანი თვისებების თუ შტრიხების „წაკითხვითაა“ შთაგონებული, მათ ანარეკლს ეძებს ისტორიის გარეგნულ მოვლენებში. ენის ენერგეისტული თეორია ენას ისტორიის თანმხლებების ფუნქციიდან ისტორიის ამგებ ფენომენად გადაიაზრებს. ამის თაობაზე ჰუმბოლდტი იტყვის: „ენები უდავოდ განეკუთვნებიან კაცობრიობის ისტორიის ამგებ ძალებს“, „ენები და მათი

ნაირგვარობა უნდა განვიხილოთ კაცობრიობის ისტორიის გამჭოლ ძალად“ („ხასიათი ენისა და ხასიათი ხალხისა“).

* * *

რადგან ენა წარმოდგენათა ამგები ძალაა, მას ადამიანის და ხალხის გონით უნარებს უტოლებენ და „ენერგის“ ცნებით მოიხსენებენ. ჰუმბოლდტმა ერი (ხალხი) მიიჩნია კაცობრიობის გონითი „ინდივიდუალიზაციის ფორმად“, – მიუთითებს გ. რამიშივილი, – მაგრამ იქვე განმარტა, რომ „პირობითია გაყოფა: გონი (ინტელექტი და ენა); სინამდვილეში ეს ერთი და იგივეა. ხალხთა „ენა არის მათივე გონი და მათი გონი არის მათივე ენა. ინტელექტსა და ენას შორის მიჯნა არ არსებობს („ენათა შინაარსობრივი სხვაობა“).

ეროვნული გონის ძალისხმევასთან შენივთებული ენობრივი ცნობიერება, თვითშეგნება, საქართველოში, ლეონტი მროველის (XI ს.) ცნობით, ჩვენს წელთაღრიცხვამდე უკვე გამოვლენილა ფარნავაზ მეფის (III ს.) ღვაწლის კვალობაზე. მემატიანე გვაუწყებს: „ესე ფარნავაზ იყო პირველი მეფე ქართლსა შინა ქართლოსისა ნათესავთაგანი. ამან განაგრცო ენა ქართული და არღარა იზრახებოდა სხუა ენა ქართლსა შინა, თვინიერ ქართულისა (გარდა ქართულისა) და ამან შექმნა მწგნობრობა ქართული“. ჩვენი აზრით, რაც აქ წერია, ასე შეიძლება გავიგოთ: რაკი ჩვენ ვცხოვრობთ ჩვენივე ენით აგებულ სამყაროში, ხოლო ენა ცნებათაგების, ფასეულობათა გამოკვეთის იარაღია, მონათესავე ტომთა (მაშინდელ საქართველოშიც რომ მრავლად იყვნენ) ერთ სახელმწიფოდ შეკვრისათვის, საერთო სახელმწიფო ენის დადგენისათვის, დაკანონებისათვის უზრუნიათ; საზოგადოების შიგნით ურთიერთგაგებისა და საერთოობის განცდის დამკვიდრებისათვის გარჯილან: გაუცნობიერებით, რომ მონათესავე ეთნოსთა ერთად ჩამოყალიბებისათვის მწიგნობრულ-კულტურულ ფასეულობათა შექმნის აუცილებლობა ენობრივ ერთიანობას უნდა დამყარებოდა (ჰუმბოლდტისათვის ერი, პირველ ყოვლისა, „გონითი ფორმაა“, ადამიანთა ინტელექტუალური გაერთიანებაა). ფარნავაზმა ქართული მეტყველება სამწიგნობრივი ენის ღირსებით შემოსა, ბერძნული ენის გვერდით დააყენა.

„ორი უმნიშვნელოვანესი პერიოდი არსებობს საქართველოს ისტორიაში ერთიანი სახელმწიფოს იდეის განხორციე-

ლებისა და ორსავე შემთხვევაში ენის როლის სახელმწიფოებრივი გაგება წამოიწვეს წინა პლანზე. ერთია ფარნავაზის მოღვაწეობის პერიოდი და მეორე – გრიგოლ ხანძთელის ეპოქა, როცა საფუძველი ეყრება ბაგრატიონთა დინასტიას“ (ავთ. არაბული, „ქართული მეტყველების კულტურა“).

აი, ისიც, გიორგი მერჩულისეული სჯა: „ქართლად ფრიადი ქუეყანად აღირიცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეიწირვის და ღოცვაჲ ყოველი აღესრულების, ხოლო კვრიელედსონი ბერძნულად ითქუმის, რომელ არს ქართულად: უფალო წყალობა ყავ, გინა თუ „უფალო შეგვწყალებნ“. ეს ნიშნავს: საქართველოდ მთელი ის მიწა-წყალი უნდა შეირაცხოს, სადაც ქრისტიანული ღვთისმსახურება აღსრულდება და აღსრულდება იგი ქართულ ენაზე, ე. ი. კულტურის ენა ქართულია. ამ ფორმულირების შინაარსის კომენტირებისას უმეტესად მხოლოდ ენის ფენომენს მიაპყრობენ ყურადღებას. სინამდვილეში საქართველოს, ვითარცა სახელმწიფოს, სივრცე და მთლიანობა აქ წარმოდგინება ორ ბურჯზე დაყრდნობილ-დაშენებულად: ქრისტიანული სარწმუნოება, კულტურა და ქართული ენა (ამის შესახებ იხ. ჩვენი ნარკვევი კრებულში „წმინდა გრიგოლ ხანძთელი“).

პაულ ტილიხი განმარტავს და ასაბუთებს, რომ „რელიგიის ფორმა არის კულტურა. ეს განსაკუთრებით ნათლად ჩანს ენაში, რელიგია რომ იყენებს“ („კულტურის თეოლოგია“). ხოლო წმინდა ილია მართალი გვიქადაგებს: „კულტურა და მასთან განუყოფელი ინტენსიური ცხოვრება კაცობრიობის ღონისა და სიმკვიდრის დედაბოძია, ქვაკუთხედია. იგია თითონ დაუშრობელი სათავე ღონისა, იგი ღონისღონეა ერისა“ („აი, ისტორია“).

გრიგოლ ხანძთელის ღვაწლი და გიორგი მერჩულის თვალთახედვა განუყოფელ მთლიანობად სახავს სამს: საქართველო, ქართული ენა და ქრისტიანული რელიგია – კულტურა. არსებითად ეს ხომ ის თვალსაზრისია, რაც ილია ჭავჭავაძემ ასე ჩამოაყალიბა: „სამი ღვთაებრივი საუნჯე დაგვრჩა ჩვენ მამა-პაპათაგან: მამული, ენა, სარწმუნოება“ (ორიოდე სიტყვა თავად რევაზ შაღვას ძის ერისთავის კაზლოვიდგან „შემწილის თარგმანზედა“); რიგც კი ემთხვევა ერთმანეთს: სამ-შობლო-ენა-სარწმუნოება.

ამგვარივე თვალთახედვით იხურება აკაკის პოემა „თორნიკე ერისთავი“. ეს არის გამოცხადება, ხილვა სამი წმინ-

დანისა: „ნინო, ქეთევან და თვით თამარი“, – ისინი თვით ღვთისმშობელს შეჰლაღადებენ:

მოეც კურთხევა ზეცით, მაღალო,
და გადმოსახე ძლიერად ჯვარი,
რომ აღადგინო ქართველი ერი,
დღეს დაცემული და ცოცხალ-მკვდარი!
მისსა მხნეობას, მისსა ზნეობას
განუმტკიცებდე აღმაფრენასა
და შენს საქებრად, სადიდებულად
ნუ დაავიწყებ იმ ტკბილ ენასა,
რომლითაც თამარ ბრძანებას სცემდა,
ქეთევან მარად შენ გადიდებდა
და ნინო ძისა შენისა მცნებას
შენგან რჩეულ ერს უქადაგებდა!...

პოეტი გემოდღვრავს: საქართველოს არსებობისათვის, აღდგინება-გაძლიერებისათვის აუცილებელია, რათა მას „მოეცეს კურთხევა ზეცით“, რელიგიური „აღმაფრენა“; ხოლო ასეთი „აღმაფრენა“ უნდა წარმართებოდეს, „განმტკიცდებოდეს“ იმ „ტკბილი ენით“, რომლითაც სამივე წმინდანი ესიტყვებოდა უფალს და ქართველობას. ჩვენს წინაშეა ისევ და ისევ განუყოფელი მთლიანობა სამისა: საქართველო-ქართული ენა-ქრისტიანობა.

რა თქმა უნდა, გამორიცხულია, რომ აქ მერჩულის წიგნის რაიმე გავლენა დავინახოთ, „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებამ“ დღის სინათლე მხოლოდ 1911 წელს იხილა. „თორნიკე ერისთავი“ 1884 წელს დაიწერა, ხოლო ილიას „ორიოდე სიტყვა“ – 1860 წელს. ეს არის ქართველი ერის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი და კულტურული თვითშეგნების პროგრამული კონცეფცია, თვალსაზრისი, საკმაოდ ადრე რომ გაღვიძებულა, ხოლო გრიგოლ ხანძთელისა და გიორგი მერჩულის თაობებმა თავიანთ დროშას დააწერეს. იგი საუკუნეთა სიგრძეზე ხშირად მინავლდებოდა, მაგრამ არ დაკარგულა, ილიას, აკაკისა და ვაჟას თაობამ გააღვიძა. თამაზ ჩხენკელი იტყვის ამის თაობაზე: „გიორგი მერჩულის ეპოქის შემდეგ ილია, აკაკი და ვაჟა იყვნენ საქართველოს ტომობრივად დაქსაქსული სხეულის გამთლიანების პირველი იდეოლოგები“ („მშვენიერი მძღვევარი“).

კიდევ ერთი ადგილი გიორგი მერჩულის წიგნში, ქართულ ენას რომ ეხება. ჩამოთვლილია უმთავრესთაგანი ამ საზრუნავთაგან, რომელთა დაუფლება-ერთგულება ქმნიდა „ნეტართა

მათ ცხოვრების“ პრინციპებს, შინაარსს: ასეთია: „მოთმინებად სიმდაბლით და სიმშვიდით, მარხვად, ლოცვით შეზღუდვილი, სიწმიდს გულისად და ჭეშმარიტება ენისად“. თუ ყურადღებას მივაქცევთ იმ ფაქტს, რომ „ენის ჭეშმარიტება“ მოქცეულია მაღალი სულიერებისაკენ გზის გამკვლევ ასკეტურ სათნოებათა მწკრივში, ერთობ დაძაბული ღვწის ნაყოფად რომ მოიპოვებიან, ნაკლებ სავარაუდოა, რომ აქ ენის, ვითარცა სახელმძღვანელოს, საგანზე ოდენ მიმანიშნებლის გრამატიკულად გამართული ცოდნა იგულისხმებოდეს. „ჭეშმარიტება ენისა“ ამ კონტექსტში ქართული ენის წიაღში აკუმულირებული სულიერ-ინტელექტუალური ენერჯის შესახებ უნდა მიუთითებდეს, რაზეც ასე საგულისხმოდ მეტყველებს არა მხოლოდ უკვე გაანალიზებული კონცეფცია („ქართლად ფრიადი ქუყყანად აღირიცხების...“), არამედ გიორგი მერჩულის წიგნის ენობრივი ქსოვილი.

როცა გრიგოლ ხანძთელისა და გიორგი მერჩულის თვალთახედვაზე ვსჯით, კიდევ ერთი ფაქტია გასახსენებელი. გრიგოლს რომ მოწაფეები აფხაზეთს (დასავლეთ საქართველოში) გაეპარებიან, ერთ-ერთ მათგანს, ილარიონს, თან მიაქვს წიგნები („აქუნდეს მას კეთილნი წიგნნი“). გრიგოლი რომ აფხაზეთს ჩამოდის, მასაც მიაქვს წიგნები. მან დასავლეთ საქართველოში ააგო უბისის მონასტერი და ილარიონი „დაადგინა მამასახლისად“. „მამამანცა გრიგოლ თუსნი წიგნნი, რომელ აქუნდეს, და-ვე-უტკვნა მონასტერსა მას“. რა თქმა უნდა, „ეს კეთილნი წიგნნი“ ქართული წიგნები იყო და ის ადამიანები, რომელთაც საქართველოს მთლიანობისა და დამოუკიდებლობის საყრდენად ქრისტიანული რელიგია და ქართული ენა მიაჩნდათ, დასავლეთ საქართველოში მონასტერს აშენებენ და ღვთისმსახურების ენად ქართულს აწესებენ სანაცვლოდ ბერძნულისა („ქართლის ცხოვრების“ წიგნებს ძველ საქართველოში ასე მოიხსენებდნენ: „წმინდანი ესე წიგნნი“, „პატიოსანნი ესე წიგნნი“).

დიდად ერუდირებული ქართველი ლინგვისტი გ. რამიშვილი დასახელებულ წიგნში გვთავაზობს სანიმუშოდ არგუმენტირებულ ინტერპრეტაციას გრიგოლ ხანძთელისა და გიორგი მერჩულის ენობრივი თვალთახედვის სიღრმეზე (რატომღაც თითქმის უყურადღებოდ რომ დარჩათ ქართული ლიტერატურისა და საქართველოს ისტორიის მკვლევართ).

მოციხმობთ უმთავრესს ამ სჯაათაგან: „მერჩულებსთან ნაპოვნი დეფინიცია იმდენად უზადოა, რომ მასში უნივერსალური რანგის პრინციპი ცნაურდება: კილო-კავთა, საოჯახო ენათა და დიალექტურ ვარიაციათა ნაირგვარ ბგერითსა თუ ხილულ კონკრეტულ მოცემულობაში შეამჩნიო და გამოარჩიო უხილავი და თანაც ზოგადი გონითი პრინციპი, რაც მათ შორის იგივეობრივია და ამავე დროს უმთავრესი“ („დედაენის თეორია“).

„ფრიადი ქვეყნის“ იდეა, – განმარტავს გ. რამიშვილი, – უთუოდ გულისხმობდა, ენის ფაქტორის, როგორც ქვეყნის „გარეგანი ბუნებრივი საზღვრისაგან“ განსხვავებულ „შინაგანი საზღვრის“ კრიტერიუმს. მთების, მდინარეების... ნაცვლად შინაგანი ბუნებრივი საზღვარია ენა, რომელსაც მიუბრუნდებიან ხოლმე ან გულისხმობენ ისტორიის მთელ მანძილზე. ეს მნიშვნელოვანი ფაქტია: არის ტომთა მეტყველებითი ნაირსახეობანი, თვით მეგრულისა და სვანურის სახით, მაგრამ დიალექტი ან კილო კი არ არის გამოყენებული საზღვრის კრიტერიუმად, არამედ საერთო სოციოლოგიური ფენომენი, სალიტერატურო ქართული, რაც ზეგადამწვდომია და შინაგანი; სადაც ქართული ენა გაისმის, იქაა საქართველო“. მითითებულია, რომ იმჟამინდელი ქართული სახელმწიფოებრივი აზროვნება ისეა დაწინაურებული, რომ დაძლეულია ბუნებრივი გეოგრაფიული შტრიხებით (მდინარე, მთა) სახელმწიფო საზღვრების დადგენა; არც მხოლოდ ეთნოგრაფიული პრინციპის მომარჯვება გამოდგება; გადალახულია სისხლით ნათესაობის მონაცემიც. მონათესავე ტომებს გარდა, საქართველოში არამონათესავე ტომებიც ცხოვრობენ, რომლებიც სწორედ ენით ერთიანდებიან სისხლით ნათესავეებულ (ქართველურ) ტომებთან. საერთო მსოფლხედვასთან (რომლის ხერხემალი ენობრივი მსოფლგანცდაა) ნებაყოფლობითი ზიარების ფაქტით მოიაზრებოდა „ფრიადი ქვეყნის“ შინაარსი („დედაენის თეორია“).

„ქართული ცნობიერების მაღალი საფეხური, ამბობს გ. რამიშვილი, მაშინ გამოვლინდა, როცა ქართველი ერის არსებობის გონითი წინაპირობა იქნა აღმოჩენილი და იგი გიორგი მერჩულემ გამოთქვა... ეს არის საქართველოს სახელმწიფოებრივი განსაზღვრა... „ლოცვაჲ ყოველით“ ამყარებს ქართველი ღმერთთან კავშირს... რაკი იგი ქართულად სრულდება, ამით ყოველი მლოცველი შინაგანად ერთიანდება ერთ დიდ საზოგადოებაში, რასაც „ფრიადი ქუეყანა“ ანუ მთელი საქართვე-

ლო ჰქვია. ქართულ სიტყვას მინიჭებული აქვს ღვთიური ძალა და ამ ძალის შეგრძნება გამსჭვალავს საზოგადოების ყოველ წევრს“. ეროვნული ცნობიერებაც მაშინ ყალიბდება. ეს არის თარიღი ეთნოსიდან ვერად გადაქცევისა („დედაენის თეორია“).

როგორც უკვე ითქვა, მერჩულის თვალთახედვით, ენისა და სარწმუნოების ცნებები განუყოფელ მთლიანობად ემსახურება ქართველთა ეროვნული ვინაობისა და საქართველოს მთლიანობის იდეას. ამის თაობაზე ამ სამიოდე წლის წინათ გამოქვეყნებულ ერთ-ერთ ნარკვევში ნათქვამია: „სარწმუნოებასა და ენას ტოლპირველადი მნიშვნელობა აქვს. ენა იმდენადაა მნიშვნელოვანი, რამდენადაც ის სარწმუნოების ენად გადაიქცევა“ (ს. რატიანი, სეკულარიზაცია და ქართველი ერის დაბადება).

ეს არ არის ქრესტომათიული აზრი, მაგრამ 1957 წელს ამ თვალსაზრისს პაულ ტილიხი ასწავლიდა ამერიკის შეერთებული შტატების ერთ-ერთ უნივერსიტეტში. კერძოდ, რომ ენის გარეშე არ არსებობს რწმენის აქტი, არ არსებობს რელიგიური გამოცდილება და რომ ეს ეხება, საერთოდ, ენას და განსაკუთრებულ ენას, ადამიანის სულიერი ცხოვრების ნებისმიერ ფუნქციას.

ასე რომ, ჰუმბოლდტის სულიერი მემკვიდრეები ნახევარ საუკუნეზე უფრო ადრე საუნივერსიტეტო კურსებში ასწავლიდნენ, რომ ენის ფასეულობა უმთავრესად იმითაა განპირობებული, რამდენადაც მას რელიგიური ჭეშმარიტება განწონის, რამდენადაც ენობრივი ქსოვილი რელიგიურ-ფილოსოფიურ ძიებათა უღრმეს შრეებსა და სიმაღლეებს წვდება და ზიდავს.

„მარადიულისაგან“ პირველმიზეზისაგანაა „ჩადვრილი“ ენაში ენერგია, რაც ენას წარმოქმნად ხდის, როგორც ამას ჰუმბოლდტი დაადგენს (ამაზე უკვე ვსაუბრობდით). უფლისეული დვრიტა ღვივის სიტყვაში, ეს დვრიტა სიტყვად იმერწება ადამიანის გონებაში, სიტყვად ამეტყველდება ჩვენი სწრაფვა მარადისობისაკენ. ამ სწრაფვას, რომელსაც „პირველ გულისწადილს“ ეძახის ჰუმბოლდტი, „ჩვენ ვიღებთ ენიდან“ („არსებული თანამონაწილეობს არსში“, პაულ ტილიხი, „ყოფნის სიმამაცე“). ამგვარი შინაარსით დაკვალიანებული და მიზან-მიმართულებით ნაწრთობი ენაა ჭეშმარიტი ენა, თავის უპირველეს დანიშნულებას რომ უსწორებს თვალს.

უმრავლეს შემთხვევაში გ. რამიშვილის სჯანი გიორგი მერჩულის დეფინიციის შესახებ სარწმუნოებისა და ენის გა-

ნუყოფელი მთლიანობის თვალსაზრისს ემსახურება: „ქრისტიანული მოძღვრების ზნეობრივმა სიმაღლემ, რაც ისევ „ბიბლიის“ თარგმნით და ქართული ენით შეიჭრა ყოველ ქართველ ტომში, ისეთ დონეზე ასწია შეგნება მორწმუნისა, რომ ერთიანი საქართველოს იდეა ჩამოაყალიბებინა. მივიღეთ ერი „მაღალი გაგებით...“ დედაენით გვაქვს ფუძე განმტკიცებული და ენის სულიერებით – ეროვნულობა... გიორგი მერჩულემ მთელი სიღრმით გაიაზრა ენა-რჯულის კავშირი“ („დედაენის თეორია“).

მერჩულისეული დეფინიცია, ჩვენი ქვეყნის კულტურულსა და სახელმწიფოებრივ თვითმყოფობას რომ აფუძნებს, იმ მხრივაც უზადოა, რომ ზოგადსაქრისტიანო სისხლძარღვზედაც მიუთითებს: მთელი ღვთისმსახურება ქართულ ენაზე აღსრულდება, ოღონდ „კურიელისონი ბერძნულად ითქმის“. გერმანელი ქართველოლოგი ვინფრიდ ბოედერი (ოლდენბურგის უნივერსიტეტი) ამის თაობაზე ამბობს: „ბერძნული კურიელისონი“ ქართველებს სიმბოლურად მთელ საქრისტიანოსთან აკავშირებს“ („ენა და ვინაობა ქართველთა ისტორიაში“). ე. ი. გიორგი მერჩულე თვითმყოფ ქართულ კულტურას და საქართველოს („ფრიად ქვეყანას“) არ კეცავს ვიწროდ გაგებული ნაციონალურობის არტახეზი.

ღვთისკენ სწრაფვა, ჭეშმარიტებასთან მიახლება თავისუფლებასთან აზიარებს ადამიანს: „სცნა ჭეშმარიტი და ჭეშმარიტებამან განგათავისუფლენ თქვენ“ (იოანე, 8,32). ქართულ გონსა და სულში, გემოდვრავს მერჩულე, ქართული ენით გაცხადდება, ამ ენაში იბადება და ამტკველდება უფალი („ჟამი შეიწირვის და ლოცვაჲ ყოველი აღესრულების“). ამის ძალით, ამის კვალობაზე და ამავედროულად ქართული ეთნოსი იქცევა ქართველ ერად. ქრისტიანობა და ქართული ენა, მათი განუყოფელი მთლიანობაა სულიერად მშობელი ჩვენი. ორივე ეუფლება ინდივიდს, აქცევს მას პიროვნებად, შეჰყავს ნამდვილ არსებობაში. ე. ი. მერჩულე, არსებითად, უკვე მსჯელობს დედაენაზე, ღვთის ხატად და მსგავსად, იმავედროულად ქართველად ჩვენს მშობელსა და ჩამომყალიბებელზე (ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ამ ღრმა აზრით უწოდა იაკობ გოგებაშვილმა თავის წიგნს „დედა ენა“).

გიორგი ათონელი, ავტორი ორიგინალური ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოებისა „ცხოვრება იოანესი და ექვთიმესი“, მოგვითხრობს: იოანემ შვილი ჯერ ქართულ ენაში, შემდგომ კი „ბერძნულად გაასწავლა ყოვლითვე სწავლულებითა სრულეებით“. იმის გამო, რომ, ექვთიმე ბავშვობიდანვე მოწყდა სამშობლოს და საბერძნეთში იზრდებოდა, ხოლო ბერძნულ ენას „სრულეებით“, ზედმიწევნით დაუფლებოდა, მშობლიური ენის ძალი და მადლი მასში ცხადად იშრიტებოდა, „ძნად უბნობნ ქართულად“; „არცადა სიტყუად დაშთომილი იყო მის თანა და არცა კმაჲ“. ექვთიმე მძიმედ დასნეულდა. მომაკვდავ ყმაწვილს ღვთისმშობელი გამოეცხადა და „ჰრქუა ქართულითა ენითა: რაჲ არს, რაჲ გელმის, ეფთვიმე“. ექვთიმეს უპასუხია: „მოკვუდები, დედოფალო“. გამოცხადების ამ ამბავს მერე, უკვე სავოლზე წამომჯდარი ექვთიმე უყვება მამას: ღვთისმშობელი „მომეახლა და მიპყრა ჳელსა და მრქუა: „არარაჲ არს ვნებაჲ შენ თანა, აღდეგ, ნუ გეშინინ და ქართულად ჳსნილად უბნობდი“ (გამართულად, თავისუფლად ღაპარაკობდე). ექვთიმე სრულიად გაჯანსაღდა, ხოლო ქართული „ვითარცა წყაროდ აღმოდინ უწმინდეს ყოველთა ქართველთასა“.

მშობლიურ ენასთან დაშორება ექვთიმეს „როგორც სულიერ, ისე ხორციელ დასნეულებად შეუგრძენია... როცა გაცოცხლდა მასში ქართული სიტყვა, მანამდე ავადმყოფი ექვთიმე სხეულითაც განკურნებულა. ენა მხოლოდ სულიერი ძალა კი არ არის, არამედ ადამიანის სულით-ხორციელი სიმრთელის საფუძველია“ (რ. სირაძე, „ექვთიმე ათონელი“).

ვეცდებით ჩავუღრმავდეთ ამ ეპიზოდს.

ადამიანური ინდივიდუალობის დვრიტა იოანეს შვილის არსებაში ადრევე იქნებოდა ფეხადგმული, მაგრამ ჯერ კიდევ ყრმა მიიყვანეს საბერძნეთში და შეუდგნენ მის წვრთნას „ბერძნულად ყოვლითავე სწავლულებითა სრულეებით“.

„ენობრივი უნარიანობა, – ამბობს ჰუმბოლდტი, – დაფუძნებულია ყველა ცალკეული ადამიანის სულის სიდრმეში, მაგრამ მხოლოდ ურთიერთობისას ამოძრავდება“ („ხასიათი ენისა და ხასიათი ხალხისა“). საბერძნეთში მოხვედრილი ექვთიმესათვის მშობლიური ენის „ამოძრავების“ არეალი მოზღუდული იყო.

ჯერ კიდევ ყრმის ახლად ფეხადგმულ განცდას მშობლიური ენისა, სულიერებისა, სტიქიონის ძალით დააწევბოდა

ბერძნული ენისა და სულიერების ერთობ მძლავრი, დიდებული სამყარო. გასაგებია, რომ ამ უზარმაზარმა ფენომენმა გარკვეული დადი დაასვა ჯერ მოუძწიფებელ გონებასა და სულს ყრმისა, დაასუსტა მათი დავაჟაკების, გამოკვეთის ბუნებრივი სასიცოცხლო წყაროს ზემოქმედების ძალა.

„ენა იქცევა მშობლად და აღმზრდელად ყველაფრისა, რაც უმაღლესი და უდახვეწილესია კაცობრიობაში“ (ჰუმბოლდტის იმავე ნარკვევიდან). როგორც ჩანს, ქართული ენა, ვითარცა ექვთიმეს „უმაღლესი და უდახვეწილესი მშობელი და აღმზრდელი“, ყმაწვილის ქვეცნობიერების სიღრმეში აღმდგარა უცხო ენის (და სულიერების) მიმძლავრების მოსაგერიებლად, ადამიანის ინდივიდუალობის ღვთისაგან კურთხეული უფლებებისა და ღირსებების დასაცავად. მაგრამ ჯერ კიდევ ბავშვის არც სხეულის, არც სულის ხერხემალი არ იყო გამაგრებული და ერთსაც და მეორესაც ერთობ შესჭირვებია („არცადა სიტყუად დაშთომილ იყო მის თანა და არცა კმაჲ“).

ყრმის სასიცოცხლო ძალები რომ ილეთოდა, მაშინ გამოეცხადა ექვთიმეს ღვთისმშობელი და „ქართულად ხსნილად უბნობის“ ძალი და მადლი აღუდგინა, სიცოცხლის წყაროსთან (მშობლიური ენის წიაღთან) დამაკავშირებელი ფესვები, ჭკობა რომ შეჰპარვოდათ, გაუცოცხლა.

იოანემ ადრევე შეამჩნია, რომ მისი შვილი ღვთის სამსახურისათვის, წმინდა წიგნების ქართულად გადმოღებისათვის დაებადებინა უფალს, საამისო ნიჭისა და ძალის წყაროდ მისთვის მშობლიური ენის წიაღი განეჩინებინა. ასეთი წყაროს დენას კი ვერაფერი შეაჩერებს. განა ამას არ მოასწავებს ღვთისმშობლის გამოცხადება და ქართულად მიმართვა სნეულისადმი: „არარაჲ არს ვნებაჲ შენთანა, აღდეგ, ნუ გეშინინ და ქართულად ხსნილად უბნობდი“. ეს ხომ ნიშნავს: შენი ავადობის მიზეზს მე ვუწამლებ, ქართულად თავისუფლად მეტყველების უნარს აღვიდგენ. ხომ ცხადად ზრუნავს ღვთისმშობელი ღვთის ნება-განჩინების აღსასრულებლად.

იმავე წიგნში („ხასიათი ენისა და ხასიათი ხალხისა“) იტყვის ჰუმბოლდტი: „ენა აძლევს ადამიანებს წინამძღვრებს შინაგან ძალთა განვითარებისათვის; **როცა ვესწრაფვით მარადიულს, პირველ გულისწადილს, შემართებას ამ გზაზე ჩვენ ვიღებთ ენიდან**“.

თურმე „გულში“ ინახება იმის ძალა და უნარი, რომ „მარადიულისაკენ“, ღვთაებრივისაკენ „სწრაფვის“ ნიჭი არ ჩა-

ქრეს ადამიანში, და ენის საშუალებით აცოცხლებდეს ამ ნიჭს. აქ არ გამოვეყიდეებით იმაზე სჯას, რომ, წმინდა წერილის მიხედვით, სწორედ გულშია აკუმულირებული ზეცისაკენ სწრაფვის ენერგია, აქვეა მისი პირველწყარო... ხოლო პოეტი იტყვის:

ძნელი როდი არის პოვნა,
რაც რამაა დაკარგული,
რადგან, რასაც კარგავს ხსოვნა,
ღრმად ინახავს ჩვენი გული.

(გალაკტიონი)

ყრმა ექვთიმეს ხსოვნაში რომ მშობლიური ენის ნიჭი იკარგებოდა, მარადისობასთან მიმაახლებელი მადლი რომ იშრიტებოდა, გულში, ღვთაებრივის პირველწყაროში, იგი შენახულიყო და, გიორგი ათონელის სიტყვები რომ გავიმეოროთ, „ვითარცა წყაროდ აღმოდინდა“ ღვთისმშობლის თანადგომით.

ასეთია ექვთიმე და გიორგი ათონელების ღვაწლის არეალი, მასშტაბურობა: იგიც ზოგადსაკაცობრიოსა (რელიგიურის) და ეროვნულის ორგანულ, განუყოფელ მთლიანობად წარმოგვიდგება. მათი ურთიერთგამსჭვალვის იდეა ხომ ჯერ კიდევ გრიგოლ ხანძთელის ღვაწლში ამოიკითხება ცხადად.

ენა, ვითარცა ძალა და უნარი, ენერგია და იარაღი მსოფლშეგრძნებისა, თავისი არსით, პრინციპული შინაარსით უკვე მოაზრებულია დიდი ათონელების ცნობიერებაში და ცხადად აკვლიანებს მათი ღვაწლის შინაარსსა და ფორმას. როდესაც ისინი ცდილობენ, ქრისტიანული სულიერების უპირველესი ძეგლები, ბიბლია და წმინდა მამათა წიგნები, ქართულად გადმოიღონ, ყველაზე საიმედო საშუალებად ამ ზოგადსაკაცობრიო ფასეულობათა გადმონერგვისა ისინი მშობლიური ენის ხასიათს სახავენ, კონკრეტულში, ეროვნული ინდივიდუალობისა და პირველსაწყისთა წიაღში პოულობენ ზოგადსაკაცობრიო ფასეულობათა, იდეათა მომხელთებელ ფორმებს; „შემართებას ამ გზაზე იღებენ ენიდან“. იგივე ჰუმბოლდტი სხვაგან იტყვის: „უნართა ენერგიული გამოვლენა წარმოდგენელია ჩვენს პირველსაწყის ბუნებრივ მონაცემთა გულმოდგინე შენარჩუნების გარეშე – არ არსებობს ენერგია ინდივიდუალობის მიღმა“ (გოეთეს „ჰერმანისა და დოროთეას“ შესახებ).

გრიგოლ რობაქიძე ამ ნახევარი საუკუნის წინათ წერდა: „რომ შემეკითხონ, რომელ ნაწარმოებში უფრო ვგრძნობ

ქართველობას, ვიტყვი: გიორგი მერჩულეს აღწერა-გადმოშლაში გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებისა. „უფრო – ვინაიდან აქ *ჰაეროვნულ იფინება ზემიწიერი ქართულ მიწაზე*“. „ზემიწიერი“, ღვთაებრივი, „ჰაეროვნულ“ განწონის ქართული ეთნოსის ინდივიდუალობასო, ეთეროვანი სიმსუბუქით შეეზავება „ქართულ მიწასო“... ხოლო ეს რომ აღსრულდება „ენის ჭეშმარიტებით“, ამ ენის, ვითარცა ენერჯის, ვითარცა წარმომქმნელის, ინდივიდუალურ გამომსახველობით საშუალებათა ძალმოსილებით მიუახლოვდნენ. აკი სამწერლობო დგაწლის კვალობაზე შეირაცხნენ ისინი წმინდანებად. „ღუთერის თარგმანი თუ არის ენის ენის-ქმნა, მთაწმინდელების თარგმანიც ენის-ქმნაა (გ. რობაქიძე, „საქართველოს ხერხემალი“).

ნიკოლოზ ბერდიაევი განმარტავს: „ყოველი ერის ყოფას რელიგიური საფუძველი აქვს. ეროვნული და რელიგიური მომენტები გადაწულია ერთმანეთში და ზოგიერთ წერტილში იღუმალებრივ ედუღებიან ერთმანეთს“ („ერი და კაცობრიობა“).

ღვთისმშობლის თანადგომა აბრუნებს ყრმა ექვთიმეს მშობლიური ენის წიაღში, ვინაიდან სწორედ ამ ფენომენის ძალასა და მადლს ხელეწიფება, ყველაზე უკეთ გაუძღვეს ღვთისმშობლის წილხვედრ ქვეყანას ზეცისაკენ. ზეციურს თუ ზოგადსაკაცობრიოს ფესვები მიწაში, ეროვნულში აქვს გადგმული. რელიგიურ-კულტურული ღვწა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ინტერესებს უმაგრებდა ზურგს და საერთაშორისო სარბიელზე პატივსა და სახელს უქმნიდა საქართველოს. ათონელი ქართველების მუხღჩაუხრელი მწიგნობრული გარჯა ამ შეგნებითაც იყო შთაგონებული. გიორგი ათონელი ექვთიმეზე ამბობს: „მრავალნი წიგნნი წარსცნის წინაშე დავით კურაპალატისა, რომელნი-იგი იხილნა რაჲ, ვითარცა იყო მორწმუნე, სიხარულითა აღივსო და ადიდებდა ღმერთსა და იტყოდა, ვითარმედ: „მადლი ღმერთსა, რომელმან ჩუენთა ამათ ჟამთა ახალი ოქროპირი გამოაჩინა. და ზედადს-ზედა მოუწერნ, რათა თარგმნიდეს და წარსცემდეს“. ამ ფაქტზე იტყვის გერმანელი ქართველოლოგი ვინფრიდ ბოედერი: „ქართული წიგნები საქართველოს სამეფოს პრესტიჟის დასტური იყო“ („ენა და ვინაობა ქართველთა ისტორიაში“).

* * *

რაც გიორგი ათონელის ნაწარმოებში მშობლიური ენის ძალად და უნარად, ენერჯიად არის მოაზრებული, ქართული

გალობის იმგვარივე ძალად და მადლადაა წარმოსახული იაკობ გოგებაშვილის მოთხრობაში „იავნანამ რა ჰქმნა“. მოთხრობის მთავარი გმირი – ქეთო რომ სამშობლოს მოწყვეტეს, მხოლოდ მესამე წელში იყო გადამდგარი. ათი წელი გაატარა მან დაღესტანში. ყველაზე დიდხანს ქეთოს მეხსიერებას „იავნანას“ გალობა შერჩა, „მაგრამ ესეც დაივიწყა, თუშცა ყველაზე გვიან“. ათი წლის შემდეგ, როცა მშობლებმა ქეთო უკან დაიბრუნეს, ისე გაუჭირდათ შვილის არსებაში მისი ნამდვილი ვინაობის ცნობიერება გაეცოცხლებინათ, რომ გატანჯული ქეთოს დაღესტანს მიბრუნებაც კი იფიქრეს.

მშვენიერი დილა იდგა. ათი წლის დუმილის შემდეგ მაგდანა „იავნანას“ დიდინს მოჰყვა. შვილის სახეზე რომ აღელვება შენიშნა, დედამ ხმას აუწია. შესამჩნევი იყო, რომ შვილი „რადაცას იგონებდა და ვერ მოეგონებინა გარკვევით. მისი ბუნების სიღრმეში დიდი ხნის დამარხული ხსოვნა იღვიძებდა, მაგრამ ვერ კი გამოედვიდა. გონების ძირიდან რადაც სანატრელი მოგონება აპირებდა ამოხეთქვასა, მაგრამ ზევიდან კეცკეცად აწვნენ სხვა წარმოდგენანი და უშლიდნენ მადლა ამოსვლასა“. ცოტა ხნის შემდგომ „მაგდანას ხმამ უწია ქეთოს ბუნების სიღრმემდის, შესძრა ის ძირიანად და გააცოცხლა იქ დამარხული ბავშვობის სანატრელნი ნაშთნი, საგონებელნი“.

ადამიანის ინდივიდუალურობის ფუნდამენტი, მარადისობისაკენ ლტოლვის პირველწყარო დამარხული, მინავლებული ყოფილა, მაგრამ არა დაშრეტილი. ფესვებს მოწყვეტილი ადამიანი ფესვებს მიუბრუნდა, დათრგუნვილი და გადაკეთებული სული იმავე ნიადაგზე გადაირგო, საიდანაც ამოიზარდა. ბუნებრივ-ადამიანურის მასაზრდოებელი წყარო, ქეთოს არსებაში უბედო ბედისაგან ამღვრეული, დაიწმინდა. ადამიანი დადგა იმ მიწაზე, რომელზედაც დათესა ყოვლის მთესველმა, იმ ძირებს დაემყარა, რომელზედაც აღმოაცენა ყოვლის აღმომცენებელმა და მზრდელმა. ბინდისმაგვარი წუთისოფლისგან დაწყულულებულს ზესთასოფლის ნათელმა უწამლა. ამაზე იტყოდა რუსთაველი:

ღმერთსამცა ვით არ შეეძლო კვლა განკურნება

წყლულისა?

იგია მზრდელი ყოვლისა დანერგულ-დათესულისა!

ვაჟა-ფშაველა კი ასე გვმოდვრავს: „როცა ბავშვი ქვეყანას იხილავს, მას, გარდა ჰაერისა, სადგომ-საწოლისა, ესაჭიროება

ადმზრდელი, რძე – საზრდოდ, ნანა – მოსასვენებლად“ („კოს-მოპოლიტიზმი და პატრიოტიზმი“).

მუსიკამ ქართულმა ხალხურმა გალობამ, დედის გულიდან და სულიდან გადმოღვრილმა „იავნანამ“ დაუძახა ქეთოს და დააბრუნა იგი სამშობლოს წიადში. ჩვილსაც და ალბათ ორი წლისასაც „იავნანით“ აძინებდა დედა. ღვთაებრივი ნეტარების განცდად დათესილიყო ეს გალობა პატარა ქეთოს ალალ, წმინდა გულში და ეს ხმა, ვით საღვთო საგალობელი, ათი წლის მტვერსაც ვერ ჩაეხშო, მან იქუხა, გონსაც და სულსაც უწია, ჭეშმარიტება გამოაბრწყინა.

ნეტარი ავგუსტინე მიუთითებდა, რომ ღვთაებრივთან ჩვენს მისახლეებლად ხელოვნების ყველა დარგზე ძაღმოსილი არის მუსიკა; იგი ხშირად ადამიანის სულის ისეთ უღრმეს ვიბრაციებს გამოხატავს, რომელსაც ვერ სწვდება თვით სიტყვა. ავგუსტინეს შემოქმედების ერთი მკვლევარი ასე აჯამებს ეკლესიის დიდი მამის ნააზრევს: „ხელოვნების ყველა დარგს შორის მუსიკა გვევლინება ერთადერთ სახეობად, რომელსაც ძალუძს შეაღწიოს მიღმურ სამყაროში და რჩება მარადისობაში“ (კ. პერლი, „ავგუსტინე და მუსიკა“)

მიღმურ სამყაროში შეღწევისათვის ძაღმოსილმა მშვენიერებამ იაკობ გოგებაშვილის მოთხრობის გმირის ცნობიერებაშიც შეაღწია და ქალი თავის ქვეყანასაც და თავის ვინაობასაც დაუბრუნა.

* * *

„ყვარლის მთების“ ავტორი სულიერად საკმაოდ მომწიფებული, ეროვნული ვინაობის ფესვებთან სისხლხორცეულად ნაზიარები სწავლის გასაგრძელებლად მიაშურებს პეტერბურგს. და როცა ოთხი წლის შემდეგ იქიდან სამშობლოში ბრუნდება, ღრმა საფიქრალს მოუცავს მისი გული და გონება: მოაქვს თუ არა პეტერბურგიდან ის სიმდიდრე და საზრდო, რაც ასე შია და სწყურია მის ქვეყანას. პატივდასაღები შიშიც ახლავს ფიქრების ამ გრეხილს; უცხოეთში ოთხი წლით დაყოვნება საფრთხილო რამ არის ახალგაზრდისათვის, „უცხო ნიადაგზე გადარგულისა და აღზრდილისათვის... ეს ის ოთხი წელიწადია, რომელიც ჭაბუკის ტვინსა და გულში გამოჰკვანძავს ხოლმე ცხოვრების ისეთ კვირტს, რომლიდანაც მშვენიერი და ბრწყინვალე მტევანიც გამოვა და ძაღლ-ყურძენაც... ნეტავი იმას, – იტყვის მერე დარიალის ჭიშკართან მდგარი

თერგდალეული, – ვისაც ეს ბეწვის ხიდი არ ჩასწყდომია“. როგორც ვხედავთ, „ბეწვის ხიდიზე“ შემდგარად წარმოუდგება ილიას ის ახალგაზრდა, ვინც უცხოეთში მიდის სწავლა-აღზრდისათვის. ხიდი ჩაწყდება, თუ მასზე შემდგარს ფესვები არ ამაგრებენ („ძაღლ-ყურძენა“ გამოიკვირტება), გლობალისტური უსახურობის ნირვანაში ჩაიკარგება გარკვეული სახითა თუ ჯიშით გარკვეულ მიწაზე ღვთისგან დამკვიდრებული ეთნოსის ნაშიერი.

როგორც ვხედავთ, წმინდა ილია მართლის თვალსაზრისით, ახალგაზრდის „უცხო ნიადაგზე გადარგვა“, სწავლა-აღზრდის მიზნითაც კი, სასურველია მოხდეს ისე, რომ მასში რიგიანად იყოს გამოკვეთილი თავისი ქვეყნის, ხალხის სული და ხასიათი. მაშინ შეინარჩუნებს იგი „ბეწვის ხიდიზე“ წონასწორობას; ქვედამზიდველ და ეგოისტურ საცდურთა დამარცხებით გაკაჟებული თავს დააღწევს „მსოფლიო მოქალაქეობის“ საცდურსაც. მშობლიური ნიადაგი, ენა, კულტურა და ტრადიციები ადამიანის სულიერი სიჯანსაღის ყველაზე ძლიერი და საიმედო ფესვებია. „მათი დაკარგვა არა მარტო სივრცობრივი გარემოსა და გარეგნული ფაქტორების დაკარგვაა, არამედ შინაგანი სამყაროს მორღვევაც“ (გ. რამიშვილი, „დედაენის თეორია“).

რა თქმა უნდა, „მგზავრის წერილების“ კონტექსტში ხატოვნად ნათქვამი „უცხო ნიადაგი“, უმალ უცხო ენას გულისხმობს, ვითარცა ადამიანის ვინაობის უპირველეს „პასპორტს“, ხერხემალს. ამის შესახებ საკმაოდ ითქვა ნარკვევის პირველ თავში.

ჰუმბოლდტის შემდეგ ევროპელმა მეცნიერებმა კიდევ უფრო გააღრმავეს ეს თვალთახედვა. უკვე დადგენილია, რომ არც ერთი ენის ენობრივი საფუძველი არ არის აზრთა წარმოქმნის უბრალო ინსტრუმენტი. „ბუნებას ჩვენ ვანაწევრებთ ჩვენი ენის მიერ ნაკარნახევი მიმართულებით. მოვლენათა სამყაროში ჩვენ გამოვყოფთ ამა თუ იმ კატეგორიებსა და ტიპებს არა იმის წყალობით, რომ ისინი (ეს კატეგორიები და ტიპები) თავისთავად არიან თვალსაჩინონი; საპირისპიროდ ამისა, სამყარო ჩვენ წარმოგვიდგება შთაბეჭდილებათა ნაკადის კალედიოსკოპად, რომლის ორგანიზება უნდა მოახდინოს ჩვენმა გონებამ; ხოლო ეს ძირითადი იმას ნიშნავს, რომ ამას ახდენს ჩვენს ცნობიერებაში შენახული ენობრივი სისტემა“

(ბენჯამენ უორფი, „ქცევისა და აზროვნების მიმართება ენისადმი“).

ამიტომ ფაქტიურად მარცხით დამთავრდა მეოცე საუკუნის სიგრძეზე წამოწყებული ყველა მცდელობა, რათა შეექმნათ ერთი საყოველთაო ენა, რომელზედაც ილაპარაკებდა ჩვენი პლანეტის ყველა მკვიდრი. ბუნებრივი დაჯაბნა ვერ მოხერხდა, ეს ბუნებაზე ხელის აღმართვა იქნებოდა.

ახლა კი მანქანური ცივილიზაციითა და უფესვო ინტერნაციონალიზმით შთაგონებულნი გვიწინასწარმეტყველებენ, რომ მომავალში მხოლოდ რამდენიმე ენა მოემსახურება გულამოჭმული გლობალიზაციის გზაზე შემდგარ ყველა ხალხსა თუ ერს. ზემოთ დასახელებულ კრებულში „ენები როგორც სამყაროს სახე“, – დაბეჭდილია ამ წიგნის რედაქტორის კირილ კოროლევის ნაშრომი საგულისხმო სათაურით – „უნივერსალური ენა და უნივერსალური დამწერლობა ოცნებების გამოდევნების გზაზე“. აქ ვკითხულობთ: „არც ერთ ბუნებრივ ენას (ვთქვათ, ინგლისურს თუ ჩინურს, რუსულს თუ არაბულს, – გ. ფ.), რა ფართოდაც არ უნდა იყოს იგი გაფრცვლებული, არ ძალუძს გახდეს საყოველთაო ენად – რამდენადაც ყოველი ენა არის კონკრეტული ხალხის მენტალობის ნაყოფი, და ამიტომ „უცხო ენაზე“ **გადარგვას** ძნელად ეგუება – ან საერთოდ ვერ ეგუება“. არა მხოლოდ კ. კოროლევის ნარკვევის, არამედ მთელი ამ კრებულის იდეური პათოსი სწორედ ის არის, რომ სხვაგვარად ვერც იქნება (კრებულისა, სადაც თავმოყრილია ევროპისა და ამერიკის ერთობ ავტორიტეტულ ლინგვისტთა ნაშრომები).

პრინციპული შინაარსი ამ თვალთახედვისა იგივეა, რასაც „მგზავრის წერილებში“ შეამჩნევს დაკვირვებული მკითხველი. ილია შიშობს; სხვა მიწა-წყალზე, სხვა ხასიათისა და ფასეულობათა სამყაროში, სულ სხვაგვარი კულტურის შუაგულში ოთხი წლის დაყოვნებამ სრულიად ახალგაზრდა კაცს ხომ არ დაუჩრდილა მშობელი ქვეყნის კულტურის ხიბლი და ძალა სულიერებისა. კოროლევის ნარკვევის ციტირებული (მაგრამ სწორად აქცენტირებული) წინადადების ერთი მონაკვეთი კი სიტყვა-სიტყვით ემთხვევა ილია ჭავჭავაძისას: ეს არის პრობლემა „უცხო ნიადაგზე გადანერგვისა“ (რა თქმა უნდა, არავის ჰგონია, რომ რუსი ლინგვისტი ილია ჭავჭავაძის თხზულებას ემყარება. იმას კი ვფიქრობთ, რომ ილია ჭავჭავაძე იცნობდა ვ. ჰუმბოლდტის ლინგვისტურ და ანთროპოლოგიურ ნაწერებს).

როგორც ითქვა, წმინდა ილია მართალი გემოდღვრავს: თუ ახალგაზრდა კაცში მოყვასისა და სამშობლოს მიწა-წყლის, ეროვნული კულტურის ხიბლის განცდა ღრმად არაა ჩათესილი, „უცხო ნიადაგზედ გადარგულსა და აღზრდილს“ ღირსეულ ადამიანად, ნამდვილ მამულიშვილად ჩამოყალიბება გაუჭირდება. ასეთ თესლს კი ილია ხატოვნად „ღვრიტად“ მოიხსენიებს (ღვრიტა – საყველედ შემთბარი რძის შესადეღებელი მასალა). საქართველოს ჭიშკართან მოახლოებული პოეტი ამბობს: ეგებ ჩემმა ქვეყანამ „ზურგიც არ შემომაქციოს, იქნებ მიმითვისოს კიდევ, რადგანაც **ჩემში მაინცდამაინც ჩემის ქვეყნის ღვრიტაა დადებული**“. დავაკვირდეთ, რას ნიშნავს აქ ხატოვნად მოაზრებული „ღვრიტა“. ამ სიტყვის საგნობრივი თუ ყოფითი შინაარსი ამ ფრაზაში ერთობ საგულისხმო ესთეტიკურ შინაარსადაა სუბლიმირებული. „ღვრიტა“ აქ, ჩვენი აზრით, ნიშნავს გენს, ჯიშის (თუ სახეობის) თესლსა თუ ფუძეს, რომლიდანაც დროთა მანძილზე ამოიზრდება ეთნოგენოტიპი, ეროვნული ხასიათის ინდივიდუალური, ბუნებრივი თვითმყოფობა. როცა ადამიანში შობითვე (უზუნაესი მშობლისაგან) ღრმადაა ჩამყნილი ეროვნული ხასიათის თვითმყოფადი ბუნება, გენეტიკური ვინაობის ეს ძალა და მადლი საიმედო პოტენციაა, რათა ადამიანში თანდათან ასევე კარგად გამოიკვეთოს თავისი ვინაობა; ოღონდ ამისთვის ამ “ღვრიტას” გულმოდგინე, ფაქიზი მოვლა, სათანადო საზრდო და პირობები სჭირდება, რათა გამაგრდეს, დამწიფდეს მშობლიურ ნიადაგზე¹⁰.

ამის შემდგომ „მგზავრის წერილების“ ავტორი შეუდგება სჯას ენის ფენომენის რაობის, სიღრმისეული პოტენციალის შესახებ, ენის, როგორც მრავლისმეტყველი სახის შესახებ. რა თქმა უნდა, სჯა წარიმართება პოეტური ფორმით.

„ჩემი ენის საზღვრები განსაზღვრავს ჩემი სამყაროს საზღვრებს“, – იტყვის ლუდვიგ ვიტგენშტეინი თავის ერთობ განხმაურებულ „ლოგიკურ-ფილოსოფიურ ტრაქტატში“. სიტყვის

10 აი, რა აფიქრებდა, რის შესახებ გვაფრთხილებდა საუკუნე-ნახევრის წინ ილია ჭავჭავაძე. ეს საფიქრალი დღეს გაცილებით უფროა გასათვალისწინებელი, ვიდრე მაშინ იყო. ჩვენ ხშირად უფესვო და „ჭყინტ“ ქალ-ვაჟებს ვგზავნით უცხოეთში. როგორნი დაგვიბრუნდებიან?! დაგვიბრუნდებიან კი? მათ შორის უკეთესებს, ნიჭით გამორჩეულთ საუკეთესო პირობებს უქმნიან და თავისთან იტოვებენ. ხომ არის ეს სერიოზული პრობლემა; არ უნდა გვეშინოდეს?! ილია ჭავჭავაძეს ემინოდან!..

სიღრმეში ჩამარხულია პოტენციალი, ენერგია იმისა, რომ ობიექტური სინამდვილისა და სუბიექტური აღქმის გადაკვეთის წერტილზე გონის აქტიურობის თანადგომით შობოს ახალი სინამდვილე და სიტყვის ფორმით გააცხადოს იგი.

„ენა არის ადამიანის სიცოცხლის პროცესი“ (პ. ჰიუნერმანი, ფიქრები სიტყვისა და საიდუმლოებათა თეოლოგიაზე. „თანამედროვე ეკლესიოლოგიის თეორიის ენობრივი ასპექტი“), ხოლო სიცოცხლის პროცესად ენას აქცევს არა გარემოება, რომ საგნები და მოვლენები „თავისთავად არიან თვალსაჩინონი“; ენა მხოლოდ უბრალო გამომხატველი არ არის იმისა, რაც ენის დახმარების გარეშე ჩამოყალიბდა. გავიმეორებთ: „სამყარო ჩვენ წარმოგვიდგება შთაბეჭდილებათა კასკადის კალეიდოსკოპად“, რომელსაც ეროვნული გონი გადაიახრებს თავისი ეთნიკური ხასიათის შეაბამისად, „გააენოვნებს“ ჩვენს ცნობიერებაში დამკვიდრებული ენობრივი სისტემის შესაბამისად. ასე რომ, „ადამიანები ცხოვრობენ არა მხოლოდ მატერიალურ სამყაროში. გარკვეულწილად ყველა მათგანი იმ კონკრეტული ენის გამგებლობას ექვემდებარება, რომელიც ამ საზოგადოების გამოხატვის საშუალებად ქცეულა“ (ედვარდ სეპირი, „ლინგვისტიკის, როგორც მეცნიერების, სტატუსი“). აი, რატომ ქვია უცხოელ ლინგვისტთა ნაშრომების ერთ საუკეთესო კრებულს ასე – „ენები როგორც სამყაროს სახე“.

„მგზავრის წერილების“ საანალიზო მონაკვეთის თითქმის ერთი გვერდის სიგრძეზე ფიგურირებს „სიტყვა“ და „ენა“ ვითარცა მხატვრული სახეები. მოვისმით ტექსტი (გამოვტოვებთ ზოგიერთ ფრაზას, უკვე გაანალიზებულთ): „როგორ შევეყრები მე ჩემს ქვეყანას და როგორ შემეყრება იგი მე? ვინ იცის: იქნებ მე ჩემმა ქვეყანამ ზურგი შემომაქციოს, როგორც უცხო ნიადაგზედ გადარგულსა და აღზრდილსა? იქნება ზურგიც არ შემომაქციოს, იქნება მიმითვისოს კიდეცა, რადგანაც ჩემში მაინც-და-მაინც ჩემი ქვეყნის დვრიტაა დადებული. მაგრამ მაშინ რა ვქნა, რომ ჩემმა ქვეყანამ მაშიყოლოს და მიაძლოს თავის გულის-ტკივილი, თავისი გლოვის დაფარული მიხეზი, თავისი იმედი და უიმედობა, და მე კი, რომ მას ღვიძლი სიტყვა ვუთხრა და იმ სიტყვით გულისტკივილი მოვურჩინო, დაგრდომილი აღვადგინო, უნუგემოს ნუგეში მოვფინო, მტირალს ცრემლი მოვწმინდო, მუშაკს შრომა გავუადვილო; ...და ის თითოეული ნაპერწკალი, რომელიც არ შეიძლება რომ ყოველს

კაცში არა უოლავდეს, ერთ დიდ ცეცხლად შევაგროვო ჩემის ქვეყნის გაციებულის გულის გასათბობლად“.

მიუთითებენ, რომ ნიჭი ენობრივი მეტყველებისა „შესაძლებლობათა მწვერვალს აღწევს სიტყვაკაზმულ ლიტერატურაში“ (ჰუგო შუპარდტი). ყველა კულტურული ერის მხატვრული ლიტერატურის დაბადება არსებითად ენის, ვითარცა ახალი სინამდვილის წარმომქმნელის, ენერგისტულ პოტენციალს დაემყარა. ი. გ. ჰერდერს უთქვამს: „ლიტერატურა აღმოცენდა ენაში და ენა – ლიტერატურაში“. ენის ფილოსოფია ესწრაფვის შეაღწიოს სიტყვის საოცარი და მრავალფეროვანი გამომსახველობითი პოტენციალის სიღრმეში. სწორედ გამომსახველობითობა, სახეობრიობა არის ენობრივი ორგანიზმის უპირველესი მშობელი და გამფორმებელი და არა სახელდების, აღნიშვნის ფუნქცია. ამაზე იტყვის ედვ. სეპირი: სინამდვილის გაგების გზაზე ენა სიმბოლურ ხელმძღვანელად შეიძლება მივიჩნიოთ.

დავაკვირდეთ. ჩვენს წინაშეა სიტყვიერი ხელოვნების დიდი ნიჭით დამშვენებული მწერლის მონოლოგი მშობლიური ენის მადლსა და ძალს რომ ეძებს და არკვევს საკუთარი თავისთვის, თანამედროვეთა და მომავალ თაობათაგან შესამეცნებლად. ასეც შეიძლება ითქვას: მონოლოგის გმირი ქართული ენაა, სიტყვაა. ესაა პოეტური სიტყვა სიტყვის შესახებ. მოხმობილ ტექსტში, რომელიც წიგნის ნახევარ გვერდს ცოტათი აღემატება, სიტყვები, – „ენა“ და „სიტყვა“ თხუთმეტჯერ ფიგურირებს.

„ენისა“ და „სიტყვის“ მოხმობის ყველა შემთხვევა კი მხატვრული სახეა, ხატია. როგორც მოსალოდნელია, ეს არის პლასტიკური ფორმის მხატვრული სახეები. იხატება მშობლის (მამულისა) და შვილის (მწერლის) ურთიერთობის სისათუთით აღბეჭდილი სურათები. „სურათებიც“ ვერ დაერქმევა მათ; უფრო სწორი იქნება ვთქვათ, – ეს არის ლოცვას მიახლოებული ვიბრაცია მამულიშვილისა და პოეტის სულისა. „სიტყვა“ და „ენა“, „გვეტყვი“ და „მეტყვის“ უკვე მონოლოგის დასაწყისში და მერეც არ არის ამ ტექსტში მხოლოდ მასალა მხატვრული სახისა. ამ სიტყვების ყოფითი თუ სოციალური მნიშვნელობა, სწორედ იმის კვალობაზე, რომ ენა წარმოქმნაა, ენერგიაა, გადაიზრდება მხატვრულ-სახეობრივ (თუ სიმბოლურ) შინაარსად (ედვარდ სეპირი: „ჩვენ შეგვიძლია ენა მივიჩნიოთ ხელმძღვანელად კულტურის გაგების გზაზე“ (ნარკ-

ვევი – „ლინგვისტიკის, როგორც მეცნიერების, სტატუსი“). მონოლოგის დასაწყისშივეა ასეთი. უცხოეთიდან მობრუნებული შვილის გონებაში „ერთ განუწყვეტელ გრეხილად“ ქცეულა ფიქრები იმის შესახებ, როგორ „შეეყრება“ იგი მშობელს და „როგორ შეეყრება“ მშობელი მას; „რას ვეტყვი მე ჩემს ქვეყანას ახალს და რას მეტყვის იგი მე?“ ოთხი წლის წინათ შედგა საუბარი გამომშვიდობებისა („ყვარლის მთებს“). წინ არის შეხვედრის სიტყვა. შვილს, ვითარცა „დვრიტას“ მშობლისა, ეიმედება, რომ მშობელი „მიითვისებს“. ერთი კი აფიქრებს: მაშინ რა ქნას, სამშობლომ რომ „უამბოს თავის გულის ტივილი?...“ შვილმა კი, მშობლის „ენას გადაჩვეულმა, ვერ გაიგოს მისი ენა, მისი სიტყვა?“ ე. ი. ყველაფერი, რაც სათქმელია და შესასმენი, ენაშია და ენით მყოფობს. არსებობს მშობლისა და შვილის, მამულისა და მამულიშვილის ურთიერთობის ღვით ნაკურთხი ენა, რომელსაც ილია მართალი „ღვიძლ სიტყვად“ ნათლავს: „შევძლებ კი, რომ მას (სამშობლოს) ღვიძლი სიტყვა ვუთხრა?!“ და კიდევ ერთხელ: „შევძლებ გასაგონის ღვიძლის სიტყვის თქმასა?...“ ამგვარი შინაარსით დაკვალიანებული მეტყველების უნარს თუ ნიჭს ასე გამოითხოვს უფლისაგან ბასილი დიდი (კესარიელი): „მოჰმადლენ ჩუენ მღვიძარე გონება და გულის სიტყუა კეთილი“.

წმ. ბასილი კესარიელის „გულის სიტყვა კეთილი“ და წმ. ილია მართლის „ღვიძლი სიტყვა“ ერთგვარი შინაარსის და მსგავსი ფორმის სახეებია. „მგზავრის წერილების“ საანადიზო მონაკვეთში ავტორი გარკვევით იტყვის: შევძლებ სამშობლოს „ღვიძლი სიტყვა“ ვუთხრა და *გულისტივილი* მოვურჩინო?... „ღვიძლი სიტყვა“ უშუალოდ იმავე გულს ემსახურება, რომლის წამლადაც „გულის სიტყვა კეთილი“ ყოფილა განჩინებული. ქართული ენა, ვითარცა წარმოქმნის უნარის მქონე ენერგია, ასეთ ხატსაც ჭვრეტს და უსმენს: – „გულისხმიერება“. გული უსმენს და ეხმიანება, გულივე გვიხმობს კიდევ. 1954 წელს გრიგოლ რობაქიძე უცხოეთიდან ასე ეხმიანებოდა ქართველ ახალგაზრდებს: „მამულის გულით გიხმობთ შორეთიდან, ახალგაზრდებო!“ „გული“ 851-ჯერ მოიხსენება ძველი აღთქმის ფურცლებზე (ს. ავერინცევი). ბიბლია ადამიანურობის ყველაზე უფრო ღრმა და მეტყველ გამოხატულებად გულს მიიჩნევს. იერემია წინასწარმეტყველი კი ერთმანეთის იგივეობრივად სახავს კაცსა და გულს: „ღრმა არს გული უფროს ყოველთასა და კაც არს“ (17, 19). „გული“ თურმე „კაცის“ ნაც-

ვალსახელია, კაცობის ტოლფასია. „მგზავრის წერილების“ საანალიზო მონაკვეთის „ღვიძლი სიტყვა“ უშუალოდ შეზღუდულია გულთან: შევიძლება „ღვიძლი სიტყვა ვუთხრა და **გულისტიკიელი** მოფურჩინო?...“ იქვე ნათქვამია, რომ მწერალი მოდის სამშობლოში თავისი „ქვეყნის გაციებული გულის გასათბობლად“. შემდგომ კი ვკითხულობთ: „იმის (მამულის) **სიტყვასაც** და ენასაც გავიგებ, იმიტომ რომ მამულის სიტყვას მამულის-შვილი ყურს უგდებს განა მარტო ყურითა, **გულითაცა**, რომლისთვისაც **დუმილიც გასაგონია**“. დუმილიც მეტყველებს, თურმე დუმილის ენაც არსებობს, ენა უღრმესი და უიდუმალეს ჭეშმარიტებათა გამომეტყველებელი, რომელთა მოსახელთებლად ჩვეულებრივი „ენა დაშვრების“ ამოდ (რუსთაველი). „ბრძნად მეტყველება ვერცხლი არს წმიდად, ხოლო დუმილ ოქროდ რჩეული“ (უთქვამს სოლომონ ბრძენს). ისტორიულად ასკეტური მოღვაწეობის ერთობ რაფინირებულ ფორმად მიიჩნეოდა „ისიხაზში“ – ღვთის უზენაესობის დუმილში განცდა. „გენიოსური კალმის მოსმად“ მიაჩნდა ილია ჭავჭავაძეს „ვეფხისტყაოსნის“ ის ეპიზოდი, სადაც სრული დუმილით მთავრდება ტარიელ-ნესტანის პირველი პაემანი. დუმილის მეტყველების მშვენიერებას მერე თავად მიმართა ილიამ „ოთარაანთ ქვრივში“ (მიმართა ბარათაშვილმა („ჩემი ლოცვა“), მუხრან მაჭავარიანმა („დუმილი რეკავს“), ტუტჩევა („Silentium“).

ქართულ ეთნოსს, ქართულ ენობრივ ცნობიერებას გაგონების ჩვეულებრივი ორგანოს (ყური) რაობასა და უნარზე ძველთაგანვე „დაუშენებია“ არაჩვეულებრივი შინაარსის მოსასმენის, გასაგონის აღქმის უნარის მქონე წარმონაქმნი – „გულისყური“. „გულისყური“ სიტყვა-სახეა, საქმეში ჩარეულია ესთეტიკური იმპულსი. ასეთ სიტუაციაში გერმანული ეთნოსი იტყვის – „შინაგანი ყური“.

ჰ. გ. გადამერს მოფურსმინოთ: „შინაგანი ყური“ მოიხელთებს იდეალურ ენობრივ სახეს – ისეთ რაღაცას, რომლის გაგონებაც შეუძლებელია. ხომ შეუძლებელს ითხოვს ადამიანის ხმისაგან იდეალური ენობრივი ხატი – ხომ სწორედ ამაშია ლიტერატურული ტექსტის არსებობის სპეციფიკა“ („ფილოსოფია და ლიტერატურა“).

იმავე „ოთარაანთ ქვრივში“ წმ. ილია მართალი ტოლსწორობის ნიშანს სვამს „გულსა“ და „მადლს“ შორის. არჩილი ეუბნება კესოს: „გული... გული, ესე იგი ის მადლი, რაც ენას და ხელს უნდა ასაქმებდეს, მართლა რომ აღარ არის, ან არის

და *დამუნჯებულია, დაყრუებულია...* გული რა არის? მარტო ერთი კაცი რომ ყოფილიყო ქვეყანაზედ, გულიც არ იქნებოდა. გული მადლია, და მადლი მარტო ორს შუა საქმობს, ორნი მაინც უნდა იყვნენ, რომ მადლი მოჰხდეს, იმიტომ, რომ მადლი ერთისაგან გაწირვაა და მეორისაგან შეწირვა ერთსა და იმავე დროს“. როგორც ვხედავთ, ამ პასაჟის მიხედვითაც, გულიც მეტყველია და მადლიც მღალადებელია. არჩილი სწორედ იმაზე წუხს, რომ ერთიც და მეორეც „დამუნჯებულია, დაყრუებულია“ (არც „მუნჯობა“ და არც „ყრუობა“ არ არის აქ მხოლოდ მასალა რაღაც საგნობრივი, სოციალური, ყოვთი სინამდვილის საუწყებლად; ზნეობრივ-სულიერ ფასეულობათა ხატებია). ხოლო ეს ფასეულობანი რომ ქრისტიანული მორალის ქრესტომათიული მცნებებია, ესეც ხომ ცხადია. ჰუმბოლდტის ის ფრაზა გავიხსენოთ, რომ ღვთისაკენ მიმართულ გულისწადილს შემართებას ენა ანიჭებს. ასე რომ, წმ. ილია მართლის სჯა ენის, მამულისა და მამულიშვილობის შესახებ მშობლიურ ენაზე გავლით სარწმუნოებისაკენ მიემართება. ამასთან დაკავშირებით გავიხსენოთ, რომ მაქს მიულერს აქვს გამოკვლევა ასეთი სახელდებით – „სიტყვიდან სარწმუნოებისაკენ“ (კრებული „ენები როგორც სამყაროს სახე“).

წმ. ილია მართლის სჯანი „მგზავრის წერილებისა“ და „ოთარაანთ ქვრივის“ ამ ფრაგმენტებში დედაენის ერთგვარ თეორიადაც წარმოგვიდგება; ოღონდ იგი მოწოდებულია არა თეორიულ-ლოგიკური განსჯის ფორმით, არამედ თვით ენა და სტილი ამ დადადისისა ძაღდაუტანებლად გვკარნახობს ღინგვისტურ დეფინაციას. აქ ეროვნული ხასიათის და ცნობიერების ზნეობრივი სიჯანსაღის და თვითკმარი ფასეულობის გამოცხადებაცაა. ოღონდ ეროვნული მოწოდებულია ტენდენციურობის გარეშე და ისე რაფინირებულია, რომ ბუნებრივად მიგვაქცევს იმ ზოგადქრისტიანული რელიგიურ-ფილოსოფიური აზრისაკენ, რომ „პირველთაგან იყო სიტყვა“.

წმინდა ილია მართალი დაბეჯითებით გვმოდგვრავს, რომ სივრცე და ბუნება იმ მხარისა, სადაც იბადება და იზრდება ადამიანი, ერთობ მნიშვნელოვანი სისხლმარღვია ეთნიკური რაობის დასაკვალიანებლად. ცხოველმყოფელობა კონკრეტული მიწა-წყლის და ეთნოსის ინდივიდუალობისა ღვთისგან ბოძებული მადლია, რათა ზოგადსაკაცობრიო იდეალებს მივადგათ კბე; ძალიან მადალი კიბეც მიწას უნდა დაეფინოს.

„ხეცა მიწიდან იწყება“ (ო. ჭილაძე). ასეთ ფიქრებს აღძრავს ილიას ლექსი „ყვარლის მთებს“.

დიდი დაკვირვება არ სჭირდება იმის შემჩნევას, რომ „ყვარლის მთების“ ოცი წლის ავტორის ეროვნულ ცნობიერებას ერთობ ცხოველმყოფელი ტვიფარი აჩნია სამშობლოს მიწა-წყლის ამადლებული განცდისა. სამშობლოს მთები ღირიკული გმირის „გულთან“ „ბუნებითაა შეუღლებული“; ეამაყება, რომ ამ „მთებს შორის დაბადებულა“, ამ „ბუნების შვილია“, ეს მიწა-წყალი მაღამოდ სცხებია, რათა „ქართველად გაზრდილიყო“. ჯერ კიდევ „ყრმას“ ინტუიციით განუცდია ამ მთების სიღიადე.

ნარკვევში „საქართველოს კოსმოგრაფია“ გიორგი გაჩევი იტყვის: „ინტუიციის უმთავრესი მიგნება მთებს უკავშირდება. **საქართველო მიჯაჭვულია მთებზე.** მთებშია ქართველების ხსნა და სატანჯველიც. საქმე ის არის, რომ მთებმა მათ ნახევარი ხეცა წაართვა“ (ვაჟა-ფშაველაც ასე იტყვის მთებზე: „იმათ ჩაუნთქამ ქვეყანა“). რას უნდა ნიშნავდეს „ნახევარი ცის წართმევა?“ სიტყვა „ცა“, თავისი კონკრეტულ-საგნობრივი მნიშვნელობის გარდა, ხომ ხშირად გადატანითი, პოეტური აზრით იხმარება, უფლის სამყოფელზე თუ ღვთაებრივზე მიანიშნებს („მამაო ჩვენო, რომელი ხარ ცათა შინა“; ავთანდილი როსტევეანზე ეტყვის ტარიელს: „პატრონი ჩემი გამზრდელი... მშობლიური, ტკბილი, მოწყალე, ცა წყალობისა მთოველი“; ილია: „მე ცა მნიშნავს და ერი მზრდის“).

„ნახევარი ცის წართმევა“ იმას უნდა მიანიშნებდეს, რომ ღვთის სიღიადის და ძლევამოსილების ინტუიტურ-პოეტური ჭვრეტა ქართველის ცნობიერებაში, გარკვეულწილად, ხეცისკენ ატყორცნილი მთების ამადლებულობის, შემართებისა და იდუმალების განცდას შეხორცებია.

ძველი აღთქმისეული ტრადიცია მთებში ხედავს ღვთის დაურღვეველი სიმაღლის სიმბოლოს: „სიმაღლენი შენნი ვითარცა მთანი, ღმერთო...“ (ფსალმ. 35,7). ღვთაებრივი გამოცხადების ადგილი ბიბლიაში უპირატესად არის ქორების მთა. მოსეს აქ ეცხადება უფალი: „მოვიდა მთასა მას ღმერთისა ქორებს“. თვით ღმერთი მიანიშნებს მოსეს: „ადგილი ეგე, რომელსა შენ სდგა, ქუეყანა წმიდა არს“ (გამოსვლ. 3, 1-5). რათა ეზეიკელს იერუსალიმი აჩვენოს, ღმერთს იგი ექსტატიურ ხილვაში გადაჰყავს „ძალიან მაღალ მთაზე“ (ეზეკ. 40, 2). აღმართულან რა დედამიწიდან მაღლა, მთები თითქოს ღმერთთან

შეხვედრას მოასწავებენ, ძლევამოსილების სიმბოლოდ წარმოგვიდგებიან. ადამიანები მიდიან, მთები დგანან; „დგანან და ელიან. უსაზღვროა მთების მოლოდინი: უსაზღვრო ზღვადა სდგას იმათ გულში...“ (ვაჟა-ფშაველას „მთანი მაღალნი“). პოემა „ბახტრიონში“ მთები „ცის გულ-მკერდს ჰკოცნიან“.

სამშობლოს სიყვარულის თემა წმინდა ილია მართლის ლექსში ერთობ არაორდინარულად არის გაშლილი. სჯა ყვარლის მთებზე აქ საქართველოს მიწა-წყლის ზოგადი გეოგრაფიული იერსახის, საერთო მონახაზის ყველაზე თვალშისაცემი შტრიხის სიღრმისეული აზრის ინტუიტურ-პოეტურ წვდომასა და გახსნა-გამოცხადებას ემსახურება. მთები აღიქმება ვითარცა ხერხემალი საქართველოს მიწა-წყლისა. უხსოვარი დროიდან ამ მთებსა და ხეობებში ფეხადგმული ეთნოსი ამ სივრცეს ღვთაებრივ სულად რაცხდა. ეს ეთნოსი ამ სივრცეში თურმე „ჩაღდა ვით ძელქვა რკინის ფესვებით“ (გ. ლეონიძე).

სხვაგვარი ფესვებით ქართველობა ამ სივრცეში ფესს ვერ მოიკიდებდა. ეს მთები, მზისკენ რომ იზიდებიან, ცის თავანს რომ ებჯინებიან, ძლევამოსილებისა და ამაღლებულობის სუნთქვას აგრძნობინებენ ამ მიწა-წყლის მკვიდრთ, ანცვიფრებენ და თავისუფლების შთაგონებით ავსებენ; თითქოს გვაშინებენ კიდევ, რადგან სტიქიონურ ძალთა აზვირთების სურათებს მოგვივლენენ; დედამიწის გულში დაგროვილ-დააკუმული ენერგია თითქოს აქ ამოხეთქავს, მთების მწვერვალებიდან გადმოიღვრება; აქ დაწყვეტს არტახებს, „სადაც ღრუბელნი ვერ ჰბედავენ შიშით სრბოლასა“ („მთა-ქარიშხლებისა“, „მთა-ზეცისა და მიწის კავშირი“, - იტყვის თ. დომბარტი ზემოთ დასახელებულ წიგნში). მაგრამ ამგვარი შიშის განცდაც ზედროულ-ზესივრცულისაკენ, გამოუთქმელისაკენ მიგვაქცევს, კრძალვითა და სასოებით გვაგსებს. თვით პოეტს მოგუსმინოთ:

მასხოვს ყრმა ვიყავ, ძლივს მოსული გონს და ცნობასა,
როს სიდიადე თქვენი მგვრიდა კანკალს, ჟრჟოლასა...
იგი არ იყო შიშის ჟრჟოლა, შიშის კანკალი,
იგი არ იყო ძვრა გულისა მფრთხალი და მხდალი.
მე თრთოლვით ვჭკერეტი ლაჟვარდ ცაზედ თქვენსა
სიმაღლეს

და შევნატროდი ყმაწვილურად თქვენს ზემო მხარეს;
სადაც ღრუბელნი ვერ ჰბედავენ შიშით სრბოლასა,
სადაც ისმენდით ამაყადა გრიგალთ ქროლასა,
სადაც წეროთა ქარავანი, ცას დაღუპული,

თქვენ თავთან იყო თითქმის ძლიერ-ძლიერ გასწორებული,–
იქ მე ვნატრობდი ყმაწვილ ყრმობის სიმარტივეთა,
ფრენას და ტანტალს თქვენს საშინელ გრიგალივითა.
ვნატრობდი ხოლმე, რომ ვეხვიო სუბუქსა ქარსა,
ან თავისუფალ არწივისა ძლიერსა ფრთასა,
რომ აღმოფფრინდე და შევეხო თქვენს ამაყ თავსა.
როცა ჰდმოუდნენ ხევში მძვიფრნი სასტიკნი ქარნი,
ვითარ მრისხანე დაჭრილ ღომთა საშიშნი ხმანი,
იმ ხმებში ვგრძნობდი მე რაღაცას ნაცნობს, მშობლიურს.
აწ მომწონს თავი, მეგობრებო, რომ დაბადება
თქვენს შორისა მხვდა, ბუნებისა თქვენი ვარ შვილი,
გრიგალთა, მეხთა, ქუხილთ შორის ქართვლად
გაზრდილი.

ამ ლექსში, სათაურიდანვე მთებისაკენ რომ მიაპყრობს ჩვენს სულიერ მზერას, თითქმის არ არის ისეთი მხატვრული სახე მშვენიერების ესთეტიკური კატეგორიის ნიმუშად რომ მივიჩნევდით. ესთეტიკურის ძლიერი განცდა, მხატვრული ხიბლი ძირითადად ამადლებულის ესთეტიკურ კატეგორიაზეა დამყარებული. აქ განსახიერებული საგნებისა და მოვლენების შინაგანი იდეალური ფასეულობა, უმეტეს შემთხვევაში, ვერ ეტევა გამოსახვის რეალურ ფორმებში. ამგვარი განსახიერების კვალობაზე იყო, რომ კანტი („მსჯელობის უნარის კრიტიკა“) და შილერი („ამადლებულის შესახებ“) ერთმანეთს უპირისპირებდნენ „მშვენიერს“ და „ამადლებულს“, უპირატესობას ანიჭებდნენ ამადლებულის ესთეტიკას. მშვენიერში, მიუთითებდნენ ისინი, ერთობ ღრმა შინაარსი თუ იდეაც დასაზღვრულია ფორმით. ამადლებულის არსი დაუსაზღვრელობაში იძირება; ის, რისკენაც ამადლებულის ესთეტიკა გვიხმობს, ჭვრეტისა და წარმოსახვის ადამიანურ უნარს აღემატება; ამადლებულის ხატი უსასრულობისაკენ მიგვასწრაფებს, შთაგონებით გვაფსებს, თავისუფლების ნიჭს აღვიძებს.

წმინდა ილია მართლის ლექსი არსებითად ამადლებულის ესთეტიკით გვიხიბლავს. ყვარლის მთების სივრცე უსასრულობის, შთაგონებისა და თავისუფლების იმ სულისკვეთებითაა ამოვსებული, რომელიც ამ მიწა-წყლის მკვიდრთა სულებს უმურველად ასაზრდოებს.

„ყვარლის მთების“ დასაწყისშივე შეიმჩნევა, რომ ავტორის შთაგონება ამადლებულის ესთეტიკითაა აღძრული:

მახსოვს ყრმა ვიყავ, ძლივს მოსული გონს და ცნობასა,
როს სიდიადე თქვენი მგვრიდა კანკალს, ჟრჟოლასა...

სიდიადის და მიუწვდომლის, იდუმალის ზეციური საუფლო უხმობს ლირიკულ გმირს და ისიც რომანტიკული შემართებით ელტვის „ზენაართ სამყოფს“. იგი „თრთოლვით ჭვრეტს ლაჟვარდ ცაზე“ მთების „სიმაღლეს“, „ზემო მხარეს“, „სადაც ღრუბელნი ვერ ჰბედავენ შიშით სრბოლასა“; ამ სიმაღლეებს „წეროთა ქარავანი ძლივ-ძლივ გასწორებია“; „ყმაწვილ-ყრმობის სიმარტივეს“ ამ სიმაღლეზე არწივის ფრთებით აფრენა და ბუმბერაზების „ამაყ თავთან შეხება“ უნატრია. თურმე იქაურ ხეობებში „სასტიკნი ქარნი“ „დაჭრილ ღომთა“ ხმით ღმუიან.

„სასტიკ ქართა“ დაჭრილ ღომისებრ ღმუილის გარემოში, თავისუფალ არწივთა ქროლვის საუფლოში, დაუდგრომელი მოძრაობისა და მოქმედების იმ სივრცეში, „ლაჟვარდ ცათა“ სიხლოვეს რომ არ ცხრება, ჩასახულა, გამოჩეკილა და დაპურებულა ქართველთა ჯიშში. ეს გარემოა ლირიკული გმირისათვის „მშობლიური“, მთებს, ვითარცა „მეგობრებს“, ისე შეესიტყვება: „აწ მომწონს თავი, რომ დაბადება თქვენს შორისა მხვდა, ბუნებისა თქვენი ვარ შვილი, გრიგალთა, მეხთა, ქუხილთ შორის ქართველად გაზრდილი“. ჭეშმარიტ ქართველად თურმე ამგვარ მიწა-წყალზე აღზრდა და ამ სივრცეში მფეთქავი სულით სუნთქვა გვხდის. ამ სტრიქონებში ღვივის პათოსი მოძრაობისა, ჭირთთმენისა და სიმტკიცისა, საბოლოოდ, – თავისუფლებისათვის მუხლჩაუხრელი ბრძოლის პოეტური აპოლოგია (შევადართ: პუშკინისათვის „Море-свободная стихия“; „Прощай, свободная стихия!“ (ლექსი „К Морю“), „Гроза-символ свободы“ (პოემა „Езерский“).

* * *

ეს სულისკვეთება, სამშობლოს მიწა-წყლის შინაგანი პულსის მიყურადებით და გარეგნობის ნაკეთიანობით რომ გვეუფლება, კიდევ ერთხელ დიდებულად გახშიანდება მეოცე საუკუნეში. ვგულისხმობთ გიორგი ლეონიძის ლირიკულ შედეგს საგულისხმო სათაურით „მთები“. ამ ლექსში სულის შემძვრელ სურათებადაა გაცოცხლებული, თუ როგორ ცდილობდნენ მტრები, ამოეძირკვათ მშობელ მიწას „რკინის ფესვებით“ ჩაჭიდებული ქართული ეთნოსი, „ვეფხვის ჯიშში და ხმლის ჯიშში“.

დაგვეწვეს, დაგვდაგეს და ვერ წაიდეს
თავისუფლების ამაყი სული.
იგი გადურჩა ბორკილს და ციხეს,
ის მთებში იყო გადახიზნული!
მთებო, ვერ ჰკლავენ ამ სულს ომები,
და თუ მოსთხრიან, ამოჰზარავენ,-
თქვენ დაიბღავლებო, როგორც ღომები
როდესაც ძუ ღომს ლეკვს მოჰპარავენ!

ამ ლექსშიც ის აზრია გატარებული, რომ თავისუფლებისა და მამულის სიყვარულის დვთაებრივი ნიჭი, ამაღლებულობის ნათელი მთებიდან ეფინებოდა ქართველობას, ჭირთათმენის ძალისხმევისათვის უთბობდა გულს. თავისუფლების ნიჭს, გვეუბნება პოეტი, ღომებრივი ბუნება აწოვებს ძუძუს, თავისუფლების „მოთხრა“ ღომობის სიკვდილია. ჩვენ გვგონია, რომ ღომის ხატი ლექსში თავისუფლების სულზე მიმანიშნებელი სიმბოლოა; მთებში, ორივე ლექსის მიხედვით (ილიასა და გ. ლეონიძისა), „ღომის დმუილია“, თავისუფლების სული ხმიანობს. ილია კი ამბობს: „იმ ხმებში ვგრძნობდი მე რაღაცას ნაცნობს, მშობლიურს... გრიგალთა, მეხთა, ქუხილთ შორის **ქართველად გაზრდილი**“ (ქართველად ამ ხმამ გამზარდაო).

* * *

ვაჟა-ფშაველას ესთეტიკური კონცეფციის მიხედვით, არსთა გამრიგეს თვით საქართველოს მიწა-წყალი, ბუნება დაუჯიღდობია ამ ეთნოსის მიერ აშენებული ქვეყნის ჭირისუფლობის ცნობიერებით. გრიგოლ რობაქიძე ამბობს: „ცნობიერება პოეტისა თავის სახეს ჰქმნის ბუნებაში და ამით მას ასულიერებს, – და ბუნების ასარკვაში ქმნილი სახე ცნობიერებისა ხდება სიმბოლო მათი – ცნობიერების და ბუნების – ერთიანობისა“. პოემა „ბახტრიონში“ ასეთი ეპიზოდია: ლაშარის ხატში თავმოყრილი ფშაველ-ხევსურნი სალაშქროდ ემზადებიან. ლაშქარს თავს წამოადგა ცხენზე ამხედრებული ლელა, „წვერმახვი შუბით“ შეიარაღებული. ქალი ითხოვს, ლაშქარში მიიღონ, თათრებისაგან დახოცილი ძმების სისხლის აღება სწადია. უარი უთხრეს, „კაცნი დედაკაცს რა უნდაო“.

წავიდა გულ-ჩათეთქვილი,
მივალის ძალი-ძალადა.
ქალის ქვითინსა მდუღარეს
მთანი იწერენ მკერდზედა;

ცრემლით ატირდნენ წყარონი,
ჩამომდინარნი გვერდზედა;
დაბერებულა პირიმზე,
კუზი ეტყობა წელზედა...
ოცნება ტანჯული ქვეყნის
ქვითინებს მთისა წვერზედა.

აქ ჩვენ გვესაუბრება დიდი პოეტი და ვიზიონერი, ათასწლეულების სიღრმეში ოცნებით გადასახლებული კაცი, შინაგანი ხედვისა და სმენის დიდი ნიჭით დაჯილდოებული, რომლის სული და გონი ჯერ არ დაღლილა ანალიტიკური აზროვნების ლაბირინთებში ხეტიალით. მისი მეტყველება არის წყაროსთვალავით ანკარა, ღოცვასავით თბილი და იმ მადლით აღბეჭდილი, რომელსაც ძველი ბერძნები ეთიკურ-ესთეტიკურ კატეგორიად მიიხნეოდნენ - „ჰე აპლოტეს“, ძველი ქართველი მწერლები კი „სიწრფობას“ უწოდებდნენ. ამგვარი უბრალოების კვალობაზე, გ. რობაქიძე „ვაჟას ენგადში“ ვაჟას ასე მოიხსენიებს: „ბუნების შუაგულიდან მზირალი, კაცი პირვანდელი“. ამგვარი სტილი, მიუთითებს გ. რობაქიძე, ნიშნეულია ფიროსმანისათვის: „მთავარი მოტივი ფიროსმანისა არის ქართული „მიწა“, მე არ შემიძლია მეორე სახელი დავასახელო, გარდა ვაჟა ფშაველასი, რომელსაც ასეთი სიძლიერით ეგრძნოს მიწის „დედობა“ („ნიკო ფიროსმანი“). ქართული ეთნოსისა და მისი მიწა-წყლის სისხლხორცეულ სიახლოვეზეა აქ საუბარი.

ეს სურათი ვაჟას შემოქმედებისათვის ნიშნეული მითოსური ხედვისა თუ ხილვის ნიმუშია. მითოსურია, მაგრამ არ არის მითოსი. რეალურში იდეალურის ძიების პათოსის ღვთაებრივი ნიჭით შთაგონებული ვაჟა ამ ამოცანის ხორცშესხმისათვის გადასახლება (და გადაგვასახლებს) მითოსის სამყაროში, ესთეტიკური თვალსაზრისით იყენებს ამ სამყაროსათვის ნიშნეულ მხატვრულ-სახეობრივ სისტემას. ამ სისტემას კი ახასიათებს ბუნების გაადამიანურება, კოსმოსის ფრაგმენტების გასულიერება. „ლიტერატურის მსგავსად, მითები წილნაყარია შინაარსობრივ ხატოვანებასთან: იქაც და აქაც იდეა განუყოფელ მთლიანობაშია გრძნობად სახესთან. მაგრამ მითები გაუცნობიერებლად ხატოვანია და ეს განასხვავებს მას ლიტერატურული შემოქმედებისაგან. მითი რეფლექსიამდელი (გააზრებისა და გაცნობიერების ჯამადელი. - გ.ფ.) კოდექტიური შემოქმედების ნაყოფია, მაშინ, როცა ლიტერატურისათვის

განმსაზღვრელი მომენტი ავტორის სუბიექტური რეფლექსია“, ე. ი. საკუთარი აზრი, თვალთახედვა. „მითოლოგია პირვანდელი პოეზიაა“ (ს. ავერინცევი, „მითები“). ასეთია იგი არა მხოლოდ გენეტიკურად, არამედ სინამდვილის განსახიერების სტილით, მანერით. ვაჟას იმ ნაწარმოებებში, ბუნების თემას რომ ეხება, დაკვირვებული მხერვა კარგად გრძნობს ავტორის სუბიექტურ პროფილს, წყალგამყოფს საგანსა და მის ხატს შორის, ნივთსა და სიტყვას შორის (ვაჟას სუბიექტური „მე“, ვითარცა მწერლისა და შემოქმედისა, რომ სრულიად გამოკვეთილია, გამოყოფილია კოლექტიური ცნობიერებისაგან, ამაზე სჯა, რა თქმა უნდა, ზედმეტია, მაგრამ ერთ სტრიქონს მაინც მოვიხმობ ლექსიდან „ჩემის კაცობის გვირგვინო“: „არ მიღალატო, ოცნებავ, მნახოდი ძალე-ძალეო“).

რას ნიშნავს, რომ „მითოლოგია პირვანდელი პოეზიაა“? – იმას, რომ მითისათვის ნიშნეული ხედვაც (როგორც უკვე ითქვა) ხატოვანია, იდეა მხატვრული სახისაა ფორმირებული, ნიშანი, ხატი განუყოფელია იმასთან, რის ხატიცაა (ესთეტიკური შეგნება არაა დიფერენცირებული საგანთ სამყაროსაგან). ისტორიის უადრესი ეტაპის კოლექტიური ცნობიერება გვესიტყვება მითიდან და ამიტომაც მითოსური მხატვრული სახე გამჭვირვალე, ბავშვური უბრალოებით არის აღბეჭდილი და „ბუნების შუაგულიდან მზირალი“; ამიტომაც იგი „პირვანდელი პოეზია“. და სწორედ იმის კვალობაზე, რომ კაცობრიობის ისტორიის უადრესი ეტაპი მითში ხორცშესხმული მშვენიერების, პოეზიის ენით გვესიტყვება, შეიძლება ვთქვათ, რომ „მითოლოგია პირვანდელი პოეზიაა“. ს. ავერინცევის ეს ღრმააზროვანი სჯა კი უკეთ გაგვაგებინებს კ. გადამერის ასევე ღრმააზროვან თვალსაზრისს: „პოეზია არის პირვანდელი ენა კაცობრიობისა“, ხოლო „ის საწყისი, რომელიც გონების შემოქმედებით ძალებს მოძრაობაში მოიყვანს და პოეტურ სახეებსაც კვებავს, არის ენის პირვანდელი პოეზია“. თურმე „მოპენჯაურს მიაჩნდა, რომ ნამდვილი ლექსი ოდითგანვე წინასწარმოსწავებულია და ჩასახულია ენის სტიქიაში“ (ვიაჩისლავ ივანოვი, „ჩვენი ენა“).

შეგნება იმისა, რომ მშობლიური მიწა-წყლის სიღამაზე უხენავსი მშვენიერების ხორცშესხმულ ხატად და მადლად ბოძებული ღვთისგანვე და ზნეობრივ მოვალეობასაც გვაკისრებს, გაცნობიერებულია და ამკობს პოემა „ბახტრიონის“ გმირს – ლუხუმს. გავიხსენოთ: ლელა რომ ლაშქარში არ

მიიღეს, გაწბილებულ ქალს კვირია წამოეწია გზაზე. ისინი დაწინაურდნენ, რათა ლაშქრის მისვლამდე როგორმე შეეღწიათ ციხეში. მოგვიანებით შეამჩნიეს კვირიას გაუჩინარება. ზოგიერთს ცუდად ენიშნა ეს ამბავი. „ნათრევ კაცია, არ იყოს დალატინიო“. ლაშქარში რომ ეჭვმა ძალა მოიცა, ლუხუმმა ხმა აღიმადლა:

კაცნო, რას ამბობთ ნეტარა?
რად ჰგრეხთ დიაცებრ ჭორებსა?...
რად არ გაჰხედნებთ, ბრიყვებო,
ჩვენის სამშობლოს გორებსა?...
ეგრე მუხთალად დალატი;
მტრისა სალხენად ძმებისა
შინაით გამოტყუება?!
სრულ სიცრუევა, ნუ იტყვიით...

„სამშობლოს გორები“ ვაჟა-ფშაველას პერსონაჟების ცნობიერებასთან, კაცობასთან, ისევე არიან შეხორცებული, როგორც ყვარლის მთებს „დალიან-ბარაქიანი“ ძუძუ უწოვებით დიდი ილია ჭავჭავაძისათვის. მთებს ვაჟა ბუნების ქმნილებათა გვირგვინად რაცხს:

ნეტავ ბუნების ქმნილება
სხვა მათ რა შეადარება...
მიწაც ტკბილია მშობლური,
გულს რომ ეყრება ფხვიერა.

უკვე წმინდა წერილის ფურცლებზეა სჯა ღმერთის, ადამიანისა და მიწის ურთიერთმიმართებაზე: „ცა – ცად უფლისათვის, ხოლო ქუეყანა მისცა ადამის ძეთ“ (ფსალმ. 111, 24). მაგრამ ბოძების აქტი ღრმად შინაარსიანია, დამავალდებელია: „მოვედინ სუფევად შენი, იყვენ ნებად შენი, ვითარცა ცათა შინა, **ეგრეცა ქუეყანასა ზედა**“ (მათე, 6, 10). უფალმა ადამიანი მიწისაგან გამოძერწა, სიცოცხლე შთაბერა გამოძერწილს და ანდო, რათა მიწა მარტო ხორციელი არსებობისათვის კი არ ჰქონოდა, არამედ მიწის წიაღში ჩამარხულ მადლთა სიუხვით ბაღნარად ექცია იგი (რუსთაველი: „ჩვენ კაცთა მოგვცა ქვეყანა, გვაქვს უთვალავი ფერთა“).

დიდი ღვთისმეტყველი ვლადიმერ ლოსკი განმარტავს: „ღმერთმა იმისთვის შექმნა სამყარო, რათა ადამიანი სრულყოფდეს მას და ადამიანიც თავისი შინაგანი ნიჭით შეიცნობს ცოცხალ არსებებს, შეადწევს მათში და განაგებს ბუნებისეულ სიმდიდრეს... და მიწა თავის პიროვნულ ჰიპოსტასურ

საზრისს იძენს ადამიანში. სამყაროსათვის ადამიანი არის წყალობა და სასოება ღმერთთან შესაერთებლად“ („დოგმატურ-რი ღვთისმეტყველება“).

ვაჟა-ფშაველას ერთ ლექსს ჰქვია „მგოსანს“. პოეზიის მსახურთ, უპირველესად, ამას ავალებს პოეტი: „გულს ჩაიყენე **სისხლად** ჩვენი ქვეყანა **მთიანი**“.

ის სივრცე, მიწა-წყალი, სადაც დავიბადეთ და გავიზარდეთ, სიცოცხლისათვის დიდ ძალასა და მადლს იმარხავს; დაუშრეტელი ძუძუა ჩვენი ზნეობრივი და ინტელექტუალური პოტენციალისათვის, სულიერი სიჯანსაღისათვის. როგორ ჩნდება სივრცითი კავშირის ინტიმური ხასიათი? ბუნების სილამაზისა და სიმდიდრის გარდა, საქმეში ხშირად მითიური და სუბიექტური განცდებიც ერევა, დაუვიწყარი კავშირებით რომ მიგვაცდილებენ ცხოვრების გზაზე. ხშირად ეს კავშირები და ასოციაციები ერთობ მნიშვნელოვანია ეთნიკური იდენტო-ფიკაციისათვის, ვიდრე ამ ტერიტორიაზე ცხოვრება ან მისი განკარგვაა. „ეს ის ადგილია, რომელსაც მივეკუთვნებით. ხშირად ეს არის საკრალური მიწა, ჩვენს მამა-პაპათა, რჯულმდებელთა, მეფეთა, ბრძენკაცთა, პოეტთა და მღვდელმსახურთა მიწა, და ამიტომ არის ის ჩვენი სამშობლო. ჩვენ ისევე ვეკუთვნიით მას, როგორც ის ჩვენ გვეკუთვნის“ (ენტონი დ. სმითი, „ნაციონალური იდენტობა“). მსგავს თვალთახედვას გვთავაზობს რაფიელ ერისთავი ლექსში „სამშობლო ხევსურისა“.

ძველ აღთქმაში ვკითხულობთ: ნაყამანი არამის მეფის სარდალი, დამასკოს მიდის და იმისათვის, რათა იქ სხვა ღმერთებს არ შესწიროს მსხვერპლი, თან მიაქვს მცირე რაოდენობის მიწა ისრაელისა (4 მეფეთა, 5, 17).

* * *

P.S. ქართველთა გადაჯიშების იმგვარი საფრთხე, რაგვარ-ზედაც დიდი ილია წუხდა, საქართველოს ხშირად ემუქრებოდა. მეცხრამეტე და მეოცე საუკუნეების თითქმის მთელ სივრცეზე რუსეთი ყოველგვარ ღონეს ხმარობდა ქართველობის ასიმილაციისათვის. ამ ვერაგობის ასაცილებლად იბრძოდნენ ერის საუკეთესო შვილები. ერთ-ერთი მათგანი იყო მსოფლიო სახელის მეცნიერი, თბილისის უნივერსიტეტის პროფესორი გრიგოლ წერეთელი. მოვიხმობთ მისი საუბრის რამდენიმე ფრაგმენტს (საუბარი მიმდინარეობდა ორთაჭალის ციხეში. 1939 წელს კომუნისტებმა მეცნიერი სიკვდილით დასაჯეს. ჩა-

ნაწერის რამდენიმე ფრაგმენტი გამოიტანა ჟურნალისტმა ალექსანდრე მახარაძემ).

აი, რამდენიმე ფრაზა ამ საუბრიდან: „ერს ეზრდება საკაცობრიო იდეებით ყალბად შეიარაღებული, სინამდვილეში კი ყოველდღიურ პირად კეთილდღეობაზე გადარეული და საკუთარი ერის გენეტიკური თავისთავადობის უარყოფით ღრმად განმსჭვალული ნიჰილისტური საზოგადოება. იგი მთლიანად დაარღვევს და მშვიდობიანად მოძალებულ ზღვაში შეუშნევლად გააღნობს თავისი მცირერიცხოვანი, მაგრამ მეტად თავისებური, სწორედ საკაცობრიო მნიშვნელობით საინტერესო და სასარგებლო ერის არსებობის საყრდენს – ქართველი ხალხის გენეტიკურ ხელშეუხებლობას, და გადააქცევს მას სახელწოდებით ქართულ, მაგრამ არსით, სისხლით, ჯიშით, თვისებით და მისწრაფებებით კოსმოპოლიტურ კონგლომერატად, საერთო-საკაცობრიო ჰუმანიზმის მომიზეზებით... სწორედ ერთა ნაირგვარობასა და თვითმყოფადობის ნაირფეროვნებაშია სიცოცხლის აზრი და სიღამაზე“.

ლიტერატურა:

ახალი აღთქუმაი უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესი, დაიბუჭდა უწმინდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II ბრძანებითა და ღოცვა-კურთხევით, საქართველოს საპატრიარქოს გამომცემლობა, თბ., 1995.

ბენჯამენ უორფი, „ქცევისა და აზროვნების მიმართება ენისადმი“, კრებულში „ენები როგორც სამყაროს სახე“, თბ., 2006.

მ. ჰაიდუგერი. „გზა ენისაკენ“, თბ., 1992.

ენტონი დ. სმიტი. ნაციონალური იდენტობა; თბ., 2000. მთარგმნელი ლ. პატარიძე.

ვლადიმერ ლოსკი. დოგმატური ღვთისმეტყველება, თბ., 2010.

„წმიდა გრიგოლ ხანძთელი“, თბ., 2006.

რევაზ სირაძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია. თბ., 2005.

თამაზ ჩხენკელი. მშვენიერი მძღვევარი, თბ., 1987.

ს. რატიანი, სეკულარიზაცია და ქართველი ერის დაბადება; კრებულში „ქართველი ერის დაბადება“, 2009.

გურამ რამიშვილი, ენის ენერგეისტული თეორიის საკითხები. თბ., 1972.

გურამ რამიშვილი, დედაენის თეორია. თბ., 1981.

ავთანდილ არაბული, ქართული მეტყველების კულტურა, თბ., 2007.

- აღუქსანდრე მახარაძე. უ. „რადე“, №4, 2000.
- აღუქსანდრე მახარაძე. უ. „სახისტორიო მოამბე“, №73-74, 2002.
- Edward Sapir: Selected Writings in Language, Culture and Personality. Berkeley: University of California Press. 1999.
- W. von Humboldt. On Language, On the Diversity of Human Language Construction and its influence on the Mental Development of the Human Species. Edited by Michael Losonsky, CUP 1999.
- Paul Johannes Tillich. Systematic Theology, University of Chicago Press, (2 volume), 1961.
- Г.Г. Гадамер, Актуальность прекрасного. М.: Искусство, 1991.
- Сергей Сергеевич Аверинцев. Поэтика ранневизантийской литературы. М.: Наука, 1977.
- Иванов В. Наш язык // Из глубины. Сборник статей о русской революции. М., 1918.
- Г. Д. Гачев <<Национальные образы мира: Болгарский. Киргизский. Грузинский. Армянский>> М.: Прогресс, 1995.

GRIVER PARULAVA

GEORGIAN LANGUAGE, LITERATURE AND FAITH, NATIVE LAND AND THE GEORGIANS

Summary

The phenomenon of language is naturally connected with the essence and origin of nation. The essential sign of nationality, its heart and soul is the language. Each language is marked by many centuries' cultural activities. The article presents a critical analysis of those conceptions according to which the only function of the language is a verbal communication. Language has its own spiritual value. It has its own aim in itself; it is a vehicle of nation, national idea and the world outlook.

უნა ბლუაშვილი

2008 წლის აბჯინტოს ომის წინაპირობები

„რუსეთის ტრავედია ის არის, რომ პუტინს და მის გარემოცვას ბევრად უფრო სძულთ დასავლეთი, ვიდრე უცვართ რუსეთი. ამიტომ არის, რომ ყოველდღიურად დაღატობენ რუსეთს საბჭოთა კავშირის ცხედართან“.

ანდრეი პიანტოვსკი, რუსი პოლიტოლოგი.

„ბედნიერი ვარ - ჩემი ერთი იმდენად მცირერიცხოვანია, რომ დიდი სისულელეების ჩადენა არ ძალუძს.“

ჰენდრიკ ლორენცი, პოლანდიელი ფიზიკოსი.

საქართველოს უახლეს ისტორიას წითელ ზოლად გასდევს ჩვენი ქვეყნის უშუალო და ერთმორწმუნე მეზობელთან - რუსეთთან უაღრესად გართულებული ურთიერთობები. ქართული საზოგადოების ერთი ნაწილი ამას რუსეთის სახელმწიფოს მესვეურთა ექსპანსიონისტური, აგრესიული ბუნებით ხსნის, მეორე ნაწილის აზრით კი ამის მიზეზი ქართველ პოლიტიკოსთა უხეში შეცდომებია.

უნდა ითქვას, რომ როგორც ერთ, ისე მეორე შემთხვევაში სახეზე გვაქვს ამ რთული და მრავალასპექტიანი მოვლენის ცალმხრივი ახსნის მცდელობა, რაც ავიწროებს მისი წარმოშობი მიზეზების კვლევა-ძიების ფარგლებს, შეუძლებელს ხდის მის სრულფასოვან და სრულყოფილ ანალიზს.

1990 წლის 4 ნოემბერს, ჩვენი ქვეყნის ხელისუფლების სათავეში ერონული ძალების მოსვლიდან სულ რაღაც ერთ კვირაში, საქართველოს უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარის პირველი მოადგილე აკაკი ასათიანი მოსკოვში ჩავიდა. მიხეილ გორბაჩოვმა მას ყოველგვარი მიკიბზ-მოკიბვის გარეშე უთხრა: თუ საქართველოს ახალი ხელისუფლება საბჭოთა კავშირიდან რესპუბლიკის გაყვანას შეეცდება, უნდა იცოდეთ, რომ სერიოზული პრობლემები შეგექმნებათ აფხაზეთში, სამხრეთ ოსეთში და ეროვნული უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ სხვა რეგიონებშიო.

ამ აშკარა მუქარიდან სათანადო დასკვნები არ გაკეთებულა. მაშინ საქართველოს ეროვნულ ხელისუფლებაში ძალზე ძლიერი იყო კომუნისტურ რეჟიმზე გამარჯვებით გამოწვეული ეიფორია. გამსახურდიას და მის გუნდს ღრმად სწამდა, რომ ყველა სიძნელეს ადვილად დაძლევენ.

რახან სიტყვიერმა გაფრთხილებამ შედეგი არ გამოიღო, კრემლი საქმეზე გადავიდა: უკვე 1990 წლის 9 დეკემბერს, მოსკოვის კარნახით და წაქეზებით, ოსმა სეპარატისტებმა სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკის შექმნა გამოაცხადეს. 11 დეკემბერს საქართველოს უზენაესმა საბჭომ სეპარატისტთა ამ დემარშს სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის გაუქმებით უპასუხა. ცხინვალში ქართული მილიციის შენაერთები შევიდნენ. დაიწყო შეიარაღებული დაპირისპირება ქართველებსა და ოს სეპარატისტებს შორის. ცხინვალში მომხდარი სისხლისღვრით დასაბამი მიეცა საქართველოს დაშლის შორსგამიზნული რუსული გეგმის პრაქტიკულ რეალიზაციას.

1991 წლის 31 მარტს საყოველთაო რეფერენდუმზე საქართველოს მოსახლეობამ მხარი დაუჭირა ქვეყნის დამოუკიდებლობას. იმავე წლის 9 აპრილს საქართველომ, ბალტიის რესპუბლიკების შემდეგ პირველმა, განაცხადა სსრკ-დან გასვლისა და დამოუკიდებლობის შესახებ. 8 დეკემბერს რუსეთმა, უკრაინამ, ბელორუსიამ და ყაზახეთმა ბელოგვეში სსრკ-ს დაშლა დაადასტურეს. ხელი მოეწერა შეთანხმებას დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა გაერთიანების შესახებ. მასში შესვლაზე ყოფილი მოკავშირე რესპუბლიკებიდან უარი განაცხადეს მხოლოდ საქართველომ და ბალტიის ქვეყანებმა.

რესპუბლიკის მაშინდელ მესვეურთა ამ ნაბიჯს ქართული საზოგადოებრივი აზრი დადებითად აფასებს. საბჭოთა იმპერიით დაშინებულები ჩვენ რუსეთთან ყოველგვარ კავშირს გაეუბრებივართ. ისე მოგვდის, როგორც ერთ ქართულ ანდაზაშია: რძით დამწვარი დოს უბერავდაო. არადა, დსთ-ში რუსეთი სრულიად მოკლებულია მასში შემავალ სახელმწიფოებზე ზეწოლის იმ ბერკეტებს, რომლებიც მას სსრკ-ში მოკავშირე რესპუბლიკების მიმართ გააჩნდა. საკმარისია ითქვას, რომ რუსეთმა დსთ-ს ქვეყნებს მის მიერ აღიარებული ჩვენი ოკუპირებული ტერიტორიების აღიარებაც კი ვერ დააძალა და საქმე ვანუატუსა თუ ვენესუელას სახეგწად გაუხდა. ცხადია, ზესახელმწიფოებრივ გაერთიანებაში შესვლა მასში მყოფი სახელმწიფოების მხრივ ყოველთვის გულისხმობს სუვერენიტეტის

რადაც ნაწილის დათმობას. მაგრამ ასეთ დროს სასწორზე იდება ამ გაერთიანებაში ყოფნით მოსალოდნელი დადებითი და უარყოფითი შედეგები და გადაწყვეტილება ამის საფუძველზე მიიღება. დსთ-ში შესვლას კი ჩვენ პოლიტიკური მიზანშეწონილობა - ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნება გეგარნახობდა. ყოველ შემთხვევაში, რუსეთის აქტიურობას საქართველოში შიგა კონფლიქტების გადავიგების თვალსაზრისით, ჩვენი მხრივ გადადგმული ასეთი ნაბიჯი მოტივაციას თუ ბოლომდე არ დაუკარგავდა, მნიშვნელოვანწილად ნამდვილად შეუმცირებდა.

ერთი ისტორიული პარალელი: 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შანსი გაუჩნდა. ომით და რევოლუციით დაუძღურებულ რუსეთს იმპერიის მთლიანობაზე ზრუნვის თავი აღარ ჰქონდა. თუმცა, მსოფლიო ომის მესამე წელსაც კი შეუძლებელი იყო საომარი ოპერაციების განვითარების მეტ-ნაკლებად ზუსტი პროგნოზირება. შესაბამისად, შეუძლებელი იყო საგარეო-პოლიტიკური კურსის განსაზღვრა და საიმედო მოკავშირის პოვნა. კავკასიის რეგიონში დამკვიდრებისთვის მაშინ რუსეთის გარდა, იბრძოდა თურქეთიც. ირანი ამ დროს საკმაოდ დასუსტებული იყო, მაგრამ საქართველოს დამოუკიდებლობისთვის პრობლემების შექმნა მასაც შეეძლო. მსოფლიო ომის პირობებში ევროპის ქვეყნები რუსეთსა და თურქეთს შორის კავკასიისთვის დაპირისპირებაში წონასწორობის გარანტიად ვერ გამოდგებოდნენ. პირიქით, ანტანტის სახელმწიფოები პირდაპირ აცხადებდნენ, რომ სცნობდნენ მთლიან და განუყოფელ რუსეთს, იმპერიაში შემავალ ცალკეულ ერებს კი რუსეთის ნაწილებად განიხილავდნენ. მეორე მხრივ, ამ წონასწორობის დარღვევის არცერთი ვარიანტი საქართველოს ხელს არ აძლევდა. რუსეთის წასვლა ამიერკავკასიიდან აქ თურქეთის უცილობელ გაბატონებას მოასწავებდა, თურქეთის პოზიციების შესუსტება კი რუსეთს გაუხსნიდა ხელ-ფეხს აქტიური მოქმედებებისთვის.

ასეთ რთულ სამხედრო-პოლიტიკურ ვითარებაში ქართველი პოლიტიკოსები რადიკალური პოლიტიკური კურსის დაფიქსირებას ერიდებოდნენ, რათა სიტუაციის შეცვლის შემთხვევაში მისი კორექტირების საშუალება ჰქონოდათ.

და მაინც, საქართველოს პირველმა ეროვნულმა ყრილობამ (1917 წ. 19-24 ნოემბერი) სრულიად მკაფიოდ განსაზღვრა ქვეყ-

ნის საგარეო-პოლიტიკური ორიენტაცია. ყრილობამ დაადასტურა, რომ ქართულმა დემოკრატამ „დღიდან თავისი არსებობისა, თავისი სეგუელი მჭიდროდ დაუკავშირა რუსეთის დემოკრატისა ...“ ამასთან, მთავარმა მომხსენებელმა - ნოე ჟორდანიამ აღნიშნა, რომ „თუ რუსეთში ვერ მოხერხდა ახლო მომავალში დამფუძნებელი კრების მოწვევა, ჩვენ იძულებული ვიქნებით მოვაწყოთ ადგილობრივი დამფუძნებელი კრება და ჩვენს თავს მივცეთ კონსტიტუცია ... უნდა მოვითხოვოთ, რომ საქართველოს მიენიჭოს სრული შინაური თვითმმართველობა...“ (გაზ. „ერთობა“, 1917 წ. 23 ნოემბერი).

ნოე ჟორდანიას მოხსენებას კამათი არ გამოუწვევია. ბოლშევიკი ფილიპე მახარაძის გარდა, მას ყველა პარტიის წარმომადგენელი შეუერთდა. სოციალ-ფედერალისტების სახელით ყრილობაზე გამოსულმა გ. რცხილაძემ მოიწონა ჟორდანიას მიერ წამოყენებული ეროვნულ ძალთა საერთო ნიადაგზე დგომის იდეა. სოციალისტ-რევოლუციონერმა გ. ნათაძემ აღნიშნა, რომ მისი პარტია საჭიროდ არ მიიჩნევს მოხსენებისთვის რაიმეს დამატებას და მთლიანად იწონებს მასში ჩამოყალიბებულ დებულებებს. ჟორდანიას სიტყვა გვეერთიანებს ყველას. ეს არ ნიშნავს, რომ ჩვენ შორის არ არსებობს უთანხმოება, მაგრამ ამჟამად სავსებით ვეთანხმებით მოხსენებას და არ გამოვდივართ სეპარატისტული განცხადებითო, - აღნიშნა ეროვნულ-დემოკრატიკმა გ. გვაზავამ.

რატომ არ აყენებდნენ ქართული ეროვნული პარტიები ქვეყნის სრული პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მოთხოვნას?

ქართველი პოლიტიკოსები ამ კითხვას სავსებით კონკრეტულად პასუხობდნენ: დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემთხვევაში თურქეთი მიიტაცებს ქართულ მიწებს. ამიტომ გარკვეული დროით ჩვენ უნდა შევურიგდეთ სუვერენიტეტის შეზღუდვას და ამ გზით შევინარჩუნოთ ტერიტორიული მთლიანობა. ხელსაყრელ დროს სუვერენიტეტის აღდგენას ჩვენ კიდევ შევძლებთ, დაკარგული ტერიტორიების დაბრუნება კი ძალზე პრობლემური იქნება.

ქართველ პოლიტიკოსთა ასეთი პოზიცია მათ წინდახედულობაზე მეტყველებს. ისინი ქართულ საქმეს ისე აკეთებდნენ, რომ მთელი რუსული პოლიტიკური სპექტრის თუ არა, მისი დიდი ნაწილის კეთილგანწყობას ინარჩუნებდნენ. დამახასიათებელია, ამ მხრივ, 1917 წლის სექტემბერში პეტროგრადში გამართული რუსეთის დემოკრატიული ძალების თათბირზე

ქართველ მხედართა კავშირის სახელით გამოსული ვ. მაჩაბელის სიტყვა: „თუ ჩვენ, ქართველებმა, დღემდე არავითარი ეროვნული მოთხოვნა არ წარვუდგინეთ რუსეთის დემოკრატიულ მთავრობას, ეს იმიტომ კი არა, რომ ჩვენ ეროვნული თვითშეგნება არა გვაქვს, ან კიდევ ძალა არ შეგვჭირვებს განვახორციელოთ ჩვენი ეროვნული იდეალი, არა - ჩვენ ერთი გვაქვს და მეორეც. მაგრამ, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ იმ დროს, როცა სახელმწიფო და რევოლუცია ასეთ აუტანელ მდგომარეობაში იმყოფება, არ შეიძლება გავართულოთ ისედაც უკვე გართულებული საერთო საქმე“ (გაზ. „ალიონი“, 1917 წ. 5 ოქტომბერი).

ქართველი პოლიტიკოსის ამ სიტყვების შემდეგ მთელი დარბაზი ფეხზე წამოდგა და ოვაცია გაუმართა ორატორს.

სამწუხაროდ, ასეთივე მაღალი პოლიტიკური ინტელექტი, დიპლომატიური მოქნილობა და გამჭრიახობა ვერ გამოიჩინეს მე-20 საუკუნის 80-90-იანი წლების ქართველმა პოლიტიკოსებმა. საბჭოთა იმპერიის ნგრევის ეტაპზე ქართულ პოლიტიკურ სპექტრში იმძლავრა რადიკალიზმმა, ერთგვარმა მამლაცინწობამ, რაც პოლიტიკური ინტელექტისა და გამოცდილების არქონის შედეგი გახლდათ. ეს ლოგიკურიც იყო: მე-20 საუკუნის დასაწყისის ქართველ პოლიტიკოსთა დიდ ნაწილს კლასიკური საუნივერსიტეტო განათლება ევროპის უმაღლეს სასწავლებლებში ჰქონდა მიღებული, მაშინ, როდესაც ეროვნული იდეით შეპყრობილ 80-იანი წლების ქართულ პოლიტიკურ ელიტას, სკოლის მერხიდანვე დისიდენტურ მოძრაობაში ყოფნის გამო, ნორმალური საშუალო განათლებაც კი არ გააჩნდა.

მე-20 საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს ქართული სახელმწიფოს ინტერესები, ისევე, როგორც 1917 წელს, ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნებისთვის სუვერენიტეტის რაღაც ნაწილზე დროებით უარის თქმას მოითხოვდა. 1988 წელს მაშინ უკვე მსცოვან პოეტს - კოლაუ ნადირაძეს ჟურნალისტმა ასეთი შეკითხვა დაუსვა: როგორ უნდა მოვიქცეთ ქართველები შექმნილ ვითარებაში? პოეტის პასუხი განსაცვიფრებელი იყო: არ დამიჯერებთ, მაგრამ მაინც გეტყვით: იმპერია ინგრევა. ახლა ჩვენ უნდა დაგვწვეთ და გავინაბოთ. იმპერიის დანგრევის შემდეგ კი წამოვდგეთ, მტვერი ჩამოვიბერტყოთ და ჩვენი საქმის კეთებას შევუდგეთ.

აი, ის ფორმულა, რომელიც მაშინ რუსეთთან კონფრონტაციას აგვაცდილებდა. სამწუხაროდ, ქართულ ეროვნულ მო-

ძრობაში, ერთი მხრივ, დაბალი პოლიტიკური ინტელექტის, მეორე მხრივ კი ზღვარსგადასული ამბიციების გამო, ამისთვის მზაობა არ არსებობდა.

მოსალოდნელ რეალურ საფრთხეთა გაუთვალისწინებლობას, წინდაუხედავ ბაქი-ბუქს ლოგიკური შედეგი მოჰყვა: საქართველო რუსეთის მიერ თავსმობევეულ შიგა კონფლიქტებში ჩაიბიძრა. რუსეთმა აქტიური მონაწილეობა მიიღო გამსახურდიას ხელისუფლების დამხობაში, შემდეგ კი ყველაფერი იღონა თავის მიერვე პროვოცირებულ ქართულ-აფხაზურ დაპირისპირებაში საქართველოს დასამარცხებლად.

1994 წელს ხელი მოეწერა რუსეთ-საქართველოს ხელშეკრულებას, რომლის რატიფიცირება საქართველოს პარლამენტმა მალევე მოახდინა. რუსეთმა რატიფიკაციისგან თავი შეიკავა. ეს ფაქტი ნათლად მოწმობდა: დსთ-ში საქართველოს შესვლის (თუ შეთრების) შემდეგაც კი რუსეთი აღარ ენდობოდა ჩვენს ქვეყანას და უკვე საბოლოოდ ჰქონდა გადაწყვეტილი მისი დანაწევრება. სწორედ ამიტომ არ სურდა მას საერთაშორისოდ აღიარებული საზღვრების დამადასტურებელი ხელშეკრულების რატიფიკაციით თავის შეზღუდვა.

1997 წელს რუსეთის მაშინდელმა საგარეო საქმეთა მინისტრმა ევგენი პრიმაკოვმა ე. წ. „ქართულ-აფხაზური საერთო სახელმწიფოს“ იდეა წამოაყენა. ამ გაერთიანების ორივე სუბიექტს რჩებოდა საერთო სახელმწიფოდან გასვლის უფლება. ეს იყო არცთუ ნიჭიერად დაგებულნი ხაფანგი ქართული სახელმწიფოს დასაშლელად.

1998 წლის მაისში (19-26) ქართულმა მხარემ სცადა პარტიზანული ძალებით გალის გათავისუფლება. მოგვიანებით ქართველი პარტიზანები და სამხედროები საუბრობდნენ ფარულ გარიგებაზე რუსეთის არმიის ოფიცრებთან, რომლებიც, თითქოს, დიდი ფულის სანაცვლოდ არ უნდა ჩარეულიყვნენ კონფლიქტში. ამ წამოწყებას თავიდანვე ავანტიურის სუნი ასდიოდა და ის ასევე დამთავრდა კიდევ. საქართველოს რეგულარული ჯარი პარტიზანებს ვერ დაეხმარა. გალი კიდევ ერთხელ დაიკარგა. აფხაზებმა გადაწვეს ორიათასამდე სახლი, ბრძოლაში დაიღუპა 190 პარტიზანი და მშვიდობიანი მცხოვრები, გალიდან დევნილთა რაოდენობამ 50 ათასი კაცი შეადგინა.

იმავე წელს საქართველოს პარლამენტის წევრთა ერთი ჯგუფი მოსკოვს ეწვია. თავის რუს კოლეგებს მათ საკითხი შემდეგნაირად დაუსვეს: ქართულ მხარეს რუსეთისგან სურს

ორი რამ: რუსეთმა ხელი არ შეგვიშალოს ჩვენი შიგა კონფლიქტების დარეგულირებაში და რუსეთის თავდაცვის სამინისტრომ საბჭოთა კავშირის შეიარაღებიდან გადმოგვცეს ჩვენი წილი იარაღი. სანაცვლოდ ქართული მხარე მზადაა შეასრულოს რუსული მხარის ყველა მოთხოვნა, გარდა ისეთი მოთხოვნებისა, რომლებიც საფრთხეს შეუქმნის ჩვენს სუვერენიტეტს და ტერიტორიულ მთლიანობას. გიორგი ბარამიძე, რომელიც ამ ამბავს ღია ეთერში ყვებოდა, გაოცებას ვერ მალავდა იმის გამო, რომ ქართულმა დელეგაციამ რუსი კოლეგებისგან კონკრეტული პასუხი ვერ მიიღო.

საქართველოსადმი რუსეთის დამოკიდებულებამ განსაკუთრებული აგრესიული ხასიათი შეიძინა 1999 წლიდან, როდესაც, ერთი მხრივ, რუსეთის ხელმძღვანელობაში მომხდარი ცვლილებების შედეგად განმტკიცდა სახელისუფლებო ვერტიკალი, მეორე მხრივ კი საქართველოს სოციალ-ეკონომიკურ ცხოვრებაში მომხდარმა სასიკეთო ძვრებმა ქართულ სახელმწიფოს საშუალება მისცა ნათლად გამოეკვეთა ევროატლანტიკური კურსი. საქართველოს ტერიტორიების მცოცავი ანექსიის რუსული პოლიტიკა ახალ ფაზაში შევიდა.

იმავე წელს რუსეთმა საქართველოს თავის ტერიტორიაზე ჩეჩნეთის მიმართულებით ჯარის გატარება მოსთხოვა. საქართველოს უარის შემდეგ კი რამდენჯერმე დაბომბა პანკისის ხეობა.

2000 წელს რუსეთმა სავიზო რეჟიმი დაუდგინა საქართველოს, თუმცა, აფხაზეთისა და ცხინვალის მიმართ გამარტივებული წესი შემოიღო.

2001-2002 წლებში გაეროს და ეუთოს ეგიდით აქტიურად მიმდინარეობდა ქართულ-აფხაზური და ქართულ-ოსური კონფლიქტების მოგვარების გზების ძიება საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის ფარგლებში (ბოდენის გეგმა), თუმცა, სეპარატისტები და რუსეთი სისტემატურად ბლოკავდნენ ამ ინიციატივებს.

2002 წელს რუსეთმა დაიწყო თავისი პასპორტები დარიგება საქართველოს სეპარატისტულ რეგიონებში.

2004 წლის 7 ივლისს ოსმა სეპარატისტებმა დაატყვევეს, განაიარაღეს და დაამცირეს სოფელ ვანათში შესული ქართველი პოლიციელები. ისინი აიძულეს დაეჩოქათ. ეს მძიმე კადრები ბევრჯერ გადაიცა ტელევიზიით.

ორი დღის შემდეგ (9 ივლისს) ირანიდან დაბრუნებული სააკაშვილი თათბირზე კატეგორიულად მოითხოვდა საქართველოს მთელი შეიარაღებული ძალების დაძვრას ცხინვალზე. თათბირის მონაწილეებმა მაშინ მოახერხეს პრეზიდენტის დარწმუნება, რომ ეს ნაბიჯი საბედისწერო იქნებოდა ქვეყნისთვისაც და მისი პრეზიდენტობისთვისაც (მამრამე, 2012: 33).

2006 წელს რუსეთმა აკრძალა ქართული პროდუქციის რუსულ ბაზარზე შეტანა. დაწესდა სატრანსპორტო ბლოკადაც. ამავე პერიოდიდან დაიწყო რუსეთის სპეცსამსახურების გააქტიურება საქართველოს ტერიტორიაზე. სექტემბერ-ოქტომბერში ამას საქართველომ რუსეთის ჯაშუშების დაკავებით და ექსტრადაციით უპასუხა. საქართველოს მაშინდელმა ხელისუფლებამ ეს მისთვის ჩვეული არადიპლომატიურობით და დემონსტრაციულობით გააკეთა. პუტინმა ეს რუსეთიდან ქართველი მოქალაქეების დეპორტაციის საბაზად გამოიყენა.

იმავე წელს პუტინმა სააკაშვილს პირდაპირ უთხრა, რომ საქართველოში ის „ჩრდილოეთ კვიპროსს“ შექმნიდა. ცოტა მოგვიანებით მან იგივე გაიმეორა გაეროს გენერალურ მდივანთან საუბრის დროსაც.

ამავე პერიოდიდან იმატა სეპარატისტული რეჟიმების აგრესიულობამ და რუსული სამხედრო შენაერთების აქტივობამ ჩვენს საზღვრებთან. რუსულმა თვითმფრინავებმა დაბომბეს კოდორის ხეობა, რამდენიმე რაკეტა ჩამოაგდეს სოფელ წითელუბანშიც.

სულ უფრო და უფრო აშკარად იკვეთებოდა, რომ რუსეთი კონფლიქტების დამრეგულირებელი კი არა - კონფლიქტების მხარეა.

2008 წლის 17 თებერვალს ევროპის წამყვანმა სახელმწიფოებმა და აშშ-მ კოსოვოს დამოუკიდებლობა სცნეს. ამით მათ სერიოზული დარტყმის ქვეშ დააყენეს საქართველო. არავისთვის საიდუმლო არ იყო, რომ რუსეთი ამ ფაქტს საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის ხელყოფისთვის გამოიყენებდა. ჯერ კიდევ 2006 წლის 4 ოქტომბერს ჩრდილოატლანტიკური ალიანსის ყოფილი გენერალური მდივანი ჰავეიერ სოლანა ევროპარლამენტის საგარეო საქმეთა კომიტეტის სხდომაზე აღნიშნავდა, რომ კოსოვომ შესაძლოა პრეცედენტი შექმნას და უარყოფითი შედეგები მოუტანოს საქართველოს. „ჩვენ ხაფანგში ვექცევით... პრეზიდენტი სააკაშვილი ხაფანგშია მოქცეული. ყველა ჩვენგანი ორმაგი მექანიზმის მსხვერ-

პლი ვხდებით, რომელმაც, შესაძლოა, კარგი შედეგები მოუტანოს ერთს, მაგრამ არა - მეორეს. ეს ვერ იქნება სიტუაცია, სადაც ორივე მხარე იმარჯვებს - თუმცა ჩვენ უნდა შევძლოთ მოვებნოთ და ვიპოვოთ ისეთი სიტუაცია, სადაც ორივე მხარე გაიმარჯვებს, მაგრამ ეს ადვილი არ იქნება“ (მამრადე, 2012: 88).

დასავლეთის მიერ კოსოვოს დამოუკიდებლობის აღიარებიდან ხუთი დღის შემდეგ პუტინი და სააკაშვილი ერთმანეთს დსთ-ს სამიტზე შეხვდნენ. პუტინმა სააკაშვილს უთხრა: არ მესმის, რატომ წამოიწყო ამერიკამ ევროპის ისლამიზაციის კამპანია. მას შემდეგ, რაც ალბანელებმა თავისას მიადვიეს, მეტსაც მოინდომებენ და ახლა მაკედონიასაც მისდგებიან. ხომ გესმით, რომ კოსოვოს შემდეგ დასავლეთს უპასუხოდ ვერ დავტოვებთ, მართალია ვწუხვარ, მაგრამ თქვენც ამ პასუხის ნაწილად მოიაზრებითო.

სააკაშვილმა უპასუხა, რომ არ ესმოდა რა კავშირი ჰქონდა საქართველოში არსებულ ვითარებას კოსოვოსთან. მან ისიც თქვა, რომ თუ ჩრდილო კავკასიელები დღეს მხარს აფხაზებს და ოსებს უჭერენ, ეს იმიტომ, რომ თვითონაც დამოუკიდებლობა სურთ, ოღონდ რუსეთისგანო. პუტინმა მშვიდად მოუსმინა სააკაშვილს, შემდეგ კი ასეთივე სიმშვიდით უპასუხა, რომ ჩრდილო კავკასიელების პრობლემა არ აღეგებდა. მაგათ როგორმე მოუვებითო, - თქვა და ცერა თითის ყელში გამოსმით მიანიშნა, თუ როგორ გადაწყვეტდა ამ პრობლემას.

სააკაშვილმა პუტინის დაყოლიება სცადა: საქართველო თქვენთვის საუკეთესო მეზობლად შეიძლება იქცეს. დავსხდეთ და ერთად ვიფიქროთ ერთმანეთის სუვერენიტეტის და ტერიტორიული მთლიანობის პატივისცემაზე, სასიცოცხლო სტრატეგიული ინტერესების გათვალისწინებაზე, იმ საკითხთა ჩათვლით, რაც თქვენ ასე გააზოტებთო, - უთხრა.

ეს იყო აშკარა მინიშნება, რომ ყველაფერზე შეიძლებოდა მორიგება, მათ შორის, თბილისის ნატოსკენ სწრაფვაზეც, თუკი მოსკოვი საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის მოგვარების ნებას გამოიჩინდა. პუტინმა შემოთავაზებისგან თავი შორს დაიჭირა და არც სააკაშვილის მინიშნებაზე მოუხდენია რეაგირება. „მე აქ რაღაც დათმობების სანაცვლოდ მიწებს ვერ ჩამოვარიგებ...“, - იყო მისი პასუხი. პუტინმა საკმაოდ არაორაზროვნად განუცხადა ქართულ დელეგაციას (შეხვედრას მაშინდელი საგარეო საქმეთა მინისტრი დავით ბაქრაძე და მისი მოადგილე გრიგოლ ვაშაძეც ესწრებოდნენ), რომ შე-

საძლებელია საქართველოსთან ფრენების განახლება, დაფიქრებიან იმაზეც, რომ რუსულ ბაზარზე კვლავ დაბრუნდეს ქართული ღვინო, მაგრამ, რაც შეეხება სადაო ტერიტორიებს - სამხრეთ ოსეთსა და აფხაზეთს, ჩვენ მათთან დაკავშირებით პასუხს გაგცემთ არა თქვენ, არამედ დასავლეთს, შეერთებულ შტატებსა და ნატოს კოსოვოს ჭრილში. თქვენ არ უნდა ინერვიულოთ. ეს თქვენ არ უნდა გაშფოთებდეთ. ის, რის გაკეთებასაც ჩვენ ვაპირებთ, არ იქნება თქვენს წინააღმდეგ მომართული. ეს იქნება ჩვენი რეაქცია დასავლეთის მოქმედებაზე.

ამ თემას რომ ეხება, რონალდ ასმუსი აღნიშნავს, რომ სააკაშიელის პირით პუტინმა საჯაროდ შეუთვალა დასავლეთს - კოსოვოს აღიარება ბუმერანგივით შემოვიტრიალდებათო.

სანტ-პეტერბურგიდან თბილისისკენ მომავალმა სააკაშიელმა დავით ბაქრაძეს შთაბეჭდილების შესახებ ჰკითხა. ომის სუნი მცემსო, - მიუგო ბაქრაძემ (ასმუსი, 2010: 116-117).

ცხადზე ცხადი იყო, რომ რუსეთი კოსოვოს მოვლენებზე დასავლეთისთვის პასუხის გაცემას საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიების აღიარებით აპირებდა. სააკაშიელი კარგად აცნობიერებდა ამ საფრთხეს და ამის შესახებ არაერთხელ აფრთხილებდა კიდევ დასავლეთის პოლიტიკურ მოღვაწეებს, თუმცა, მას პასუხად მუდმივად არწმუნებდნენ - მოსკოვი მხოლოდ იმუქრება და კოსოვოს პრეცედენტი საქართველოსთვის არანაირ ნეგატიურ შედეგს არ გამოიღებსო. მოვლენების განვითარებამ ცხადყო, რომ ევროპელი და ამერიკელი პოლიტიკოსების გათვლები მცდარი იყო. რუსეთის ხელმძღვანელობას მტკიცედ ჰქონდა გადაწყვეტილი რეაგირების გარეშე არ დაეტოვებინა დასავლეთის ეს ნაბიჯი. აშშ-სა და ევროპისთვის სამაგიეროს გადახდა კი, კრემლის აზრით, საქართველოს დასჯით ყველაზე უკეთ შეიძლებოდა. პოლიტიკური გადაწყვეტილება მიღებული იყო, რჩებოდა მხოლოდ მისი ტექნიკური განხორციელება. ამ საქმეში კი რუსეთის სახელმწიფოს უზარმაზარი გამოცდილება გააჩნდა. 1783 წლის გორგიევსკის ტრაქტატის შემდეგ რუსეთმა ყველაფერი იღონა საქართველოს საბოლოოდ დასუსტებისთვის, მოთმინებით დაელოდა ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფის გარდაცვალებას, შემდეგ ქართლის დიდებულებს, ზოგს მუქარით, ზოგს დაყვავებით და შეპირებებით რუსეთის ქვეშევრდომობაზე მოაწერინა ხელი, ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთის შემადგენლობაში შესვლის მანიფესტში კი ჩაწერა, რომ ამ ნაბიჯს პატარა ერთ-

მორწმუნე ხალხის სიბრაღულით, მის გადასარჩენად დგამდა. საქართველოს ხელმეორე ოკუპაციაც „აჯანყებული ქართველი ხალხის“ დახმარების სახელით მოხდა. ცხადია, რუსეთი ახლაც შეეცდებოდა „ქართველი შოვინისტებისგან“ დაჩაგრული მცირერიცხოვანი აფხაზი და ოსი ხალხების მფარველის მანტია მოერგო. თუმცა, ამჯერად ეს საკმარისი არ იქნებოდა. საჭირო იყო საერთაშორისო თანამეგობრობის თვალში საქართველოს პირსისხლიან აგრესორად, ომის გამჩაღებლად წარმოჩენა, რის შემდეგაც რუსეთის, როგორც მშვიდობისმყოფლის დრო დადგებოდა. პირველი ამოცანა - აფხაზი და ოსი ხალხების მხარდაჭერა - რუსეთს გარანტირებული ჰქონდა. შედარებით რთული იყო მეორე ამოცანა - საქართველოს აგრესორად წარმოჩენა. თუმცა, რუსეთისთვის არც ამ ამოცანის გადაწყვეტა წარმოადგენდა პრობლემას. 1992 წელს რუსეთმა მოახერხა და გაცილებით გამოცდილი, გაწონასწორებული და წინდახედული პოლიტიკოსი - შევარდნაძე აცდუნა - აიძულა ის ჯარი შეეყვანა აფხაზეთში, მით უმეტეს არ გაუჭირდებოდა მას გაუწონასწორებელი, წინდაუხედავი და არცთუ ისე შორსმჭვრეტელი სააკაშვილის გაბრიყვება.

რუსეთი აუქჩარებლად, ნაბიჯ-ნაბიჯ მიყვებოდა თავის გეგმას: 4 მარტს სამხრეთ ოსეთის პარლამენტმა თხოვნით მიმართა რუსეთს, ეცნო მისი დამოუკიდებლობა. სამი დღის შემდეგ იგივე გააკეთა აფხაზეთის პარლამენტმაც. 6 მარტს რუსეთის ფედერაციის საგარეო საქმეთა სამინისტრომ განაცხადა, რომ რუსეთი „გარემოებათა შეცვლის გამო“ აღარ თვლის თავს ვალდებულად დაიცვას დსთ-ს ქვეყნების სახელმწიფოთა მეთაურების 1996 წლის 19 იანვრის გადაწყვეტილება აფხაზეთთან სავაჭრო-ეკონომიკური, ფინანსური, სატრანსპორტო და სხვა კავშირების აკრძალვის შესახებ. 13 მარტს რუსეთის დუმამ დახურულ სხდომაზე განიხილა აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარების თხოვნა. 21 მარტს დუმის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება ამ თხოვნისთვის მსგავსლობის მიცემას ითვალისწინებდა. 14 აპრილს „ნეზავისიმიია გაზეტამ“ გამოაქვეყნა მარინა პერეგოვკინას სტატია სათაურით: „მოსკოვი ნატოს აფხაზეთით უპასუხებს“, რომელშიც ავტორს მოჰყავს რუსი დიპლომატის სიტყვები: „მოსკოვმა ორ შემთხვევაში უნდა სცნოს აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობა: თუკი საქართველო მართლა შეეცდება ნატოში გაწევრიანებას და - ომის შემთხვევაში“.

2008 წლის მაისში რუსეთის შეიარაღებული ძალების გენშტაბის უფროსმა იური ბალუევსკიმ ნატო-რუსეთის თანამშრომლობის ფარგლებში მოსკოვში გამართულ მორიგ კონსულტაციებზე ჩასულ ნატოელ კოლეგებს სალდაფონური პირდაპირობით უთხრა - ამ ზაფხულს საქართველოში შეიძლება ომი ატყდეს, ამიტომ გირჩევთ იქ დაგეგმილი ნატო-საქართველოს ერთობლივი წვრთნები გადადოთ. ნატოს წარმომადგენლებმა მაშინ ეს ჩვეულებრივ რუსულ აგეიობას და საქართველოს დაშანტაჟების მორიგ მცდელობას მიაწერეს, თუმცა შემდგომმა მოვლენებმა ცხადყვეს, რომ რუსი გენერალი არ ხუმრობდა.

ავგისტოს ომის შემდეგ იგივე ბალუევსკიმ აღიარა, რომ ჯერ კიდევ 2005 წლის ბოლოს თუ 2006 წლის დასაწყისში რუსეთის შეიარაღებული ძალების გენშტაბში შემუშავდა საქართველოსთან ომის გეგმა, რომლის თანაავტორი იყო ვლადიმერ პუტინი. ეს უკანასკნელი არა მხოლოდ მოხსენების მოსმენით და კითხვების დასმით შემოიფარგლებოდა, არამედ სახავდა ამოცანებს, უდრმავებოდა დეტალებს და ა. შ. გეგმა ჯერ პუტინმა, შემდეგ კი ხელმეორედ მედვედევმაც დაამტკიცა.

მართალია, საქართველოსთან ომის ამ გეგმას ბალუევსკი „აგრესიის მოგერიების სისტემას“ და საქართველოს აგრესიაზე „ადეკვატურ ზომებს“ უწოდებს, მაგრამ იქვე საუბრობს მისი პრაქტიკული რეალიზაციის კონკრეტულ ვადებზე - 2008 წლის ივლის-სექტემბერზე. ვადის განსაზღვრაში გადამწყვეტ როლს პეინის ოლიმპიადა ასრულებდა. რა გამოდის? ან რუსეთის გენშტაბს სამი წლით ადრე სცოდნია საქართველოს მხრივ აგრესიის განხორციელების ზუსტი თარიღი, რაც სრული ნონსენსია, ან რუსეთმა თვითონვე დაგეგმა აგრესია საქართველოს მიმართ მისთვის ხელსაყრელ დროს, რომლის აუცილებელ ელემენტს საქართველოს მხრივ აგრესიის ფარსის გათამაშება წარმოადგენდა (ასმუსი, 2010: 164).

მოგვიანებით ასეთი გეგმის არსებობის შესახებ დიად ისაუბრეს პუტინმა და მედვედევმაც.

2008 წლის ივნისის შუა რიცხვებში დამოუკიდებელმა რუსმა სამხედრო ექსპერტმა პაველ ფელგენგაუერმა განაცხადა, რომ კრემლმა და გენშტაბმა მიიღეს გადაწყვეტილება განხორციელებინათ სამხედრო ოპერაციები აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში. ფელგენგაუერის აზრით, ეს მოხდებოდა არაუგვიანეს ავგისტოს მეორე ნახევრისა, ამ რეგიონებში კავკასიის

ქედზე სეზონური კლიმატური ცვლილებების გათვალისწინებით.

2008 წლის ივლისში იალტაში გამართულ საერთაშორისო კონფერენციაზე ერთმანეთს რონალდ ასმუსი და გერმანელი ევროპარლამენტარი ელმარ ბროკი შეხვდნენ. ამ უკანასკნელმა ასმუსს ასეთი რამ უთხრა: ამაწინათ ევროკავშირში რუსეთის ელჩს - ვლადიმერ ჩიჟოვს შეეხვები და გუთხარი, რომ სექტემბერში საქართველოში ჩასვლას ვგეგმავდი. რუსმა დიპლომატმა ჩაიღიმა და მითხრა: ეგებ უფრო ადრე ჩასულიყავით, ვაითუ სექტემბერი გვიან იყოს.

რაოდენ საოცარიც არ უნდა იყოს, არა თავდაცვითი, არამედ შეტევითი ომისთვის ემზადებოდა ქართული მხარეც.

საქართველოს ხელისუფლების სათავეში მოსულ პოლიტიკურად უმწიფარ ახალგაზრდებში ძალზე ძლიერი იყო სასურველის სინამდვილედ გასაღების განწყობა. აჭარაში მიღწეული წარმატების შემდეგ სააკაშვილს და მის გარემოცვას გაუჩნდათ ილუზია, რომ ასეთივე გზით შეძლებდნენ ცხინვალის რეგიონისა და აფხაზეთის დაბრუნებასაც. საქართველოს ხელისუფლებაში ფიქრობდნენ, რომ რუსეთი იმდენად დასუსტებული და დაუძღურებელია, მას საქართველოს ენერგიულ ქმედებებზე ადეკვატური პასუხის თავიც კი აღარ აქვს. ამ განწყობას ნათლად ასახავს ვანო მერაბიშვილის ინტერვიუ, რომელიც მან 2006 წლის 29 სექტემბერს მისცა „რუსთავი-2“-ის ჟურნალისტს: „არასოდეს ყოფილა რუსეთი ისეთი დაუცველი და სუსტი, როგორც დღეს არის. ახლა ის არის ძალიან დაბნეული, არაადეკვატურ, სპონტანურ ნაბიჯებს დგამს... ისინი იმდენად დაბნეულები არიან, რომ დიპლომატების ოჯახების 100-დე წევრის გასაყვანად 800 კაცზე გათვლილი თვითმფრინავები შეუკეთეს ... დღეს მთელმა მსოფლიომ დაინახა, რომ რუსეთი არის ჩვეულებრივი უსუსური ქვეყანა და მითი მისი დახვეწის სამსახურების ყოვლისშემძლეობის შესახებ ჩაბარდა ისტორიას. რა თქმა უნდა, რუსეთისთვის განსაკუთრებით მტკივნეული არის ის, რომ ასეთი დარტყმა მას მიაყენა საქართველომ (საუბარია რუსეთის 4 ჯამშუმის დაკავებაზე. - უ. ბ.). ამიტომ მაინც ველი, რომ რუსეთი ვერავითარ სერიოზულ პროვოკაციაზე ვერ წამოვა და თუ ასეთ ნაბიჯს გადადგამს, პირველ ყოვლისა, რუსული მხარე დაზარალებულა“ (მამრაცე, 2012: 64-65).

სასურველის სინამდვილედ გასაღების განწყობას საქართველოში ჭეშმარიტად ეროვნული უბედურების მასშტაბები შესძინა სააკაშვილის პიროვნულმა თვისებებმა - სულსწრაფობამ, პოპულიზმმა, მეტად სერიოზული გადაწყვეტილებების დაუფიქრებლად და მეგობართა ვიწრო წრეში ან, სულაც, ერთპიროვნულად მიღებამ და ა. შ. საქართველოს პრეზიდენტი სერიოზულად ფიქრობდა, რომ ბოსნიაში ომის დროს ზაგრების მიერ განხორციელებული წარმატებული ოპერაცია „გრიგალი“, რომლის შედეგადაც ხორვატიამ დაკარგული მიწები დაიბრუნა, ნატომ კი, დაინახა, რომ ახალი რეალობა კონფლიქტის დარეგულირებას უწყობდა ხელს და ეს არ გააპროტესტა, საქართველოსთვის მისაბაძი მაგალითი უნდა ყოფილიყო. „მსოფლიოს ფაქტის წინაშე დაყენება“ სააკაშვილის წარმოსახვით „დამბლადაცემული რუსეთის“ ფონზე, მისთვის იდეა-ფიქსად იქცა.

სწორედ სააკაშვილის ამგვარი განწყობის და, არა მხოლოდ პოპულიზმის, შედეგი იყო მისი განცხადებები იმის შესახებ, რომ მომავალი არჩევნების დროს საარჩევნო ყუთები ცხინვალშიც დაიდგმებოდა (2004 წლის 5 იანვრის საპრეზიდენტო არჩევნებამდე რამდენიმე დღით ადრე, სოფ. თამარაშენი); „სამხრეთ ოსეთში ვითარება აჭარის მსგავსად წარიმართება და ამას თავად ხალხი უმოკლეს პერიოდში გააკეთებს“ (2004 წლის ივნისის ბოლო, სტამბოლი); და სხვ. სწორედ ამგვარ განწყობას მოჰყვა იმავე წლის 17-19 აგვისტოს ავანტიურა - ცხინვალის რეგიონში ქართული სამხედრო შენაერთების შეჭრა, ქალაქის გარშემო მადლობების დაკავება და ცხინვალზე იერიშის სამზადისი. მაშინ სააკაშვილს ეყო გონიერება გაეცნობიერებინა, რომ რუსეთი მზად იყო კონფლიქტში ჩასართველად. ამიტომაც უპირობოდ გამოიყვანა კონფლიქტის ზონიდან სამხედრო შენაერთები, რითაც ქვეყანა კატასტროფას გადაურჩა.

საქართველოს ხელისუფლებას არც მომდევნო 2005-2006 და 2007 წლებში აუღია ხელი ოკუპირებული ტერიტორიების სამხედრო გზით დაბრუნების თავის გეგმებზე. რონალდ ასმუსი იხსენებს ოქრუაშვილთან დასავლელი ექსპერტების საუბრებს, რომლებსაც თავადაც ესწრებოდა. ოქრუაშვილი მაშინ ღია ტექსტით ეუბნებოდა მათ, რომ დასავლეთს ხელს აძლევს სტატუს-კვო სამხრეთ ოსეთში, საქართველოს მთავრობას კი - არა; და თუ დასავლეთი არ დაეხმარება საქართველოს ამ რე-

გიონზე კონტროლის აღდგენაში, მაშინ გაგებით უნდა მოეკიდოს იმას, რომ თბილისმა საკუთარი ძალებით გადაჭრას ეს პრობლემა (ასმუსი, 2010: 88). 2008 წლის სექტემბერში კი, აგვისტოს ომიდან ერთი თვის შემდეგ, ოქრუაშვილმა „როიტერთან“ ინტერვიუში განაცხადა, რომ „ჩვენი სტრატეგიული პრიორიტეტი აფხაზეთი იყო, მაგრამ 2005 წელს შევიმუშავეთ როგორც აფხაზეთის, ისე სამხრეთ ოსეთის დაბრუნების სამხედრო გეგმები. თავდაპირველი გეგმა ითვალისწინებდა სამხრეთ ოსეთში შეჭრის ორმაგ გეგმას, როკის გვირაბსა და ჯავაზე კონტროლის დამყარებას“ (ასმუსი, 2010: 88). 2007 წლის გაზაფხულზე გიგა ბოკერია დაჟინებით ითხოვდა ცხინვალში ჯარების შეყვანას. ის დარწმუნებული იყო, რომ რუსები ამ კონფლიქტში არ ჩაეროდნენ. ამ ფაქტს რომ იხსენებს, ბიძინა ივანიშვილი ვანო მერაბიშვილისადმი თავის საჯარო მიმართვაში (2011 წლის ოქტომბერი) წერს: „მე მაშინ შეეძელი ბოკერია დამერწმუნებინა, რომ არ შეიძლებოდა ამ ნაბიჯის გადადგმა... ორმოც წუთში ბოკერიას დაუშტკიცე, რომ რის გაკეთებასაც ის გეგმავდა, წმინდა წყლის ავანტიურა იყო“ (მამრამე, 2012: 117).

2006 წლის 17 ივლისს საქართველოს პარლამენტმა ერთხმად მიიღო დადგენილება საქართველოს კონფლიქტის ზონებში მყოფი რუსული სამშვიდობო ძალების გაყვანის თაობაზე. „რუსეთის ფედერაციის შეიარაღებული ძალების ქმედებები აფხაზეთსა და ყოფილი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქში წარმოადგენს ერთ-ერთ მთავარ ბარიერს კონფლიქტის მშვიდობიანი მოგვარებისთვის“, (მამრამე, 2012: 52) - ნათქვამი იყო პარლამენტის დადგენილებაში.

2007 წლის 19 ივნისს ბაქოში გამართული სუამის ლიდერთა სამიტის შემდეგ სააკაშვილმა განაცხადა, რომ კოკოითის „დრო იწურება“ და უახლოეს თვეებში თბილისი დაიწყებდა მოლაპარაკებებს სამხრეთ ოსეთის დროებითი ადმინისტრაციის ხელმძღვანელთან - დიმიტრი სანაკოევთან საქართველოს შემადგენლობაში რეგიონის სტატუსის განსაზღვრის მიზნით. მისი თქმით, საქართველოს იურუსდიქციაში რეგიონის დაბრუნება „არის რამდენიმე თვის საკითხი. საქართველოს ყველა რესურსი გააჩნია იმისთვის, რომ ეს საკითხი მშვიდობიანად, მაგრამ დროულად და ჩქარა მოაგვაროს“ (მამრამე, 2012: 99).

2007 წლის 28 ნოემბერს თბილისის მერიის შენობაში სააკაშვილი აფხაზეთიდან დევნილ მოსახლეობას შეხვდა. „თუ 5

იანვრის არჩევნები ნორმალურად ჩაივლის, შემდეგ ზამთარს უფრო თბილი კლიმატის პირობებში გავატარებთ: ჩვენ სახლებში დაგბრუნდებით. მე ამას გაირდებით და ამის გარანტიას გაძლევთ. არასოდეს აქამდე ასე კონკრეტული არაფერი მითქვამს. მინდა დაგპირდეთ, რომ უახლოეს მომავალში - მე ამის გაკეთებას ჩემი პრეზიდენტობის პირველ ვადაში ვაპირებდი, მაგრამ კარგად ცნობილი მიზეზების გამო, ჩემი ვადა შევამცირე - უახლოეს მომავალში ვგულისხმობ უახლოეს თვეებს, არ ვამბობ უახლოეს წლებს, ჩვენ საერთაშორისო თანამეგობრობასთან ერთად შევქმნით პირობებს თქვენი ღირსეული და უსაფრთხო დაბრუნებისთვის აფხაზეთში“ (მამრადე, 2012: 118), - განაცხადა მან შეხვედრაზე.

იმავე წლის 4 დეკემბერს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სტუდენტების წინაშე გამოსვლისას სააკაშვილმა განაცხადა: „ცხინვალის რეჟიმი არის მოყანყალებული, როგორც ამოსაღები კბილი და მე დარწმუნებული ვარ, რომ 5 იანვრის არჩევნების კარგად ჩატარების შემთხვევაში, ეს არის მართლა კვირეები და არა თვეების საკითხი. ამაში აბსოლუტურად ვარ დარწმუნებული, ამაზე ზუსტი ინფორმაცია მაქვს... ამრიგად, საუბარია ძალიან მოკლე პერიოდზე. რუსებსაც წამოსცდათ რამდენჯერმე, რომ სამხრეთ ოსეთი აღარ აინტერესებთ. ეს მათ წამოსცდათ“ (მამრადე, 2012: 118).

ცხადია, საქართველოს უმაღლესი პირების ასეთი რევანშისტული განცხადებები ავიწროებდნენ დიალოგის წარმოების ჩარჩოებს, სპობდნენ ნდობის აღდგენისა და შერიგების შესაძლებლობებს. მოსკოვი ყურადღებით აკვირდებოდა სააკაშვილის განცხადებებს. „საქართველომ სამხრეთ ოსეთისა და აფხაზეთის საკითხების მოგვარების სამხედრო გზა აირჩია. ეს დანარჩენი პროვოკაციების წყაროა... საქართველოს ხელმძღვანელობის ქმედებებში ჩანს აშკარა ლოგიკა: პირველ რიგში, გააგდონ რუსი სამშვიდობოები, შემდეგ მოაგვარონ გაყინული კონფლიქტები აფხაზეთში და სამხრეთ ოსეთში სამხედრო გზით და ოფიციალურად მიმართონ ალიანსს წევრობისთვის“ (მამრადე, 2012: 64), - აცხადებდა რუსეთის თავდაცვის მინისტრი სერგეი ივანოვი. საქართველოს ხელისუფლების რევანშისტულ განწყობაზე ნათლად მეტყველებდა ქვეყნის თავდაცვის ხარჯების სწრაფი ზრდაც. 2007 წლისთვის ამ ხარჯებმა მილიარდ 300 მილიონს მიაღწია. ეს ქვეყნის ბიუჯეტის მეოთხედი იყო. რუსი სამხედრო ექსპერტები ამის შესახებ ბევრს

წერდნენ. თავის ოფიციალურ განცხადებებში ამაზე მიუთითებდა რუსეთის საგარეო საქმეთა მინისტრი სერგეი ლავროვი: „ის, რომ გარკვეული წრეები თბილისში ომისთვის ემზადებიან, ეჭვსაც არ იწვევს იმ შეიარაღების ოდენობის გათვალისწინებით, რომელსაც საქართველო ფარულად თუ ღიად ყიდულობს“ (მამრაძე, 2012: 111), - აღნიშნავდა ის.

რაც შეეხება სამხრეთ ოსეთის მიმართ ინტერესის დაკარგვაზე რუსების „წამოცდენებს“: რუსეთის უშიშროების სამსახურზე სააკაშვილისა და მისი გარემოცვის ამგვარი წარმოდგენები მხოლოდ მათ პოლიტიკურ უმწიფრობაზე და გულუბრყვილობაზე მეტყველებს. ყოფილი ავტონომიური ოლქის ტერიტორია რუსეთისთვის, სტრატეგიული თვალსაზრისით, ბევრად უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე აფხაზეთი. ეს ტერიტორია ხომ საქართველოს გულში გაყრილი ხანჯალივითაა - აქედან ქვეყნის დედაქალაქამდე სულ რაღაც ორმოციოდე კილომეტრია და მხოლოდ ხუთიოდე კილომეტრი ქვეყნის მთავარ მაგისტრალამდე! მაშასადამე, ვიდრე ამ ტერიტორიაზე მტრის ტანკები დგანან, მანამდე ქვეყნის უსაფრთხოებაზე ლაპარაკიც კი ზედმეტია.

მაშ, რატომ დაკარგავდა მის მიმართ ინტერესს რუსეთი? „წამოცდენები“ კი მოსკოვის მიერ სააკაშვილის ხაფანგში გასაბმელად წამოწყებული მრავალსვლიანი და კარგად დაგეგმილი თამაშის ნაწილი იყო, რომელიც ზუსტად ხვდებოდა მიზანში.

ამრიგად, სრულიად აშკარაა, რომ ომისთვის ემზადებოდა ორივე მხარე და ამისთვის მათ თავისი მიზეზები გააჩნდათ. რუსეთის მხრივ ომის უმთავრესი მიზეზი ამ ქვეყნის გეოპოლიტიკური ინტერესი იყო: ის ხედავდა, რომ საქართველოს დასავლეთისკენ ეჭირა თვალი და ამას ვერ ეგუებოდა. ერთი რუსი მაღალჩინოსნის თქმით, რუსეთის კონკრეტულ მიზნებს ამ ომში შეადგენდა: 1. სრული კონტროლის დამყარება სამხრეთ ოსეთში. საქართველოს მიერ კონტროლირებული ცალკეული კერების აღმოფხვრა და მათ გარშემო უსაფრთხოების კერების შექმნა; 2. აფხაზეთი ხელისუფლების დახმარება უპირატესად ქართველებით დასახლებული გალის რაიონის სრულიად გასაკონტროლებლად და ქართული ძალების გამოდევნა კოდორის ხეობიდან; 3. რუსეთის მიერ კონტროლირებადი უსაფრთხოების ზონის შექმნა აფხაზეთსა და დანარჩენ საქართველოს შორის საზღვრის დასავლეთ მხარეს - ზუგდიდის გარ-

შემო; 4. საქართველოს იძულება ძალის გამოყენებაზე უარის თქმის ოფიციალურ დოკუმენტზე ხელმოსაწერად; 5. სააკაშვილის დამცირება და საქართველოს შიგნით მისი მუდმივი წინების ქვეშ ყოლა, რათა საბოლოოდ მასაც მილოშევიჩის ბედი გაეზიარებინა; 6. საქართველოს ნატოში ოდესმე გაწევრიანების ყველა შესაძლებლობის მოსპობა (ასმუსი, 2010: 118).

ომისთვის, ოღონდ არა რუსეთთან, არამედ ოს და აფხაზ სეპარატისტებთან, ემზადებოდა ქართული მხარეც. სააკაშვილის გუნდი იმედოვნებდა, რომ ოკუპირებული ტერიტორიების დაბრუნებას ძლევამოსილი კავალერისტული მიხტომით, ბლიცკრიგის გზით მოახერხებდა. ამ მოსაზრებას მას შემდეგი მოტივები განუმტკიცებდა: 1. აჭარის პრობლემის უსისხლოდ გადაწყვეტა, რომლის დროსაც რუსეთი საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებასა და მის რეგიონს შორის დაპირისპირებაში არ ჩაერია; 2. ბოსნიაში ომის დროს ზაგრების მიერ განხორციელებული ოპერაცია „გრიგალის“ წარმატება, რომლის შედეგადაც ხორვატიამ დაკარგული მიწები დაიბრუნა, ნატო კი, დაინახა, რომ ახალი რეალობა კონფლიქტის დარეგულირებას უწყობდა ხელს და ეს არ გააპროტესტა; 3. სააკაშვილისთვის იდეა-ფიქსად ქცეული „მსოფლიოს ფაქტის წინაშე დაყენება“; 4. სააკაშვილისა და მისი გუნდის რწმენა, რომ დასუსტებული და დამბლადაცემული რუსეთი საქართველოს ამ ნაბიჯზე ადეკვატურ რეაგირებას ვერ მოახერხებდა; 5. რუსეთის სახელისუფლებო ვერტიკალიდან განზრახ „გაჟონილი“ ინფორმაცია იმის თაობაზე, რომ რუსეთს „სამხრეთ ოსეთი აღარ აინტერესებდა“; 6. საქართველოს მაშინდელ ხელმძღვანელებს სწამდათ, რომ აშშ-ის ადმინისტრაციაში უკეთეს მოკავშირეს, ვიდრე ბუშის ადმინისტრაცია იყო, ვეღარ ეღირსებოდნენ, ამიტომ ფიქრობდნენ, რომ გადამწყვეტ მოქმედებებზე გადასვლა ახლა სჯობდა; 7. 2008 წელს სააკაშვილის იდეას ბლიცკრიგის მოწყობის თაობაზე ერთი სერიოზული მოტივიც დაემატა: 2008 წლის ხუთი იანვრის არჩევნებში მან ხმების მხოლოდ 53 პროცენტი აიღო. მაშინ ქართულ საზოგადოებაში დადიოდა არცთუ უსაფუძვლო ხმები, რომ სინამდვილეში პირველ ტურში სააკაშვილმა ხმების 50 პროცენტი ვერ მოაგროვა. ეს კი ნიშნავდა, რომ უნდა გამართულიყო მეორე ტური, რომელშიც ოპოზიციის კანდიდატის - ლევან გაჩეჩილაძის გამარჯვება არავითარ ეჭვს არ იწვევდა. სააკაშვილი გრძნობდა, რომ ხალხის დიდ ნაწილში ნდობა დაკარგა და ამას მწვავედ

განიცდიდა. ხალხის სიყვარულის დასაბრუნებლად კი ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის თუნდაც ნაწილობრივ აღდგენა საუკეთესო გამოსავალი უნდა ყოფილიყო.

რა ვითარება იყო კონფლიქტის ზონაში უშუალოდ ომის წინ?

ივნისის შუა რიცხვებში გახშირდა თავდასხმები და ურთიერთსროლა, მათ შორის მძიმე არტილერიის გამოყენებით. იყვნენ დაჭრილები და დაღუპულები ორივე მხრიდან, ინგრეოდა სახლები. ეუთოს 4 აგვისტოს ანგარიშში ნათქვამია, რომ 1 აგვისტოს შემდეგ გამართული ბრძოლები ყველაზე სასტიკი იყო ბოლო 4 წლის განმავლობაში. 29 ივლისიდან 7 აგვისტომდე დაიჭრა 6 ქართველი პოლიციელი, 11 სამშვიდობო ქვეგანაყოფის ჯარისკაცი, 14 სამოქალაქო პირი. 7 აგვისტოს დაიღუპა 2 ქართველი ჯარისკაცი, კიდევ ორი მიღებული ჭრილობებისგან მოგვიანებით გარდაიცვალა.

მსხვერპლი იყო ოსურ მხარესაც.

ქართულ მხარეს მოეპოვებოდა ცნობები ოს სეპარატისტებთან რუსი სამშვიდობოების კოორდინირებული მოქმედების შესახებ. სააკაშვილი ხედავდა, რომ ოსები სწორედ რუსების კარნახით და დახმარებით მოქმედებდნენ. ამიტომაც, მას უშუალოდ ომის წინ რუსების მხრივ ნეიტრალიტეტის დაცვის ილუზია გაუქრა. სააკაშვილს, ცხადია, ესმოდა, რომ ომში რუსეთის აქტიური ჩარევის შემთხვევაში გამარჯვების არანაირი შანსი არ არსებობდა. საქართველოს პრეზიდენტი ამოდ ცდილობდა თავის რუს კოლეგასთან დაკავშირებას. 6-7 ივლისს ყაზახეთში, ასტანას დაარსების 10 წლისთავის საზეიმო ღონისძიებებზე ჩასულმა სააკაშვილმა სადილობისას როგორც იქნა დაიმარტოხელა მედვედევი და სამიტის თითქოსდა, წინასწარ შეთანხმებული იდეის პრაქტიკული რეალიზაციის დაჩქარება სთხოვა. მედვედევმა პირდაპირ პასუხს თავი აარიდა - საქართველოს პრობლემა მე არ შემიქმნია, მემკვიდრეობით მერგო, რითაც აშკარად მიანიშნა - ეგ ამბავი ჩემი თავსატეგია არ არისო. მერე ისიც დაამატა, ახლა ასეთი სამიტის გამართვა ნაჩქარევი გამოვა და კონკრეტულ შედეგებს ვერ მივიღებთ, რაც ხალხის იმედგაცრუებას გამოიწვევსო. როდესაც სააკაშვილმა უთხრა - ამაზე უარესი რაღა უნდა მოხდესო, მედვედევმა მიუგო: ბევრად უარესიცაა შესაძლებელი და საუბარი ამით დაასრულა.

მშვიდობის შენარჩუნებით დაინტერესებული მხარე ყველა საშუალებას უნდა იყენებდეს მეორე მხარესთან მოლაპარაკე-

ბისთვის, რუსეთის ხელმძღვანელობა კი ყველანაირად არიდებდა თავს ქართულ მხარესთან შეხვედრას. თვით 7 აგვისტოსაც კი, როდესაც სააკაშვილმა უკანასკნელად სცადა დიპლომატიური არხებით აეცილებინა თავიდან მსხვილმასშტაბიანი ომი და რეინტეგრაციის მინისტრი თემურ იაკობაშვილი რუსეთის საგარეო საქმეთა სპეციალურ წარმომადგენელთან - იური პოპოვთან წინასწარ შეთანხმებულ მოლაპარაკებაზე ცხინვალში მიავიღა, ეს უკანასკნელი შეხვედრაზე არ გამოცხადდა, ამის მიზეზად კი, იაკობაშვილთან სატელეფონო საუბარში, საბურავის დაშვება დაასახელა. იაკობაშვილის კითხვაზე კი, თუ რატომ არ დააყენა სათადარიგო საბურავი, პოპოვმა უპასუხა - ისიც დამეშვაო. იმავე დღეს იაკობაშვილთან კულახმეტოვმა აღიარა, რომ სროლები ქართული სოფლების მიმართულებით მართლაც რუსი სამშვიდობოების ახლომდებარე ტერიტორიიდან მიმდინარეობდა. მან ისიც თქვა, რომ „ოსები გამოვიდნენ მისი კონტროლიდან“.

6-7 აგვისტოს სააკაშვილი ამოდ ცდილობდა შედეგდევთან დაკავშირებას, რუსეთის პრეზიდენტი სატელეფონო ზარებს არ პასუხობდა.

გვიქრობ, ეს ფაქტები უტყუარად გვიჩვენებენ, თუ ვინ იყო დაინტერესებული მოცემულ მომენტში ომის გაჩაღებით.

სააკაშვილმა ომის თავიდან აცილების უკანასკნელ საშუალებას მიმართა: 7 აგვისტოს 19 საათზე ცეცხლის ცალმხრივად შეწყვეტა გამოაცხადა. პარალელურად გრძელდებოდა ქართული შეიარაღებული ძალების წაწვევა კონფლიქტის ზონის მიმართულებით. ეს გარემოება საფუძველს აძლევს რუსულ მხარეს ამტკიცოს, რომ სააკაშვილის მხრივ ცეცხლის ცალმხრივი შეწყვეტა სინამდვილეში მოწინააღმდეგის სიფხიზლის მოდუნებას ისახავდა მიზნად. მაგრამ რატომ არ გამოეხმაურნენ რუსული და ოსური მხარეები სააკაშვილის ამ ინიციატივას? რატომ არ თანხმდებოდნენ ისინი ქართულ მხარესთან მოლაპარაკებების გამართვას, სადაც შეეძლოთ თავიანთი პრეტენზიების წამოყენება? ცხადია, იმიტომ, რომ ვითარების განმუხტვა მოსკოვის გეგმებში არ შედიოდა!

20 სთ-სა და 30 წთ-ზე სააკაშვილს მერაბიშვილმა დაურეკა და აცნობა, რომ ქართული სოფლების დაბომბვა არ შეწყვეტილა. „სროლით არ უპასუხოთ“, - იყო სააკაშვილის პასუხი. დაახლოებით თერთმეტის ნახევარზე სააკაშვილს ტელეფონით კეზერაშვილი ესაუბრა. მისი თქმით, ქართულ სოფლებს კვლავ

ვაც უშენდნენ ცეცხლს მძიმე არტილერიით. ცეცხლი გაუხსნეს ქართველ სამშვიდობოებსაც, რომელთა შორის არიან დაჭრილები და დაღუპულები. თუ ჩვენ საპასუხო ცეცხლს არ გაუხსნით, დაჭრილების გამოყვანასაც კი ვერ შევძლებთო. სააკაშვილმა ამოიოხრა და კვლავ იგივე ბრძანება გასცა: „არ უპასუხოთ!“

სააკაშვილი ორ ცეცხლს შუა აღმოჩნდა. მოქმედება, რუსებისთვის წინააღმდეგობის გაწევა, თავიდანვე წარუმატებლობისთვის იქნებოდა განწირული. დასავლელი მეგობრები, მათ შორის პირადად ჯორჯ ბუშიც, მას მუდმივად არწმუნებდნენ რუსეთთან ომის წამოწყების სრულ უპერსპექტივობაში. აშშ-ს სახელმწიფო მდივნის თანაშემწე დენ ფრიდი სახელმწიფო დეპარტამენტში სტუმრად მყოფ ქართულ დელეგაციას პირდაპირ ეუბნებოდა: „იქ (აფხაზეთში) თუ შეხვალთ, შეიძლება პირველი ბრძოლა მოიგოთ, იქნებ - მეორეც. მაგრამ ეს თქვენთვის უკანასკნელი გამარჯვება იქნება! რუსეთი აუცილებლად ჩაერევა და სულ სიმღერ-სიმღერით მოამთავრებს საქმესო“ (ასმუსი, 2010: 167).

მაგრამ, უმოქმედობა და უბრძოლველად უკან დახევაც არ იყო გამოსავალი. სააკაშვილს ესმოდა, რომ ამ შემთხვევაში ის, როგორც პრეზიდენტი, თანამდებობას ვერ შეინარჩუნებდა, რადგან ქართველი ხალხი არცერთ პრეზიდენტს არ აპატიებდა უმოქმედობას და უბრძოლველად ტერიტორიების დაკარგვას. მას ისიც სწამდა, რომ ასეთ შემთხვევაში საქართველო, როგორც დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკური მოთამაშე, არსებობას შეწყვეტდა.

აი, ასეთ რთულ ვითარებაში სააკაშვილმა ადვილდნობით, უგულავასთან, ლომიასთან, მერაბიშვილთან და კეხერაშვილთან ერთად მიიღო გადაწყვეტილება ფართომასშტაბიანი შეტევითი ოპერაციის დაწყების შესახებ.

ცხადია, სააკაშვილისა და მისი გუნდის ეს გადაწყვეტილება, პირველ რიგში, სასოწარკვეთილი პასუხი იყო რუსეთისა და მის მიერ წაქეზებული ოსი სეპარატისტების აგრესიაზე. საქართველო, როგორც ასმუსი წერს, იმ პატარა ბიჭს ჰგავდა, რომელმაც წარამარა თავში წათაქეპები ვედარ აიტანა და ვიდაც მასზე ასაკოვან მუტრუკს შეუბრუნა ხელი. თუმცა, სააკაშვილის გადაწყვეტილება გარკვეულ ლოგიკას და გათვლებსაც ეფუძნებოდა: ყველაფრის მიუხედავად, სააკაშვილი იმედოვნებდა, რომ სეპარატისტებთან ქართული სახელმწიფოს

ომში რუსული მხარე ამჯერადაც ნაცადი მეთოდით - ჩრდილოკავკასიელი ბოვეიკების შემოგზავნით, ინსტრუქტორებით და იარაღით მიიღებდა მონაწილეობას. რუსეთის რეგულარული ჯარი კი ღიად და აშკარად ამ ბრძოლაში არ ჩაერეოდა. კოკოთის უდღეური დაჯგუფების წინააღმდეგობას ქართული ჯარი უმოკლეს დროში დაძლევედა და სეპარატისტული რეგიონის ტერიტორიის მნიშვნელოვან ნაწილს თავის კონტროლს დაუქვემდებარებდა. საერთაშორისო თანამეგობრობის ზეწოლით ერთ კვირაში, მაქსიმუმ - ათ დღეში საბრძოლო მოქმედებები შეწყდებოდა. ქართული მხარე დათანხმდებოდა დაკავებული ტერიტორიებიდან გამოსვლას იქ ნეიტრალური სამშვიდობო ძალების ჩაყენების პირობით.

ამრიგად, საქართველო მიაღწევდა მიზანს, რომლისკენაც დიდი ხნის მანძილზე ამაოდ მიისწრაფოდა.

უნდა ითქვას, რომ იმ დროისთვის მის ხელთ არსებულ ინფორმაციაზე დაყრდნობით სააკაშვილის მიერ გაკეთებულ ამ ანალიზში გარკვეული ლოგიკა მართლაც არის. მაშინ ცოტა ვინმე თუ ფიქრობდა, რომ მოსკოვი ტაქტიკას შეიცვლიდა და ქართულ-ოსურ თუ ქართულ-აფხაზურ წინა დაპირისპირებებში აპრობირებული პრაქტიკის საწინააღმდეგოდ, როცა ის ნახევრად ფარულ დახმარებას უწევდა სეპარატისტებს, ამჯერად ღიად, ყოველგვარი შენიღბვის გარეშე, რეგულარული ჯარით შეიჭრებოდა სუვერენული სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. მით უმეტეს, მსოფლიოში არცერთი ექსპერტი არ უშვებდა იმის შესაძლებლობას, რომ რუსული ჯარი გასცდებოდა კონფლიქტის ზონას და საფრთხის ქვეშ თვით საქართველოს დედაქალაქის უსაფრთხოება დადგებოდა. დასავლეთს უჭირდა წარმოდგენა, რომ რუსეთი ასეთ მწვავე რეაგირებას მოახდენდა კოსოვოს პრეცედენტზე. და ეს არა იმიტომ, რომ გადაჭარბებულად კარგი წარმოდგენის იყვნენ რუსეთის ხელმძღვანელების ზნეობაზე, უბრალოდ, თვლიდნენ, რომ რუსებს ეყოფოდათ პრაგმატიზმი არ გადაედგათ მათთვის ასეთი წამგებიანი ნაბიჯი. საქართველოზე აშკარა თავდასხმით რუსეთი საჯაროდ დააფიქსირებდა თავს, როგორც კონფლიქტის მხარე, რასაც, წესით, ის უნდა მორიდებოდა.

დასავლეთის გათვლები ამჯერადაც მცდარი აღმოჩნდა. რუსეთმა მაინც გადადგა ეს ნაბიჯი სულ მცირე, ორი მიზეზის გამო: ჯერ ერთი, ამით მან დასავლეთს აჩვენა, რომ სამხრეთ კავკასიაში თავისი გავლენის შესანარჩუნებლად ის

ყველაზე რადიკალური ქმედებისთვისაც კი მზად არის; მეორეც, საქართველოს მიერ უკანასკნელ წლებში ევროატლანტიკური სტრუქტურებისკენ გადადგმული წარმატებული ნაბიჯები მას სხვა გამოსავალს აღარ უტოვებდნენ.

საქართველოს ხელმძღვანელობა კიდევ ერთხელ გაება რუსულ მახეში. თავისი წინდაუხედავი, ბოლომდე გაუთვლელი ქმედებებით სააკაშვილი, უნდოდა თუ არა ეს მას, პუტინის საქმეს აკეთებდა. სწორედ ეს ჰქონდა მხედველობაში ამერიკელ პოლიტოლოგ ლინკოლნ მიტჩელს, როდესაც კითხულობდა: „თუ რუსეთს სააკაშვილის მსგავსი მტრები ჰყავს, მაშინ რაღაში სჭირდება მას მეგობრები?“ (მამრამე, 2012: 252). თუმცა, საქმის ისე წარმოდგენა, თითქოს, პუტინ-მედვედევის პროვოცირება სააკაშვილის გაუაზრებელი, ავანტიურისტული ქმედებების შედეგი იყოს, როგორც ამის დამტკიცებას ჩვენი საზოგადოების ერთი ნაწილი ცდილობს, აშკარა შეცდომაა.

განა გაწონასწორებული და ფრთხილი შევარდნაძის დროს არ დაგვაკარგვინა რუსეთმა აფხაზეთი? განა გამსახურდიას დროს არ აგვიმხედრა მან შიდა ქართლის ოსები? ომის მთავარი მიზეზი იყო არა ეთნიკური დაპირისპირება, არამედ საქართველოს დასავლეთისკენ სწრაფვა. მართებულად აღნიშნავდა რონალდ ასმუსი რადიო „თავისუფლებისთვის“ მიცემულ ინტერვიუში: პრობლემის არსი პერსონალიებში არ არის. „რუსებს საქართველოს ყოფილი პრეზიდენტი ედუარდ შევარდნაძე სააკაშვილზე ნაკლებად არ სძულდათ. დაბრკოლება სააკაშვილი არ არის. ეს პიროვნებათა კონფლიქტი არ ყოფილა. ეს იყო მისწრაფებების, გეოპოლიტიკურ ინტერესთა ჭიდილი, ხოლო პუტინისა და სააკაშვილის პიროვნულმა ურთიერთობამ გაამძაფრა ისედაც დრამატული სიტუაცია. ქართველების 80-75 პროცენტს უსააკაშვილოდაც გეზი დასავლეთისკენ უჭირავს, ამიტომ კონფლიქტი საფუძველშივე გადაუწყვეტელია.“

და მაინც, ვინ დაიწყო ომი?

რუსეთმა ყველაფერი იღონა იმისთვის, რომ ომის გამჩაღებლად საქართველო გამოეყვანა. ეს მას ნაწილობრივ გამოუვიდა კიდევ. ფაქტია, რომ ფართომასშტაბიანი შეტევითი ოპერაცია პირველმა ქართულმა ჯარმა განახორციელა. მაგრამ, ჯერ ერთი, ეს მან გააკეთა ოსი სეპარატისტების, და არა რუსი სამხედროების მიმართ, მეორეც, გააკეთა მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ოსი სეპარატისტების მიერ გახსნილი ცეც-

ხლის (მათ შორის, მსხვილკალიბრიანი იარაღიდან) შედეგად პრაქტიკულად მიწასთან გასწორდა კონფლიქტის ზონის ქართული სოფლები, დაიღუპნენ ქართველი სამშვიდობოები, დაიჭრნენ მშვიდობიანი მოქალაქეები და პოლიციელები, და რაც მთავარია, ქართულმა ჯარმა ეს შეტევა განახორციელა მას შემდეგ, რაც რუსი სამშვიდობოების სარდალმა მარატ კულახმეტოვმა ქართულ მხარეს განუცხადა, რომ „ოსები გამოვიდნენ მისი კონტროლიდან“ და რომ მისი სამშვიდობოები ვეღარ ასრულებდნენ მათზე დაკისრებულ მისიას. სწორედ ამ ყველაფრის შემდეგ ქართულმა მხარემ თავის თავზე აიღო კონფლიქტის ზონაში კონსტიტუციური წესრიგის დამყარების, იქ მცხოვრები თავისი მოქალაქეების სიცოცხლის დაცვის ფუნქცია.

და ეს მისი არა მხოლოდ უფლება, მოვალეობაც იყო.

რუსეთ-საქართველოს ომი კი ერთმნიშვნელოვნად დაიწყო რუსულმა მხარემ, რომელიც რეგულარული ჯარით შემოიჭრა სუვერენული სახელმწიფოს საზღვრებში, წერტილოვანი საავიაციო დარტყმები განახორციელა საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე, მოახდინა ჩვენი მიწების ოკუპაცია, კონფლიქტის ზონიდან გამოდევნა ქართული მოსახლეობა...

რუსეთის მხარის სპეკულაციები იმის შესახებ, თითქოს, მან საქართველოს წინააღმდეგ „მშვიდობის იძულების“ სამხედრო ოპერაცია რუსი სამშვიდობოების დაღუპვის შემდეგ და მის საპასუხოდ დაიწყო, ვერავითარ კრიტიკას ვერ უძღვება. თვით კულახმეტოვის აღიარებით, რუსი სამშვიდობოები 8 აგვისტოს, დაახლოებით დილის 6 საათისთვის დაიღუპნენ, რუსეთის რეგულარული არმიის პირველი ნაწილები კი საქართველოს ტერიტორიაზე უკვე 7 აგვისტოს, დაახლოებით დღის სამი საათისთვის შემოვიდნენ.

საქართველოში შემოჭრით რუსეთმა მთელი მსოფლიოს თვალში გამოიამჟღავნა თავი, როგორც აგრესორმა. საერთაშორისო თანამეგობრობის პასუხი ერთმნიშვნელოვანი იყო: როგორც აშშ-ის პრეზიდენტის ყოფილმა მრჩეველმა ეროვნული უსაფრთხოების დარგში სტივ ჰედლიმ რუსებს განუცხადა, „საქმე იმაში არაა, რომ ამერიკა და მისი მეგობრები თქვენს დასჯას იწყებენ, ეს, უბრალოდ, 21-ე საუკუნის საერთაშორისო სისტემის პასუხია, რომ მე-19 საუკუნის წესები ახლა უკვე სრულიად გამოუსადეგარია“ (ასმუსი, 2010: 196).

თუმცა, საერთაშორისო თანამეგობრობის პასუხს აშკარად აკლდა სიმძაფრე და კატეგორიულობა. დღეს სრულიად აშკარაა, რომ დასავლეთის მიერ მაშინ რუსეთისთვის გაკეთებულმა რევერანსებმა მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრეს მოვლენების ტრაგიკული განვითარება დღევანდელ უკრაინაში.

ლიტერატურა:

- გაზ. „ალიონი“, 1917., 5 ოქტომბერი.
გაზ. „ერთობა“, 1917., 23 ნოემბერი;
ასმუსი, 2010 – ასმუსი რონალდ დ., მცირე ომი, რომელმაც მსოფლიო შეძრა, თბ., 2010.
მამრაძე, 2012 – მამრაძე პ. ავანტიურა, 08. 08. 08. თბ., 2012.

Ucha Bluashvili

PRECONDITIONS OF AUGUST WAR 2008

Summary

One part of the Georgian society sees the reason of the complicated relationship between Russia and Georgia in the expressionistic policy of the Russian government leaders, the other part sees the rough errors of the Georgian politicians. In all cases we see the attempt of the one-sided explanation of that complicated event, which makes narrow the range of investigation of its origin's reason, makes impossible its valuable and perfect analysis.

Russia could not accommodate to the fact of Georgia's strive to the west and had decided to punish excellently. In the 2008 August war Russia's concrete goals were the next: 1. The full control establishment on the whole territory of the former South Ossetia's autonomic district; 2. To help Abkhazia's government to fully control Gali's district populated primarily with Georgians and drive out the Georgian efforts out of the Kodori ravine; 3. To create the safe zone controlled by Russians in the west part of Abkhazia's and Georgia's other part's border; 4. To compel Georgia to sign the official document about refusing of effort use; 5. Humiliate Saakashvili and to have him under

constant press inside Georgia; 6. To destruct all the possibility of Georgia's membership in NATO whenever

Georgia was preparing for the war with Ossetian and Abkhazian separatists (but no with Russia). Saakashvili team hoped that they could return the occupied territory using strong blitz-crieg way. These considerations were strengthened by the next motives: 1. The bloodless solution of the Adjaria's problem, when Russia did not interfered between Georgian central government and its region. 2. The success of the "tornado" operation in Bosnia during war realized by Zagreb, when Croatia returned its lost territories, and NATO did not protest this because the new reality was supporting the conflict regulation; the belief of Saakashvili that weakened Russia could not respond adequately to that step of Georgia; 4. The purposely leaked information by Russia's government that Russia "was not interested in the South Ossetia"; 5. The leaders of Georgia believed that they could not find better ally in the USA administration, than the Bush administration, that's why it was better to make decisive moves; 6. In the 2008 to the idea of Saakashvili blitz-crieg added one serious motive: in the election of the 2008 5 January Saakashvili won with few advantage, and it was obviously made by use of government levers. In order to return the popularity the best way was to partly reconstruct the country's wholeness.

Russia could bait the Georgian government on the provocation. Saakashvili really started wade-scale military acts against Ossetian separatists. As for Russian-Georgian war, it was started undoubtedly by Russia, which with its regular army invaded sovereign territory of the country.

ქუჩუკ-კაინარჯის ზავის პოლიტიკური მნიშვნელობა

XVIII საუკუნის მეორე ნახევარის საერთაშორისო ურთიერთობათა სისტემაში სამი ძირითადი პრობლემა გამოიკვეთა: 1. ინგლის-საფრანგეთის კოლონიური სავაჭრო მეტოქეობის პრობლემა. 2. რუსეთ-ავსტრია-პრუსიის მეტოქეობა პოლონეთის საკითხებში და რაც ჩვენთვის საინტერესოა, აღმოსავლეთის პრობლემა. ამ დროისათვის რუსეთი მსოფლიო მასშტაბის ერთ-ერთი მძლავრი სახელმწიფო იყო. რუსეთისათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობა ჰქონდა კასპიისა და შავი ზღვის სანაპიროებზე დამკვიდრებას. საამისოდ კი რუსეთს კავკასიაში სტრატეგიული პლაცდარმი და ერთგული მოკავშირე ესაჭიროებოდა. ამასთანავე მას კავკასიაში თავისი პოლიტიკური ინტერესები გააჩნდა (გოგოლაური, 2011: 7).

ჯერ კიდევ 1739 წლის ბელგრადის ზავით, რითაც დასრულდა რუსეთ-ავსტრია-თურქეთის 1735-1739 წლების ომი, რომელიც საერთოდ არ შეესაბამება რუსეთის მიერ ომში იარაღით მოპოვებულ წარმატებას, რუსეთმა ვერ შეძლო გაჭრილიყო შავ ზღვაზე, რაც, თავის მხრივ, ყოველნაირად ეწინააღმდეგებოდა რუსეთის სასიცოცხლო ინტერესებს.

1768 წელს რუსებსა და თურქებს შორის ომი დაიწყო, რომელიც 1774 წლამდე გაგრძელდა. საომარი ოპერაციები მიმდინარეობდა ორ ფრონტზე -ბალკანეთსა და კავკასიაში (საქართველოში). ჩვენ აქ არ შევუდგებით საბრძოლო ოპერაციების განხილვას, მხოლოდ აღვნიშნავთ, რომ ეს ომი რუსეთის ბრწყინვალე გამარჯვებით დასრულდა.

საზავო ხელშეკრულებას ხელი მოეწერა 1774 წლის 10 ივლისს სოფელ ქუჩუკ-კაინარჯში (დუნაის მარჯვენა ნაპირზე ქ. სილისტრიის ახლოს) თანამედროვე ბულგარეთის ტერიტორიაზე.

ბუქარესტის კონგრესზე საზავო ხელშეკრულების საკითხები რუსეთის მხრიდან წამოაყენა ობრესკოვმა. (დღუჟინინა, 1955:308)

რუსეთის მთავრობა დაინტერესებული იყო, რაც შეიძლება ჩქარა მომხდარიყო ქუჩუკ-კაინარჯის ზავის ჩქარი რატიფიცირებით, რასაც ქვეყნისათვის დიდი მოგება უნდა მოეტანა. მეორე მხრივ, ამის აუცილებლობას საჭიროებდა რუსეთის

შიდა პოლიტიკური ვითარება: გლეხთა ომი პუგაჩოვის ხელმძღვანელობით ფართოდ გაშლილი იყო; პეტერბურგში ქუნუკ-კაინარჯის ზავის დადებასთან ერთად შეიტყვეს, რომ პუგაჩოვს ყაზანი ალყაში ჰქონდა მოქცეული.

1774 წლის 11 აგვისტოს საზავო ხელშეკრულება ეკატერინე II-ის მიერ უკვე რატიფიცირებულ იქნა.

ხელშეკრულებაში პირველ ადგილზე დაფიქსირებული იყო, რომ ყირიმი ცხადდებოდა თურქეთისაგან დამოუკიდებელ სახანოდ. სულტანს ჩამოერთვა უფლება ყირიმის ხანის დანიშვნა-გადაყენების შესახებ: ხელშეკრულებაში ხაზგასმული იყო, რომ არც რუსეთის საიმპერატორო კარს და არც ოტომანთა პორტას არ ჰქონდა უფლება ჩარეულიყო ყირიმის ხანის პოლიტიკურ თუ სამოქალაქო საქმეებში. დამოუკიდებლობა ეძლეოდათ აგრეთვე შავიზღვისპირეთისა და ყუბანის სტეპებში მცხოვრებ ნოღაელთა მომთაბარე ტომებს (დრუჟინინა, 1955:280).

რაც შეეხება რელიგიურ საკითხს, ყირიმის თათრები რელიგიურად სულტანს ემორჩილებოდნენ. მაგრამ ეს საშიშროება რამდენადმე განეიტრალებული იყო რუსეთის მხრიდან ახალი ტერიტორიული შენაძენის გამო, რომელსაც დიდი პოლიტიკური და სტრატეგიული მნიშვნელობა ჰქონდა. აქ წინა პლანზე იდგა ქერჩის, ენიკალისა და კინბურნის შეერთება, რითაც რუსეთს საშუალება ჰქონდა კონტროლი დაემყარებინა მთლიანად ყირიმის სახანოზე (დრუჟინინა, 1955:281).

ამგვარად, თუ თურქეთი გამოიყენებდა პოლიტიკური თვალსაზრისით რელიგიურ გავლენას ყირიმის თათრებზე, მაშინ რუსეთს საშუალება ექნებოდა დაპირისპირებოდა ამ გავლენას. ამის საშუალება პირველ რიგში იყო ყირიმის ციხესიმაგრეები, მეორე მხრივ, ახალი სახელმწიფო საზღვრები. ყირიმი სამი მხრიდან რუსული ტერიტორიებით იყო შემოფარგლული.

ყველა ეს პოლიტიკური, სტრატეგიული და ეკონომიკური მომენტები ხელს უწყობდა და გზას უხსნიდა რუსეთის საგარეო ვაჭრობის პერსპექტივებს.

საზავო ხელშეკრულების მე-11 და მე-12 პარაგრაფი ეხებოდა საზღვაო მიმოსვლასა და ვაჭრობას. ამ საკითხში რუსეთის ხელისუფლებამ შედარებით ნაკლები მიიღო, ვიდრე იგი ითხოვდა თავდაპირველ პროექტში.

მე-11 პარაგრაფის თანახმად, რუსულმა სავაჭრო გემებმა შავი ზღვიდან სრუტეების გავლით ხმელთაშუა ზღვაში ვაჭრობის უფლება მოიპოვეს, განსაზღვრული იყო გემების მოცულობა და მასზე რამდენიმე ქვემეხის არსებობა.

რაც შეეხება სამხედრო დანიშნულების გემებს, მათ არ ჰქონდათ სრუტეების გავლით მოძრაობის საშუალება (მოგვიანებით ეს შეიცვალა 1783 წლის რუსეთ-თურქეთის სავაჭრო ხელშეკრულების შედეგად). ხმელთაშუა ზღვაში რუსულ ხომალდებს საშუალება ჰქონდათ, თავისუფლად ეცურათ კონსტანტინოპოლზე და მისდგომოდნენ თურქეთის ნაპირებს (დრუჟინინა, 1955:288).

მე-12 პარაგრაფი წარმოადგენდა ბუქარესტის პროექტის 25-ე პარაგრაფს, რომელიც მიიღეს ობრესკოვის ინიციატივით. ამ პარაგრაფში ლაპარაკი იყო, რომ სავაჭრო ხელშეკრულება დადებულიყო აფრიკის თურქულ კოლონიებთან (ტრიპოლი, ტუნისი, ალჟირი), სადაც, ძირითადად, მოქმედებდნენ ზღვის მეკობრეები. თურქეთი ვაღდებულებას ღებულობდა ასეთი ხელშეკრულების დადების შემთხვევაში გარანტიის ფუნქცია ეკისრა.

მიუხედავად ზემოაღნიშნული მუხლების შესწორებისა, უნდა ითქვას, რომ იგი ბელგრადის ზავთან მიმართებით რუსეთისათვის საკმაოდ მისაღები და წინ გადადგმული ნაბიჯი იყო (BC3, 1950:415).

თურქეთი ვაღდებულებას იღებდა გადაეხადა რუსეთისათვის კონტრიბუციის სახით 4 მლნ. რუსული რუბლი.

რუსებმა დიდ წარმატებას მიაღწიეს ჩრდილო კავკასიის ტერიტორიის შემოერთების საქმეში. ხელშეკრულების 21-ე მუხლის თანახმად, რუსეთის ხელში გადადიოდა დიდი და მცირე ყაზარდო. ამის წყალობით ძნელდებოდა თურქეთის აგენტურის მოქმედება ჩრდილო კავკასიაში, რაც ხელს უწყობდა სამხრეთ ოსეთის საზღვრების უსაფრთხოებას. ყაზარდოს ხელში ჩაგდება რუსეთმა შეიერთა ოსეთიც, რომელიც ყაზარდოს მფლობელობაში შედიოდა. ამით რუსეთი უშუალოდ გაუმეზობლდა საქართველოს (დრუჟინინა, 1955:286).

ხელშეკრულების 25-ე პარაგრაფის თანახმად, თურქეთი ვაღდებულებას იღებდა გაეთავისუფლებინა ყველა სამხედრო თუ სამოქალაქო ტყვე გამოსყიდვის გარეშე (დრუჟინინა, 1955:304)

ხელშეკრულებაში, რაც ჩვენთვის საინტერესოა, საგანგებო ადგილი აქვს დათმობილი თურქეთის უღელქვეშ მყოფი ქრისტიანი ხალხების ურთიერთობას რუსეთთან, რომელსაც ხანგრძლივი ისტორია ჰქონდა.

მე-16 პარაგრაფი ეხებოდა დუნაის სამთავრობებს, მოლდავეთსა და ვალახეთს. მართალია, ისინი რჩებოდნენ თურქეთის მფლობელობაში, მაგრამ მათ აღუდგათ ავტონომიის სტატუსი და მათი გარანტი გახდა რუსეთი (დრუჟინინა, 1955:3).

ხელშეკრულების 29-ე მუხლი დასავლეთ საქართველოს ეხებოდა. ტრაქტატის პირველი არტიკულის თანახმად, პორტა ვალდებული იქნებოდა იღებდა: სრული ამნისტია გამოეცხადებინა ყველა იმათთვის, რომელთაც ის ამ ომის დროს ამ მხარეში შეურაცხყო. ბრწყინვალე პორტა საზეიმოდ და სამუდამოდ ამბობს უარს ხარკად ჭაბუკებისა და ქალიშვილების მოთხოვნაზე. არავითარ შემთხვევაში არ შეავიწროვებს ქართველთა სარწმუნოებას, მონასტრებსა და ეკლესიებს, არ შეუშლის ხელს ძველი ეკლესიებისა და მონასტრების შეკეთებას. რუსეთი თურქეთს, მართალია, უთმობდა იმერეთის ციხეებს, მაგრამ თურქეთის „უფლებები“ დასავლეთ საქართველოს მიწებზე ყოველთვის შეიძლებოდა გადასინჯულიყო (ნარკვევები, 1973:662-663).

ქუჩუკ-კაინარჯის ზავმა მნიშვნელოვნად შეამსუბუქა კავკასიელი და ბალკანელი ხალხების მდგომარეობა, რომელსაც არ შეიძლებოდა სიმპატიით არ განეწყო ეს ხალხები რუსეთისადმი.

ამრიგად, ქუჩუკ-კაინარჯის ხელშეკრულებით, რუსეთ-საქართველოს მრავალსაუკუნოვან ისტორიაში რუსეთმა პირველად დააფიქსირა თავისი დამოკიდებულება საქართველოს მიმართ და მოიპოვა მის საქმეებში ჩარევის უფლება. ამასთანავე, რუსეთი უშუალოდ გაუმეზობლდა საქართველოს. ამ ზავით რუსეთმა განიმტკიცა სამხედრო-სტრატეგიული პოზიციები ბალკანეთზე, ყირიმსა და კავკასიაზე. მართალია, რუსეთის ამ წარმატებით ზემოაღნიშნული ხალხები თავისუფლდებოდნენ თურქეთის ბატონობისაგან, მაგრამ ისინი უფრო ძლიერი დამპყრობლის, რუსეთის იმპერიის მარწუხებში ექცეოდნენ.

ლიტერატურა:

გოგოლაური, 2011 - გოგოლაური, რ. სამცხე-ჯავახეთი XVIII ს-ის უკანასკნელ მესამედში, თბ., 2011.

დრუჟინინა, 1955 - Дружинина Е. Кучук-Каинарджский мир, М., 1955.

ნარკვევები, 1973 – საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ IV, თბ., 1973.

მაჭარაძე, 1957 - ვ. მაჭარაძე, ასპინძის ბრძოლა, თბ., 1957.

БСЭ, 1950. БСЭ, Т. 4. М., 1950.

БСЭ, 1953. БСЭ, Т. 24. М., 1953.

Roman Gogolauri

POLITICAL IMPORTANCE OF KUCHUK –KAINARJI TREATY

Summary

Kuchuk –Kainarji Treaty was a new step in the history of Russia and Georgia. With this treaty Russia fixed its relationship towards Georgia and gained the right to interfere in its cases. Besides, Russia became Georgia's neighbour. With this treaty Russia also confirmed its military-strategic positions in Balkan, Crimea and Caucasus. It is the truth that people living in these countries became free from Turkey's domination but at the same time they were trapped in the grip of much stronger conqueror-. Russia.

**ქსნის ხეობის მოსახლეობის ეთნიკური შემადგენლობა
XVIII საუკუნიდან დღემდე**

ქსნის ხეობა სამეცნიერო ლიტერატურაში გაგებულია მდინარე ქსნის შენაკადების ერთობით. ეს შენაკადებია: ჭურთულა, ალეურა, ცხრაძულა, დადიანურა და ცხავატურას ხევი. ქსნის ხეობას აღმოსავლეთიდან ესაზღვრება არაგვის ხეობა, დასავლეთიდან ლეხურას ხეობა, ჩრდილოეთიდან ჟამურ-ლომისას ქედი, სამხრეთიდან მდინარე მტკვარი. ვახუშტის აღწერით: „ხოლო მდინარე კსანი სდის და გამოსდის ქნოლოს ჟამურის საშუალს კავკასს. ქარჩოხამდინ დის აღმოსავლეთად, ქარჩოხს ქვევით სამჯრით, გაივლის მუხრანს და მიერთვის მტკვარს“ (ვახუშტი, 1973: 68).

ქსნის ხეობა სიგრძით დაახლოებით 70 კილომეტრია. ქსნის სათავიდან ჩრდილოეთით გადადიოდა ადგილობრივი მნიშვნელობის საცალფეხო ბილიკები: ლომისის გადასასვლელით თრუსოს და არაგვის ხეობას უკავშირდება ქსნის ხეობა, ასევე ლომის-ოხირის გადმოსასვლელით არაგვის ხეობიდან გადმოსდიოდა გზაბილიკი ქარჩოხის ხეობაში და სსვ. (მაკალათია, 1968: 10).

ქსნის ხეობა საქართველოს იმ კუთხეთა რიცხვში შედის, სადაც ჩრდილო კავკასიის მთიანი რეგიონებიდან სამხრეთ კავკასიის მთიანეთში ოსთა მიგრაცია იწყება. ვახუშტი ბაგრატიონი, გერმანელი მეცნიერ-მოგზაური გიულდენშტედტი, ასევე XIX–XX საუკუნის ქართველი და არაქართველი მკვლევარები საგულისხმო ცნობებს გადმოგვცემენ ქსნის ხეობის მოსახლეობის შესახებ. ამ მონაცემების მიხედვით, შეგვიძლია წარმოვადგინოთ ქსნის ხეობაში მოსახლეობის ეთნიკური შემადგენლობის ცვლილების დინამიკა. მკვლევართა თუ მოგზაურთა დაკვირვებით ქსნის ღერძზე და მისი შენაკადების დაბლა ზოლში ძირითადად ქართული სოფლები იყო, ხევების ზედა ზოლში XVIII საუკუნისათვის ოსებიც მოსახლეობდნენ (ვახუშტი, 1973: 360; გიულდენშტედტი, 1962: 95).

მოკლედ შევეხებით ქსნის ხეობაში, უფრო ზუსტად მის ზემო წელში, - ახალგორის რაიონში, ოსების ჩამოსახლება-ბასთან დაკავშირებულ თეორიებს.

ისტორიულად საქართველოში ყოველთვის ჰქონდა ადგილი მთიანი ქვეყნებისათვის დამახასიათებელ შიდამიგრაციულ პროცესებს, რომელიც სხვადასხვა მიზეზებით (ეკონომიკური, პოლიტიკური და სხვ.) იყო განპირობებული. კავკასიის მთებიდან უცხო ეთნოსის ჩამოსახლების ერთ-ერთ ხელშემწყობ ფაქტორად მოსახლეობის შინაგანი გადაჯგუფება მიაჩნია XVIII საუკუნის ისტორიკოსს ვახუშტი ბატონიშვილს: „ხოლო რაოდენნი ოსნი დავსწერეთ ამა ადგილებთა შინა, პირველად სახლებულან ქართველნი გლეხნი, შემდგომად მეპატრონეთა მათგან გადმოსახლებულან ოსნი, და ქართველნი ბართა შინა ჩამოსულან, ვინაითგან მტერთაგან ბარსა შინა კაცნი შემცირებულან“ (ვახუშტი, 1973: 363-364).

ქსნის ხეობის მოსახლეობის მოძრაობა, როგორც ისტორიული და ეთნოგრაფიული მონაცემები მოწმობენ, ძირითადად მთიდან ბარისაკენ მიიმართებოდა. აღნიშნულ პრობლემას შეეხო აკად. გ. ჩიტაია, რომელიც წერდა, რომ პროცესი მთიდან ბარში ეთნიკური გადაჯგუფებისა უკანასკნელ ხანამდე გაგრძელებულა, რაც ახალგორის მაგალითზე განიხილა: სოფ. ჟამურიდან - ახალგორში, ხოლო ახალგორიდან ქანდაში; ლომისიდან - ივნევიში (ხალიბეგაანში), ხოლო ივნევიდან წირქვალში და ა.შ. და მიუთითებს, რომ ეს პროცესი სათანადოდ უნდა შეფასდეს ეთნოგრაფიული კვლევა-ძიების დროს, ვინაიდან ამგვარი პროცესების შედეგად იქმნება ნარევი ეთნოგრაფიული კომპლექსები (ჩიტაია, 2001: 392-393).

ზემოთ აღინიშნა, თუ როგორ მიმდინარეობდა ქართველთა ჩამოსახლარზე ოსების დამკვიდრება. შევეცდები ეს პროცესი ჩემ მიერ მოპოვებული ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით ერთი სოფლის მაგალითზე წარმოვადგინო. ჩემი მასალების მიხედვით ოლქის შექმნის შემდეგაც 40-50-იან წლებამდე სოფ. ახმაჯი (თავად ამ სოფლიდან ვარ) დუშეთის რ-ნში შედიოდა. ამის შესახებ 1938 წლის ქსნის ხეობის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მასალებში აკად. გ. ჩიტაია წერს, რომ სოფ. ახმაჯი/ახმაჯა, ოდისთან ერთად ეკუთვნოდა დუშეთის რაიონს (ჩიტაია, 2001: 398).

უნდა აღინიშნოს, რომ ამ სოფლის ისტორია ტიპური მაგალითია იმისა, თუ როგორ იქცა წმინდა ქართული სოფე-

ლი შერეულ სოფლად. სოფელი ახმაჯი XX საუკუნის შუა წლებამდე 45–50 კომლიანი პატარა ქართული სოფელი იყო, აქ ცხოვრობდნენ: მაჭარაშვილები; ბერიანიძეები; ხუციშვილები; ბუთხუზები; ბურდულები; კობოურები; კობაძეები; ლიხელი (ერთი ოჯახი); შიუკაშვილები; ჩაბოშვილები; გაგიშვილები; თოგოშვილები (2 ოჯახი, გაქართველებული); ღუნაშვილი (ერთი ოჯახი). ახმაჯში ოსების გეგმაზომიერი ჩამოსახლება გასული საუკუნის 50-60-იანი წლებიდან დაიწყო, მაღალმთიანი ოსური სოფლებიდან (ორხევი, ბედლიანი, ხუბაანი, გოჭიანი) – გუცავეები, კაძილოვები, თუავეები, ბედოეები, მუხავეები, ხუბავეები. ოსების ჩამოსახლების შედეგი იყო ის, რომ სოფელი დატოვა ქართული მოსახლეობის დიდმა ნაწილმა, ამის ერთ-ერთი მიზეზი ის იყო, რომ ქართველებს აღარ ჰქონდათ ოჯახის გაყოფის საშუალება, ანუ განაყარ ძმას აღარ აძლევდნენ სამოსახლოს, რაც აიძულებდა მას დაეტოვებინა სოფელი.

მოსახლეობის მიგრაციების ისტორიულ-ეთნოგრაფიული შესწავლის დროს განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილებული იმაზე, თუ რა გავლენას ახდენს „ახალი საცხოვრებელი გარემო გადასახლებულთა ყოფა-ცხოვრებაზე, წესჩვეულებებზე, ტრადიციებზე, როგორია სამეურნეო-მატერიალური და სოციალურ-კულტურული ადაპტაციის შინაარსი და დონე“ (თოფჩიშვილი, 1984: 122). ვინაიდან ქსნის ხეობაში მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობა ისტორიულად ძირითადად ქართული იყო, ჩამოსახლებული ოსური მოსახლეობა ითვისებდა ქართული ყოფა-ცხოვრებისთვის დამახასიათებელ თვისებებს, ენას, ზნეჩვეულებებს.

ისტორიკოს დ. გვრიტიშვილის მიხედვით, ქსნის ხეობის სათავეში ოსთა მასიური გამოჩენა XIII-XIV სს-ში დაწყებულა (გვრიტიშვილი, 1955: 57). უფრო ადრე კი ქსნის ხეობის სათავეებთან დვალურ მოსახლეობას უცხოვრია, რომლებიც ოსთა მოძალების კვალდაკვალ ხეობას დაბლა ჩამოჰყოლია, ადგილზე დარჩენილები კი მოსულ მოსახლეობას შეერწყა და გაოსდა. ისტორიული წყაროები ქსნის ხეობის სათავეებთან გამოყოფენ მოსახლეობის ორ ფენას: ცხრაძმელები და დვალეები. „ძეგლი ერისთავთას“ მიხედვით, თრუსოს ხეობიდან მოყოლებული ბეხუშის მთის გაყოლება ცხრაძმის ხეველთა და დვალთა შორის ზოლად ჩანს.

ზემოაღნიშნულ მოსაზრებას ოსთა ჩამოსახლების თარიღის შესახებ არ ეთანხმებიან სხვა მეკვლევარები; ეთნოლოგ რ. თოფჩიშვილის აზრით, XIII–XIV საუკუნეებში ალან-ოსები ჯერ კიდევ არ იყვნენ ჩრდილო კავკასიის მთის მცხოვრებნი და, ბუნებრივია, არც სამხრეთ კავკასიის მთიანეთში ექნებოდათ ფეხი მოკიდებული. ოსების საბოლოო განდევნა ჩრდილო კავკასიის დაბლობი რაიონებიდან XV ს-ის დასაწყისიდან მიმდინარეობს. XV საუკუნეშივე იწყება ქართული პროვინციის, დვალეთის, კოლონიზაცია, იგი გრძელდებოდა მთელი XVI საუკუნე და XVII საუკუნეში დვალეთში დარჩენილი ადგილობრივი მოსახლეობის ასიმილაციით მთავრდება, ნაწილი კი საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გადასახლდნენ (თოფჩიშვილი, 2006: 5-7).

აღნიშნულ თვალსაზრისს იზიარებს ეთნოლოგი ვ. ითონიშვილიც, როდესაც წერს: რომ „ოსებმა XV–XVII სს-ში მაინც მოახერხეს საქართველოს მონაპირე მთის კუთხის-დვალეთის პირიქითა ნაწილის („ბუდე დვალეთის“) ეთნოგრაფიული აბსორცია და იქ მეჩხრად შემორჩენილ პირიქითელ დვალთა ნაშთების ასიმილაცია, რის შემდეგაც საქართველოს სახელმწიფოს შემადგენლობაში კვლავაც დარჩენილი აღნიშნული მხარე „თუალგომის“ სახელწოდებით ოსეთის ქვეყნის ერთ-ერთ თემად იქცა“ (ითონიშვილი, 1995: 12).

საქართველოში ოსთა ჩამოსახლებას სხვა ფაქტორებიც უწყობდა ხელს, კერძოდ, ცნობილია, რომ ქართველი მეფეები ხელს უწყობდნენ უცხო ეთნოსთა წარმომადგენლების ჩამოსახლებას საქართველოში, რასაც გამუდმებული ომებით გამოწვეული მძიმე დემოგრაფიული სიტუაცია განაპირობებდა. ოსთა ჩამოსახლებას საქართველოში XVII საუკუნის დამდეგიდან უკვე ყმების შოვნით დაინტერესებული ფეოდალები უწყობენ ხელს. აღნიშნულის შესახებ ვ. ითონიშვილი წერს: „XVII ს-ის დამდეგიდან იწყება ოს-ირონთა მშვიდობიანი და მნიშვნელოვანწილად ყმათა მომრავლებაში („ოსების შოვნაში“) დაინტერესებული ქართული ფეოდალური წრეებისაგან სანქციონირებული გადმოსახლება ცენტრალური საქართველოს ჩრდილოეთი სექტორის მაღალმთიან ხეობებში“. (ითონიშვილი, 1995: 13), ანუ „ქსნის, არაგვის, რაჭის საერისთაოების, აგრეთვე სამაჩაბლოსა და საწერეთლოს კუთვნილი ტერიტორიები ოსთა კომპაქტური დასახლებებით მოიფინა. XVIII ს-ის

II ნახევრისათვის ოს მოახალშენეთა საერთო რაოდენობამ 5000-მდე კომლი შეადგინა. ასე ჩამოყალიბდა საქართველოს ძველთაძველ მიწა-წყალზე ე. წ. სამხრეთელ ოსთა ეთნიკური მასივი, რომელიც ქართულ წერილობით წყაროებში „პირაქეთი ოსების“, „აქათის მთის ოსების“, ან „არაგვის, ქსნის, ღიახვის და სამაჩაბლოს ოსების“ სახელწოდებით არის ცნობილი“ (ითონიშვილი, 1995:13).

ეთნოგრაფი ე. ჩიქოვანი იმერეთში ოსთა ჩამოსახლების შესახებ წერს: „მდინარე ყვირილას სათავეების ტერიტორია ქართველებისაგან დაცლილი იყო (მე-18 საუკუნის ბოლოს და მე-19 საუკუნის დასაწყისი) და მემამულისათვის (აბაშიძე) სრულიად შემოუსავლიანი. ამ დანაკლისის ასანახლაურებლად „აბაშიძეებმა ოსები ჩამოსახლეს მითითებულ ტერიტორიაზე. ამ ეტაპზე ოსები ხიზნების კატეგორიას მიეკუთვნებოდნენ.. .. ოსებმა ამ ეტაპზე ოთხი სოფელი დააარსეს“ (ჩიქოვანი, 2004:230-231).

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, XV საუკუნეებიდან ქსნის ხეობის ზედა წელში ოსური მოსახლეობა მკვიდრდება, ჯერ თრუსოს ხეობის ზედა წელში, ხოლო შემდეგ თანდათან დაბლა ეშვება, მაგრამ მას მაინც და მაინც აქტიური ხასიათი არ ჰქონია. 1774-1781 წლებში ქსნის საერისთაოს აღწერის მიხედვით (ჯავახიშვილი, 1967: 183-205), ოსების დამკვიდრების ადგილებშიც ძირითადი მოსახლეობა ისევ ქართველები არიან. თრუსოს, ქსნისა და ღიახვის ხეობის დვალები ვახუშტის დროს ქართულ ენაზე ლაპარაკობდნენ (ჯალაბაძე, 1975: 12). იქ, სადაც ოსეთის შესახებ არის ლაპარაკი, რომლის საზღვარი დაახლოებით დღევანდელ ჩრდილო ოსეთს ეფარდება, აღნიშნულია, „ენა აქუსთ ძველი დვაღური და აწ უბნობენ ოსურსა, ვინაიდგან ჩერქესთა ენა სხვა არსო“ (ვახუშტი, 1973: 639).

მონღოლების მოძალებით კავკასიონის ცენტრალურ რაიონებში შემოდევნილი ოსური მოსახლეობა, შემდგომ საუკუნეებში თანდათან ეშვება ბარისაკენ. ს. მაკალათიამ ზახორის (ახალგორის რ-ნი, სოფელი ლეხურას ხეობაში) შესწავლის მაგალითზე დაადგინა, რომ ზახორში, სადაც ახლა ქართველობა აღარ ცხოვრობს, ოსები მხოლოდ XVIII ს-ის ბოლოს გამოჩნდნენ (მაკალათია, 1964: 47). ქსნის ხეობის ქვედა სოფლებში ოსური მოსახლეობის ჩამოსვლა XIX საუკუნის მთელ

მანძილზე მიმდინარეობდა, რაც დღემდე გრძელდება (ჯალაბაძე, 1975: 14).

ახალგორში XVII ს-ის II ნახევრიდან ცხოვრობენ სომხებიც (გვასალია, 1967: 54).

ეთნოლოგი გ. ჯალაბაძე ქსნის ხეობის ეთნიკურ სურათს ასე აგვიწერს: „ქსნის ეთნიკური შემადგენლობა ისტორიულ ხანაში ასე წარმოგვიდგება: ძირითადი და ძირძველი მოსახლეობაა ქართველები, რომელთა განსახლება მოდიოდა ქარჩოხის ზედა წელიდან ქვემოთ, ცხრაძმურას და ჭურთის ხევიდან ქვემოთ და ასევე ქსნის სხვა პატარა ხევების ჩათვლით. ქარჩოხის ზედა წელზე უამურის მიდამოებში და ცალკეული ხევების სათავეებში მოსახლეობდა დვალური მოდგმის ხალხი. XIII–XIV საუკუნეებიდან ქსნის ზედა წელის ხეობის მიდამოებში ოსეთიდან შემოსული მოსახლეობა ჩნდება, რომელიც ადვილად ემკვიდრება დვალეობთან ერთად და მიმდინარეობს მოსული მოსახლეობის დაფენება. ახალგორში ქსნის ერისთავთა რეზიდენციის შექმნასთან ერთად იქმნება ქალაქური ტიპის დასახლება, რომლის მცხოვრებთა კონტინგენტში XVII ს-ის II ნახევრიდან სომხებიც გვევლინებიან“ (ჯალაბაძე, 1975: 14).

1770 წლის აღწერის მიხედვით, ქსნის საერისთაოში (რომელიც დიდად აღემატებოდა ქსნის ხეობის ფარგლებს) ყოფილა 2000 კომლამდე ოსი (დოლიძე, 1965: 420). 1970 წლისათვის ქსნის ხეობის ლენინგორის რაიონის ფარგლებში 4300-მდე ოსი მცხოვრებია, რაც 800 კომლამდე მოდის (ჯალაბაძე, 1975: 220). აქვე აღვნიშნავთ, რომ ლენინგორის/ახალგორის რაიონში შედიოდა ლეხურას ხეობის ოსური სოფლებიც. სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით ქსნის ხეობის (ახალგორის რ-ნი) მოსახლეობა დაწყებული 1926 წლიდან მიდის კლებისკენ. 1926 წელს მოსახლეობის სიმჭიდროვე ერთ კვადრატულ კილომეტრზე 21,6 კაცს შეადგენდა, 1965 წლისათვის ეს რიცხვი 18,1 კაცზე ჩამოვიდა (კვერენჩხილაძე, 1968: 72). 1960 წელს ახალგორის (მაშინდელი ლენინგორი) მოსახლეობა შეადგენდა 16755 კაცს, 1965 წელს 16078, ხოლო 1966 წელს 15832 კაცს (ჯალაბაძე, 1975: 22). დ. გვრიტიშვილი, ერეკლე მეორის აღწერის საფუძველზე, ქსნის საერისთაოში დაახლოებით 15106 სულს ანგარიშობს (გვრიტიშვილი, 1955: 84)

დღევანდელი მდგომარეობით ქსნის ხეობაში დარჩენილი მოსახლეობის სტატისტიკური ანალიზის გაკეთება ეთნიკური

ნიშნით თითქმის შეუძლებელია. წეროვნის დევნილთა დასახლებებში ახალგორის რაიონიდან დევნილ ოჯახებს უკავიათ 1352 კოტეჯი, 4700 მოსახლით; წილკნის დასახლებაში 354 ოჯახია 1100 მცხოვრებით; ფრეხეთის დევნილთა დასახლებაში – 265 კოტეჯი 912 მოსახლით. კომპაქტურად ჩასახლებულ ადგილებში შესაძლებელია ეთნიკური კუთვნილების მიხედვით რაოდენობის განსაზღვრა, მაგრამ მოსახლეობის ნაწილმა არ ისურვა კოტეჯებში ჩასახლება და კომპენსაცია მოითხოვა. ისინი ინდივიდუალურად, სხვადასხვა ქალაქსა და სოფლებში ჩასახლდნენ. ზემოაღნიშნული სტატისტიკიდან გამომდინარე, ქსნის ხეობის დღევანდელი დემოგრაფიული სურათი სავალალოა. ჩვენ მიერ შეკრებილი ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით, ახალგორში ოსური მოსახლეობა ცხინვალიდან და ჯავიდან, აგრეთვე ჩრდილო ოსეთიდან შემოსული ოსების ხარჯზე იზრდება, კატასტროფულად არის შემცირებული ქართველთა რაოდენობა, ახალგაზრდობა ძალიან ცოტაა.

ზემონათქვამს ახალგორის/ლენინგორის რაიონში ჯერ კიდევ მოქმედი ხუთიოდე სკოლის მოსწავლეთა რაოდენობაც ნათლად აჩვენებს. ახალგორში დარჩენილი მოსახლეობისთვის არის ორი სკოლა, - ქართული და რუსული, ორივეში სულ 50-იდან 80-მდე მოსწავლეა. სკოლა კიდევ რამდენიმე სოფელშია (ახმაჯში, ბოლში, იკოთში, ლარგვისში, ქარჩოხში) მოსწავლეთა ძალიან მცირე კონტინგენტით, მაგ; სოფ. ახმაჯის 9 წლიან სკოლაში სულ 5 ბავშვია (20013-14 სასწავლო წლის მონაცემებით), მაგრამ სკოლები განაგრძობენ ფუნქციონირებას.

წეროვნის დასახლებაში კი, სადაც ლიახვის ხეობელებიც ცხოვრობენ, მარტო ერთი სკოლაა. სკოლაში 900 ბავშვი სწავლობს, რომელთა 2/3 ახალგორელია, 1/3 ლიახვის ხეობელი. სკოლაში მომუშავე მასწავლებლების რაოდენობაც შესაბამისად ასევეა დაბალანსებული, 2/3 მასწავლებლებისა ახალგორელები არიან. ლარგვისის ზემო სოფლები დასახლებულია ფრეხეთში, ფუნქციონირებს სკოლა 88 მოსწავლით. წეროვნის საბავშვო ბაღში 475 ბავშვია.

წარმოდგენილი სტატისტიკური მონაცემები ნათლად მეტყველებს 2008 წლის ომის დამლუპველ შედეგებზე, ძირძველ ქართულ მიწა-წყალზე დღეს ქართველი სახელით საძებარია. ვფიქრობთ, შეცდომა იყო ხეობიდან მოსახლეობის გამოყვანა. კითხვის ქვეშ დგას მათი (ქართველების) დაბრუნება საკუთარ

სახლებში, რაც ქსნის ხეობაში ისტორიულად ჩამოყალიბებულ ეთნიკურ სურათს სრულიად შეცვლის.

ლიტერატურა:

ვახუშტი, 1973 – ვახუშტი ბაგრატიონი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, თბ., 1973.

გეასალია, 1967 – ჯ. გეასალია, ქსნის ხეობის ისტორიული გეოგრაფიის საკითხები, საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის კრებული, II, თბ., 1967.

გერიტიშვილი, 1955 – დ. გერიტიშვილი, ფეოდალური საქართველოს სოციალური ურთიერთობის ისტორიიდან, I, თბ., 1955;

გიულდენშტედტი, 1962 – გიულდენშტედტი, მოგზაურობა, თბ., 1962.

დოლიძე, 1965 – ი. დოლიძე, ქართული სამართლის ძეგლები, II, თბ., 1965.

თოფჩიშვილი, 1984 – რ. თოფჩიშვილი, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიელთა მიგრაცია XVII–XX სს. (ფშავ-ხევსურეთის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მონაცემების მიხედვით), თბ., 1984;

ითონიშვილი, 1995 – ვ. ითონიშვილი, ქართულ-ოსურ ურთიერთობათა ისტორიიდან, თბ., 1995.

კვერენჩილაძე, 1968 – კვერენჩილაძე, სამხრეთ ოსეთი, თბ., 1968.

მაკალათია, 1964 – ს. მაკალათია, ლეხურის ხეობა, თბ., 1964;

მაკალათია, 1968 – სერგი მაკალათია, ქსნის ხეობა, თბ., 1968;

თოფჩიშვილი, 2006 – Р. Топчишвили, Грузино-осетинские этноисторические очерки, Кутаиси, 2006;

ჩიტაია, 1938 – გ. ჩიტაია, ქსნის ხეობის ეთნოგრაფიული ექსპედიცია (მოკლე ანგარიში), „შრომები“, ტ. II, თბ., 2001.

ჩიქოვანი, 2004 – გ. ჩიქოვანი, მიწის ნასყიდობის აქტები ზემო იმერეთის ოსების საოჯახო არქივიდან, კრებ.: ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ძიებანი, თბ., 2004.

ჯავახიშვილი, 1967 – ივ. ჯავახიშვილი, საქართველოს ეკონომიკური ისტორიის ძეგლები, I, 1967;

ჯალაბაძე, 1975 – გ. ჯალაბაძე, ქსნის ხეობის მოსახლეობა, კრბ. „ქსნის ხეობა“, თბ., 1975;

ETHNICAL COMPOSITION OF POPULATION IN KSANI FROM XVIIIc. TILL TODAY

Summary

Ksani gorge is a part of Georgia where Ossetians migration begins from North Caucasus to South Caucasus mountains. The movement of population of Ksani gorge as historical and ethnographical data confirm, was directed mainly from mountain to the flat. Historically the population of Ksani gorge was Georgian. Ossetians settled down in the upper part of Ksani gorge from XV c. first in upper part of Truso then they came down to the flat to Zakhori where there are no Georgians today. Ossetians appeared in the villages of down part of Ksani gorge later in the XVIIc. And this process went on during the whole XIXc. According to nowadays data the number of Georgian population has catastrophically been reduced in Ksani gorge since 2008.

**სოფელ საროში ბავრცელაშვილი სამკურნალო
მცენარეები**

**(1976-1982 წლებში სამცხე-ჯავახეთში მივლინების დროს
შეკრებილი ეთნოგრაფიული მასალები)**

სამცხე-ჯავახეთში სამკურნალოდ ველური თუ კულტურული მცენარეების გამოყენება ათეულ საუკუნეებსა და თაობათა მდიდარ პრაქტიკულ გამოცდილებას ემყარება, რომელსაც საერთოდ საქართველოში უმდიდრესი ტრადიციები გააჩნია. 1976-1982 წლებში სადისერტაციო თემაზე მუშაობასთან დაკავშირებით არაერთხელ ვიყავით მივლინებული სამცხე-ჯავახეთში. ყოველ ჩასვლაზე განსაკუთრებულ ყურადღებას ვაქცევდით ჯავახეთის სამხრეთ პლატოზე მდებარე სოფლებს. ბუნებრივია, ჩვენი შესწავლის არეალში სოფელი საროც მოხვდა. თითოეული მთხრობელისაგან ვიწერდით არა მხოლოდ ჩვენი თემის, არამედ ყოველგვარ, მათ შორის სამკურნალო მცენარეების შესახებ, ეთნოგრაფიულ მასალას, რაზედაც ისინი გვესაუბრებოდნენ. წარმოდგენილ სტატიაში უცვლელად მოგვაქვს აღნიშნულ წლებში მხოლოდ საროს მოსახლეობისაგან ჩაწერილი მასალა, რომლის შევსებას სამომავლოდ სხვა სოფლებში შეკრებილი მასალებით ვფიქრობთ.

1. **ასკილი.** წამლად იყენებდნენ მისი მწიფე ნაყოფის ნახარშს, რომელსაც სვამდნენ კუჭის, თირკმლების, ნაღველის და ღვიძლის დაავადების სამკურნალოდ.

2. **ბაბუაწვერა.** საყვითლოს (დიაბეტი), სახსრების ტკივილის დროს სამკურნალოდ ნედლი ახალი ბაბუაწვერა და მისგან მომზადებული ნაყენი უებარ წამლად ითვლებოდა. დიაბეტით ავადმყოფს ახალ და ნედლ ბაბუაწვერას უმად აჭმევდნენ. ვისაც სახსრები სტკიოდა, მას ამ მცენარის ნახარშს ასმევდნენ. ბაბუაწვერას 50-60 ყვავილს ერთ ჭიქა სპირტს დაასხამდნენ, ცოტა ხანს გააჩერებდნენ, შემდეგ კი ამ ნაყენით მტკივან სახსრებს დაუზეუდნენ.

3. **ბია (კომში).** იყენებდნენ მისი მწიფე ნაყოფის ქერქისა და კურკების ნახარშს გაციების დროს ამოხვევებისათვის. ნაყენს სვამდნენ იქამდე, ვიდრე ადამიანს ხველება არ

მეუწყებოდა და ბრონქები არ დაუმშვიდებოდა. მისი ქერქის ნადულს ოდნავ დაატკობდნენ და სვამდნენ როგორც ჩაის.

4. **ბლის ყუნწები.** ხველების სამკურნალოდ ბლის ერთ მუჭა გამხმარ ყუნწებს წყალში აადულებდნენ, დაატკობდნენ და ავადმყოფს თბილ-თბილს ასმევდნენ.

5. **გველის სერა.** იყენებდნენ საყვითლოს (დიაბეტი), სახსრების ტკივილის დროს. დიაბეტით ავადმყოფს ახალ და ნედლს უმად აჭმევდნენ. ვისაც სახსრები სტკიოდა, მას ამ მცენარის ნახარშს ასმევდნენ. გველის სერას 50-60 ყვავილს ერთ ჭიქა სპირტს დაასხამდნენ, ცოტა ხანს გააჩერებდნენ, შემდეგ კი ამ ნაყენით მტკივან სახსრებს დაუხედდნენ.

6. **ვარდკაჭაჭა.** მისი ნახარში კარგია სისხლძარღვების, კუჭ-ნაწლავის, გულისა და ხველების სამკურნალოდ. ვარდკაჭაჭას ფესვიან-ღეროიანად ყვავილობის დროს კრეფდნენ და აშრობდნენ. გამშრალ მასალას დაფშვნიდნენ, ერთ ჩაის კოვზს ჩაყრიდნენ ერთ ჭიქა მდუღარე წყალში და ჩადგამდნენ წყლიან ქვაბში, დააფარებდნენ სახურავს და 15-20 წუთს ადულებდნენ. ავადმყოფს ასმევდნენ გაცივებულს. ვარდკაჭაჭა კარგია დიაბეტით ავადმყოფისთვისაც. ერთი სადილის კოვზ ფხვნილს დაასხამდნენ ერთ ლიტრ წყალს და 15 წუთს ადულებდნენ. ავადმყოფს 10-15 გრამს ყოველ დილით უზმოზე ასმევდნენ, ვიდრე ნაყენი არ დამთავრდებოდა. დიაბეტიანისთვის მეტის დაღვევა არ შეიძლება, მწარეა. მისგან ამზადებდნენ მაღამოსაც, რომელსაც გამონაყარი მუწუკების, იარისა თუ ჭრილობის სამკურნალოდ ხმარობდნენ. ერთ ღერ გამხმარ ვარდკაჭაჭას დაფხვნიდნენ, დასწავდნენ და მის ფერფლს 30-40 გრამ კარაქში კარგად შეურევდნენ. მაღამო შავ ფერს იღებდა. მას ხმარობდნენ ყოველდღიურად ყოველგვარი იარის სამკურნალოდ.

7. **ვირის ტერფა.** სვამდნენ მის ახალ მწვანე ფოთლებისაგან დამზადებულ ნაყენს, როგორც ამოსახველებელ და ბრონქების სამკურნალო საშუალებას.

8. **ეკალა.** ვიწრო მოგრძო ფოთლებიანი ბალახია. იზრდება 30-40 სმ-ის სიმაღლეზე. აქვს 2-3 სმ სიგრძის ეკლები და მრგვალი ნაყოფი. ამ მცენარეს გააჩნია ტკივილგამაყუჩებელი თვისებები. მის ნახარშს კბილის ტკივილის დროს 2-3 წუთის განმავლობაში პირის ღრუში ჩაიგუბებენ, შემდეგ კი გადაღვრიდნენ და პირის გამორეცხვის მიზნით ორ-სამჯერ გამოივლებდნენ წყალს. ამ ნაყენის თუნდაც ერთი წვეთის გადა-

ყლაპვა არ შეიძლება, რადგან კუჭის მწვავე ტკივილს იწვევს. წამლად იყენებდნენ ყვავილოვან ეკალას. ეკალას ნახარში რევემატიზმის სამკურნალოც იყო. დიდი რაოდენობის ჭინჭრის, თუთის ფოთლის, კაკლის ფოთლის და ოროვანდის ფოთლების ერთობლივ თბილ ნახარშიში ავადმყოფს ჩასვამდნენ და გააჩერებენ იმდენ ხანს, ვიდრე სითხე არ შეცვივდებოდა. როცა ავადმყოფს ტკივილები ძალიან აწუხებდა, ამ ნახარვის ნელ-თბილ ნახარშიში ყოველდღე ჩასვამდნენ.

9. **თელახარში.** იზრდება ნესტიან კლდოვან წყლისპირებში. სოკოვანი დაავადების სამკურნალოდ იყენებდნენ მისი ღორთქო ფოთლის დეროდან მიღებულ წვეს (დეროს რომ გადატეხავენ ან მოჭრიან, წვენი წყალივით გადმოედინება). ეს სითხე ადამიანს თუ შიშველ კანზე მოხვდა, მას სწვავს მღუღარე წყლის მსგავსად (კანი აიპეპდება, გასკდება და წყალი გადმოდის). თელახარშის წვეს ორგანიზმიდან ზედმეტი წყლის გამოსადევნად ხმარობდნენ.

10. **თირი.** მართალია, იგი მცენარეს არ წარმოადგენს, მაგრამ ჩვენ მას აქ განვიხილავთ იმიტომ, რომ მას ჭინჭრის ნახარშთან ერთად თმის ცვენის საწინააღმდეგოდ იყენებდნენ. თირი ვარძიის მხარეს მომწვანო ფერის მიწაა. მას როგორც საპონს, ისე ხმარობდნენ, თავს იბანდნენ, შემდეგ კი ჭინჭრის ნახარშს გადაივლებდნენ. თირით დაბანილი თმა რბილი და ბზინვარე ხდებოდა. ადრე, ომიანობის პერიოდში, როცა საპონი არ იშოვებოდა, თირით არა მარტო თავს იბანდნენ, არამედ სარეცხსაც რეცხავდნენ.

11. **თუთა.** თუთის ხის ქერქისა და ფესვების ნახარშით მკურნალობდნენ ხველასა და ასთმით დაავადებულებს. მარტო ფესვების ნახარშს იყენებდნენ თირკმლებისა და ნაღვლის ბუშტის ტკივილის გასაყუჩებლად. თუთის ნაყოფისაგან დამზადებულ-გამოხდილ არაყს, გარდა სასმელად გამოყენებისა, წამლადაც ხმარობდნენ. თავის ტკივილის დროს, ავადმყოფს არაყში დასველებულ საფენებს შუბლზე ადებდნენ, „სიცხეს გამოკაფავს“-ო. ყოველგვარ ჭრილობას არყით მოწმენდნენ-მობანდნენ, შემდეგ არაყში დასველებულ საფენს დაადებენ და ისე შეუხვევდნენ, რომ „ჰავა არ აიღოს“-ო (არ გაცივდეს). არაყს სვამდნენ მუცლის ტკივილის დროს დილით უზმოზე. არაყი, უფრო სწორად, რბილი არაყი (საია), არის ჭიის ერთ-ერთი საწინააღმდეგო უებარი წამალი. ვისაც ჭია ჰყავდა კუჭ-ნაწლავში, იმას უზმოზე ყოველი დილით ცოტაოდენ არაყს ან

ერთ ჭიქა საიას დააღვინებენ და პურს მოგვიანებით აჭმევენ. ჭია იმავე დღეს თუ არა, მეორე დღიდან გამოსვლას იწყებდა. ასე ასმევენენ ავადმყოფს რბილ არაყს - საიას ყოველ დილით, ვიდრე ჭიას სულ არ მოიშორებდა. როდესაც ავადმყოფი გაციებულ იყო და დიდი სიცხეები ჰქონდა, მას ძმარ-არყით კარგად დაზედნენ მთელ ტანზე, რომ ოფლი მოსვლოდა, რომელიც სიცხეს გამოკაფავდა. არაყს ცხვირში ისრუტავდნენ სურდოს დროს, რომ გრიპად არ გადაქცეულიყო. ხალხის გადმოცემით, ავადმყოფმა, ყოველ დილით უზმოზე 30 გრამამდე არაყი უნდა დალიოს, როგორც წნევის დასაწევი წამალი.

12. **ია.** მისი ნახარში ხველებისა და ბრონქიტის სამკურნალოდ გამოიყენებოდა. სვამდნენ ნელ-თბილს.

13. **კაკლის ფოთლი.** დიდი სიცხეების დროს წყაროდან შორ მანძილზე წასადებად ახლად აღებული ცივი წყალი გზაში რომ არ გამოთბარიყო, კაკლის ფოთლებს ჩააწყობდნენ. მას მრავალძარღვასა და სხვა მცენარეებთან ერთად ძირმაგარას სამკურნალო მალამოს დასამზადებლადაც იყენებდნენ. კაკლის ახალი ფოთლებისაგან დაყენებულ ნაყენს სვამდნენ ბუასილისა და ხველების დროს.

14. **კვახის გული.** იყენებდნენ კუჭ-ნაწლავებში არსებული ჭიების საწინააღმდეგოდ. კვახის გარჩეულ-კანგაცლილ თესლს (გულს) თაფლში აურევდნენ და ყოველ დილით ჭამამდე ერთი საათით ადრე უზმოზე ჩაის რამდენიმე კოვზს მიირთმევდნენ. ეს პროცესი გრძელდებოდა იქამდე, ვიდრე დასნეულებული ჭიებისაგან სრულიად არ გათავისუფლდებოდა.

15. **კევი.** ერთი შეხედვის კევის თითქოს არავითარი კავშირი არ აქვს კვების ხასიათთან და მით უმეტეს ხალხურ მკურნალობასთან, მაგრამ თუ დაეუკვირდებით მის გამოყენებას ადამიანის მიერ, აღმოჩნდება, რომ მისი მოხმარება მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა ადამიანის ცალკეული ორგანიზმის ნორმალურ ფუნქციონირებაში. ხანგრძლივი დაკვირვებიდან ცნობილია, რომ კევის ღებვა დროის გარკვეულ პერიოდშია მიღებული. მთხრობელთა მითითებით, კევის ღებვა ყოველთვის არ არის სასარგებლო, მას ღებვან საჭმლის მიღებამდე რამდენიმე ხნით ადრე და საჭმლის მიღების შემდეგ გარკვეული ხნიდან. ხალხის დაკვირვებით, გარკვეული დროით კევის ღებვა ხელს უწყობს კუჭ-ნაწლავის ნორმალურ ფუნქციონირებას - მოქმედებას. ამავე დროს საჭმლის ნარჩე-

ნებისაგან კბილებს ასუფთავებს, პირის ღრუსა და ღრძილებს წმენდს, რაც თავისთავად დადებითად მოქმედებს კბილების ჯანმრთელობასა და დიდხანს შენარჩუნებაზე.

მოსახლეობის გადმოცემით, ხანგრძლივად (რამდენიმე საათი გადაბმული) კევის ღეჭვა მავნებელია კუჭ-ნაწლავისათვის იმ მოტივით, რომ „საჭმელს მალე აშიებს“-ო. განსაკუთრებით, ერიდებიან კევის ღეჭვას ღამით (მზის ჩასვლის შემდეგ). შესაძლოა ამგვარი აკრძალვის განსამტკიცებლად იქნა ხალხში შემუშავებული შეხედულება, რომლის მიხედვით „ღამით ვინც კევს ღეჭავს, ის თავისი ახლობელი მკვდრის ხორცს ღეჭავს“-ო.

სოფლის მოსახლეობაში კევს რომ ფართო გამოყენება ჰქონდა, ეს მისი მრავალსახეობიდანაც ჩანს. მას ამზადებენ და ნაწილობრივ დღესაც ამზადებენ სხვადასხვა სახის მცენარეებისაგან. შესაბამისად დამზადების ტექნოლოგიაც განსხვავებული იყო. გარკვეული ნაწილი მცენარეებისაგან კევად იყენებდნენ მზა ნახევარფაბრიკატს, ნაწილ მცენარეებს კი თერმულად ამუშავებდნენ. ამიტომ მოკლედ შევეხებით მათი დამზადების წესებს.

ა) **არყის კევი.** არყის ხეს ქერქს შემოაცლილიდნენ, შემდეგ ამ ქერქს მოაცილებდნენ შიდა და გარე მხრიდან უხეშ ნაწილს, დარჩებოდა მხოლოდ ქაღალდივით თხელი შუა ნაწილი, რომელსაც ვიწროდ, ბურბუშელასავით დაჩლეჩდნენ – დააწვრილმანებდნენ. ერბოთი დაასველებდნენ (ერბო ზომიანად უნდა ყოფილიყო. თუ ნაკლები იქნებოდა, მაშინ კევი მაგარი გამოვიდოდა და საღეჭად არ ივარგებდა; თუ ბევრი – რბილი გამოვიდოდა და ღეჭვის დროს კბილებზე ეკვრებოდა), ცეცხლზე შემოდგმულ გავარვარებულ ცარიელ თიხის ქოთანში ჩაყრიდნენ და „ცეცხლს ჩააგებდნენ“, იდროვებდნენ, რომ დაწვა საკმარისია და ქოთანს წყლით სავსე ჯამში მოაპირქვავებდნენ და კევს ხელით დახელდნენ. არყის კევი შავი ფერის – ყავისფერში გარდამავალი, სასიამოვნო არომატისა იყო. მისი „გამოხდა“ ყველას არ შეეძლო, „ხელი უნდა სცოდნოდა“. სოფელში ყოველთვის მოიძებნებოდა რამდენიმე ქალი, რომელმაც იცოდა „კევის გამოხდა“. არყის კევი ხმარების ხანგრძლივობით გამოირჩევა. შეიძლება „ერთი ღეჭვა“ (კევის რაოდენობა, რომლის ადვილად დაღეჭვა შეიძლება) ერთ თვესაც კი გააყოლოდა მომხმარებელს.

ბ) **ნაძვის კევი.** ნაძვის ხის ფისი ასევე გამოიყენება კევიად. არყის კევის თუ ქალები ხდიან, ნაძვის კევის უმეტესად კაცები აგროვებენ, როცა ტყეში მიდიან შეშის მოსატანად. ნაძვის კევის სასიამოვნო, ოდნავ მომწარო ნაძვის სურნელება და გემო აქვს. იგი მალე „ფუტურდება“ (მწარდება და მაგრდება), ამიტომ რამდენჯერმე საღებავად თუ გამოდგება.

გ) **ფამფარის კევი.** ფამფარა ხმობას რომ დაიწყებს, ღეროდან „რძე“ გარეთ გამოდის და ზედ ახმება ყავისფრად. ამ ყავისფერ მასას შეაგროვებენ და დაღებენ. უმეტესად ბავშვები აგროვებენ და კევიად ღებენ. ღებვის პროცესში ეს ყავისფერი მასა ფერს იცვლის – თეთრდება და თან ხასდება (იწელება). ფამფარის კევიც ხანმოკლე, ფაქტობრივად, ერთჯერადი ღებვისთვისაა განკუთვნილი და მეორედ დასაღებად აღარ ვარგა.

დ) **ფიჭვის კევი.** ნაძვის ფისისაგან განსხვავებით, რომელსაც ყოველგვარი დამუშავების გარეშე იყენებენ კევიად, ფიჭვის ფისს (რადგან ის შედარებით მწარეა) თერმულად ამუშავებენ. შეგროვილ ფისს გარკვეულ ხანს (ნახევარი-ერთი საათი) რძეში ჩახარშავენ, შემდეგ გადაწურავენ და გამშრალ ფისს ღებენ. ფიჭვის ფისი რძეში ხარშვის დროს სიმწარეს კარგავს და სასიამოვნო გემო ეძლევა. ერთჯერადი საღებავია.

16. **კოწახური.** კოწახურის მწიფე ნაყოფი, ახლად გამოღებული მწვანე ფოთლები და ფესვები სხვადასხვა დაავადებების სამკურნალოდ გამოიყენებოდა. მისი ფესვების ნახარში საყვითლოთი (ბოტკინი) დაავადებულთათვის საუკეთესო სამკურნალო საშუალებად ითვლებოდა. გარკვეული რაოდენობის გასუფთავებულ-გარეცხილ ფესვებს მოათავსებდნენ დიდი ზომის ქვაბში, დაასხამდნენ 4-5 ლიტრ წყალს და იქამდე ადუღებდნენ, ვიდრე ნახარში სამ ლიტრამდე არ შემცირდებოდა. ნაღულს გადაწურავდნენ, ოდნავ დაატკობდნენ და ავადმყოფს დღეში 3-4-ჯერ ასმევდნენ თითო ჩაის ჭიქას 2-3 კვირის მანძილზე. ასევე ამზადებდნენ კოწახურის ნაყოფისა და ღორთქო ფოთლებისაგან ნაყინს და იმავე წესით იღებდნენ როგორც ფესვების ნახარშს.

17. **კაკლის უღელი.** იყენებდნენ კუჭის აშლილობის სამკურნალოდ. ათიოდე უღელს მოხარშავდნენ ერთ ლიტრ წყალში 15-20 წუთის განმავლობაში და მიღებულ ნახარშს ასმევდნენ კუჭაშლილს. კაკლის უღელს დაფნის ფოთლოთან ერთად იყენებდნენ ასევე კანის ქავილის სამკურნალო მალამოს

დასამზადებლადაც. ათ ცალ კაკლის უღელსა და დაფნის ათ ფოთოლს დაასხამდნენ ერთ ჭიქა მდუღარე წყალს და რამდენიმე წუთს ადუღებდნენ. მიღებულ წვენს ჭამის წინ ცოტ-ცოტას ასმევდნენ დაავადებულს.

18. **კარტოფილი.** გამოიყენებოდა თავის ტკივილის გასაყუჩებლად. 1-2 წვრილად დანაყილ კარტოფილს ტილოზე გაშლიდნენ და შუბლზე შემოიკრავდნენ. როცა ეს ნადები გაცხელდებოდა, მოისხნიდნენ და თუ ტკივილი არ გაივლიდა, პროცედურას ხელახლა გაიმეორებდნენ.

19. **კატრის (ფიჭვის) კუკური.** ვისაც კუჭის წყლული ჰქონდა, მას ურჩევდნენ ფიჭვის ახლად გამოსულ რამდენიმე გირჩის (კუკურის) ჭამას. ფიჭვი ანუ კატარი ფისიანობის მაღალი შემცველი იყო. ფიჭის ფისი კი წყლულოვანი დაავადების ერთ-ერთ საუკეთესო სამკურნალო საშუალებას წარმოადგენდა.

20. **კლდიღუმა.** მის ახალ-ნედლ ფოთლებს იყენებდნენ წყლულებისა და ჭრილობების, სისხლდენის შესაჩერებლად და მოსაშუშებლად, ასევე ძირმაგარას სამკურნალოდ. ნედლ ახალ ფოთოლს კანს გააცლიდნენ, დაზიანებულ ადგილზე დაადებდნენ და შეუხვევდნენ. რამდენიმე ხნის შემდეგ მას მოხსნიდნენ და ახალს დაადებდნენ, ვიდრე ჭრილობა არ მოშუშდებოდა ან ძირმაგარა არ ამოვარდებოდა და ღრმული ამოვსებას არ დაიწყებდა. გარდა ამისა, კლდის კლდიღუმის ახლად ამოყრილ წვრილ ფოთლებს მცირეოდენი დოზით უმად აჭმევდნენ.

21. **ლენცოფა (ლემა).** ბუასილის სამკურნალოდ უებარი წამალი იყო მისი ნახარში. ყვავილობის დროს ახალ ლორთქო ფოთლებსა და ღეროებს ჩაყრიდნენ დიდ ჭურჭელში, დაასხამდნენ მდუღარე წყალს, როცა განეღებოდა, ავადმყოფს წელს ქვემოთ ჩასვამდნენ მასში, მაგრამ დიდხანს არ გააჩერებდნენ, რადგან ძალიან შხამიანი ბალახია. მისი მწიფე გამხმარი თესლი კბილებისა და ღრძილების სამკურნალოდ გამოიყენებოდა. ლენცოფას თესლისაგან წამლის მომზადება ორი მეთოდით ხდებოდა: 1) დაახლოებით 20-30 მარცვალს ერთ ჩაის ჭიქა მდუღარე წყალში ჩაყრიდნენ და იქიდან ამოსულ ორთქლს პირის ღრუში იგუბებდნენ (ჭიქა ისე ეჭირათ რომ იქიდან ამოსული მდუღარე ორთქლი პირის ღრუში ტრიალებდა). 2) იმავე რაოდენობის თესლს ზეთში კარგად შეუ-

რევდენ, ცეცხლს მოუკიდებდნენ და ანადენ ბოლს ლამპის შუშის დახმარებით პირის ღრუში ატრიალებდნენ.

22. **ლობიოს ჩენჩო.** დიაბეტიანებისათვის კარგია ლობიოს გამხმარი ჩენჩოს, თუთისა და მაყვლის ყვავილობის დროს მოკრეფილი და ჩრდილში გამშრალი ფოთლების ნახარში. გამხმარ მასალას ცალ-ცალკე ხელით დაფშენიანდნენ, აიღებდნენ თითო სადილის კოვზს, ჩაყრიდნენ ჭურჭელში, დაასხამდნენ ჩაის ჭიქა ადუღებულ წყალს და კვლავ წამოადუღებდნენ, შემდეგ გადაწურავდნენ და უშაქროდ სვამდნენ ჭამის წინ თითო კოვზს. ძალიან მწარეა და მძიმე დასალევია.

23. **მარმიჭი.** მარმიჭს მუცლის ტკივილის, კუჭის აშლილობისა და ფადართის სამკურნალოდ ხმარობდნენ. მას იღებდნენ ჩაის სახით. რამდენიმე ყვავილოვან ღეროს წყალში ჩადებენ, წამოადუღებენ და დაშაქრულ ან უშაქრო ნადუღს დღეში რამდენჯერმე მიირთმევენდნენ როგორც ჩაის. აქვს მეტად სასიამოვნო არომატი და სუნი. მას კრეფდნენ ყვავილობის დროს. საზამთროდ ინახავდნენ ჩრდილში გამშრალს.

24. **მიწის ქონა.** ტკივილგამაყუჩებელი მთის მცენარეა. მისი ფესვები მსხვილი და რბილია, როგორც ქონი. ამ რბილ ფესვს შეიზედდნენ მტკივან ადგილზე, როგორც მალამოს, იგი ტკივილს აყუჩებდა. რამდენჯერმე შეხელების შემდეგ ტკივილი თანდათანობით ქრებოდა.

25. **მაყვალი.** მისი ფესვები და ფოთლები გამოიყენებოდა სიყვითლის (ბოტკინის) სამკურნალოდ. ყვავილობის პერიოდში მოკრეფდნენ მის ფოთლებს, მოთხრიდნენ ძირებს, გაასუფთავებდნენ-გარეცხავდნენ და წყალში კაი ხანს ხარშავდნენ. ამ ნახარშ წვენი ავადმყოფს აბანავებდნენ. ასე გაიმეორებდნენ რამდენჯერმე. გარდა ამისა, ცალკე მოხარშავდნენ მოცვის ძირებს და, როგორც ჩაის, ისე ასმევდნენ ავადმყოფს. უფრო სასარგებლო იყო, თუ ავადმყოფს ამ „ჩაის“ ბანაობის პროცესში დაალევიებდნენ.

26. **მთის მოცვი.** ღვიძლის სამკურნალო და ოფლის მოდენის საუკეთესო საშუალება იყო. მოცვის მწიფე ნაყოფს წყალში წამოადუღებდნენ, გააცივებდნენ და ისე ასმევდნენ ღვიძლის ტკივილის დროს. გაცივებულ ადამიანს ოფლის მოსადენად თბილ ნახარშს ასმევდნენ.

27. **მიწავაშლა.** მის ბოლქვებს იყენებდნენ, როგორც წნევის დარეგულირების საშუალებას. ჭამდნენ უმად, დილით საწმლის მიღებამდე.

28. **მრავალძარღვა.** იყენებდნენ ძირმაგარას სამკურნალოდ. ხახვს, კურდღლის ქონს, კაკლის ფოთოლს, მრავალძარღვას, თუთის ტყლაპს, სტაფილოსა და სარეცხის საპონს კარგად დანაყავდნენ ქვის ან ხის როდინში, შეურევდნენ ერთ კვერცხის გულს და ამ ნარევს დაადებდნენ ძირმაგარაზე გამოსარ-
წყველად და მოსაშუშებლად. მრავალძარღვას მარილების მო-
საშორებლადაც იყენებდნენ. მის ათიოდე ფოთოლს ერთ
ლიტრ წყალში 15-20 წუთის განმავლობაში ადულებდნენ და ამ
ნახარშს ჭამის წინ ცოტა-ცოტას სვამდნენ.

29. **მუხის ქერქი.** მისი ნაყენი გამოიყენებოდა კუჭის აშლი-
ლობის, კუჭ-ნაწლავიდან სისხლდენის და ღრძილების ანთების
(პირის ღრუში გამოივლებდნენ დღეში რამდენჯერმე) დროს.
ქერქის რამდენიმე ნატეხს დაასხამდნენ ორ-სამ ჭიქა წყალს,
ადულებდნენ 10-12 წუთს და გაციებულ ნაყენს მცირეოდენს
ასმევდნენ ავადმყოფს, დღეში ორ-სამჯერ, ვიდრე სისხლდენა
არ შეუწყდებოდა.

30. **ნეგო.** მისი ნახარში კარგი იყო კანის სისუფთავისათ-
ვის ღვიძლის, ნაღვლის და კუჭ-ნაწლავის დაავადების სამკურ-
ნალოდ. ნეგოს ნახარშში ხშირად პატარა, ჩვილ ბავშვებს
აბანავებდნენ, რათა კანის რაიმე დაავადება არ გასჩნოდათ.
ნეგოს ყვავილობის დროს კრეფდნენ.

31. **ნიორი.** ჩირქმდენი საშუალებაა. ადამიანს როცა შუბლ-
ში ჩირქი ჰქონდა დაგროვებული, ნიორს დანაყავდნენ, დაას-
ხამდნენ ცხელ წყალს და წამოწოლილ ავადმყოფს ცხვირის
ნესტოებში სამ-სამ წვეთს ჩააწვეთებდნენ. ნაყენი ჩირქის აპკს
ხეთქავდა და ჩირქი ცხვირიდან გამოდიოდა.

32. **ოროვანდი.** ოროვანდის ახალი ნედლი ფოთლების ნა-
ხარში ღვიძლის ტკივილის სამკურნალოდ გამოიყენებოდა.
ავადმყოფს ყოველ დღით უზმოზე ასმევდნენ პატარა ჭიქით
(დაახლოებით 40-50 გრამს). მუხლის ტკივილისა და რევმა-
ტიზმის დროს ოროვანდის ნედლ მწვანე ფოთოლს მტკივან
ადგილზე შემოაკრავდნენ და შეუხვევდნენ ერთი დღე-ღამით.

33. **პანტის ხმელი.** ჭამენ ხილად და სამკურნალოდაც იყე-
ნებენ. მისი ნახარშის წვეთს ასმევენ კუჭაშლილს.

34. **სარობალახი.** მაღალი სოსნისფერყვავილიანი მცენარეა,
აქვს ბუსუსებიანი კანი. გამოიყენებოდა დაუქუილობისა და
ნაღრძობის სამკურნალოდ. სარობალახს დანაყავდნენ, დაა-
ყრიდნენ შაქარს, დაასხამდნენ არაყს, კარგად აურევდნენ და

ნადრძობ თუ დაჟეჟილ ადგილზე დაადებდნენ და მჭიდროდ შეუსხვევდნენ.

35. **სიმინდის ქოჩოჩი (ულვაში).** კუჭაშლილ ავადმყოფს ასმევდნენ სიმინდის ქოჩოჩის - „თმის“ ნახარშს. საერთოდ, კუჭ-ნაწლავის გასაწმენდად, განსაკუთრებით ბავშვებს, დრო და დრო სიმინდის ქოჩოჩის ჩაის - ნახარშს ასმევდნენ. მას იყენებდნენ ასევე როგორც ნაღველის გასაწმენდ და შარდ-მდენ საშუალებად.

36. **სიწვილის ბალახი.** ერთგვარი რძიანი ბალახია. იზრდება მიწაზე გართხმული. ვიდრე ახალი და ნედლია ღეროში წვენი - რძე აქვს. ვისაც სიწვილი ჰქონდა, მას დაავადებულ ადგილზე ამ რძეს წაუსვამდნენ რამდენჯერმე და სიწვილი ქრებოდა.

37. **სტაფილო.** იყენებენ ძირმაგარას სამკურნალოდ. დანა-ყილ სტაფილოს შეურევდნენ სარეცხის საპონში და დაადებდნენ მტკივან ადგილას ძირმაგარას მომწიფებისათვის.

38. **ტყემლის ტყლაპი.** ძალიან მუავეა. მას უფრო შეჭამანდის გასაკეთებლად იყენებდნენ. ამავე დროს, თავის ტკივილის და სიცხიანობის დროს წამლად ხმარობენ. სიცხიანობის დროს ცივ წყალში გახსნიდნენ/გაღვსავდნენ ტყლაპს და ავადმყოფს ასმევდნენ; თავის ტკივილისას კი ცივ წყალში დასველებულ ტყლაპს შემოადებდნენ შუბლზე და შეუსხვევდნენ.

39. **უკუდავა.** მისი ნაყენი კარგი საშუალება იყო ნაღველის გასაწმენდად. ერთ სადილის კოვზ ნეგოს გამხმარი ყვავილის ფხვნილს ერთ ლიტრ წყალში მოხარშავდნენ და გაცივებულს მცირე ოდენობით ჭამის წინ სვამდნენ, როგორც წყალს. მას ყვავილობის პროცესში კრეფდნენ და ჩრდილში გამშრალს ინახავდნენ საზამთროდ.

40. **ურცხი (ომბალო).** გამოიყენებოდა კუჭ-ნაწლავების გასაწმენდად. მას, როგორც ჩაის, ისე აყენებდნენ და ყოველდღე სვამდნენ. საზამთროდ კრეფდნენ ყვავილობის დროს და ჩრდილში აშრობდნენ.

41. **ქარაძენძი.** მის ნახარშს სვამდნენ გულის ჩხვლეტის სამკურნალოდ. ნაყენს ისევე ამზადებდნენ, როგორც მრავალ-ძარღვასაგან. ტკივილების გაყუჩებამდე ყოველდღე რამდენ-ჯერმე სვამდნენ. უკეთესი იყო, თუ ავადმყოფი ნედლ ქარაძენძს უმად მიიღებდა.

42. **ქონდარი.** ასთმის სამკურნალოდ ქონდრის ნაყენი ძალიან კარგი საშუალება იყო. მას კრეფდნენ ყვავილობის პე-

რიოდში, ჩრდილში აშრობდნენ, ამზადებდნენ როგორც ჩაის და ყოველდღე სვამდნენ დღეში რამდენჯერმე.

43. **ქრისტესისხლა.** შვიდ ავადმყოფობას (სიწვილს, მეტეკტს, ტანზე გამონაყარს და ა. შ.) შველოდა. მეტეკტის მოსაწვავად იყენებდნენ მის რძეს, რომელიც ყვავილობის პერიოდში ღეროსა და ფესვებში აქვს. მეტეკტისა თუ სიწვილის მოსაშორებლად გადატეხილი ღეროდან რძეს პირდაპირ ისვამდნენ რამდენჯერმე, რომელიც წვავს ამ ხორციმეცს. სუფთა ჯანსაღი კანი-სათვის კი უვნებელია. ტანზე გამონაყარის მოსაშორებლადაც იყენებდნენ. ქრისტესისხლას ნახარშიში ავადმყოფს აბანავებდნენ. ორ-სამჯერ ბანაობის შემდეგ ტანზე გამონაყარი ქრებოდა.

44. **ღოღო.** ყელის ტკივილისა და ხველების დროს სამკურნალოდ იყენებდნენ ღოღოს ღორთქო მოხარშული ფოთლების ცომს (ფოთლებს ხარშავდნენ იქამდე, ვიდრე წყალში მთლიანად არ გაიხსნებოდა და ცომივით არ გახდებოდა). ამ ცომს თბილ-თბილს ყელზე შემოადებდნენ ავადმყოფს და შეუხვევდნენ. მის ნახარში წვეწვს კი სვამდნენ კუჭ-ნაწლავების გაწმენდის მიზნით.

45. **ყვაიკუდა.** ეს მცენარე ორნაირია, დედალი და მამალი. დედალს თეთრი ყვავილი აქვს, მამალს - ყვითელი. მისი ნახარში კარგია ანთების, კუჭისა და ნაღველის ტკივილის სამკურნალოდ.

46. **ყრალაბალახა.** იყენებდნენ ამოსახველებლად. იგი ორნაირია, თეთრი და ყვითელი ყვავილებით, შესაბამისად დედალ-მამალი. კრეფდნენ ყვავილობის პერიოდში და ჩრდილში აშრობდნენ. ორივე სახის ნარევს დაასხამდნენ მდუღარე წყალს და მიღებულ ნაყენს დღეში სამი-ოთხჯერ ასმევდნენ ავადმყოფს. მძიმე დასალევი იყო, მაგრამ ამოსახველებლად ძალიან ეფექტური.

47. **შვრია.** დიაბეტით ავადმყოფებს ხშირად მკურნალობდნენ შვრიისაგან მომზადებული ნაყენით. ერთ ჭიქა შვრიას ერთ ლიტრ წყალს დაასხამდნენ და 15-20 წუთს ადუღებდნენ. ყოველი ჭამის წინ, ნახევარი საათით ადრე, ნახევარ ჭიქა გაციებულ ნაყენს სვამდნენ. დოზას თანდათანობით ზრდიდნენ 100 გრამამდე.

48. **შინდის ტყლაპი.** ძალიან მჟავაა. მას უფრო შეჭამანდის გასაკეთებლად და თავის ტკივილისა თუ სიცხიანობის დროს წამლად ხმარობენ. ტყლაპს წყალში გააღესავდნენ, გახსნიდნენ და სიცხის გამოკაფვის მიზნით ავადმყოფს ასმევდნენ, თავის

ტკივილის დროს კი ტყლაპს ნაჭერს შუბლზე შემოადებდნენ და შეუხვევდნენ.

49. **ძაღვყურძენა.** მის კარგად დანაყილ ნაყოფს სისხლჩაქცეულ ადგილას დაადებდნენ და შეუხვევდნენ. ჩალურჯებულ-დაზიანებულ ადგილს ძალიან მალე აშუშებდა.

50. **ძირწითელა.** სიწვილის წამლის დასამზადებელი საშუალება იყო. მაღამოს მოსახადებლად საჭირო იყო სუფთა სანთელი, წმინდა (მაისის) ერბო, თხის ქონი, კვერცხის გული, ძმარი, ბარუთი, გამხმარი და დაფშენილი ძირწითელა. ამას ყველაფერს, ძმრის გარდა, ერთმანეთში აურევდნენ და კარგად ადუღებდნენ. გარკვეული დროის შემდეგ ნადულს გადმოიღებდნენ, ძმარს დაასხამდნენ და კარგად გალესავდნენ. მომზადებულ წამალს დაავადებულ ადგილზე დაადებდნენ და შეუხვევდნენ.

51. **ძირტკბილა.** იყენებდნენ გულისა და თირკმლების ტკივილის დროს სამკურნალოდ. გამხმარ ძირტკბილას ჩაფშენიდან ჭიქაში, დაასხამდნენ მდულარე წყალს და ცოტა ხანს გააჩერებდნენ. მიღებულ ნაყენს დღეში სამჯერ ასმევდნენ ავადმყოფს. ერთი ჩაის ჭიქა ნაყენი ერთ დღეზე იყო გათვლილი.

52. **წირნის (ჭერმის) ხმელი.** წირნის მწიფე ნაყოფს სუფთად მოკრეფდნენ და სალათზე ან თივაზე დაყრიან გასახმობად. გამხმარს ხმელ ხილად ინახავდნენ. იგი მჟავა და სიცხიანისთვის სასიამოვნო საჭმელია. ამბობენ, ეს „სიმჟავე ორგანიზმიდან სიცხეს გამოკაფავს“-ო. გარდა ამისა, წირნის ხმელი უებარი წამალი იყო სიყვითლის (ბოტკინის) სამკურნალოდ. მას ხარშავდნენ წყალში და ნახარშ წვეს ასმევდნენ ავადმყოფს, ვიდრე არ განიკურნებოდა.

53. **ჭნავის ქერქი.** ხმარობდნენ კბილის ტკივილის გასაყუჩებლად. ჭნავის ქერქის ანათალს დაასხამდნენ 1-2 ჩაის ჭიქა წყალს, იქამდე ადუღებდნენ, ვიდრე წყალი არ განახევრდებოდა, გადაწურავდნენ და ნელ-თბილს პირში ჩაგუბებულს 2-3 წუთს აჩერებდნენ, შემდეგ კი გადაღვრიდნენ. ამ პროცესს რამდენჯერმე გაიმეორებდნენ.

54. **ჭინჭარი.** გამოიყენებოდა რევმატიზმის სამკურნალოდ. ახალ-ახალი ღეროებითა და ფოთლებით მტკივან ადგილს დასუსხავდნენ დროადადრო, პერიოდულად. გარდა ამისა, იცოდნენ მის ნელ-თბილ ნახარშში ავადმყოფის ჩასმაც და მას იქ იქამდე გააჩერებდნენ, ვიდრე ნახარში არ გაცივდებოდა. ჭინჭარის ნახარშ წვეს იყენებდნენ თმის ძირების გასამაგრებლად.

თმის დაბანის ბოლოს ნელთბილ ნახარშს გადაივლებდნენ თავზე, რომელიც თმასთან ერთად სახის კანსაც არბილებდა. კუჭ-ნაწლავის გაწმენდის მიზნით ახლად ამოყრილი ჭინჭრის ნახარშს, როგორც წყალს, პერიოდულად სვამდნენ.

55. **ხახვი.** ხველებისა და ფილტვების სისუსტის სამკურნალოდ ძალიან ეფექტური იყო ღორის ქონში მოხარშული ხახვი, რომელსაც ავადმყოფს აჭმევდნენ.

56. **ჰავაჯუა (თაყვიითელა).** იყენებდნენ დამწვრობის სამკურნალო მაღამოს დასამზადებლად. მის მოყვითალო და თეთრ ყვავილებს ფოთლებთან ერთად კრეფდნენ და ჩრდილში აშრობდნენ. გამხმარ მასას დაფქვავდნენ ან წვრილად დაფშენიდნენ, შეურევდნენ ღორის მუცლის გადამდნარ ქონში ან კარაქში და მიღებულ მაღამოს დამწვარ ადგილზე წაუსვამდნენ. სიღამწვრეს ძალიან კარგად შეელოდა.

წყაროები:

თ. იველაშვილი, 1976 წელს სამცხე-ჯავახეთში მივლინების მასალები.

თ. იველაშვილი, 1977 წელს სამცხე-ჯავახეთში მივლინების მასალები.

თ. იველაშვილი, 1979 წელს სამცხე-ჯავახეთში მივლინების მასალები.

თ. იველაშვილი, 1982 წელს სამცხე-ჯავახეთში მივლინების მასალები.

MEDICINAL PLANT SPREAD IN THE VILLAGE SARO

(Collected field ethnographical materials during my visit in Samtskhe-Javakheti in 1976-1982)

Summary

Using wild and cultivated plants in Samtskhe-Javakheti for medicinal purposes is based on hundreds of centuries and rich practical experience of generation. It has the richest tradition in Georgia.

The article deals with the collected field ethnographical materials about medicinal plants during my visit in one of the traditional villages in Samtskhe-Javakheti in 1976-1982.

ქვემო გოსტიბუს სამაროვნის გვიანანტიკური ხანის
ბეჭდები

წინამდებარე ნაშრომი კასპის მუნიციპალიტეტის სოფელ ქვემო გოსტიბეში (ზღვის დონიდან 1530-1600 მ სიმაღლეზე) არქეოლოგიური გათხრების შედეგად გამოვლენილ სამაროვანზე აღმოჩენილი ბეჭდების შესწავლას ეხება [ტაბ. 1].

ქვემო გოსტიბეს სამაროვანი, ინვენტარიანი ორმოსამარხების (სულ თერთმეტი ქვაყრილიანი ორმოსამარხი) კომპლექსთა ანალიზისა და მათი ამ პერიოდის ძეგლების მსგავს მასალებთან შედარების შედეგად ახ. წ. III ს-ის ბოლოთი და IV ს-ის I ნახევრით დათარიღდა. ძეგლზე მოპოვებული არქეოლოგიური მასალა მდიდარი და მრავალფეროვანია. არტეფაქტები, ძირითადად ტანსაცმელთან დაკავშირებული ნივთები, სამკაული და ნუმიზმატიკური მასალაა, რომელიც, ერთი მხრივ, ადგილობრივ კულტურულ ტრადიციებზე შექმნილი ნივთებია მისთვის დამახასიათებელი მხატვრული სტილით, ფორმითა და დამუშავების ტექნიკით (კერამიკა, ჭვირული ბალთები, ბეჭდები, საკიდები, მძივები, საკულტო დანიშნულების ნივთები), და მეორე მხრივ - რომაული იმპორტი (ილარები, ბეჭდები, საყურეები, სამაჯურები, მონეტები და სხვ.)¹¹.

სამაროვანის სამარხისეულ კომპლექსებში სულ თხუთმეტი ბეჭედი აღმოჩნდა; მათ შორის - ერთი ოქროს (ტაბ. 1.5) და

¹¹ გოსტიბეს ხეობაში არქეოლოგიური სადაზვერვო და გათხრითი სამუშაოები შეასრულა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის არქეოლოგიური კვლევის ცენტრის თემის ხეობის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ 1989-1991 წლებში (ხელმძღვანელი ზიზი თორთლაძე). სტატია სათაურით “ქვემო გოსტიბეს გვიანანტიკური და ადრეული შუასაუკუნეების ხანის სამაროვანი” იბეჭდება საქართველოს ეროვნული მუზეუმის არქეოლოგიური კვლევის ცენტრის ჟურნალში “იბერია-კილხეთი” N10/2014; ინვენტარი დაცულია საქართველოს ეროვნული მუზეუმის, სიმონ ჯანაშიას სახელობის სახელმწიფო მუზეუმის ძირითად ფონდში კოლექციის N1-2003.

თოთხმეტი ვერცხლის ბეჭედი (ტაბ. D). გოსტიბეს ბეჭდებმა იმთავითვე მკვლევართა დაინტერესება გამოიწვია, რაც მათი მრავალსახეობითა და ფორმების თავისებურებით იქნა განპირობებული; მათი გარკვეული ნაწილი რომაული სამყაროსათვის დამახასიათებელი ფორმის ბეჭდებია, რომელიც ფართოდ იყო გავრცელებული წინა საუკუნეების (ახ. წ. I-III სს.) ქართლის სამეფოს ტერიტორიაზე, ნაწილი - კი ადგილობრივი, განსხვავებული ფორმის ბეჭდები - მაღალთვალბუდიანი, მხრებდაკუთხული; გვხვდება ისეთი ნიმუშებიც, რომლებიც მათ შორის გარდამავალ სახეს ახალი დეტალებით იღებენ. მათი ზუსტი ანალოგი არა მარტო საქართველოში, არამედ რომის იმპერიის გავრცელების არეალშიც არ იპებნება. აქედან გამომდინარე, მართებულად მიგვაჩნია გამოყოფთ არტეფაქტთა ეს ჯგუფი ქვემო გოსტიბეს სამაროვანზე გამოვლენილი სხვა არქეოლოგიური მასალიდან და ცალკე შევისწავლოთ.

კვლევის ამ ეტაპზე მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია ყურადღება ახალი ფორმის ბეჭდებზე გავამახვილოთ.

მაღალთვალბუდიანი, მხრებდაკუთხული ბეჭდების წარმოქმნა ახ. წ. IV საუკუნის დასაწყისს უკავშირდება. ამ ტიპის ბეჭდები, დღესდღეობით მხოლოდ საქართველოშია დადასტურებული, გარდა ერთი გამონაკლისისა სომხეთის ტერიტორიიდან [მანუკიანი, 1984: 90]. მათი უმეტესი ნაწილი ძველი იბერიის სამეფოს ტერიტორიიდან მომდინარეობს, კერძოდ არმაზისხევის [აფაქიძე 1955: ტაბ. XIII₆; C 6, 10, CIII-9, 10, სურ. 136-8, 24, 26], სამთავროს [მაქსიმოვა, 1950: 261, №№1-60, ტაბ. I-II], ახალგორის [ლომთათიძე 1973: 194], მოდინახეს სამაროვნებიდან [ნადირაძე 1975: 44, 47, ტაბ. XV_{1, 2, 3, 5, 6}, სურ. 11], აღიანიდან [მირიანაშვილი 1983: 91, გამ. 158_{3, 4}, ტაბ. I.] და სხვ. მკვლევართა აზრით, ბეჭდების ეს სახეობა ადგილობრივი, იბერიული ოქრომჭედლობის ნიმუშადაა მიჩნეული [ჯავახიშვილი, 2009-2010: 177; ლორთქიფანიძე მარგ. 1958: 28, კატ. №22, 23, 25-28, 30; სურ. 48, 50, 52, 57, 58, 59, 62].

გლიპტიკოსი ქეთევან ჯავახიშვილი დასაშვებად მიიჩნევს ამ ახალი ფორმის ბეჭდების ერთგვარ კავშირს ახ. წ. III ს-ის რომაული ბეჭდების ფორმებთან, მიუხედავად მათი დიდი თავისებურებისა. იმისათვის, რომ თვალი გავადევნოთ ამ ბეჭდების ფორმის ჩამოყალიბების პროცესს, რის საშუალებას

გარკვეულწილად ქვემო გოსტიბეს სამაროვანზე აღმოჩენილი ბეჭდები იძლევა, ზოგადად მიმოვიხილოთ წინა საუკუნეებში (ძვ. წ. I საუკუნის მიწურულიდან ახ. წ. IV საუკუნემდე) ქართულ მატერიალურ კულტურაში რომაული ტიპის ბეჭდების ფორმების განვითარების ისტორია [ჯავახიშვილი ქ. ხელნაწერი]¹².

ადრეულ ხანაში (ახ. წ. I-II საუკუნეები) რომაული ტიპის ბეჭდების თვალბუდე და თვალი საგანგებოდ არაა გამოყოფილი, შესაბამისად თვალბუდე შიგ რკალშია ამოჭრილი, ხოლო პატარა ზომის თვალი მცირედ ამოწეული ან ამალღებულისა, ისე რომ ბეჭდის ოვალი არაა დარღვეული [ჯავახიშვილი 1972: ტაბ. XII, 52, 57]. შემდგომ ეტაპზე თვალბუდეს ახალი დეტალი უჩნდება, ზოგჯერ თვალს ვიწრო ჩარჩო შემოუყვება, რაც რკალის ოვალის მთლიანობის დარღვევას იწვევს და აქცენტი თვალბუდეზე გადადის; თვალბუდე კვლავ ბეჭდის რკალში ამოჭრილი რჩება, ხოლო ბეჭდის თვალი ოდნავ წამოიწევა [ჯავახიშვილი 1972: X, 5,6,13,23,29; 54-55]. ახ. წ. III ს-დან ბეჭდების ფორმაში ცვლილება ხდება, თვალბუდე და თვალი რკალს გამოეყოფა და სამკაულში მთავარ ნაწილს იკავებენ. ბეჭდებს პატარა ჰორიზონტალური მხრები უჩნდება, რაც რკალის გაფართოებულ ნაწილზე თვალბუდის ფირფიტის მირჩილვითაა გამოწვეული. მხრები ზოგჯერ ნაჭდევბითაა შემკული [ლორთქიფანიძე მარგ. 1958: N14, სურ.29; 1961: NN25,30,32, სურ. 15,17,18; ჯავახიშვილი 1972: ტაბ. XIII, 107 და სხვ]. საბოლოოდ, ბეჭდების თვალბუდე სრულიად ცალკე მზადდება და რკალზე მაგრდება ანდა მირჩილულია. რკალზე სხვადასხვა დეტალი ჩნდება, მაგ: რკალის წვრილი ბოლოები ერთმანეთზეა გადახვეული და სპირალის ფორმას ქმნის, ზოგჯერ რკალზე მძივია (ერთი ან ორი) წამოცმული, ხოლო მირჩილულ თვალბუდეზე ბურთულები აღინიშნება [ჯავახიშვილი ქ. ხელნაწერი]. ახ. წ. IV საუკუნის დასაწყისში ქართლის სამეფოს ტერიტორიაზე ახალი, თავისთავადი ფორმის, ე. წ. “იბერიული ბეჭდები” (მაღალთვალბუდიანი, მხრებდაკუთხული) ჩნდება. მათი მხრები თავდაპირველად სუსტადაა დაკუთხული, რაც მათ ფორმას შემდგომში ჩამოყალიბებული

¹² ვსარგებლობთ ამ საკითხზე მომუშავე შესანიშნავი გლიპტიკოსის ქალბ. ქეთევან ჯავახიშვილის ხელნაწერით, რისთვისაც მადლობას მოვხსენებთ მას.

მკვეთრად გამოკვეთილი დაკუთხულმხრებიანი ბეჭდები ანაც-
ვლებენ. სწორედ ეს განასხვავებს ამ ტიპის ბეჭდებს ერთმან-
ეთისაგან. ბეჭდებს, მკვეთრად გამოკვეთილი დაკუთხული
მხრებით, ახ. წ. IV საუკუნის მესამე მეოთხედით ათარიღებენ
[ჯავახიშვილი, შეროზია 2010: 258].

გოსტიბეს სამაროვანზე №1 სამარხში აღმოჩენილი ვერცხ-
ლის ბეჭედი (ტაბ. I,1) იბერიული ბეჭდების ტიპს მიეკუთვნება,
თუმცა მისი მხრების სუსტი დაკუთხვის გამო, შესაძლებელია,
მისი შედარებით ადრეული პერიოდით, ახ. წ. IV ს-ის და-
საწყისით დათარიღება. ამ მხრივ, განსაკუთრებულ ინტერესს
გოსტიბეს სამაროვანის №2 სამარხიდან მოპოვებული ვერცხ-
ლის ბეჭედი (ტაბ. I,6) იწვევს. მისი ზუსტი ანალოგი საქართ-
ველოში ჯერჯერობით ცნობილი არ არის. ესაა ჰორიზონ-
ტალურ მხრებიანი ბეჭედი, რომელსაც მხრებზე მირჩილული
აქვს ძოწის თვლებით შემკული ოქროს თითო-თითო წრიული
თვალებუდე; შუაში, ოვალურ თვალებუდეში, კი ჩასმულია
სარდერის გემა, ინტალიო ჰორუსის გამოსახულებით (ჰორუსი,
ეგვიპტური სიტყვის ლათინური ფორმაა. ის ადრეულ
ეგვიპტურ მითოლოგიაში მთავარ ღვთაებას (მეფეს, ცას)
განასახიერებდა; ჰორუსი ბერძნულ-რომაულ ეპოქაში ფეხზე
მდგომი ღვთაონერის სახით გამოიხატებოდა).

საქართველოში ბეჭდების მხრების შემკულობა თვლებით
ან ორნამენტებით ახ. წ. III ს-ის ბოლოს და IV ს-ის დასა-
წყისში იწყება; არმაზისხევის მასალებში გვხვდება მხრებ-
შემკული ბეჭდების სხვადასხვა ვარიანტი [აფაქიძე 1955: 192-
სურ. 135_{3,5}]. მცხეთაში შემთხვევით ნაპოვნი ოქროს ბეჭედი,
ღვთაება პერსეოსის გამოსახულებით (ინვ. №653) ფორმის
მიხედვით გოსტიბეს ბეჭდის მსგავსია. მას ახ. წ. III ს-ით
ათარიღებენ [ლორთქიფანიძე 1961: 33,34, სურ. 16]. გოსტიბეს
ბეჭდის ზუსტი ანალოგის მოძიება რომსა და რომის იმპერიის
პროვინციების გლიპტიკურ მასალებშიც ვერ მოხერხდა.
ფორმის მიხედვით მსგავსი სტილიზებულმხრებიანი, მხრებ-
შემკული ბეჭდები რომაულ სამყაროში ახ. წ-ის III საუკუნით
თარიღდება [მარშალი, 1911: ტაბ.XVI, გამ.550; ჰენკელი,
1913:ტაბ.XII, გამ.253,253_a, 253_b]; მოტივის მიხედვით მათ ახ. წ. I-
III სს-ით ათარიღებენ [ცვირლიან-დილი, 1979: S. 182-183. Taf.
128₁₃₆₄₋₁₃₆₈].

რაც შეეხება მირჩილულთვალბუდიან ბეჭდებს, გოსტიბეს სამაროვანზე ამ ტიპის რამდენიმე ბეჭედს მხრებზე პატარა ბურთულები აზის (ტაბ. I,3,8). მსგავსი ბეჭდები საქართველოში ახ. წ. III ს-ის II ნახევარში ჩნდება და IV ს-შიც განაგრძობს არსებობას [ლორთქიფანიძე 1954: 34,III⁵⁸⁷; აფხაზავა 1979: 96-97, ტაბ. XVI₆]; გოსტიბეს ბეჭდის (ტაბ.I,8) ზუსტი ანალოგი ურბნისში გვხვდება (№11 ხის სარკოვავი, გემიანი მხრებეკობიანი ოქროს ბეჭედი); ის ახ. წ. IV ს-ითაა დათარიღებული [ჭილაშვილი დ. 1964: 68,69,სურ.34⁷]. მსგავსი ბეჭდები ცნობილია უინვალის [ჩიხლაძე 1999: L₃₂₆,LIX₁₁₇,LXX₉₃], ზღუდერის (გრილოსის გამოსახულებიანი გემით, თითო-თითო ბურთულით, დათარიღებული IV ს-ით; გემმა – III-IV სს) [ჯავახიშვილი 1972: 79,ტაბ.XIV,126], არაგვისპირის (ახ. წ. III ს-ის ბოლო – IV ს-ის დასაწყისი) [რამიშვილი 1975:12,13], ქუშანანთგორის II სამაროვნებიდან (ახ. წ. III ს-ის მიწურული) [რამიშვილი 1979: 36,87,ტაბ.24₁,I]. მხრებზე ბურთულებიანი ბეჭდები კარგადაა ცნობილი რომაულ სამყაროში. ბურთულები შეიძლება იყოს თითო-თითო, ორ-ორი, სამ-სამი. ფ. ჰენკელი, რომლის კლასიფიკაცია ძირითადი საყრდენია რომაული ბეჭდების დასათარიღებლად, მათ “გვიანრომაული”, ახ. წ. IV ს-ის ხანის ჯგუფში ათავსებს [ჰენკელი, 1913: S.38, NN272-281].

გოსტიბეს ბეჭედს (ტაბ. I,14), გარდა იმისა, რომ თვალბუდის ძირზე თითო-თითო ბურთულა აქვს მირჩილული, მისი ბრტყელი, თანაბარი სიგანის რკალი გარედან დაწახნაგებულია, ხოლო მხრები ღრმად დაღარული ფოთლოვანი მცენარის ორნამენტითაა დატყვევებული. მსგავსი სტილიზებული-მხრებიანი ბეჭდები გავრცელებულია როგორც რომაულ, ასევე საქართველოს გვიანანტიკური ხანის კულტურაში. ისინი ახ. წ. III ს-ით თარიღდება [ჰენკელი, 1913: Taf. XII, 251; მარშალი, 1911: Taf.XV,537,539,540,544; გრაინფენჰაგენი, 1975: S.81,Taf.-60_{13,14}]. ამ ბეჭედს ზუსტი ანალოგი საქართველოში არ ეძებნება. მსგავსი ბეჭდები ფორმისა და მხრებზე შემკულობის მიხედვით უინვალში აღმოჩნდა; ისინი ახ. წ. IV ს-ის დასაწყისით თარიღდება [ჩიხლაძე 1999: გვ. 78, LVIII₁₀₆, LXX₁₇₇]; ანალოგი - არმაზისხევის №2 აკლდამიდან ახ. წ. III ს-ით. თარიღდება [ლორთქიფანიძე 1969:137, №126, სურ.59].

ქვემო გოსტიბეს სამაროვანზე №2 სამარხში აღმოჩენილ ოქროს ბეჭედს (ტაბ. I,5) ზუსტი ანალოგი საქართველოში ასევე არ ეძებნება. იმავე ფორმის ბეჭედი, მხოლოდ ოვალური თვალბუდით ურბნისის ნაქალაქარის №168 სამარხიდანაა ცნობილი. მას ახ. წ. III ს-ით ათარიღებენ [ჯავახიშვილი 1972: 71-72, სურ. 9]; ჟინვალის სამაროვანზე მსგავსი ბეჭედი ახ. წ. II – III სს-თაა დათარიღებული [ჩიხლაძე 1999: XXXVII].

მირჩილულთვალბუდიანი ბეჭედი (ტაბ. I,9) პატარა ჰორიზონტალური მხრებით ტიპური ნიმუშია ამ პერიოდის გლიპტიკური მასალისათვის; ის კარგად თარიღდება ახ. წ. III ს-ის თვალბუდეში ჩასმული გემა-ინტალითი, ეროსის გამოსახულება კი სხვადასხვა სიუჟეტით საკმაოდ გავრცელებული მოტივია გლიპტიკურ ხელოვნებაში და უფრო ადრეული ხანისაა (ახ. წ. I-II სს) [ცვირლიან-დილი, 1973: Taf. 73⁴³⁴; ჰენკელი, 1913: Taf. XXII^{431,436}, XLVIII¹²⁵⁵; ლორთქიფანიძე 1967: ტაბ. X, 82].

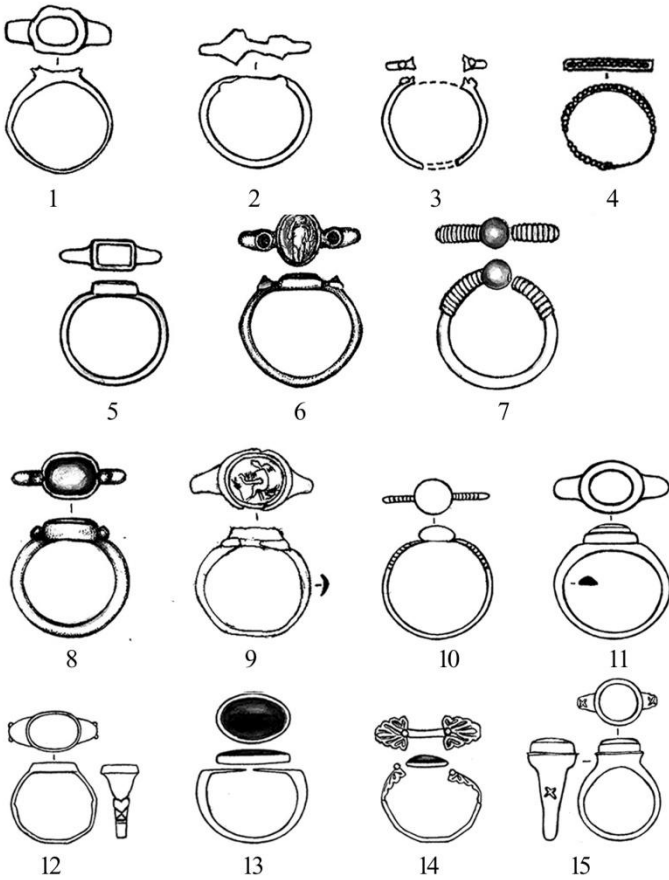
გოსტიბეს N16 სამარხიდან ბეჭედის ფორმა ასევე გავრცელებულია საქართველოში (ტაბ. I,11); მისი ანალოგები გვხვდება ჟინვალის სამაროვანზე [ჩიხლაძე ვ. 1999: ტაბ. XXV⁴⁴⁸⁻⁵¹, LV^{46,47}, LVIII⁹⁶]. მსგავსი ბეჭედები ახ. წ. III ს-ით თარიღდება [ჰენკელი, 1913: Taf. XXII, N413; ლორთქიფანიძე მარგ. 1994: კატ. 18, ტაბ. II, N18; ლორთქიფანიძე მარგ. 1958: კატ. 14, სურ. 29]. მირჩილულთვალბუდიანი ბეჭედი N18 სამარხიდან (ტაბ. I,12) სტილიზებულმხრებიანი ბეჭედების ტიპს განეკუთნება, იმ განსხვავებით, რომ რელიეფური ორნამენტი რკალიდან მხრებზე გადასვლის ადგილას აქვს დატანილი. ამ ბეჭედის მსგავსი საქართველოში ვერ მოიძებნა. გამონაკლისია სამთავროზე აღმოჩენილი ოქროს ბეჭედი (გლიპ. №281) დათარიღებული ახ. წ. III-IV სს-ით [მაქსიმოვა, 1950: 243, ტაბ. I,6, ტაბ. IV,1]. მეორე ბეჭედი, რომელიც №18 სამარხში აღმოჩნდა, ტიპური რომაული ბეჭედია (ტაბ. I,13); ეს ფორმა ძალიან გავრცელებული იყო რომისა და მისი იმპერიის გავრცელების მთელ ტერიტორიაზე [ჰენკელი, 1913: S.32,59. Taf. XI^{220,221}; - XXII^{432,433}]. მისი ანალოგი განსაკუთრებით ბევრია საქართველოში. მათ ახ. წ. III ს-ით ათარიღებენ [ლორთქიფანიძე მარგ. 1958: 53, სურ. 29; 41, სურ. 17; ლორთქიფანიძე მარგ. 1961: 32, სურ. 15; 36, №30, სურ. 17; ლორთქიფანიძე მარგ. 1969: 137-138, სურ. 60, კატ. №127].

ბოლოებგადახვეული სამაჯურების ანალოგიურია მრგვალ-განივკვეთიანი ბეჭედი, რომელსაც მხრებზე წვრილი მავთული აქვს დახვეული და ზედ სარდიონის მძივია წამოცმული (ტაბ. I,7). ამ ბეჭდის ადრეული ფორმა, რომელსაც ფარაკად მრგვალგანივკვეთიანი მავთული აქვს სპირალურად გადახვეული ახ. წ. II ს-ის ბოლო და III ს-ით არის დათარიღებული [ჩიხლაძე 1999: XLVIII¹⁷⁶, LVIII⁹⁶, LXII³⁰⁷]. გოსტიბეს ბეჭდის ანალოგი, რომელსაც ფარაკის ადგილას გადახვეულ მავთულზე მძივი აქვს ასხმული, ახ. წ-ის III-IV სს-ით დათარიღებულ კომპლექსებში გვხვდება [ჩიხლაძე 1999: გვ. 77, LIX^{118,119}, LXXI¹¹⁷]. მისი ანალოგი ცნობილია ურბნისის ნაქალაქარის №263 სამარხიდან, ხოლო №167 სამარხში აღმოჩენილი მსგავსი ნიმუში, რომელსაც ოვალურ თვალებუდში ეროტის გამოსახულებიანი ინტალიო აქვს ჩასმული, ახ. წ. III ს-ით თარიღდება [ჯავახიშვილი 1972: 62,69-70, სურ. 4, 6]. რკალზე განივნაჭდეგებიანი მრგვალგანივკვეთიანი ბეჭედი გოსტიბეს სამაროვნის №15 სამარხიდან (ტაბ. I,10) ახ. წ. III ს-ზე უფრო გვიანი ხანითაა დათარიღებული [ჰენკელი, 1913: S. 270-278, Taf. XIV-278];

ქვემო გოსტიბეს სამაროვნის №20 სამარხში აღმოჩენილ ბეჭედს (ტაბ. I,15) ზუსტი ანალოგი საქართველოში ვერ ეძებნება. თუმცა კი მსგავსი ფორმის ბეჭდები, მხრებზე ჯვრის ორნამენტის გარეშე, საქართველოში ცნობილია [მაქსიმოვა, 1950: გვ. 242, Рис. 1]. უინვალის სამაროვანზე აღმოჩენილი მსგავსი სამი ბეჭედი დათარიღებულია ახ. წ. IV ს-ის I მეოთხედით [ჩიხლაძე 1999: LXXX]. მკვლევრის ქ. ჯავახიშვილის მოსაზრებით, მხრებზე ჯვრის გამოსახვა მანიშნებელია ახ. წ. III ს-ის ჰორიზონტალმხრებიანი ბეჭდების გარდამავალი ფორმისა ახ. წ. IV ს-ის ბოლოს მაღალთვალებუდიანი, მხრებდაკუთხული ბეჭდების ფორმისაკენ. გოსტიბეს ეს ნიმუში ქრონოლოგიურად ოდნავ წინ უსწრებს იმ ფორმის დამკვიდრებას, როდესაც მისი თვალებუდე მაღალი ხდება და მხრებზე ჯვარი შემდგომში დაკუთხულ ფორმაში გარდაიქმნება. მაღალი, მირჩილული თვალებუდე და დაკუთხული მხრები შემდგომში სამკაულის იმ თავისებურ ნაწილს ქმნიან, რითიც მათგან განსხვავებულ ფორმებს იძენენ.

ქვემო გოსტიბეს გვიანანტიკური ხანის სამაროვანზე აღმოჩენილი ბეჭდები მნიშვნელოვანი მონაპოვარია გვიანანტიკური

ხანის ქართლის სამეფოს კულტურული ისტორიის შესასწავლად. ქართველ მეკლევართა აზრით, ეს პერიოდი იბერიაში არ აღინიშნება ნივთიერი კულტურის ჩვეულებრივი განვითარებით, არამედ ესაა ტეხილი, რომელიც III-IV საუკუნეთა მიჯნიდან თავს იჩენს და შემდეგ ღრმავდება; ამასთანავე იგრძნობა ახალი, ადგილობრივი ოქრომჭედური შემოქმედების ნაკადი (ლომთათიძე 1973:191-193). ეს პროცესი გარკვეულწილად უკავშირდება ქვეყანაში მიმდინარე პოლიტიკურ-სოციალურ ცვლილებებს; კერძოდ, ახ. წ. IV საუკუნეში მახლობელ აღმოსავლეთში რომსა და სასანურ ირანს შორის გაუთავებელი ქიშპობით გართულებულმა საერთაშორისო ვითარებამ მნიშვნელოვნად შეაფერხა სავაჭრო-ეკონომიკური [ჭილაშვილი 1970: 27] თუ კულტურული ურთიერთობები; ამ პერიოდის ქართლში თანდათან ქრება უცხოური ან მისი მიბაძვით შექმნილი ნივთები და “ოქრომჭედლობაში კიდევ უფრო მეტი მხატვრულ-სტილისტური დამოუკიდებლობა ჩანს, ვიდრე წინარე საუკუნეთა სამკაულში...” [ლომთათიძე 1973:220]. სწორედ, გარკვეული ძიების და ამ ცალკეული ელემენტების შერწყმისა და გააზრების შედეგად მოხდა იბერიული ბეჭდების ადგილობრივი ფორმის შექმნა, რასაც თავის მხრივ ადასტურებს ქვემო გოსტიბეს გვიანანტიკური ხანის სამაროვანზე სამარხისეულ კომპლექსებში გამოვლენილი ბეჭდები.

ბიბლიოგრაფია:

- აფაქიძე ა., გობეჯიშვილი გ., კალანდაძე აღ., ლომთათიძე გ.** 1955: მცხეთა I, არქეოლოგიური კვლევა-ძიების შედეგები, არმაზისხევის არქეოლოგიური ძეგლები, თბ., 1955.
- აფხაზავა, 1979:** ნ. აფხაზავა, ადრეული შუასაუკუნეების აღმოსავლეთ საქართველოს ნივთიერი კულტურა, თბ., 1979.
- ლომთათიძე, 1973:** გ. ლომთათიძე, ქართული კულტურა IV-V საუკუნეებში. – საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. II. თბ., 1973.
- ლორთქიფანიძე, 1954:** მარგ. ლორთქიფანიძე, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის გემები I, სამთავროს სამაროვანზე მოპოვებული გემების კატალოგი, თბ., 1954.
- ლორთქიფანიძე, 1958:** მარგ. ლორთქიფანიძე, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის გემები, II (არმაზისხევი), თბ., 1958.
- ლორთქიფანიძე, 1961:** მარგ. ლორთქიფანიძე, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის გემები, III, თბ., 1961.
- ლორთქიფანიძე, 1967:** მარგ. ლორთქიფანიძე, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის გემები. IV კატალოგი, თბ., 1967.
- ლორთქიფანიძე, 1969:** მარგ. ლორთქიფანიძე, ძველი საქართველოს გლიპტიკური ძეგლების კორპუსი I, თბ., 1969.
- ლორთქიფანიძე, 1994:** მარგ. ლორთქიფანიძე, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმების გემები. I, თბ., 1994.
- მირიანაშვილი, 1983:** ნ. მირიანაშვილი, შიდა ქართლის მატერიალური კულტურის ისტორიიდან. თბ., 1983.
- ნადირაძე, 1975:** ჯ. ნადირაძე, ყვირილის ხეობის არქეოლოგიური ძეგლები. თბ., 1975.
- რამიშვილი, 1975:** რ. რამიშვილი, ახალი არქეოლოგიური აღმოჩენები არაგვის ხეობაში, ძეგლის მეგობარი №39., თბ., 1975.
- რამიშვილი, 1979:** რ. რამიშვილი, ერწოს ველი გვიანარმაზულ ხანაში, თბ., 1979.
- ჩიხლაძე, 1999:** ვ. ჩიხლაძე, არაგვის ხეობა ახ. წ. I ათასწლეულის პირველ ნახევარში /უინვალის სამაროვნის მასალების მიხედვით/, დისერტაცია ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად. 1999.
- ჯავახიშვილი, 2003:** ქ. ჯავახიშვილი, ქართული ოქრომჭედლობის ისტორიისათვის, ხელნაწერი
- ჭილაშვილი, 1964:** ლ. ჭილაშვილი, ნაქალაქარი ურბნისი, თბ., 1964.

ჭილაშვილი, 1974: ლ. ჭილაშვილი, ქალაქები ფეოდალურ საქართველოში, II, თბ., 1974.

ჯავახიშვილი, 1972: ქ. ჯავახიშვილი, ურბნისის ნაქალაქარის გლიბტიკური ძეგლები, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის გაეშები, V, თბ., 1972.

ჯავახიშვილი, შეროზია, 2010: ქ. ჯავახიშვილი, მ. შეროზია, ახალი აღმოჩენა დაბა ახალგორიდან, საქართველოს ეროვნული მუზეუმის მოამბე I (46-B), თბ., 2010.

ჯავახიშვილი ქ. 2003: ქართული ოქრომჭედლობის ისტორიისათვის, ხელნაწერი

ჯავახიშვილი, 2009-2010: Джавахишвили К. Еще раз о Питиахше Иберии (Картли) века. Питиахш Уса. 2009-2010.

მაქსიმოვა, 1950: Максимова М.И. Геммы из некрополя Мцхеты Самтавро. სსშმ XVI – В. 1950.

მანუკიანი, 1984: Манукян А.Б. Гемма из Армении с изображением храма Афродиты Пафосской. ВДИ 4. ст. 90-96.

გრაინფენჰაგენი, 1975: Greifenhagen A. Schmuckarbeiten in Edelmetall, Band II, Berlin. 1975.

ჰანკარი, 1934: Hancar F. Kaukasus-Luristan. Eur. Sept. Ant., Bd. IX, Helsinki. 1934.

ჰენკელი, 1913: Henkel F. Die Roemischen Fingerringe der Rheinland. Berlin. 1913.

მარშალი, 1911: Marshall F. Catalogue of the finger rings greek, etruscan and roman, London. 1911.

ცვირლიან-დილი, 1973: Zwierein-Diehl E. Die Antiken Gemmen des Kunsthistorischen Museums in Wien, Band I, Muenchen, 1973.

ცვირლიან-დილი, 1979: Zwierein-Diehl E. Die Antiken Gemmen des Kunsthistorischen Museums in Wien, Band II, Muenchen, 1979.

RINGS OF LATE ANCIENT KVEMO GOSTIBE BURIALS

Summary

The topic of our research is the rings of late ancient times found during the burials excavations in Kaspi municipal village **Kvemo Gostibe**.

After making analysis of the complex and comparing them with the similar kind of materials this archeological monument with its inventory burials was dated back the end of III - IV cc. A.D.

Archeological materials found in burials are very rich and various. They represent the things mostly connected with clothes, jewelry and numismatics which on one hand are the things made on the basis of local cultural traditions with it's characteristic artificial style, shape and processing techniques (ceramics, openwork buckles, rings, necklaces, beads, cult and on the other hand, are Roman import (ear-cleaners, rings, earrings, bracelets, coins etc).

15 rings (one golden and 14 silver) were found in burials of Kvemo Gostibe. Their variety and specificity of shapes are very attractive. We came across two types of rings: one of the Roman types, the form of which is very characteristic to the Roman culture and was widely spread in the Kingdom of Kartli, and the other, completely different, with square shape, called "Iberian rings" by explorers. Presumably they were made at the beginning of the IVc. A.D and can be found only in Georgia, mainly in ancient Iberia.

The rings found in Gostibe enable us to observe the development of the Roman ring type formations in (from I c. B.C up to IV c. A.D) in Georgian material culture and thereafter the process of Georgian ring formation process. Having released from the influence of Europe Georgian jewelry making became unique by it's features.

**ადიარება და პასუხისმგებლობა გერმანულ
იდეალიზმში**

ა. ადიარებისა და პასუხისმგებლობის ცნებები

ფილოსოფიურ დისკურსში ადიარება დიდი ხნის განმავლობაში გაგებულ და თემატიზებული იყო როგორც თანხმობის თეორიული აქტი. ეპისტემური სუბიექტი წარმოდგენის მეშვეობით მიმართებაში შედის საგანთან და მოითხოვს, რომ მისი მსჯელობა ამ საგნის შესახებ ვარგისად, ე. ი. ჭეშმარიტად, იქნეს ადიარებული. ფრეგე და ჰუსერლიც კი ამ ტერმინს შემეცნების თეორიული და ჭეშმარიტების თეორიული მნიშვნელობით იყენებენ. მაგრამ საქმე ის არის, რომ ჯერ კიდევ ფიხტესთან იკვეთება ადიარების ცნების პრაქტიკული განზომილებები, რომლებსაც შემდგომში სულ უფრო ინტენსიურად იკვლევენ. ლაპარაკია იმის შესახებ, რომ ფიხტემ ერთმანეთთან დააკავშირა კონტრაქტუალისტული იდეები და ინტერპერსონული თუ ინტერსუბიექტური აზროვნება, რამაც ადიარების ცნების პრაქტიკულ განზომილებებამდე მიგვიყვანა. ამიერიდან იგი სოციალურ-ფილოსოფიურ ტერმინად განიხილება, რომელიც აქტორებს (ისეთი კრებითი პერსონების ჩათვლით როგორცაა ჯგუფები ან სახელმწიფოები) შორის სტრუქტურულ მიმართებას გამოხატავს. ყოველდღიურ სიტყვახმარებაშიც ვლადპარაკობთ იმის შესახებ, რომ მავანი ადიარებას იმსახურებს ან ერთმა სახელმწიფომ მეორე არ ადიარაო. ადიარების ამგვარი მნიშვნელობის ველში განიხილება პიროვნების არსებობაც ამა თუ იმ სოციალურ სტრუქტურაში. ყველას უნდა, რომ ადიარებული იყოს - ანგარიშს უწევდნენ თუ პატივს სცემდნენ - ოჯახში, საზოგადოებასა თუ სახელმწიფოში.

რაც შეეხება პასუხისმგებლობის ცნებას, გერმანული იდეალიზმიდან მოკიდებული ფილოსოფიურ დისკურსში ამ ცნებამ სულ სხვა მიმართულებით განიცადა ცვალებადობა. კანტის აზროვნებაში მას მორალური მნიშვნელობა მიენიჭა; რაც იმას ნიშნავს, რომ მოქმედი პერსონის სხვადასხვა მოქმედება ნორმებს ექვემდებარება, რომელთა შესრულება მას ვეალება.

ამის მეშვეობით მისი მოქმედებები დროში სტაბილურობას იძენს. მოქმედ სუბიექტს სასჯელი დაედება ან კომპენსაცია დაეკისრება განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ იგი ნორმების შესაბამისად არ იმოქმედებს. ისე რომ, პასუხისმგებლობის ცნებაში პასუხიც შედის; ეს იმას ნიშნავს, რომ მან პასუხი უნდა გასცეს მის მიმართ წაყენებულ პრეტენზიას თუ საყვედურს. აქედან გამოსტყვივის ამ სიტყვის ძირეული იურიდიული მნიშვნელობა: მსჯავრდებულმა სასამართლოს წინაშე უნდა გაამართლოს თავისი მოქმედება. ამასთანავე საქმე ეხება ლათინური *respondere*-ს თარგმნას რომაული სამართლებრივი ტერმინოლოგიის კონტექსტში; ეს ტერმინი გვხვდება არა მარტო გერმანულში, არამედ ინგლისურსა და სხვა თანამედროვე ენებშიც. ბოლო ხანს, განსაკუთრებით, ბრანდომის ინფერენციალიზმში ამ ტერმინმა ტრანსფორმაცია განიცადა და თეორიული დისკურსის ნაწილად იქცა. მტკიცებულებათა მოთხოვნისა და მათი წარმოდგენის თამაშში ეპისტემურმა სუბიექტმა კრიტიკულ დაკითხვებზე პასუხები უნდა გასცეს; ეს იმას ნიშნავს, რომ მან უნდა დაასაბუთოს ის, რომ მის მიერ წარმოდგენილი, მაგრამ სხვების მიერ საეჭვოდ გახდილი მტკიცებულებები საფუძვლიანია და ეჭვშეუვალი.

ბ. თანამედროვე კვლევის მდგომარეობა

ა) თეორიის ისტორიულად აღიარების ინტერსუბიექტივისტური ცნების ამოსავალ პუნქტს ფიხტეს ფილოსოფია წარმოადგენს. ფიხტეს მიხედვით აღიარება თვითშეზღუდვის ორმხრივი აქტია. ამ დროს ხდება სხვისთვის თავისუფლების უზრუნველყოფა და იმის გამოქვდაცნება, რომ იგი აუცილებელია, რათა ორ თვითცნობიერ პერსონას შორის თავისუფლების მიმართება იყოს. ფიხტემ ეს მიმართება მე-ს შესახებ თავისი სწავლების ინტერპერსონული მოდიფიკაციის შედეგად მოიპოვა, რა დროსაც ცენტრალურია მე-ს თავის თავთან წმინდა თვითმიმართების იდეა. კანტის მორალური კანონით შთაგონებული ფიხტე სამართლებრივი კანონის ცნებას აყალიბებს, რომლის თანახმადაც სამართალი გაგებულია როგორც ორ პერსონას შორის მიმართება. როგორც ერთი, ისე მეორე იმგვარად ზღუდავს თავიანთ გარეგან თავისუფლებას ანუ მოქმედების თავისუფლებას, რომ ერთის თვითნებობა მეორისას ემთხვევა საყოველთაო კანონის თანახმად. ამ ჩანაფიქრის განხორციელების მიზნით ფიხტემ აღიარების ცნება

ბუნებითი სამართლის შეხედულებათა მიხედვით დაამუშავა. ფიხტეს მიანჩია, რომ აღიარება იმ სამართლებრივი ურთიერთობის ტოლფასია, რომელიც ერთგულებასა და რწმენას ემყარება, რაც ჩვენი თავისუფლებების აბსოლუტურსა და მაქსიმალურ გარანტს წარმოადგენს. კანტისგან განსხვავებით ფიხტემ პიროვნებებს შორის ურთიერთობა *bona fides*-ზე დააფუძნა, რითაც ისეთი სამართლებრივი ურთიერთობა შემოგვთავაზა, რომელიც თავისუფალია ორმხრივი ლეგალური ძალადობის შესაძლებლობებისგან. წარმატებული ურთიერთაღიარება როგორც სამართლებრივი ურთიერთობა საფუძველმდებარე სამართლის სფეროში ვლინდება. ამ უკანასკნელს კი იგი მაიძულებელი სამართლის სფეროდან მიჯნავს. ამით საფუძველმდებარე სამართალი მორალურ თანაზიარობას ენათესავება; თუმცა ფიხტე სამართლის ამ სფეროს არ აიგივებს ეთიკურ-რელიგიურ სახელმწიფოსთან.

აღიარების ფიხტესუელმა ცნებამ შემდგომი განვითარება ჰეგელთან ჰპოვა. სულის თვითშემეცნების თეზა იმასაც გულისხმობს, რომ წარმატებული ინტერსუბიექტური მიმართება ურთიერთაღიარებაცაა. ჰეგელი ხაზს უსვამს აღიარებითი მიმართებების განვითარების ისტორიულ ხასიათს და საგულდაგულოდ მიჯნავს ერთმანეთისგან შესაძლო აღიარებათა მანიფესტაციის ფორმებს. ამას მოწმობს ბატონისა და მონის დიალექტიკა; ეს ცნობილი ჰეგელური ფიგურა ასიმეტრიული რჩება, მაგრამ შინაგანად მიისწრაფვის უფრო მაღალ ფორმაში თვითგადალახვისკენ; ამგვარი გადასვლა კი წარმატებული თანაზიარობის ჰორიზონტს ხსნის. აქედან გამომდინარე, ჰეგელი ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რომ აღიარება თავდაპირველად ხორცს ისხამს დასაბამიერი ბრძოლით, დამორჩილებით, ჩვეულებით, ანდა ნებელობით თუ ხელშეკრულების გზით. ჰეგელი, ფიხტესგან განსხვავებით, დაბეჯითებით მიუთითებს, რომ აღიარება არ შემოიფარგლება მარტო სამართლის სფეროთი, თვითნებური თავისუფლების/თავნებობის ურთიერთდათმობითა და ურთიერთშეხლდუნის იმ ფორმებით, რომელიც ამ სფეროსთვისაა დამახასიათებელი. იგი ვრცელდება მორალურობისა და ზნეობრიობის ისეთ ობიექტურ-სულიერ ურთიერთობებზე, როგორცაა ოჯახი, ამქრობები, რელიგიური კავშირები თუ სახელმწიფო.

ჰეგელის მემკვიდრეობაზე მარქსმა ახალი მიმართულება დააფუძნა. მან ბატონისა და მონის ასიმეტრიული მიმართება

იმ სოციალური მექანიზმების მეშვეობით დააკონკრეტა, რომლებიც გაბატონებულია ეკონომიკურად ინტერპრეტირებულ სამოქალაქო საზოგადოებაში. სამოქალაქო მეურნეობრიობის საბაზრო და შრომით ურთიერთობებში არათანასწორუფლებიანი აქტორები იმგვარად უპირისპირდებიან ერთმანეთს, რომ შეუძლებელია მათ შორის ურთიერთაღიარებითი ურთიერთობის ჩამოყალიბება. მარქსისთვის მნიშვნელოვანია აღიარების სიმეტრიული სტრუქტურა, რომელიც მომდინარეობს როგორც ფიზიკსგან, ისე ჰეგელისგანაც. იგი წარმოადგენს მისი იდეალის მასშტაბს. მარქსის იდეალი კი ისეთი საზოგადოებაა, რომელსაც ეკონომიკური ექსპლუატაციისა და სიდატაკისგან თავისუფალი ურთიერთაღიარების საფუძველზე აღიარებენ. ამავე დროს, მარქსი აღიარების წარმატებული კრიტიკოსიცაა. საქმე ისაა, რომ კლასობრივი ბრძოლის ეკონომიკური კანონზომიერებების (რაც განვითარების ფარული ძრავია) სახით აღიარების იდეა საზღვრებს აწყდება. ყველა მცდელობა აღიარებითი ურთიერთობების სამართლის, მორალისა თუ რელიგიის საფუძველზე დაფუძნებისა განწირულია დასაღუპად.

მარქსს საყვედურობენ იმის გამო, რომ აღიარების რადიკალური კრიტიკით მან სერიოზული თეორიული დეფიციტი გააჩინა. დღესდღეობით ამ საყვედურს ყველაზე აშკარად კრიტიკული თეორია - განსაკუთრებით კი ჰაბერმასი გამოთქვამს. მისი მტკიცებით, მარქსმა სოციალური დინამიკა ცალმხრივად გაიგო, რაკი იგი ინსტრუმენტულ ეკონომიკურ ურთიერთობებზე (საქონლის გაცვლა, ბაზარი, შრომის ანაზღაურება) დაიყვანა. ამით კი დამახინჯებულად განმარტა გაგებაზე ორიენტირებულ ინტერაქტიულ ურთიერთობათა მნიშვნელობა. ამიტომ ამ საკითხში ჰაბერმასის შეხედულებების ამოსავალი ჰეგელის იდეებია. იგი ერთმანეთისგან განასხვავებს შრომის (სისტემას) სფეროსა და ინტერაქციას (სიცოცხლის სამყარო) შორის; ერთში, ფაქტობრივად, ინსტრუმენტული გონება ბატონობს და, ამდენად, აქ აღიარების საკითხი არ დგას. რაც შეეხება მეორე სფეროს, აქ აღიარება წარმატებული კომუნიზაციის ფორმით გვეძლევა; ეს უკანასკნელი კი შესაძლებელია საერთო იყოს როგორც ენის შემაკავშირებელი ეფექტის, ისე მავალდებულებელი საფუძველების საერთო ხედვის მეშვეობით.

უკანასკნელ ხანს კრიტიკოსები აღნიშნავენ, რომ აღიარების ჰაბერმასისეული დისკუსიაც ცალმხრივია. მიაჩნიათ, რომ არ არის მართებული, როცა აღიარების პრობლემის განხილ-

ვისას ფოკუსირება ერთთავად კონსენსუსის გამომწვევ მთქმედებებზე ხდება. ამასთანავე, პრობლემურია შრომისა და ინტერაქციის ერთმანეთისგან მოწყვეტა. მაგ., ფრაზერის მიხედვით ეს პოზიცია სტიმულს აძლევს სოციალური ემანსიპაციის ნაჩქარევად გააზრებას, რა დროსაც მნიშვნელოვანი ეკონომიკური პრობლემები უფერულდება. ამ გზით აღიარება ისევ ცარიელ იდეოლოგიურ რუბრიკად იქცევა. ჰონეტი ფიქრობს, რომ როგორც ამგვარი ფატალური განვითარების თავიდან ასაცილებლად, ისე იმისთვის, რომ აღარ მოხდეს ეკონომიკური განთავისუფლების ძველ აზროვნებასთან მიბრუნება აუცილებელია, შრომა და ინტერაქცია ერთმანეთისგან მეტისმეტად მკაცრად აღარ გაემიჯნოს. შრომის სფეროშიც არსებობს იურიდიული, მორალური და ემოციური აღიარებითი ურთიერთობები. აუცილებელია მათი გაცნობიერება და იმ რესურსებად გადაქცევა, რომლებიც სისტემური ეკონომიკური ძალმომრეობისგან განთავისუფლების საშუალებას მოგვცემს. მეორეს მხრივ, ამგვარი შეხედულებების ახლებურად გააზრების მოდელად კვლავაც რჩება აღიარების ის კონცეპტები, რომლებიც ფიხტემ და ჰეგელმა ჩამოაყალიბეს.

როგორც ფიხტემ ისე ჰეგელმა აღიარების კონცეპტუალური სტრუქტურა პიროვნებებს შორის მიმართებად გაიაზრეს, რაც, ამავე დროს, სხვასთან მიმართებაც არის. აღიარება შესაძლებელია მხოლოდდამხოლოდ სუბიექტებს შორის. მაგრამ პრობლემურია შემდეგი საკითხი: თვითცნობიერება უსწრებს წინ აღიარებას თუ მისი კონსტიტუირება აღიარების პროცესში ხდება. ფიხტესა და ჰეგელის მიხედვით სხვასთან მიმართება ყოველთვის ორმხრივობის მიმართებაა. ყოველი პერსონა მიმართებაშია მეორე პერსონასთან. ამდენად, აღიარება არასოდეს არის ცალმხრივი; აღიარება ყოველთვის არის ურთიერთაღიარება. ის, თუ რას აღიარებენ ამ პროცესში პერსონები, დამოკიდებულია იმ როლებზე, რომლებსაც ისინი კონკრეტულ სფეროში ასრულებენ. ამ მოვლენის დედააზრი ისაა, რომ აღიარების საგანს არ წარმოადგენს ისტორიული ინდივიდი თავისი განსაკუთრებულობის სავსეობაში. პირიქით, აღიარების სტრუქტურა ყოველთვის გულისხმობს გაყოფილ თანაზიარობას: სხვაში ყოფნა მოასწავებს თავის თავთან ყოფნას. აღიარების აქტორები თუ ობიექტები შეიძლება იყვნენ ერთმანეთის მსგავსი ფსიქოტიპის პერსონათა ჯგუფები და კრებითი პირებიც. მეორეს მხრივ, აღიარება როგორც სიყვარული, პატი-

ვისცემა თუ ღირებულებითი შეფასება, პერსონის ტანთან დაკავშირებულ მახასიათებლებსაც მოიცავს. ფიხტე აღნიშნავს, რომ თვითცნობიერ პერსონებს შორის აღიარებითი ურთიერთობა ხანდახან ადამიანური სხეულის აღქმას ემყარება.

ბ) პასუხისმგებლობის შესახებ თანამედროვე დებატების თეორიული წყარო კანტის ფილოსოფიაა. მართალია, პასუხისმგებლობა ექსპლიციტურად თემატიზებულია, მაგრამ მის აზროვნებას განსაკუთრებული - როგორც ისტორიულად, ისე ფაქტობრივად - მნიშვნელობა ენიჭება პასუხისმგებლობის პრაქტიკული და მორალურფილოსოფიური მენტალური ფიგურის ჩამოყალიბების თვალსაზრისით. საქმე ის არის, რომ კანტს ადამიანი ესმის როგორც პერსონა (პირი), ე. ი. როგორც მორალური მოვალეობების მქონე სუბიექტი. მოვალეობები, რომლებზეც კანტი ლაპარაკობს, არ არის არც რომელიმე ისტორიულად არსებული კულტურის და არც მოცემული სოციალური პრაქტიკის ნორმები, არამედ ისინი გონებრივი სუბიექტურობის შინაგან სტრუქტურას განეკუთვნება; ამდენად, ყოველი გონებრივი სუბიექტი ყოველთვის და ყველგან ყოველი სხვა გონებრივი სუბიექტის მოვალეა. სუბიექტი ექვემდებარება მორალის მარადიულ კანონებს და იგი ერთი და იგივე რჩება ამ კანონების წინაშე; მართალია, ისტორიული განვითარების პროცესში იგი სხვადასხვა მოქმედებებს ახორციელებს, მაგრამ ცალკეულ მოქმედებათა სიმრავლეში არ ითქვიფება და არ არის ისე, რომ დღეს ერთი იყოს, ხვალ კი - სხვა. კანტის მიხედვით პასუხისმგებლობა ღვთის წინაშე პასუხისმგებლობა კი არ არის, არამედ ადამიანი თავის მოქმედებებზე პასუხისმგებელია სწორედ იმ მორალური კანონების შუქზე, რომლებიც ყველა ჩვენგანისთვის ერთი და იგივეა.

ამრიგად, კანტმა პასუხისმგებლობის ფენომენი, ერთის მხრივ, თავისუფლებასთან დააკავშირა, მეორეს მხრივ კი - სავალდებულო თანაზიარობის მორალურ მოვალეობებთან. პასუხისმგებლობა წანამძღვრად გულისხმობს უპირობო თავისუფლებას. ადამიანის მოქმედებები არ არის დამოკიდებული მარტო ისეთ ცხოვრებისეულ დეტერმინაციებზე, როგორცაა სოციალიზაცია, აღზრდა, გამოცდილება და ა. შ. გონებით დაჯილდოებული ყველა სუბიექტის ინდივიდუალური ცხოვრებისეული მოვლენების მიღმა მოქმედებს ადამიანური ნება; მაგრამ ნებისმაგვარი მოქმედება განპირობებულია თავისუფლების ტრანსცენდენტალური იდეით. თუ ნების თავისუფლებას

ამგვარად გავიგებთ, მაშინ ის სხვა არაფერია თუ არა გონების პრაქტიკული უნარის ამოძრავება. თავისუფლება კი - ამ შემთხვევაში - წმინდა გონების პრაქტიკული თვითგანსაზღვრულობაა. გონება ნებას აკისრებს, რომ მან შეასრულოს მორალის კანონები. პასუხისმგებლობის მქონე არის ყველა ის პირი, რომელიც ემორჩილება თავისი გონების მორალურ მიზანს. კანტი ამტკიცებს, რომ ყველა ადამიანში ერთი და იგივე გონება მოქმედებს. პასუხისმგებლობის კონცეპტუალურ სტრუქტურას უამრავი შეხების წერტილი აქვს აღიარების კონცეპტთან. ყოველ შემთხვევაში საქმე ეხება თავისუფლების გამოვლენის ფორმას; მაგრამ ეს არ არის ცალკეულის თავისუფლება, არამედ გონებრივი სუბიექტების თანაზიარი თავისუფლებაა.

აქედან მოკიდებული ფილოსოფიურ დისკუსიაში ინტენსიურად ირჩევა პასუხისმგებლობის პრობლემა და ის, თუ რომელია მისი გამოყენების შესაძლო სფერო. ამიტომ ერთმანეთისაგან განასხვავებენ პასუხისმგებლობას რაღაცისთვის და პასუხისმგებლობას რაღაცის წინაშე. ერთ შემთხვევაში იგულისხმება ის, რაზეც პასუხს აგებს მოქმედი სუბიექტი; კანტისთვის ეს არის მორალური აკრძალვის ან ნებართვის შესრულება თუ არშესრულება. მეორე შემთხვევაში იგულისხმება ის ინსტანცია, რომლის წინაშეც ადამიანმა თავი უნდა იმართლოს; მორალური სამართლებრივი ნორმების დარღვევის თვალსაზრისით სახელმწიფოს სოციალურ კავშირში ამგვარი ინსტანცია შესაძლოა ჩვეულებრივი სასამართლო იყოს. მოგვიანებით ნიცშე სწორედაც კანტის საპირისპიროდ ამტკიცებდა, რომ არც ჩვენზე მზრუნველი ღმერთი არსებობს და არც მორალური კანონი, რომელიც ადამიანის მოქმედებას წარმართავდაო. აქედან ნიცშე ასკვნის: ადამიანი ყოველი ცოცხალი არსებისთვის არის პასუხისმგებელიო, მეტაფიზიკური დარწმუნებულობა იმაში, რომ არსებობს უმაღლესი ინსტანცია, სხვა არაფერია თუ არა საკუთარ პასუხისმგებლობაზე უარის თქმაო. ისეთი ინსტანციის არარსებობიდან, რომლის წინაშეც ადამიანი არის პასუხისმგებელი, ჩნდება შეხედულება იმის თაობაზე, რომ იგი პასუხისმგებელია საკუთარი თავის წინაშე. ამრიგად, პასუხისმგებლობა არის თვითპასუხისმგებლობა ანდა პასუხისმგებლობა საკუთარი თავის წინაშე.

ამ აზრით სარტრის ექსისტენციალისტურ კონცეფციამში ხდება თავისუფლებასა და პასუხისმგებლობას შორის მიმარ-

თების რადიკალიზება. ადამიანი დაწყველილია თავისუფლებით; ეს იმას ნიშნავს, რომ ე. წ. ონტოლოგიური გაურკვევლობა განსაზღვრავს ჩვენს პასუხისმგებლობას ჩვენსავე არსებობაზე. აბსოლუტური პასუხისმგებლობის აღება თავის თავზე ტოტალური თავისუფლების შედეგია. დაბოლოს, ჰაიდეგერსაც გარკვეულწილად პასუხისმგებლობა ესმის, როგორც თვითპასუხისმგებლობა/პასუხისმგებლობა თავის თავის წინაშე, როგორც პერსონის არსება, ანდა როგორც მისი პერსონულობა. ეს იმას ნიშნავს, რომ ადამიანი არის გონებრივი არსება, რომელსაც შეუძლია პასუხისმგებლობის თავის თავზე აღება. თავისი თავის წინაშე პასუხისმგებლობა ქმნის მის არსებას. ამდენად, ადამიანის საკუთრივი ყოფნა, მისი ადამიანურობა სწორედ მის პერსონად არსებობაშია. ადამიანი თავისუფალი (პრაქტიკულად) შეიძლება იყოს მხოლოდდამხოლოდ როგორც პერსონა. მაგრამ პრაქტიკული თავისუფლება, კანტის განმარტებით, ნიშნავს იმას, რომ ადამიანი, მისი წმინდა ნება თვითონ არის კანონმდებელი და, ამდენად - ავტონომიური. აქედან გამომდინარე, ჰაიდეგერს პრაქტიკული თავისუფლება, როგორც ავტონომიურობა, თავისი თავის წინაშე პასუხისმგებლობად ესმის. სწორედ ეს არის „ადამიანური პერსონის პერსონულობის არსება, მისი საკუთრივი არსება, ადამიანური ადამიანი.“

RECOGNITION AND RESPONSIBILITY IN GERMAN IDEALISM

Summary

The article deals with understanding of two concepts envisaging the level of modern scientific research. They are concepts of recognition and responsibility.

Recognition in the philosophical discourse has been understood as an agreement of theoretical act. Epistemic subject relates to the object with the help of imagination and demands that his discussion about this subject should be declared as the truth.

The concept of responsibility from German Idealism has undergone changes in philosophical discourse in different directions. It had a moral meaning in Kant's thinking. With its help his actions gain stability in time. Acting subject will be imposed penalty or compensation. Especially in those cases if he won't act according to norms. So, the response is in the concept of responsibility. It means that he should respond the charge against the claim or reprimand. The basic juridical meaning of this word is seen in it.

Nowadays on the modern stage of researching a problem, Kant's philosophy is considered to be the starting point of inter subjective concept in historical recognition of theory according to which recognition is a two sided act of self limitation but the theoretical source of modern debates of responsibility is Kant's philosophy. The problem of responsibility is intensively distinguished in philosophical discourse and the sphere of usage. That's why we have responsibility for something and responsibility before something.

**ადამიანის უფლებების ქველითუნარიანობა
და ღირებულება**

60 წლის წინ, 1948 წლის 10 დეკემბერს გაერთიანებულ ერების ორგანიზაციის გენერალურმა ასამბლეამ მეოცე საუკუნის ყველაზე მნიშვნელოვანი იურიდიულ-პოლიტიკური დოკუმენტი მიიღო: ადამიანის უფლებების ზოგადი განმარტება. ეს სრულებითაც არ ყოფილა პირველი წერილობითი ფორმით აღწერილი დოკუმენტი, რომელიც ადამიანის უფლებებს და ვალდებულებებს განმარტავდა; ცნობილ წინამორბედ დოკუმენტთა შორის პირველ რიგში უნდა დავასახელოთ ამერიკული Virginia Bill of rights (1776) და ფრანგული déclaration des droits de l'homme et du citoyen (1789), მაგრამ ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი დოკუმენტების მოწოდებები ინტერნაციონალიზმის უმაღლეს, როგორც მიზნობრივ ასევე იდეურ, დონეზეც კი (აქ იგულისხმება, თუ რას ნიშნავს ადამიანის უფლებები სამართლებრივი და სამართლიანობის დისკურსში), არ ცდება იმ ფაქტს, რომ ადამიანის უფლებები მათთვის მნიშვნელოვანი იყო მათი დროის ასპექტში: ისინი წარმოადგენენ ნორმატიულ მიღწევებს, რომლითაც თანამედროვეობა ამაყობს და რომელთა ფასეულობაშიც ღრმად არის დარწმუნებული: ადამიანის უფლებები გვევლინებიან მორალურ საზომებად, რომლებისკენაც უნდა ჰქონდეს სწორება ყველა პოლიტიკურ თუ საზოგადოებრივ გაერთიანებას, ან სულ მცირე მინიმალურად მაინც უნდა სცემდეს პატივს, თუკი ამ უკანასკნელთ ლეგიტიმურად არსებობა სურთ. თანამედროვეობაში ადამიანის უფლებები სამართლებრივი სახელმწიფოს და ეთიკური დისკუსიების განვითარების ნორმატიული კონდენსატია; მეტიც, როგორც იტყვიან - ხანდახან დამამცირებელი ელფერიტაც კი - „თანამედროვეობის სამოქალაქო რელიგია“.

ადამიანის უფლებების ყველა ამ საყურადღებო და ისტორიული წიაღსველების საპირისპიროდ, არსებობს საერთაშორისო დავა იმის შესახებ, რომ, მათი საყოველთოდ აღიარებული მნიშვნელობის მიუხედავად, შესაძლოა ვიკამათოთ იმის შესახებ, რომ პოლიტიკურ ან სამეცნიერო დონეზე შესაძლებელია ამის შესახებ ერთხმად აღიარებული კონსენსუსის მოძებ-

ნა და იმის გარკვევა, თუ როგორ გავიგოთ ადამიანის უფლებები თავისთავად. საკამათო პუნქტები და შესაბამისად დაპირისპირებული არეები შემდეგ საკითხებში არსებობს:

ადამიანის უფლებების გენეზისი და ისტორია: სამეცნიერო დისკურსში მუდმივად არსებობს კამათი იმის შესახებ, თუ რომელმა ისტორიულმა განსაზღვრულობებმა იქონიეს ადამიანის უფლებების ჩამოყალიბებაში დომინანტური როლი: ადამიანის უფლებების იდეა საბოლოოდ შუა საუკუნეებში დაბადებული ბუნებრივი სამართლის შესახებ სწავლების ლოგიკური ნაყოფია? თუ ადამიანის უფლებები „მხოლოდ“ ახალი დროის პირმშოს წარმოდგენს? თუკი უკანასკნელი მოსაზრება სწორია, მაშინ ადამიანის უფლებებს „რელიგიური“ ნიადაგი აქვს, რომელიც, თავის მხრივ, რელიგიურ-პოლიტიკურად არის გადაჯაჭვული რეფორმაციასთან, რადგანაც ისინი დღეს ეჭვგარეშე პიროვნების სინდისის თავისუფლებისგან მოდის. იქნებ ისინი იმთავითვე უნდა გავიგოთ როგორც სეკულარულად ორიენტირებული თავდაცვის და თავისუფლებების უფლებები, რომლებიც ახალი დროის ბურჟუაზიასა და აბსოლუტურ მმართველობას შორის ამოიზარდა? ამას გარდა, აქ სხვა, ამ კონტექსტში თანამედროვეობისთვის კვლავ მნიშვნელოვანი საკითხები იჩენენ თავს, მაგალითად, როგორიცაა იურგენ ჰაბერმასის მიერ წარმოდგენილი თეზა იმის შესახებ, რომ ადამიანის უფლებათა და სამართლებრივ სახელმწიფოს შორის ურთიერთდამოკიდებულება არსებობს. არის კი ასეთი ურთიერთდამოკიდებულების ისტორიულად ან თუნდაც იდეოლოგიურად დადასტურება შესაძლებელი? ადამიანის უფლებების ისტორიის განმარტება მხოლოდ ადამიანის უფლებების ეთოსის ცენტრალური მნიშვნელობის განვითარებიდანაა შესაძლებელი, რადგანაც მის გენეზისში ცენტრალურ შეკითხვად მისი შესაბამისი გაგება გვევლინება.

ადამიანის უფლებების ცნება: ადამიანის უფლებები საფუძველშივე ის უფლებებია, რომლებიც ყოველ ადამიანს როგორც ადამიანს, მისი ინდივიდუალური მახასიათებლებისდა მიუხედავად, უპირობოდ უნდა ჰქონდეს მინიჭებული. რა თქმა უნდა, ამით სრულებითაც არ არის გადაწყვეტილი, რომელ უფლებებზეა აქ ლაპარაკი: ბუნებით პოზიტიურ კანონებზე, სახელმწიფომდელ უფლებებზე (როგორც ეს ერნსტ ტუგენდჰარტთანაა), თუ ასევე პოზიტიურად იდენტიფიცირებულ საფუძველმდებარე უფლებებზე (ჰაბერმასი)? აქვე უნდა ითქვას, რომ რო-

ცა ადამიანის უფლებებს საფუძველშივე განსაზღვრავენ როგორც მორალურ უფლებებს, მათი კანონიერება არა ნორმატიული დადგენილებებიდან გამომდინარეობს, არამედ სამართლებრივის როგორც ერთიანობის დასტური ესაჭიროება. ამიტომაც ამ შემთხვევაში შემდეგი გაურკვეველობების წინაშე ვდგებით: არიან კი ადამიანის უფლებები საფუძველმდებარე და „თანდაყოლილი“ (მაგალითად, თუკი ისინი XVIII საუკუნის ადამიანის უფლებების განმარტებების მიხედვით იქნებიან გაგებულნი) თუ საბოლოოდ ისინი ინტერპერსონალურ მორალურ აღიარების ფორმებს მიეკუთვნებიან?

ამგვარად, საკამათოა ადამიანის უფლებების ყოვლისმომცველობა, საზღვრები და რიგითობა: ადამიანის უფლებებს ტრადიციულად სამ ნაწილად ყოფენ (გეორგ იელინეკი), კერძოდ:

- ლიბერალური თავისუფლების უფლებები;
- პოლიტიკური გაზიარების (თანა-მონაწილეობის) უფლებები;
- სოციალური მონაწილეობის უფლებები.

ხშირად კითხვა რომელი ჯგუფი მიეკუთვნება კონცეპტუალურ და რომელი ნორმატიულ პრიმატს ღიად რჩება ხოლმე. ასევე შეკითხვა, წარმოადგენენ თუ არა სოციალური მონაწილეობის უფლებები (როგორებიცაა საარსებო მინიმუმის ან მუშაობის უფლებები) საერთოდ ადამიანის უფლებების სფეროს, სრულებითაც არ არის ნათელი. ამას გარდა, სოციალური უფლებების გადმოსახედიდან ისმის კითხვა: იმდენად, რამდენადაც ადამიანის უფლებები ინტერნაციონალური სამართლიანობის კონცეპტით ვრცელდება, რაც, აგრეთვე, სოციო-ეკონომიკურ განზომილებასაც მოიცავს, ამან შეიძლება, და აუცილებლადაც, ხელი შეუწყოს ამ განზომილებასაც. მოცულობისა და საზღვრების შესახებ ამ განსხვავებულ გაგებათა შორის, არსებობენ განსხვავებული გაგებები იმის შესახებ, თუ რა არის ან უნდა იყოს ადამიანი: ამ საფუძველზე ისმება კიდევ შეკითხვა ადამიანის უფლებების ანთროპოლოგიის შესახებ, რომელშიც ცნებობრივი სიცხადის ძირითადი შინაარსობრივი მონახაზი იკვრება.

ადამიანის უფლებების მნიშვნელობა: ადამიანის უფლებების დაფუძნების ბევრნაირი ფორმა შეიძლება ვივარაუდოთ: მაგალითად შეგვიძლია ორი ურთიერთსაპირისპირო მოსაზრება მოვიყვანოთ, ერთის მხრივ - ტრანსცენდენტალური (როგორც ეს ოტრიდ ჰოფესთანაა) და მეორეს მხრივ - ემპირიული

(მიცხაელ ვალცერი). საფუძველმდებარე პრობლემატიკა, რომელიც ამ გამოკვლევებში საკმაოდ კარგად ჩანს, მათ შორის დიდ განსხვავებას გვიჩვენებს, რაც შემდეგში მდგომარეობს: შესაძლებელია თუ არა დაეუშვათ ადამიანის უფლებების აბსოლუტური, ანუ უგამონაკილისო და არა რელატიური მნიშვნელობა, თუკი ისინი თავისთავად არ განისაზღვრებიან აბსოლუტურებად? ერთ-ერთი საკითხი, რომელიც ბოლო დროს დამტკიცებას მოითხოვს, არის ადამიანთა ღირსების იდეა, როგორც გარდაუვალი იდეა ღირებულებისა, რომელიც ყოველ ადამიანს ეხება. არის კი ეს ის იდეა, რომელიც გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის კონსტიტუციის მე-20 თავის საფუძველს წარმოადგენს და არის კი ის ფილოსოფიურად მისაღები, არგუმენტაციის თვალსაზრისით კი დამტკიცებადი? და თუკი ამ კითხვებზე პასუხი დადებითია, მაშინ რას ნიშნავს ადამიანის ღირსება? ამ კითხვაზე პასუხი წარმოაჩენს აუცილებელი „სიქველების“ აბსოლუტურობას, და დაგვარწმუნებს ადამიანის უფლებების გათვალისწინების აუცილებლობაში.

უნივერსალობა და ინტერკულტურულობა: ზემოთჩამოთვლილი არგუმენტაციის სტრატეგიები უმეტესწილად გულისხმობენ, რომ ადამიანის უფლებები უნდა გავიგოთ როგორც უნივერსალური, ანუ ნორმატიული თვალსაზრისით საყოველთაოდ გასათვალისწინებელი, რომლებსაც საყოველთაო საფუძველი აქვთ. მაგრამ აქ გამოტოვებულია კრიტიკული შენიშვნები, რომლებიც აქ მოყვანილ ვარაუდებს ეჭვქვეშ აყენებენ. ამის გამო, ან დავეჭვდეთ იმაში, რომ საერთოდ შესაძლებელია ადამიანის უფლებების მყარი საფუძვლების მოძებნა მორალურ და პოლიტიკურ დისკურსში, ან უნდა დავუშვათ, რომ ადამიანის უფლებები წმინდად „დასავლური აზროვნების ნაყოფია“, რომლებიც სხვა კულტურებში არანაირი დასაყრდენი არ აქვთ. გამოდგებიან კი ადამიანის უფლებები „მსოფლიო თავისუფლების ეთოსის საფუძველებად“ (ჰაინერ ბილფელდი)? ტოვებს თუ არა ადამიანის უფლებების მიერ მოცემული უნივერსალობა სივრცეს სხვადასხვა თავისებურებების აღიარების ფორმებს, რომელთაგანაც უნდა დაიწყოს დღეს ინტელექტუალური დიალოგები და შესაძლებელია თუ არა ამ დიალოგების წარმატებით წარმოება? როგორი უნდა იყოს ადამიანის უფლებების „კულტურულ-რელატიური“ ინტერპრეტაცია?

მსგავსი კომპლექსური თემებით არის დატვითული ყველაზე ღრმა თანამედროვე დებატები ადამიანის უფლებების შესახებ.

აქტუალური პრობლემები და რეგიონალური მიმართებანი: ბევრი მაგალითიდან ერთ-ერთია დისკუსია ევროთწოდებულ „მესამე თაობის“ ადამიანის უფლებებზე, ანუ ჯგუფურ უფლებებზე, რომელიც მოცემულ მომენტში ეთნიკური უმცირესობების მოთხოვნების ჭრილში განიხილება: ეს გახლავთ ვუდრო ვილსონის მიერ 20-იან წლებში განცხადებული ერთა თვითგამორკვევის უფლება, რომელიც ადამიანის უფლებების ერთ-ერთ სახეობას წარმოადგენს. არის ის საერთშორისო დონეზე ისევე დაცული და მხარდაჭერილი როგორც ინდივიდუალური ადამიანის უფლებები? აქ შესაძლებელია გავითვალისწინოთ კავკასიურ სივრცეში განვითარებული მოვლენები, როგორც საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ მომხდარი მაგალითი.

ასევე უნდა დაისვას კითხვა იმის შესახებ, თუ რა მოვალეობები აკისრიათ სახელმწიფოთა გაერთიანებებს, როცა საქმე ინტერვენციას ეხება, რომლის დროსაც ერთეულთა უფლებების დარღვევის ფაქტები დოკუმენტირებული და დასაბუთებულია (მაგ., ჩინეთი): არსებობს თუ არა საერთაშორისო ვადლებულება ადამიანის უფლებების დასაცავად? ადამიანის უფლებების დაცვის მომთხოვნი სახელმწიფოები მხოლოდ თავიანთი ტერიტორიების საზღვრებში უნდა იცავდნენ მათ, თუ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაც აუცილებლობის შემთხვევაში უნდა ერეოდეს საქმეში ადამიანის უფლებათა ზოგადი განმარტებით, რომლის ქვაკუთხედი და დასაყრდენი პოლიტიკურ ასპარეზზე ადამიანის უფლებათა იდეის დაცვა იყო?

ყველა ზემოაღნიშნული თეორიული სადაო საკითხისა და გაურკვევლობის მიუხედავად, გადაჭარბების გარეშე შეიძლება ითქვას, რომ ადამიანის უფლებები, როგორც ასეთი, დღევანდელ დღეს, საფუძველმდებარე და ქმედით პოლიტიკურ იდეას წარმოადგენს. საფუძველმდებარე სწორედ იმიტომ არის ადამიანის უფლებები, რომ საშუალო სტანდარტის ჩვეულებრივ გაგებას იმისკენ მოუწოდებს, რომ საზოგადოების სამართლებრივი, პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობა ადამიანების მიერ აქცენტირებული იყოს. შესაბამისად, რაიმე ინსტიტუცია, ურთიერთობის ფორმა, ან სოციალური სიტუაცია, რომელიც ადამიანის უფლებებს შელახავს, დღევანდელი იმურია. სწორედ ამ აზრით არის ადამიანის უფლებების

იდეა თანამედროვე მსოფლიოში საყოველთაოდ ქმედითი. რა თქმა უნდა, ეს არ ნიშნავს, რომ ეს იდეა სინამდვილეში ყველგან და ყველასგან რესპექტირებული და გატარებულია, მაგრამ შეიძლება ითქვას, რომ თითქმის არ მოიძებნება მთავრობის მეთაური ან მთლიანად სახელმწიფო, რომლისთვისაც ადამიანის უფლებების იდეა, ფორმალურად მაინც შეიძლება დადგეს კითხვის ქვეშ. სხვაგვარად რომ ვთქვათ: ვინც აღიარებს, რომ რაიმე ინსტიტუცია, ურთიერთობის ფორმა ან სოციალური სიტუაცია სოციალურ გარემოში მონაწილე ადამიანთა უფლებებს არღვევს და ამისდა მიუხედავად ამტკიცებს, რომ ეს ინსტიტუცია, ურთიერთქმედების ფორმა, ან სოციალური სიტუაცია სწორია, პოზიტიურია, თავს დაუძლეველ წინააღმდეგობაში ივადებს.

ეს ტენდენცია, ადამიანის უფლებების აღიარებისა მთელს მსოფლიოში, როგორც საფუძველმდებარე პოლიტიკური იდეისა აღწერს და დიდწილად განსაზღვრავს ახალ პოლიტიკურ მდგომარეობას, რომელთანაც ჩვენ საქმე გვაქვს ე.წ აღმოსავლეთ-დასავლეთის დაპირისპირების ფორმალური დასრულების შემდეგ.

ამით ის მდგომარეობაა აღნიშნული, რომელიც ამერიკელმა პოლიტოლოგმა და ფილოსოფოსმა ფრენსის ფუკოიამამ (როგორც ჰეგელისა და მისი ფრანგი ინტერპრეტატორის ალექსანდრე კოჟევის ნააზრევის გაგრძელება) „ისტორიის დასასრულით“ აღწერა.

საერთოდ შეიძლება ითქვას, რომ დემოკრატიული გარდატეხა 1989 წლიდან სწორედ როგორც გრძელი პროცესი, ისე უნდა იქნას განმარტებული, რომელშიც ადამიანის უფლებების იდეამ გადამწყვეტი როლი ითამაშა.

აქედან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ პოლიტიკური ბრძოლები ადამიანის გასათავისუფლებლად სხვადასხვა სახის პოლიტიკური თუ სოციალური ზეწოდისა და შეზღუდვებისაგან გაგებულ და აღიარებულ უნდა იქნას, როგორც ბრძოლები ადამიანის უფლებების დადგენისათვის. სწორედ ეს იქცა თანამედროვეობაში გლობალურად განმსაზღვრელი პოლიტიკური ემანსიპაციის მოდელად.

HUMAN RIGHTS EFFECTIVENESS AND VALUE

Summary

On 10 December, 1948 General Assembly of the UN adopted a very important juridical and political document. It is the general definition of human rights. But opposite to its historical and noteworthy background, there's an international argument that it is possible to find a consensus and clarify understanding the human rights on the political and scientific level. Disputable points include: genesis and history of human rights, the concept of human rights, the meaning of human rights, universality and interculturulism, actual issues and regional relations. Political fights to liberate people from different kind of political and social pressure and restrictions should be understood and recognized as the fights for establishing humans rights. So, it became a model of globally defined political emancipation.

გლობალიზაცია და კულტურათა შერევის პრობლემატიკა

პოლ ვალერის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „საცხოვრებლად ვარგისი მთელი დედამიწა აღიარებული და განაწილებულია ერებს შორის; თავისუფალი მიწების ერა დამთავრდა“ (დე-ფარჟი, 1997: 3), ე. ი. დასაპყრობი მიწები აღარ არის! ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ტერიტორიებისათვის ბრძოლები და ომები დამთავრებულია. სამაგიეროდ, ამჟამინდელი მსოფლიოს მბრძანებელი და მამოძრავებელი ძალა არის იმ ქვეყნის იდეოლოგია, რომელსაც აქვს განვითარებული ეკონომიკა, ტექნიკა და ძლიერი მატერიალური მდგომარეობა. დღეს მსოფლიოში ძალაუფლების მოსაპოვებლად იბრძვის ერთმანეთისაგან სრულიად განსხვავებული ორი სამყარო – ქრისტიანული, ანუ დასავლური, და მუსლიმური, ანუ „აზიის ვეფხვები“, რომლებიც არ იზიარებენ ქრისტიანული სამყაროს იდეოლოგიასა და ღირებულებებს. რა იქნება ხვალ, ამის განსაზღვრა ძნელია. დასავლური გლობალიზაციის სურათი კი ჯერჯერობით ასეთია: დასავლურ გლობალიზაციას წარმართავს აშშ, რომელსაც საფრანგეთი უპირისპირებს თავის „მონდიალიზაციას“ და არ უშვებს თავისი ქვეყნის ამერიკანიზაციას.

პოლ ჰერსტი (ჰერსტი, 2005: 302) მიიჩნევს, რომ 1989 წლის რევოლუციებისა და „ცივი ომის“ დასრულების შემდეგ ერისახელმწიფოების ერა დასრულდა. ახლა ჩვენ ისეთ დროში ვცხოვრობთ, როდესაც სოციალური ცხოვრების უდიდეს ნაწილს გლობალური პროცესები განსაზღვრავს.

გლობალიზაციის ეპოქის მთავარი დამახასიათებელი ნიშანია დეტერიტორიზაცია ანუ სახელმწიფო და ეროვნული საზღვრების მოშლა. მიმდინარეობს ფინანსური, ვაჭრობის, წარმოების, კულტურის გლობალიზაცია და იქნება თანამედროვე გლობალური ინფრასტრუქტურები. დღეს ტერმინის „გლობალიზაცია“ მნიშვნელობა გაფართოვდა. იგი აღარ არის წმინდა ეკონომიკური და მოიცავს ისეთ სფეროებს როგორცაა პოლიტიკური, სოციალური, კულტურული, მენტალური. ხდება უნივერსალიზაცია, ანუ მატერიალური თუ სულიერი ღირებულებების გადაფასება და ფართოდ გავრცელება მსოფ-

ლიოს ნებისმიერ კუთხეში. რაც შეეხება კულტურას, ამერიკანიზაცია ნაკლებად იჩენს თავს კულტურის ისეთ სახეებში, როგორცაა ვოქვათ, მხატვრობა, მწერლობა, რასაც ვერ ვიტყვით მუსიკაზე, ფილმებზე და, საერთოდ, ყოფითი კულტურის სფეროს ისეთ საგნებზე, როგორცაა ჯინსები, საღებავი რეზინა, მაკდონალდსის საკვები და ა.შ.

მსოფლიოში მცხოვრები ხალხები (ეთნოსები) ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან თავიანთი ხასიათით და მენტალობით, მათი თვისებების განმსაზღვრელია ისტორიული წარსული, სოციალური, ეკონომიკური და ბუნებრივი პირობები, გეოგრაფიული მდებარეობა და ა. შ. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ ყოველ ერს აქვს თავისი საკუთარი და სხვა ერებისაგან განსხვავებული კულტურა.

კულტურის საყოველთაოდ მიღებული დეფინიცია არ არსებობს, რადგან იგი მრავალ ფენომენს მოიცავს. იუნესკოს განსაზღვრებით „კულტურა განსხვავებულ ნიშანთა – სულიერი და მატერიალური, გონებრივი და ემოციური მთლიანობაა და ახასიათებს ერთ რომელიმე საზოგადოებას ან სოციალურ ჯგუფს. კულტურა, გარდა ხელოვნებისა და ფილოლოგიისა, მოიცავს ადამიანის ცხოვრების წესებს, ძირითად ფუნდამენტურ უფლებებს, ღირებულებათა სისტემებს, ტრადიციას, რელიგიას და რწმენას“ (იუნესკო, იხ. გამოყენებულ ლიტერატურაში).

კულტურას სამ ნაწილად ყოფენ: პირველი მათგანი დაკავშირებულია ადამიანის საზოგადოებრივ ცხოვრებასთან, მეორე ვლინდება მათ ქცევასა და მოქმედებაში, მესამე კი მათი საქმიანობის მატერიალური შედეგია. კულტურის გარეშე, ისევე როგორც ენის, ადამიანის არსებობა წარმოუდგენელია (თოფჩიშვილი, 2008: 174, 245, 256).

მიუხედავად იმისა, რომ ყოველი ეთნოსის (ერის) კულტურა თვითმყოფადი, უნიკალური და განუმეორებელია, სხვადასხვა ერის კულტურები ერთმანეთისაგან იზოლირებულად მაინც ვერ არსებობენ. ჯერ კიდევ სოსიური წერდა (სოსიური, 1972: 241), რომ ადამიანთა ნებისმიერ კოლექტივში განუწყვეტლივ და ერთდროულად მოქმედებს ორი ძალა: მშობლიურობის სული ანუ ლოკალური შემოფარგვლის სული და ერთმანეთთან ურთიერთკავშირის დამყარების სურვილი. ხალხები მზად არიან, თავიანთი მიღწევები და ფასეულობები გაუზიარონ ერთმანეთს. ეთნოსთა შორის მატერიალური და სულიერი

კულტურის პროდუქტების გაცვლას ეწოდება „ეთნოსთაშორისი კომუნიკაციები“. ეთნიკურ კულტურას ტრადიციულ კულტურასაც უწოდებენ. ინტერკულტურა კი ის დისციპლინაა, რომელიც 1970 წლიდან დამკვიდრდა კულტურის პროდუქტების მარკეტინგში. ფსიქოლოგიისა და სოციოლოგიის დარგში ინტერკულტურული მიმართების შესწავლა კულტურათა კონტაქტებსაც შეეხა. სხვადასხვა კულტურის ადამიანთა ურთიერთობის დროს მათი კომუნიკაციის საერთო საგანი თავიანთი კულტურის ელემენტებია. ადამიანის დონეზე კულტურა ცოდნის, განათლების, განსწავლულობის ერთიანობაა. მიუხედავად იმისა, რომ თითოეულ საზოგადოებას გააჩნია თავისი საკუთარი კულტურა, იგი თავის წიაღში სხვა კულტურასაც უშვებს, რაც ნიშნავს, რომ არსებობს კულტურათა სიმრავლე. ისინი ერთმანეთს ხვდებიან, ეწინააღმდეგებიან, შეერევიან და გარდაიქმნებიან.

კულტურა ადამიანის შემოქმედების შედეგია. იგი ღირებულებებითი მნიშვნელობის მქონე ცნებაა და რეალურ სამყაროში არსებობს. კულტურა კაცობრიობის სულის გაობიექტურებაა. როგორც ადამიანი, კულტურაც რთული და მრავალმხრივია. არსებობს მატერიალური, სოციალური და სულიერი კულტურა, მაგრამ ეს დაყოფა პირობითია, რადგან კულტურა ერთ მთლიანობას წარმოადგენს. კულტურას ახასიათებს როგორც სიახლისკენ სწრაფვა – ინოვაცია, ასევე არსებულის კონსერვაცია. ეს ორი ურთიერთდაპირისპირებული ტენდენცია განაპირობებს როგორც კულტურის ისტორიულობასა და უწყვეტობას, ასევე მის ფორმათა ცვალებადობას. კულტურის ასეთი რთული ბუნება საფუძველია იმისა, რომ იგი იყოს ცვალებადიც და უცვლელიც, უწყვეტიც და წყვეტილიც.

ერთი კულტურული ელემენტების შეჭრას მეორე კულტურაში აკულტურაცია ანუ ტრანსკულტურაცია ეწოდება და ეს თავისთავადი პროცესია (ყულიჯანაშვილი, 2001: 93, 131, 175). მულტიკულტურულ გარემოში ცხოვრების დროს კულტურები პერმანენტულ ურთიერთობებში შედიან ერთმანეთთან, რაც იწვევს მათ ცვლილებებს და ზოგჯერ გაქრობასაც კი.

ის მექანიზმები, რომლებმაც კულტურული მრავალფეროვნება გამოიწვია, განპირობებულია როგორც ისტორიულად, ისე გარემოთი, გენეტიკით და თვით კულტურით. ეს არის ერთდროულად რაღაცის დაკარგვა, რაღაცის შექმნა, რაღაც ძვე-

ლი, რაღაც ახალი, რაღაც წარსულიდან და რაღაც მომავლიდან (პომიანი, 75).

ლოტმანისათვის კი კულტურა (ლოტმანი, 1992: 54-56) თავისებური ენაა და წარმოადგენს თავისებურ ნიშანთა სისტემას. ყოველგვარი მატერიალური გამოსახულება ნიშანია, რომელსაც აქვს მნიშვნელობა და, ამდენად, აზრის გადმოცემის საშუალებაა. კულტურა არის ხალხის მეხსიერება, რომელიც ინახავს ხალხის ეთნიკური, ინტელექტუალური, სულიერი ცხოვრების გამოცდილებას და დაკავშირებულია ისტორიასთან. სწორედ ამიტომ იგი განიხილება სინქრონიულ-დიაქრონიულ ასპექტებში. ეროვნულ კულტურათა ერთიანობა ქმნის საკაცობრიო ანუ უნივერსალურ კულტურას.

70-80-იან წლებში საფრანგეთში პოსტსტრუქტურალიზმის მიმდევრები თვლიდნენ, რომ ადამიანი კულტურის ცენტრია, ხოლო კულტურა ადამიანის შესაძლებლობების გამოვლენის არენაა. შემდგომში ამ შეხედულებამ კულტურაზე ტრანსფორმაცია განიცადა და განვითარდა, და, დღეს უკვე, ლაპარაკია კულტურის სემიოტიკაზე. კულტურათა სემიოტიკის მიმდევართა თვალსაზრისით (ჰებერტი, 2005: 4) ბუნება და კულტურა ურთიერთგანმსაზღვრელია. ადამიანი, როგორც მთლიანობა და როგორც „გონიერი ცხოველი“, ზოგჯერ ბუნებას, ზოგჯერ კულტურას დასცილდება ხოლმე, ზოგჯერ კი შუამავალი ორივეს შორის. ადამიანის უპირატესობა ცხადია, მაგრამ როგორ აისახება მის მიერ შექმნილ საგანთა რეფერენცია ბუნების სამყაროსთან? ამისთვის საკმარისი არ არის ინოვაცია, საჭიროა ტექნიკური პრაქტიკის, სემიოტიკის მრავალფეროვნება და თვითდაკვირვება.

კულტურათა შერევა აახლოებს სხვადასხვა კულტურას და ხდება სხვადასხვა კულტურათა ფიგურალური სემიოტიკის შერევა; მაგრამ, ეს ერთ-ერთი ეტაპია, აქ სხვა ელემენტებიც ჩნდება: შესაბამის ეტაპთა დაშორება, მომიჯნავეობა, შერევა, გაერთიანება. ეს ეტაპები შეესაბამება საწყის, პროგრესულ და საბოლოო თანმთხვევას თუ დაშორებას.

ჰებერტის თვალსაზრისით (ჰებერტი, 2005), კულტურათა თანაარსებობა სემიოტიკურად შეიძლება წარმოდგენილ იქნეს ერთი მოდელის საშუალებით, რომელიც ერთდროულად სისტემურიცაა და განსხვავებულიც. ამ მოდელის მიხედვით, თითოეული კულტურა შეიძენს თავის ღირებულებას იმ კულტურებთან მიმართებაში, რომლებსაც მასთან საერთო გან-

საზღვრებათა ერთობლიობა გააჩნიათ. პროდუქტიულობისა და ინტერპრეტაციული პერსპექტივის თვალსაზრისით ასიმილაციასა და დისიმილაციას შეუძლიათ შეამცირონ ან გაზარდონ კონტრასტები კულტურათა შორის. ეს განსხვავებული ბუნება, რომელსაც ამ შემთხვევაში მიიღებს კულტურა, უნდა შეისწავლებოდეს დიფერენციალური და შედარებითი მეთოდის გამოყენებით. ერთი რომელიმე კულტურა შეიძლება გაგებულ იქნეს მხოლოდ კოსმოპოლიტური (ანუ კულტურათაშორისი) თვალსაზრისით: თითოეული კულტურა თანამედროვე თუ წინანდელ სხვა კულტურათა ერთიანობაა. ერთი რომელიმე კულტურა არ შეიძლება მიჩნეულ იქნეს როგორც ტოტალური, რადგან იგი იქმნება, ვითარდება და ქრება სხვა კულტურებთან გაცვლა-გამოცვლისა და კონფლიქტების შედეგად. მსგავსად, კულტურის ძალაც იზომება კრიტერიუმთა რიგით: პიროვნებათა რაოდენობით, სამხედრო – პოლიტიკურ – ეკონომიკური ძალით, გეოგრაფიული სივრცით, კულტურული პრესტიჟით და ა.შ.

ბუნება სტაბილური და უნივერსალურია, კულტურა ცვალებადი. როგორც სემიოტიკური ისევე კულტურის სახეცვლილების გარეგანი ფაქტორებია სივრცე, დრო და საზოგადოება ან სოციალური ჯგუფი. ეს სამივე ელემენტი ურთიერთმიმართებაშია და ერთმანეთს განაპირობებენ. კულტურა და კულტურის ფორმები იბადებიან, ვითარდებიან, აღწევენ აპოგეას და ქრებიან. ახალი კულტურები თუ მათი ფორმები ჩნდებიან ძველი კულტურის ნამსხვრევებზე, მაგრამ ეს უკანასკნელი არ არიან ინერტულნი, ისინი ინფორმაციას აწვდიან ახალ კულტურას.

კულტურაში ჩართულია სამი სფერო: ფიზიკური (მატერიალური ურთიერთქმედება), სემიოტიკური (სიმბოლური, ხატები, სიგნალები და ა. შ.), სულიერი (ძლიერი სოციალიზებული). ამ სამი სფეროდან სემიოტიკური შეუამავალია ფიზიკურ სამყაროსა და მენტალურ პროცესებს შორის. გამოხატვის პლანს გააჩნია პრივილეგირებული კორელატები (მიმართებები) ფიზიკურ სფეროში, შინაარსის პლანს – მენტალურ სფეროში, ხოლო ადმინიშვნელებზე მიბმული კორელატები წარმოადგენენ სტიმულებს, აღსანიშნის კოგნიტიური კორელატები კი წარმოადგენენ სულიერ გამოხატულებებს (ხატოვან გამოსახვებს) ან მრავალმოდულურ სიმულაკრებს. მხოლოდ კულტურის მეცნიერებებს შეუძლიათ გადმოსცენ ადამიანის სამყაროს თავისებურებანი.

სხვადასხვა კულტურათა ურთიერთშერევის პროცესში ამერიკის როლი უპირატესია და მრავალი საშუალებით გამოიხატება: ფილმები, სიმღერები, ინტერნეტი, ენის დომინირების როლი. კულტურათა შერევას მიგრაციებიც უწყობს ხელს, რაც XXI საუკუნეში უხვად იჩენს თავს. თუმცა, ამ დროს თავს იჩენს ხოლმე ნაციონალიზმიც, რომელიც აწესრიგებს განსხვავებებს და გლობალიზაციას უპირისპირებს ეროვნულს. ნაციონალიზმის შეხების წერტილი უნივერსალიზმთან განისაზღვრება იმით, რომ ნაციონალიზმი წინ სწევს იმას, რაც უცვლელია (ინვარიანტული) ეროვნულ კულტურაში. გარდასულ დროთა ისტორია სხვა არაფერია, თუ არა ინფორმაცია, რომელსაც ის აწვდის ადამიანს, ორიენტირებს მისი ქცევის წესზე და იღებს სიახლეს. რა ხდება ამ დროს? ეთნოსი, ენა და კულტურა გადაჯაჭვულია და როგორც არ უნდა შეეერიოს ისინი სხვა კულტურას, ადამიანის გონება, ანუ ნეიროსისტემა ისეა მოწყობილი და ისეა მის გონებაში გამჯდარი, რომ იგი მთლიანად დაიკარგება. ნეიროსისტემის საშუალებით ის მის შთამომავლობასაც კი გადაეცემა. ეს ყველაფერი წაიშლება და გადაშენდება მხოლოდ მაშინ, თუ გადაშენდა ეთნოსი და მისი წარმომადგენელი ერი. თუმცა სრული გადაშენება მხოლოდ მაინც არ ხდება, რადგან ნაწილი მაინც რჩება, სიტყვების სახით. ლათინური ენის სიკვდილმა გამოიწვია რომანული ენების წარმოქმნა. ყველაზე სარწმუნო წყაროდ ასეთი ინოვაციების დროს ითვლება ბაიკერტონის „ბიოპროგრამა“, რომელიც ინტეგრირებულია ადამიანის ნეიროსისტემაში. ამ დროს ადამიანის ტვინში მოქმედებს ქვეცნობიერი მექანიზმები. მართალია, ტრადიციაში რაღაც იკარგება, მაგრამ ის, რასაც ფესვი ღრმად აქვს გადგმული ადამიანის გონებაში, რჩება.

განსხვავებულ კულტურათა დაცვა მიიღო მონრეალის დეკლარაციამ 2007 წელს, რაც ნიშნავს იმ კულტურულ უმცირესობათა დაცვას და გაფრთხილებას, რომელსაც გაქრობა ემუქრება; კულტურას არ უნდა დაემუქროს გაერთიანების საფრთხე, მრავალფეროვნებაში იგულისხმება ტრადიციები, ცხოვრების სტილი, ენები, რელიგიები და ა.შ.

როგორც განხილული მასალიდან ჩანს, კულტურათა შერევა აუცილებელია კულტურათა ევოლუციისთვის და, ამდენად, გლობალიზაცია ხელს უწყობს როგორც კულტურათა განვითარებას, ისე საკაცობრიო კულტურის შექმნას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- დავითაშვილი, 2003 – დავითაშვილი ზ., ნაციონალიზმი და გლობალიზაცია, თბილისი, 2003.
- თოფჩიშვილი, 2008 – თოფჩიშვილი რ., საქართველოს ეთნოლოგია, თბილისი, თსუ, 2008.
- ფხაკაძე, კოგნიტიური.. – ფხაკაძე ი., კოგნიტიური თეორიის ამოცანა, კომპიუტერზე ნაბეჭდი გამოუქვეყნებელი მასალა.
- ყულიჯანაშვილი, 2001 – ყულიჯანაშვილი ა., კულტუროლოგია, თბილისი, თსუ, 2001.
- ჰანთინგტონი, 1997 – ჰანთინგტონი ს., ცივილიზაციათა შეჯახება, თბილისი, 1997
- ჰერსტი, 2005 – ჰერსტი პ., ტომპსონი გ., გლობალიზაცია, თბილისი, 2005.
- დეფარჟი, 1997 – Defarges, PH. M., La Mondialisation, Paris, 1997.
- ჰებერტი, 2005 – Hebert L. „Performances et objets culturels”, XII colloque de sémiotique de la francophonie. Département de letters, Université Quebec. Louis Hebert @ugaz.ge.ca.2005
- უნესკო – Unesco <http://fr.wikipedia.org/wiki/culture>.
- კრისტევა, 2007 – Kristeva J., Diversité, c'est ma devise. Collection PENSER L'EUROPE, Paris, 2007.
- ლოტმანი, 1992 – Лотман Ю. М., Культура и взрыв. Москва, 1992.
- სოსიური, 1997 – Соссюр Фердинанд Д., Труды по языкознанию, М. 1997.

PROBLEMS OF GLOBALIZATION AND MIXING OF CULTURES

Summary

Culture is a sort of language and belongs to the semiotic sphere of the sign system. Any material image is a sign which has a meaning and so it is a means of expressing ideas. The unity of national cultures makes an universal culture which means different norms, ethnical identity and changes of religions in one united form. But in reality it is not so. Nationalism puts everything in order and controverts national. Nationalism puts ahead things that are unchangeable in national culture. Culture is characterized by innovation and also by conservation. The complex nature of a culture means that it is changeable and unchangeable as well.

Semiotically coexistence of cultures is represented by means of one model that is systemic and at the same time different.

Mixing of cultures is necessary for culture evolution. Globalization supports the development of cultures and the creation of human culture.

**ბაკვეთილის სტრუქტურისადმი ახლებური მიდგომა და
მოსწავლეებში მაღალი სააზროვნო უნარების
განვითარება**

ტრადიციული მიდგომით, ბაკვეთილი სწავლების ორგანიზაციის ძირითადი ფორმაა. ჯერ კიდევ XVII საუკუნეში, იან ამოს კომენსკიმ, რომელიც დღემდე კლასიკური პედაგოგიის ფუძემდებლად მიიჩნევა, თავის წიგნში „დიდი დიდაქტიკა“ („Didactica Magna“) სწავლების საკლასო-საბაკვეთილო სისტემა ჩამოაყალიბა. მან სწავლების იმდროინდელი რეჟიმი დაგმო დაპრაქტიკით შემოწმებული და დადგენილი ახალითეორია შექმნა. კომენსკის დებულებები ბაკვეთილის, მასწავლებლის, სასწავლო გეგმის, სახელმძღვანელოს თუ სხვადასხვა სასწავლო-სააღმზრდელო საქმიანობის შესახებ მსოფლიოში იყო აღიარებული და მას XX საუკუნეშიც არ დაუკარგავს აქტუალობა.

მიუხედავად ამისა, მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში ინტენსიურად მიმდინარეობდა სწავლების ორგანიზაციის ახალი ფორმების ძიება (ვასაძე, 2000; <http://www.twirpx.com/files/pedagogy/>), მაგალითად, 1789 წელს ინგლისელმა მღვდელმა ა. ბელმა და მასწავლებელმა დ. ლანკასტერმა შექმნეს მოსწავლეთა ურთიერთსწავლების სისტემა, რომლის დროსაც ცოდნას უფროსი ასაკის მოსწავლეები ჯერ თვითონ ეუფლებოდნენ, შემდეგ მიღებულ ცოდნას უმცროსი ასაკის მოსწავლეებს გადასცემდნენ. აღნიშნული სისტემა პედაგოგიის თეორიაში „ბელ-ლანკასტერის“ სახელით არის ცნობილი და მასწავლებელთა კადრების დეფიციტის მოგვარებას ხელს უწყობდა.

XIX საუკუნის დასასრულს, აშშ-ის ქ. ბატავაში, წარმოიშვა „მერჩვეთი სწავლების ფორმა“, რომლის დროსაც მოსწავლეებს, მათი ინდივიდუალური შესაძლებლობის მიხედვით, „ძლიერ“ და „სუსტ“ მოსწავლეებად ყოფდნენ. სწავლების აღნიშნული ფორმის დროს მასწავლებელს თანაშემწე ჰყავდა, რომელიც აკადემიურად ჩამორჩენილ მოსწავლეებთან მუშაობ-

და. სწავლების აღნიშნული სისტემა „ბატავა გეგმის“ სახელწოდებითაა ცნობილი და მისი ძირითადი პრინციპები ამერიკისა და რიგი სხვა ქვეყნების განათლების სისტემაში დღემდე გავრცელებულია და მოქმედებს.

იმავე პერიოდში, XIX საუკუნის დასასრულს, ევროპაში გავრცელდა სწავლების ორგანიზაციის ფორმა „მანგემის სისტემის“ სახელწოდებით, რომლის მიხედვით მოსწავლეებს ყოფნენ მათი შესაძლებლობებისა და აკადემიური მოსწრების მიხედვით და, შესაბამისად, სკოლებში „სუსტი“, „საშუალო“ და „ძლიერი“ სასწავლო კლასები მოქმედებდა. აღნიშნული სისტემა ამერიკის, ინგლისის, ავსტრალიისა და რიგი სხვა ქვეყნების სასწავლო დაწესებულებებში დღემდე გამოიყენება.

XX საუკუნის დასაწყისში, კერძოდ, 1905 წელს, აშშ-ის ქ. დალტონში, მასწავლებელმა ელენ პარკჰერსტმა პირველმა დანერგა სწავლების ინდივიდუალიზებული სისტემა, რომლის დამკვიდრება იმ პერიოდში დიდ სიახლედ იქნა მიჩნეული. აღნიშნული სისტემა „დალტონ გეგმის“ სახელწოდებით არის ცნობილი. იმავე პერიოდში შეიქმნა ე. წ. „ახალი სკოლები“, რომლებმაც ქალაქად სამრეწველო სკოლების ხასიათი მიიღო, სოფლად კი - სკოლა-ფერმის ხასიათი. აღნიშნული სკოლების ამოცანას მოსწავლეებში შესაბამისი პრაქტიკული უნარ-ჩვევების განვითარება წარმოადგენდა.

იმავე პერიოდში, ამერიკელმა პედაგოგმა ჯონ დიუიმ შექმნა სრულიად განსხვავებული სასწავლო სისტემა, რომლითაც დაგმო არსებული საგაკვეთილო სისტემა, რომელიც, მისი აზრით, ხელს უშლიდა მოსწავლის თავისუფალ განვითარებას. მნიშვნელოვანია, რომ ჯონ დიუის იდეები დღესაც აქტუალურია და საგანგებო განხილვის საგნად ითვლება.

აღსანიშნავია აშშ-ში შექმნილი „ხვალინდელი დღის სკოლა“, რომელიც მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში (მათ შორის, საქართველოშიც) გავრცელდა. ამ სისტემის მიხედვით, სწავლების ორგანიზაციის ძირითად ფორმას გაკვეთილი წარმოადგენს, ბავშვის აღზრდა მშობლის პირდაპირ მოვალეობად ითვლება, მნიშვნელოვანია სწავლებაში რელიგიისა და მოსწავლის ინდივიდუალური დამოკიდებულება.

ასწავლების განმავლობაში გაკვეთილმა მრავალჯერ შეიცვალა სახე (ლექცია, სემინარი, ლაბორატორიული სამუშაო და სხვ.), მაგრამ დღემდე სასწავლო პროცესის ორგანიზაციის ძირითად და ერთ-ერთ ყველაზე მოხერხებულ ფორმად დარჩა.

სწავლების საკლასო-საგაკვეთილო სისტემის მიხედვით, გაკვეთილი განსაზღვრული სტრუქტურისაა და დიდაქტიური თვალსაზრისით, დამკვიდრებულია მისი ტიპები: ახალი მასალის ახსნის, განმტკიცების, განმეორების, ცოდნის შემოწმება-შეფასების და კომბინირებული (მაღაზონია, 2001: 171), თუმცა, დღემდე არსებობს გაკვეთილების ტიპების პრობლემა, სადაგოა მათი კლასიფიკაციის პრინციპის განსაზღვრა. სამეცნიერო-პედაგოგიურ ლიტერატურაში გავრცელებული აზრის მიხედვით, გაკვეთილის ტიპების დადგენის საზომად მიიჩნევენ იმას, თუ რომელი საგნის გაკვეთილია, რა თავისებურება გააჩნია ამ საგნის სწავლებას, კონკრეტულ ვითარებაში რა სახის და რომელი მონაკვეთის სწავლებას გულისხმობს, რომელ კლასში და რა ასაკის მოსწავლეებს ასწავლიან, რა სახის სამუშაოს გეგმავს მასწავლებელი გაკვეთილზე – წერას, ზეპირსიტყვიერ თუ ლაბორატორიულ მუშაობას, მოსწავლეებს ახალი მასალა უნდა გადასცეს თუ უკვე გადაცემულის ათვისების დონე დაადგინოს. შესაძლებელია, მასწავლებელმა ყველა დასახული მიზანი ერთადაც განახორციელოს და საბოლოოდ დადგინდეს, თუ რა დანიშნულება აქვს გაკვეთილს.

გაკვეთილის სტრუქტურა მოიცავს სასწავლო პროცესის თანმიმდევრულ ნაბიჯებს, მასწავლებლისა და მოსწავლეების მოქმედებას. გაკვეთილის ნაწილები, მისი ფაზები, ეტაპები და მათი თანმიმდევრობა გაკვეთილის მიზნითა და შინაარსით არის განპირობებული. მნიშვნელოვანია მოსწავლეთა ცოდნისა და ჩვევების საწყისი მონაცემები (წინარე ცოდნა) და ის კონკრეტული პირობები, რომელშიც იგი წარიმართება.

ზოგადად, გაკვეთილის სასწავლო მასალა შეიცავს ურთიერთდაკავშირებულ სხვადასხვა ელემენტს, რომელიც მათი ათვისების და პირობების პროცესებს სხვადასხვა მოთხოვნებს უყენებს. სასწავლო მასალის ათვისება გარკვეული თანმიმდევრობით დამუშავებას გულისხმობს, რომლის დროსაც მიმდინარეობს მისი ძირითადი შინაარსის ათვისება. გაკვეთილის სტრუქტურა მჭიდროდ არის დაკავშირებული მის მიზნებთან და წარმოადგენს მოსწავლის და მასწავლებლის მოქმედების სტრუქტურული ორგანიზაციის საფუძველს. ცხადია, გაკვეთილის სტრუქტურა დამოკიდებულია გაკვეთილის ტიპზე და ამდენად, განსხვავებულიას ხვადასხვა ტიპის გაკვეთილის სტრუქტურა.

სასკოლო პრაქტიკაში ყველაზე ფართოდ გავრცელებულია ისეთი გაკვეთილები, რომელთა მიზანი ახალი მასალის შესწავლას გულისხმობს. ამასთანავე, განსაკუთრებული ყურადღება იმ მთავარ ნაწილს ეთმობა, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ცოდნის მაქსიმალური ათვისება. ამდენად, მასწავლებლისათვის მნიშვნელოვან საკითხს უნდა წარმოადგენდეს მოსწავლეთა წინარე ცოდნა, დასახული მიზანი, ახალი მასალის განმტკიცება. ყოველივე ეს კიდევ ერთხელ მიანიშნებს, რომ სასწავლო მასალის შინაარსის მიხედვით სხვადასხვა გაკვეთილის სტრუქტურა განსხვავებული იქნება. გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ სწავლების პროცესში მნიშვნელოვანი ადგილი მოსწავლეებში აზროვნების განვითარებას დაეთმოს.

სააზროვნო უნარ-ჩვევების განვითარება ეროვნული სასწავლო გეგმის ერთ-ერთი უმთავრესი მიზანია (ესგ, 2011-2016). ბოლო წლებში დასავლეთის საგანმანათლებლო სივრცეში სულ უფრო ხშირად საუბრობენ რთული სააზროვნო უნარ-ჩვევების - კრიტიკული, შემოქმედებითი და რეფლექსიური აზროვნების განვითარებაზე. მოსწავლე უნდა გასცდეს მასალის უბრალოდ დამახსოვრება-გაზეპირებას. მან ცოდნის დაგროვებასთან ერთად უნდა შეძლოს ამ ცოდნის გაგება, გამოყენება, ანალიზი, შეფასება და სინთეზი. ამ დროს მოსწავლე არა მხოლოდ ფლობს ინფორმაციას, არამედ მას შეუძლია ქმედება და სწორედ ეს უკანასკნელი მოქმედებაა სწავლებაში უმნიშვნელოვანესი. რაიმეს სწავლა აზროვნების შედეგია.

ბ. ბლუმის ტაქსონომიის მიხედვით, არსებობს აზროვნების (შემეცნების) ორი დონე - ქვედა და ზედა დონე. ეს დონეები საფეხურებად არის განლაგებული, სადაც ყოველი მომდევნო საფეხური უფრო რთულდება და მოიცავს ერთ ან რამდენიმე წინა საფეხურს. აზროვნების ქვედა დონეში იგულისხმება ცოდნა, გაგება და გამოყენება, ზედა დონეში კი - ანალიზი, სინთეზი და შეფასება. აღსანიშნავია, რომ ზოგიერთი მკვლევარის აზრით (ანდერსონი, კრაფოლი, 2001), ბლუმის აზროვნების ტაქსონომიაში სინთეზი და შეფასება შეიძლება გადანაცვლდეს იმისდა მიხედვით, თუ რა სახისაა შეფასება. თუ შეფასება არ არის სტრატეგიული და არ უკავშირდება გადაწყვეტილების მიღებას, მაშინ იგი ნაკლებად რთული საა-

ზროვნო ოპერაცია იქნება, ვიდრე სინთეზი (ანდერსონი კრაფ-კოლი, 2001).

მოსწავლეთა სააზროვნო უნარ-ჩვევების განვითარებისათვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას მასწავლებლის მიერ კითხვების მიზანმიმართულად დასმა იძენს. მასწავლებელი აუცილებლად უნდა ფლობდეს კითხვების დასმის ტექნიკას, რამაც მოსწავლეებში უნდა უზრუნველყოს მისადწვევი შედეგი. მნიშვნელოვანია ის გარემოებაც, რომ ნებისმიერი სასწავლო მასალა მოსწავლეთა მიერ შესწავლილი უნდა იყოს ისეთი სახით, რომ მოსწავლეებში მოიცავდეს აზროვნების ექვსივე საფეხურს.

სასწავლო პროცესზე დაკვირვება და ჩვენი მრავალწლიანი პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ, ფაქტობრივად, საგაკვეთილო დროის სიმცირის გამო, შეუძლებელია გაკვეთილზე მოსწავლეებში აზროვნების განვითარება ცოდნიდან შეფასება-სინთეზის საფეხურებამდე. რეალურად, გაკვეთილზე მიმდინარეობს მოსწავლეთა აზროვნების განვითარება მხოლოდ ცოდნისა და გაგების საფეხურზე. სწორედ ეს იძლევა იმის საფუძველს, რომ მოსწავლეებში მაღალი სააზროვნო უნარების განვითარების მიზნით, აუცილებელი გახდეს გაკვეთილის სტრუქტურისადმი ახლებური მიდგომა, რომლის მიხედვით, ყოველი ახალი მასალის ახსნა მოსწავლეების მიერ მოხდეს დამოუკიდებლად სახლში, როგორც საშინაო დავალების შესრულება, ხოლო ახალი მასალის განმტკიცება მოხდეს კლასში მასწავლებლის მიერ წინასწარ მოფიქრებული და განსაზღვრული მრავალფეროვანი აქტივობების განხორციელებით. ჩვენთვის აღნიშნული მიდგომის საფუძველს წარმოადგენს უცხოური გამოცდილების გაცნობა და კლას-კომპლექტებთან მუშაობის მრავალწლიანი რეალური პრაქტიკა, რომლის დროსაც ხშირად, გაკვეთილზე, დროის დაზოგვის მიზნით, მასწავლებელი მოსწავლეებს ახალი მასალის წაკითხვას და გაგებას სთხოვდა სახლში საშინაო დავალების შესრულების სახით, ხოლო მეორე დღეს მასწავლებელი კლასში მრავალფეროვანი სასწავლო აქტივობებით ახალ მასალას წარმატებით განამტკიცებდა. ფაქტობრივად, ასეთი გზით შესაძლებელია სახლში მოსწავლეთა მიერ ახალი მასალის გაცნობა, რაც აზროვნების ცოდნისა და გაგების საფეხურებს წარმოადგენს, საკლასო ოთახში კი შესაძლებელია გამოყენებისა და აზროვნების ზედა დონის (ანალიზი, შეფასება, სინთეზი) შესაბამისი უნარების განვითარება.

სახლში, ახალი მასალის უკეთ შესწავლის მიზნით, სასურველია მოსწავლეებმა გამოიყენონ სხვადასხვა სახის სქემები, ცხრილები, რაც დაეხმარება მათ ახალი მასალის გაგებაში.

დღეს, როდესაც სწავლების პროცესი ორიენტირებულია შედეგზე და გვსურს მოსწავლეებში გამოყენებისა და მაღალი სააზროვნო უნარების განვითარება, ვფიქრობთ, წარმოდგენილი მასალა დახმარებას გაუწევს მასწავლებლებს გაკვეთილების სწორად დაგეგმვასა და წარმართვაში.

ლიტერატურა:

- ესე, 2011-2016 – ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2011-2016.
ვასაძე, 2000– ვასაძე ნ., პედაგოგიკა, თბ., 2000.
მაღაზონია, 2001 – მაღაზონია შ., პედაგოგიკა, თბ., 2001.
ანდერსონი, კრაფეოლი, 2001 – Anderson, L.W; Krathwohl D.R., A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing: A Revisio of Bloom’s Taxonomy of Educational Objectives, New York: Longman, 2001.
<http://www.twirpx.com>

NEW APPROACH TO THE LESSON STRUCTURE AND DEVELOPMENT HIGH THINKING SKILLS IN STUDENTS

Summary

One of the goals of the National Curriculum is developing thinking skills. Observation on the teaching process and many year practice show that it is impossible to develop students' thinking skills from knowledge to evaluation-synthesis level because of lack of time at the lesson. In fact, thinking skills are developed only on knowledge and understanding level. It somehow causes to use a new approach to the lesson structure according to which explanation of a new material will be done at home independently as a homework. But consolidation of a new material will be done in class by the teacher with the help of different activities.

The basis of the approach is to introduce to international experience and many year real practice working in united classes. Where to save the time, the teacher asks students to read the new material independently at home. The next day the teachers with the help of various teaching and learning activities successfully consolidates the new material.

In fact, this way it is possible to introduce a new material to students at home, on knowledge and understanding level of thinking but in the classroom it's possible to develop upper level of thinking skills such as: analyses evaluation and syntheses.

**ადრეულ ასაკში განვითარებული კითხვისა და
მათემატიკური უნარები, როგორც სწავლის კლიერი
ფაქტორები**

მსოფლიო კონკურენტუნარიანობის ინდექსის (GCI) თანახმად, განათლების სფეროში საქართველოს საკმაოდ დაბალი მონაცემები აქვს. თუ კვლევის ცალკეულ მიმართულებებს გადავხედავთ, ვნახავთ, რომ დაწყებითი განათლების კომპონენტში საქართველოს პირველადი განათლების კუთხით საკმაოდ მაღალი ქულა აქვს (რაც განაპირობებს რეიტინგში მე-7 ადგილს), თუმცა, დაწყებითი განათლების ხარისხით, ქვეყანა 144 ქვეყნიდან 91-ე ადგილზეა (3,4 ქულა), რაც იმას ნიშნავს, რომ საქართველოში პირველადი განათლება ყველასთვის ხელმისაწვდომია, მაგრამ ძალიან დაბალხარისხიანია (<http://www.naec.ge>).

საქართველოში განათლების დაბალ ხარისხზე მიანიშნებს სწავლისა და სწავლების ხელშეწყობის მიზნით განხორციელებული საერთაშორისო საგანმანათლებლო კვლევები, რომლებშიც მსოფლიოს მრავალი ქვეყანა მონაწილეობს. ეს კვლევები გარკვეული პერიოდულობით ტარდება და დროის გარკვეულ მონაკვეთში საგანმანათლებლო სისტემაში განხორციელებული ცვლილებების მონიტორინგისა და შეფასების საშუალებას იძლევა. საქართველო საგანმანათლებლო მიმართულებით რამდენიმე საერთაშორისო კვლევაში მონაწილეობს. ეს კვლევებია: 1) წიგნიერების საერთაშორისო კვლევა (PIRLS); 2) მათემატიკისა და საბუნებისმეტყველო საგნების სწავლისა და სწავლების კვლევა (TIMSS) და 3) მოსწავლეთა შეფასების საერთაშორისო პროგრამა (PISA). ჩატარებული საერთაშორისო კვლევის შედეგების თანახმად, საქართველოში მოსწავლეთა ძალიან დიდი ნაწილი ვერ ფლობს აუცილებელი საბაზისო უნარების მინიმუმსაც კი, როგორცაა, მაგალითად, მეოთხეკლასელთა მიერ წაკითხული ტექსტის გააზრება. ანალოგიური მაჩვენებელია მათემატიკასა და ბუნებისმეტყველებაში. სამწუხაროდ, ჩვენი ქვეყნის მოსწავლეების შედეგები კითხვაში,

მათემატიკასა და ბუნებისმეტყველებაში მნიშვნელოვნად ჩამორჩება დასავლეთის, აღმოსავლეთის და ცენტრალური ევროპის საშუალო მაჩვენებელს (<http://www.naec.ge>).

მკვლევართა ნაწილი არსებულ მდგომარეობას კითხვაში, მათემატიკასა თუ საბუნებისმეტყველო საგნებში მოსწავლეთა დასწავლის უნართან დაკავშირებული პრობლემებით ხსნის. თუმცა, კვლევის შედეგების მიხედვით, მნიშვნელოვანია სხვადასხვა ფაქტორის გათვალისწინება. მაგალითად, მოსწავლის სოციალური მდგომარეობა, ოჯახის მხარდაჭერა, თანასწორობა - მოზარდთა სწავლისა და განვითარების თანაბარი შესაძლებლობები მათი სოციალური მდგომარეობის მიუხედავად და სხვ., მათ შორის, მნიშვნელოვანია სკოლისათვის მოსწავლეთა მზაობის საკითხი.

კვლევის მონაცემები ცხადყოფს, რომ მათემატიკისა და კითხვის ადრეულ ასაკში განვითარებული უნარები, სამომავლოდ სწავლის ძლიერი ფაქტორები ხდება. ამ თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია ოჯახის მხარდაჭერა, მაგალითად, მოზარდები, რომელთა წიგნიერების განვითარებას ოჯახში ხელს უწყობენ, კარგი მკითხველები არიან; კითხვაში უფრო მაღალი მიღწევები აქვთ იმ მოზარდებს, რომელთა ოჯახებში წიგნის კითხვა ტრადიციულად და სხვ.

ამავე დროს, უდავოა, რომ მათემატიკის როლი მოზარდის ინტელექტუალურ განვითარებაში უადრესად დიდია. ის აზროვნების, შემეცნებითი და შემოქმედებითი უნარების განვითარების მძლავრ ფაქტორს წარმოადგენს და ამიტომ, ძალიან სამწუხაროა, რომ ჩვენი მოსწავლეების უმრავლესობას მათემატიკა არ უყვარს და მისი სწავლა უძნელდება.

აქვე იბადება კითხვები: რა განაპირობებს იმ გარემოებას, რომ ჩვენი სკოლების მოსწავლეთა უმრავლესობისთვის მათემატიკა არ არის საყვარელი საგანი და მოსწავლეები მას სიამოვნებით არ სწავლობენ? *(ეს კითხვა ჩნდება ჩვენს მიერ სამცხე-ჯავახეთის მხარის სკოლებში ჩატარებულ გამოკითხვის შედეგად)*; მათემატიკის სასკოლო კურსის დასაძლევად აუცილებელია თუ არა მოსწავლეს ჰქონდეს სპეციფიკური მათემატიკური ნიჭი?

თუ განვიხილავთ ეროვნული სასწავლო გეგმის საგნობრივ სტანდარტებს (ესგ, 2011-2016), თვალსაჩინოა, რომ მა-

თემატიკის საგნობრივი სტანდარტი შესაბამისი მიმართულებებით (რიცხვები და მოქმედებები; კანონზომიერებები და აღგებრა; გეომეტრია და სივრცის აღქმა; მონაცემთა ანალიზი, ალბათობა და სტატისტიკა) თანმიმდევრულია და სისტემატური - ყოველი მომდევნო საკითხი წინა საკითხებით მკაცრად არის განსაზღვრული/განპირობებული. ამავე დროს, მათემატიკა, როგორც მეცნიერება, სხვა სასწავლო საგნებისგან განსხვავდება არა მხოლოდ მოცულობით, ჩამოყალიბების სიღრმისეულობითა და სისტემურობით, არამედ შესასწავლი საკითხების გამოყენებითი მიმართულებით.

არასისტემატური სწავლის დროს შესასწავლი მასალის თანმიმდევრობა ირღვევა და მისი აღდგენა მოსწავლეს დამოუკიდებლად უძნელდება. ამავე დროს, სასკოლო პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ იმ მოსწავლეს, რომელსაც უადვილდება მათემატიკის სასკოლო კურსის შესწავლა, სხვა სასწავლო დისციპლინების შესწავლაც უადვილდება; მოსწავლე, რომელიც კარგად ფლობს მათემატიკას, სხვა საგნებშიც მაღალი აკადემიური მოსწრებით გამოირჩევა და ამაში სწორედ, მას მათემატიკური აზროვნება ეხმარება. ცხადია, რომ მათემატიკა აზროვნების განვითარების ერთ-ერთი ძირითადი საშუალებაა.

რაც შეეხება მოსწავლეებში მათემატიკური უნარების განვითარებას, სასურველია, ბავშვმა რაც შეიძლება ადრე აითვისოს ძირითადი მათემატიკური ცნებები, რაც ადვილად ხერხდება თამაშით და რაც სულაც არ ნიშნავს, რომ შეიძლება ადრეულ ასაკში ვასწავლოთ მას მაგალითად, ასამდე თვლა, შეკრება-გამოკლება, გამრავლება-გაყოფა და სხვ.

იმისათვის, რომ მოსწავლემ მათემატიკის სასკოლო კურსი ინტერესით ისწავლოს და სრულყოფილად დაეუფლოს, სასურველია მას მათემატიკა ჯერ კიდევ სკოლამდელ ასაკში სახალისო ფორმით გავაცნოთ. მაგალითად, ყოველდღიურ ცხოვრებაში ვასწავლოთ თვლა - დაითვალოს რამდენი ვაშლი დევს კალათაში, მეგობარს მიაწოდოს ორი კანფეტი და ა. შ.; ვკითხოთ, რამდენი ყური აქვს მის კატას, სულ რამდენი ყური აქვს ორ კატას, რამდენი ყური აქვს ერთ ძაღლს და ერთ კატას და ა.შ.; სასურველია, ამ პერიოდში ბავშვი ჩავროთთ ასევე წიგნიერებასთან დაკავში-

რებულ აქტივობებში, მაგალითად, გამოვიყენოთ სხვადასხვა სახის სახალისო თამაშები ასოებისა და სიტყვების გამოყენებით, ვთხოვოთ მცირე მოცულობის წიგნის წაკითხვა და წაკითხულის შესახებ საუბარი (მიმართულება - კითხვა, თხრობა) და ა.შ.; სასურველია წიგნის კითხვის დროს შევჩერდეთ და ვკითხოთ, მაგალითად, რამდენი ცხოველი და რამდენი ადამიანი შეგვხვდა წაკითხულ ნაწილში და ა.შ.; რაც მთავარია, სწავლა-სწავლების პროცესი ბავშვისთვის უნდა იყოს სახალისო, მრავალფეროვანი და მდიდარი ცხოვრებისეული მაგალითებით, რათა მან მათემატიკა ცხოვრებისგან შორს მდგომ მეცნიერებად არ მიიჩნიოს. ბავშვს სკოლამდელ ასაკშივე უნდა ჰქონდეს ელემენტარული მათემატიკური ცოდნა და შეეძლოს ათამდე თვლა და უკუთვლა; ციფრების ცნობა როგორც თანმიმდევრობით, ისე არეულად; ერთიდან ათამდე რაოდენობითი (ერთი, ორი სამი...) და რიგობითი (პირველი, მეორე მესამე...) რიცხვითი სახელების ცნობა; რიცხვების ცნობა ათის ფარგლებში, წინა და მომდევნო რიცხვების დასახელება, იცოდეს, რომ ყოველი მომდევნო რიცხვი მის წინა რიცხვზე ერთის მიმატებით მიიღება; შეეძლოს ძირითადი გეომეტრიული ფიგურების (სამკუთხედი, ოთხკუთხედი, წრე) ცნობა და გამოსახვა; საგნების შედარება რაოდენობის (მეტობა, ნაკლებობა, ტოლობა), ზომის (დიდი, პატარა), სიმაღლის (მაღალი, დაბალი) მიხედვით. სასურველია იცოდეს და შეეძლოს კვირის დღეებისა და დღე-ღამის ნაწილების განსხვავება, იცოდეს მათი შესაბამისი სახელწოდებები.

რადგან ამ ასაკში ბავშვის აზროვნება კონკრეტული - საგნობრივ-ხატოვანია, მნიშვნელოვანია, რომ ბავშვს ცნებები კონკრეტული მასალის საშუალებით მივაწოდოთ. აბსტრაგირებაზე გადასვლამდე ბავშვმა უნდა მიიღოს კონკრეტული გამოცდილება კონკრეტული საგნებით მოქმედებისას - ისწავლოს შედარება, რიგის მიხედვით საგნების დალაგება, გაზომვა და ა.შ.

ამავე დროს აუცილებელია ბავშვს ავუხსნათ, რომ მათემატიკა ესაჭიროება ნებისმიერი პროფესიის ადამიანს. ყურადღება გავამახვილოთ მათემატიკის გამოყენებით მხარეზე, რომ ადამიანს ყოველდღიურ ცხოვრებაში ელემენტარული

რული მათემატიკური ცოდნის გარეშე უამრავი პრობლემა ექმნება. აქვე ყურადღება უნდა გავამახვილოთ კითხვის პროცესზე, რომელიც ხელს უწყობს მოსწავლეთა საერთო განვითარებას. კითხვა არ ნიშნავს ცალკეული ასოების, მარცვლების, სიტყვების ან თუნდაც ცალკეული წინადადებებისა და ფრაზების ამოკითხვას. კითხვა, როგორც სასწავლო ქმედება, მხოლოდ მაშინ ხორციელდება, როდესაც ხდება მთლიანი ტექსტის გაგება-გააზრება. კითხვა ხანგრძლივი პრაქტიკის შედეგია და ამდენად, გააზრებული და დამოუკიდებელი კითხვის უნარ-ჩვევა მოსწავლეს მხოლოდ მუდმივი ვარჯიშის შემდეგ უვითარდება. მნიშვნელოვანია ასევე, რომ კითხვა კომუნიკაციური პროცესია - საუბარია მკითხველსა და ავტორს შორის მიმდინარე პროცესზე, რომელიც ფიქრსა და თანამონაწილეობას მოითხოვს. კითხვა ყოველთვის გულისხმობს ინტერპრეტაციას, რომელსაც წინ უძღვის გაგების პროცესი. წაკითხულის გაგების ხარისხი კი დამოკიდებულია მკითხველის მომზადების დონეზე, კითხვის მიზანსა და წასაკითხი ტექსტის შინაარსზე.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, აუცილებელია ეფექტიანი სტრატეგიების გამოყენებით მოსწავლეებს ადრეულ ასაკშივე დავეხმაროთ სწავლაში, ვიზრუნოთ მათი შემეცნებითი და აკადემიური უნარების სათანადო დონეზე განვითარებისათვის, ხელი შევუწყოთ მოსწავლეებში კითხვისა და მათემატიკური უნარების განვითარებას. ასევე არსებითია, რომ მასწავლებელი თითოეულ მოსწავლეს სწავლების ყველა ეტაპზე დააკვირდეს და დროულად გამოავლინოს, თუ რომელ კომპონენტში სჭირდება მას დახმარება.

ლიტერატურა:

ესგ, 2011-2016 – ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2011-2016.
<http://www.naec.ge>

**READING AND MATHEMATICAL SKILLS DEVELOPED
AT AN EARLY AGE, AS POWERFUL LEARNING FACTORS**

Summary

Implemented international educational researches where a lot of country take place show that the level of education in Georgia is low. According to the survey, primary education in Georgia is available for everybody, but very low- quality. A great number of students do not have minimum necessary basic skills Such as: for example, comprehension of read text. The same situation is in mathematics and natural sciences.

It is necessary to use effective strategies to help children learn at an early age to take care of their cognitive and academic skills appropriate level of development, to support students in reading and mathematical skills. It is also essential that the teacher should observe each student at every stage of learning and identify which components he/she needs help.

მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლების ზოგიერთი ასპექტი

მიმდინარე საუკუნე საგანმანათლებლო სისტემების ძირეული ცვლილებებით ხასიათდება. სწავლისა და სწავლების სტანდარტები მნიშვნელოვნად იცვლება და, რაც მთავარია, შემსწავლელისა და მასწავლებლის როლების ერთგვარი გადასაცვლება მიმდინარეობს.

თანამედროვე შემსწავლელი პასიურ როლზე უარს ამბობს და უწყვეტი სწავლის პროცესში აქტიური ლიდერის როლს თამაშობს. გარდა ამისა, XXI საუკუნის რეალობა, თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენებით, მასწავლებლებს ან შემსწავლლებს შორის თანამშრომლობითი კავშირების დამყარებისა და ორივე მხარის მიერ საჭირო ინფორმაციის მოპოვების მზარდ შესაძლებლობებს ქმნის (ჩაჩხიანი, ტაბატაძე, 2010: 57).

ამ მასშტაბური ცვლილებების შესაბამისად, XXI საუკუნის განმანათლებლები უფრო მეტად არიან მოსწავლეზე ორიენტირებულნი, არჩევენ ჰოლისტიკურ მიდგომას და მოსწავლეებს საგნობრივ მასალასთან ერთად სწავლის სტრატეგიებსა და ტექნიკებსაც სთავაზობენ. თანამედროვე მასწავლებელი მუდმივად აფასებს იმ უნარ-ჩვევებს, რომლებიც მოსწავლეებს გლობალურ ეკონომიკაში კონკურენტუნარიანობის შესანარჩუნებლად დასჭირდებათ.

შესაბამისად, ისმის კითხვა - რა მოთხოვნებს უნდა აკმაყოფილებდეს თანამედროვე მასწავლებელი?

მიიჩნევა, რომ თანამედროვე მასწავლებელი უნდა ფლობდეს შემდეგ უნარებს (ბარბერი, მურშედი, 2010: 23)

- . სწავლისა და ინოვაციის უნარ-ჩვევები;
- . შემოქმედებითობა და გამომგონებლობა;
- . კრიტიკული აზროვნება და პრობლემების გადაჭრა;
- . კომუნიკაცია და თანამშრომლობითი სწავლა;
- . საინფორმაციო, მედია და ტექნოლოგიური უნარ-ჩვევები;
- . ინფორმაციის მოპოვება და ანალიზი;
- . მედიაწიგნიერება;
- . საინფორმაციო წიგნიერება;

- . ტექნოლოგიური წიგნიერება;
- . სასიცოცხლო და პროფესიული უნარ-ჩვევები;
- . მოქნილობა და ადაპტაცია;
- . ინიციატივა და დამოუკიდებლად მუშაობა;
- . სოციალური და კულტურული უნარ-ჩვევები;
- . ცნობისმოყვარეობა და ფანტაზიის უნარი;
- . პროდუქტიულობა და ანგარიშვალდებულება;
- . ლიდერობა და პასუხისმგებლობა.

ცხადია, მოსწავლეთათვის ამ უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბება XXI საუკუნის სწავლების პარადიგმაში მნიშვნელოვან გარდატეხას მოითხოვს. ამასთანავე, იცვლება მოლოდინები XXI საუკუნის მასწავლებლების მიმართ.

თანამედროვე განმანათლებლის მიმართ ძირითადად ორი ტიპის მოთხოვნები ჩნდება, რომლებიც უკავშირდება მის ზოგად თვისებებსა და პროფესიულ ცოდნასა და უნარ-ჩვევებს. ქვემოთ დეტალურად განვიხილავთ ორივე სახის მოთხოვნებს.

XXI საუკუნის განმანათლებლეთათვის საჭირო ზოგად თვისებებს შორის უპირატესად ასახელებენ ადაპტირების, კომუნიკაციისა და წარმოსახვის უნარებს, სწავლებისადმი ინტერესს, აგრეთვე ლიდერობის, მოდელოების, თანამშრომლობის ჩვევებს და რისკისადმი მზაობას. პროფესიული ცოდნისა და უნარ-ჩვევების თვალსაზრისით კი თანამედროვე მასწავლებლებს მოეთხოვებათ XXI საუკუნის სწავლების მოდელების ცოდნა (XXI საუკუნის სწავლების მოდელების აღწერა იხილეთ ქვემოთ), ისევე როგორც სასწავლო გარემოსა და პროცესის (სტანდარტებისა და შეფასების, სასწავლო გეგმის და ა.შ.) განახლებული კრიტერიუმების ფლობა და პრაქტიკაში გამოყენება (სკოლის ლიდერობა, 2010: 98).

ზოგად თვისებებს შორის ადაპტირების უნარს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, ვინაიდან ახალი სწავლების მეთოდების, სასწავლო გარემოსა და მასალების, ტექნიკური უნარ-ჩვევებისა და ტექნოლოგიების გამოყენება არსებულ კონტექსტზე დაყრდნობით უნდა განხორციელდეს. ასევე, მასწავლებელს ყოველთვის მზად უნდა ჰქონდეს გაკვეთილის სათანადო გეგმა. წარმოსახვის უნარის მეშვეობით მასწავლებელი განსაზღვრავს XXI საუკუნის სწავლების მოდელების, ახალი მეთოდისა თუ ტექნიკის, მასალის თუ ტექნოლოგიების გამოყენების პოტენციალს მიმდინარე მიზნების მისაღწევად და

მხოლოდ ამის შემდეგ იღებს გადაწყვეტილებას რომელიმე მათგანის არჩევის შესახებ.

თანამშრომლობითი უნარ-ჩვევები გულისხმობს თანამშრომლობითი/კოლაბორაციული ინსტრუმენტების ცოდნასა და გამოყენებას, ისევე, როგორც მოსწავლეების აზრის გაზიარებას, მათი ინტერესებისა თუ საჭიროებების მიხედვით პროცესების ადაპტირებას, მოსწავლეთა შეფასებების/კრიტიკის მიღებასა და გათვალისწინებას. რისკისადმი მზაობა გულისხმობს მოსწავლეთა შესაძლებლობების რწმენას და მათთვის მეტი თავისუფლების მიცემას, ისევე, როგორც პროფესიული განვითარების გზაზე რისკის გაწვევას და ახალ ტექნოლოგიებთან მუშაობისას თავის გამოცდას. ვინაიდან XXI საუკუნეში მოსწავლეებისგან უწყვეტი სწავლისადმი მზაობას ველით, ბუნებრივია, მასწავლებლებს სწავლისადმი მუდმივი ინტერესის ჩვენება და სიახლეებისკენ სწრაფვა მოეთხოვებათ. კომუნიკაციის კომპეტენცია არა მხოლოდ კომუნიკაციის უნარ-ჩვევებს, არამედ მოსწავლეებს შორის კომუნიკაციის ხელშეწყობის, კონტროლის და მართვის უნარებსაც მოიცავს. ლიდერის უნარ-ჩვევების გარეშე წარმოუდგენელია რაიმე სიახლის წარმატებით დანერგვა, მოულოდნელი სიტუაციების მართვა და განსაკუთრებით XXI საუკუნის ახალგაზრდა თაობისთვის დამახასიათებელი ინდივიდუალური მუშაობის სტილში თანამშრომლობითი ელემენტების შეტანა და საბოლოოდ – თანამშრომლობითი სწავლის დამკვიდრება. დაბოლოს, თანამედროვე მასწავლებლისგან ველით ტოლერანტულობასა და თვითკრიტიკულობას.

აკადემიურ დონეზე, მასწავლებლისთვის სწავლების შემდეგი მოდელების ცოდნა და გამოყენებაა რეკომენდებული:

- აუთენტური სწავლება – რეალური პრობლემებისა და შეკითხვების განხილვა სწავლების პროცესში;
- მოდელირების მეთოდი – ფიზიკური და ვირტუალური მოდელების შექმნა საკითხის ზუსტი აღქმისა და გაგებისთვის;
- შინაგანი მოტივირების მეთოდი – სწავლისადმი პოზიტიური ემოციური კავშირების ინდენტიფიცირება და გამოყენება;
- მულტიმოდელური სწავლება – განსხვავებული სწავლის სტილის შესაბამისი სწავლების მეთოდების გამოყენება;
- სოციალური სწავლება – სოციალური ურთიერთობებისა და კომუნიკაციის ძალის გამოყენება სასწავლო შედეგების გაუმჯობესების მიზნით;

- საერთაშორისო სწავლება – მსოფლიოს გამოცდილების გაზიარება სწავლისა და სწავლების პროცესის გაუმჯობესების მიზნით.

ამგვარად, თანამედროვე სწავლების მიდგომები მრავალასპექტურია და მასწავლებლისაგან მოსწავლეზე ორიენტირებას, კრეატიულობასა და სისტემურ აზროვნებას მოითხოვს.

ლიტერატურა:

ჩაჩხიანი, ტაბატაძე, 2010 – ჩაჩხიანი ქ., ტაბატაძე შ., სასწავლო პროცესის ხელმძღვანელობა, გზამკვლევი სკოლების ადმინისტრაციისთვის. თბ., 2010.

ბარბერი, მურშედი, 2010 – Barber, M. and Mourshed, How the World’s Best Performing Schools Come Out on Top. London: McKinsey & Company; 2010

სკოლის ლიდერობა, 2010 – School Leadership & Administration. Important Concepts, Case Studies, & Simulations. Richard Gorton, Judy A. Alston, Petra Snowden.

Irma Kurdadze

SOME ASPECTS OF STUDENT ORIENTED TEACHING

Summary

The current century is characterized with basic changes in educational system , mainly in teaching and learning standards, and in changing the roles of a teacher and a student.

Modern learner refuses to be passive and plays the role of an active leader in the process of longlife learning. Besides the reality of XXI c. creates the increasing possibility of establishing a collaborative relation between teachers or learners and getting important information using modern technologies.

According to these changes XXI c. educators are mostly oriented on students, choose holistic approach and offer students learning strategies and techniques together with the learning material. Modern teachers assess the skills students use to be competitive in global economics.

საბანთაშორის კავშირის გამოყენება მათემატიკის სწავლების პროცესში

მათემატიკას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება საბუნებისმეტყველო დისციპლინების შესწავლის საქმეში. მათემატიკური აპარატი ის იარაღია, რომელთაც იყენებენ საბუნებისმეტყველო მეცნიერებები ბუნებაში მიმდინარე პროცესების შეცნობისათვის. მათემატიკას განსაკუთრებული როლი ენიჭება ზოგადი განათლების მიღების საქმეშიც. მათემატიკის სწავლების ძირითადი მიზანია უზრუნველყოს მოსწავლეთა მიერ იმ მათემატიკური ცოდნა-ჩვევების მტკიცედ და შეგნებულად დაუფლება, რაც თანამედროვე საზოგადოების თითოეული წევრისათვის აუცილებელია ყოველდღიურ ცხოვრებასა და შრომით საქმიანობაში, დაეხმაროს მათ მომიჯნავე საგნების შესწავლაში და მაქსიმალურად ხელი შეუწყოს სხვა დისციპლინების ათვისებაში.

ფიზიკის, ქიმიის, ბიოლოგიის, ასტრონომიის შესწავლა მათემატიკის გარეშე წარმოუდგენელია; მათემატიკა არის საფუძველი ტექნიკის განვითარების, კალკულატორის, კომპიუტერის და სხვა ტექნიკური ხელსაწყოების შექმნა მათემატიკური ამოცანების გადაჭრამ მოითხოვა და მათემატიკოსების აქტიური მოღვაწეობითაა შექმნილი (ჯერ კიდევ პასკალს ეკუთვნოდა გამოძოვებული მანქანის შექმნის იდეა); თავის მხრივ, ტექნიკის განვითარება იწვევს მათემატიკის განვითარებას, რადგან უკვე შექმნილ ტექნიკურ ხელსაწყოებს ვიყენებთ მათემატიკაში სხვადასხვა ამოცანების გადასაჭრელად.

ვთქვათ, მოსწავლის დაინტერესების სფეროა ფიზიკა. მან თუ კარგად არ იცის მათემატიკა, ვერ შეძლებს სხვადასხვა გამოთვლებისა და ფორმულათა გარდაქმნების ჩატარებას, ე. ი. ღრმად ვერ დაეუფლება ფიზიკას, იგივე შეიძლება ითქვას სხვა მეცნიერებებზეც. პირიქითაც, მათემატიკის, როგორც მეცნიერების განვითარებაში ფიზიკის სხვადასხვა ამოცანის გადაჭრამ დიდი როლი ითამაშა.

ზღვრის, წარმოებულის ცნებათა შემოტანა მათემატიკაში ნაკარნახევი იყო სხეულის თანაბარი მოძრაობისას წერტილში მყისი სიჩქარის დადგენის ამოცანასთან, ასევე მრუდის წერტილში მხების განსაზღვრასთან.

მრავალი ფიზიკური შინაარსის ამოცანა იხსნება მათემატიკის გაკვეთილებზე. მაგალითად, სხეულის მუდმივი სიჩქარით მოძრაობისას სიჩქარის განსაზღვრა დროით და მანძილით, დროის განსაზღვრა მანძილით და სიჩქარით, მანძილის განსაზღვრა სიჩქარით და დროით. ანალოგიურად განიხილება ამოცანები მასას, მოცულობას და სიმკვრივეს შორის კავშირზე.

მათემატიკაში იხსნება აგრეთვე ქიმიური შინაარსის ამოცანები. მაგალითად, ნივთიერებათა კონცენტრაციის დადგენაზე და ა.შ.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მოსწავლე კარგად უნდა იყოს გარკვეული იმ ფიზიკურ თუ ქიმიურ ცნებებში, რომ შესაბამისი ამოცანები ამოხსნას, ხოლო ცნებებში გარკვევა ხდება როგორც შესაბამისი საგნის გაკვეთილებზე, ასევე მათემატიკის სწავლებისას.

ერთი და იგივე მოვლენა ფიზიკური თვალსაზრისითაც შეიძლება განვიხილოთ, მათემატიკური თვალსაზრისითაც, ქიმიურითაც და ა.შ. ამიტომ ბუნების სხვადასხვა მოვლენებში წვდომა მოითხოვს მეცნიერებათა შორის კავშირების გაფართოებას, რაც ასოცირდება საგანთაშორის კავშირებთან.

სწავლებას აქვს როგორც შემეცნებითი, ასევე აღმზრდელობითი და განმავითარებელი ფუნქციები, ამიტომ მოსწავლის აზროვნება ყველაზე მეტად მაშინ ვითარდება, როდესაც საგნები ისწავლება არა იზოლირებულად, არამედ ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირში.

მათემატიკა და ფიზიკა იმდენად დაუახლოვდა ერთმანეთს, იმდენი საერთო პრობლემა აქვთ, რომ წარმოიშვა ახალი მეცნიერება მათემატიკური ფიზიკის განტოლებები, ისევე როგორც ფიზიკური ქიმია და ა. შ.

ასტრონომიის საკითხების კვლევამ გვიჩვენა, რომ მათემატიკაში უნდა შემოსულიყო კუთხის ფუნქციები: სინუსი, კოსინუსი, ტანგენსი, კოტანგენსი, სეკანსი, კოსეკანსი, ხოლო მათემატიკის იმ ნაწილს, რომელიც აღნიშნულ ფუნქციებს შეისწავლის, ტრიგონომეტრია ეწოდა; ბერძნული სახელწოდებებიდან: „ტრიგონო“ – სამკუთხედი, „მეტრია“ – გაზომვა. სამკუთხედების ელემენტებს შორის ძირითადი დამოკიდებულებები სწორედ ტრიგონომეტრიული ფუნქციების საშუალებით მყარდება.

მათემატიკას მჭიდრო კავშირი აქვს ფილოსოფიასთან. ფილოსოფია სამყაროს განვითარების ზოგად კანონებს სწავ-

ლობს და ეს კანონები ფართო ასახვას პოულობს მათემატიკაში; წარსულში ცნობილი მათემატიკოსები თალესი, პითაგორა და ა.შ. ფილოსოფიაში სამყაროს განვითარების შესახებ თავიანთ მოსაზრებებს აყალიბებდნენ, რომლებიც საკმაოდ მნიშვნელოვანი იყო.

გეომეტრიის, ალგებრის, ტრიგონომეტრიის განვითარებამ გამოიწვია ამ საგნების ერთმანეთთან დაახლოება და დღევანდელ სასკოლო სახელმძღვანელოებს აწერია „მათემატიკა“, ე. ი. ეს საგნები ერთად, ერთ მთლიანობაში შეისწავლება.

მათემატიკასთან კავშირი აქვს თითქმის ყველა მეცნიერებას; თანამედროვე ამერიკელმა ფსიქოლოგმა სტივენსმა, რომელმაც ეფექტურად გამოიყენა მათემატიკა ფსიქოლოგიურ კვლევა-ძიებაში, ასე გამოხატა: „ამა თუ იმ თანამედროვე მეცნიერების სიმწიფის შესახებ ჩვენ შეიძლება ვიმსჯელოთ მხოლოდ იმ ზომით, რა ზომითაც ის იყენებს მათემატიკურ მეთოდს“.

მათემატიკის და სხვა მეცნიერებების კავშირებს ხაზი იმიტომ გავუსვით, რომ სწორედ ასეთ კავშირში უნდა ისწავლებოდეს მათემატიკა და სხვა დისციპლინები.

დაწყებითი კლასებიდანვე უნდა მოხდეს საგნების ერთმანეთთან კავშირში შესწავლა, ეს ყველაზე მეტად აქაა შესაძლებელი იმიტომ, რომ ხშირად დაწყებით კლასებში ყველა საგანს ერთი მასწავლებელი ასწავლის.

მაგალითად, შრომითი სწავლების გაკვეთილზე შეიძლება მოსწავლეებს დავავალოთ ფურცლისაგან გამოჭრან ესა თუ ის ფიგურა, შემდეგ დაყონ ნაწილებად, ნაწილები დააღაგონ ისე, რომ მიიღონ ახალი ფიგურა ან ფიგურები; გადააწებონ ქაღალდი ისე, რომ მიიღონ ცილინდრი, კონუსი და ა. შ.

ფიზკულტურის გაკვეთილზე შეიძლება შევადგინოთ ისეთი მოძრავი თამაშობები, რომელშიც გამოყენებული იქნება მათემატიკის ელემენტები.

ქართული ენის გაკვეთილზე, პედაგოგიური პრაქტიკის პერიოდში, სტუდენტები ხშირად აღგენენ ისეთ მოსაფიქრებელ საკითხებს, სადაც მათემატიკისა და ქართული ენის სინთეზია; მაგალითად, ქართული ანბანის რომელ ასოებს აქვს სიმეტრიის ღერძი, სიმეტრიის სიბრტყე. ქართული ანბანის ასოები ძველად რიცხვების აღსანიშნავადაც გამოიყენებოდა, რიცხვებითაა ჩაწერილი სიტყვა, ალადგინეთ ეს სიტყვა და ა. შ.

სწორედ ასეთი კავშირების ძიება ხდის უფრო საინტერესოს, შემოქმედებითს, მიმზიდველს, როგორც მათემატიკას, ასევე მის მონათესავე დარგებს.

დაწყებით კლასებში დაწყებული ამ კავშირების ძიება უნდა გადრმაგდეს მაღალ კლასებში.

მოსწავლე, რომელმაც ასეთი სწავლებით მიიღო სასკოლო განათლება, მოვლენებს ხედავს სხვადასხვა კუთხიდან, ერთმანეთთან კავშირში; ეს კი ხელს უწყობს მის ჰარმონიულ განვითარებას.

უმაღლეს სასწავლებლებში სწავლისას, ზემოთ მოყვანილი საგანთშორის კავშირები კიდევ უფრო ღრმავდება და სტუდენტები ხშირად წარმოადგენენ საკმაოდ დასრულებულ ნაშრომებს, რომლებშიც ნათლად ჩანს აღნიშნული კავშირები.

დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, აგრეთვე, ტექნიკურ საშუალებებთან კავშირს; კალკულატორის გამოყენება იმ პერიოდში, როდესაც შეისწავლება რიცხვებზე მოქმედებების შესრულება, არ არის სარგებლის მომტანი, მაგრამ როდესაც გამოთვლები მეორე პლანზე გადადის და მთავარია ამოცანის ამოხსნის ორგანიზება, კალკულატორს შეუძლია დიდი დახმარების გაწევა.

მისასაღმებელია, რომ ჯერ კიდევ I კლასის მოსწავლეები იწყებენ კომპიუტერის გამოყენებას. დამოუკიდებელი სამუშაოს თუ სხვა დავალებების მიცემა ხშირად დროს გვართმევს, ხოლო კომპიუტერში გამზადებული სახით მოცემული დავალების შესრულება უფრო ეფექტურია; გარდა ამისა, სხვადასხვა კონსტრუქციების შექმნა, შემდეგ მისი სახეცვლილება ბავშვის აბსტრაქტულ აზროვნებას საკმაოდ ავითარებს. დღესდღეობით კომპიუტერი ცხოვრების ყველა სფეროში შეიტრა და მომავალი თაობა ამ სიახლეს საკმაოდ მომზადებული ხვდება.

**MATHEMATICS IS USED IN NATURAL SCIENCES TO
COGNATE CURRENT PROCESSES**

Summary

Solution of issues in physics, chemistry, biology and astronomy helps the development of mathematics. It also has a great role in development of other close subjects.

მულტიკულტურული განათლების შესახებ

მულტიკულტურული განათლების შესახებ განსხვავებული თვალსაზრისი არსებობს, ერთი ნაწილი მიიჩნევს, რომ ეს არის სასწავლო გეგმის ახალი და მრავალფეროვანი მასალით გამდიდრება, სხვადასხვა სტრატეგიისა და პედაგოგიური მეთოდის განხილვა, რომლებიც პასუხობენ უმცირესობების მოთხოვნებს. მეორე ნაწილის პასუხი შესაძლებელია უფრო ზოგადი იყოს და შეეხოს არასამართლიან და დისკრიმინაციულ საგანმანათლებლო სისტემას (ტაბატაძე 2010: 2). ჯ. ბენქსი მიიჩნევს, რომ მულტიკულტურული განათლება არის იდეა, რეფორმა და პროცესი (ბენქსი, 1997). როგორც იდეა, მულტიკულტურული განათლება ცდილობს შექმნას თანაბარი საგანმანათლებლო შესაძლებლობა ყველა მოსწავლისათვის, მათ შორის სხვადასხვა რასის, ეთნიკური ჯგუფისა და სოციალური კლასის წარმომადგენლებისათვის. დოქტორმა ჯემს ბენქსმა წიგნში „მოქალაქეთა განათლება მულტიკულტურულ საზოგადოებაში“, ყურადღება გაამახვილა კონცეფცი-აზე, რომელსაც ის განიხილავს, როგორც მულტიკულტურული განათლების ხუთ განზომილებას.

პირველი განზომილებაა შინაარსის ინტეგრაცია (content integration). მასწავლებელი იყენებს მაგალითებს სხვადასხვა კულტურებიდან და ეთნიკური და სოციალური ჯგუფებიდან ძირითადი ცნებების საილუსტრაციოდ და განსაზოგადოებლად. ის ასევე განიხილავს საკითხებს, რომლებიც საგნის სწავლებისას წამოიჭრება. ეს ნიშნავს კურიკულუმში მულტიკულტურული განათლების ჩასმას.

მეორე განზომილებაა ცოდნის შექმნის პროცესი (knowledge construction process). მასწავლებლები ეხმარებიან მოსწავლეებს გაიგონ, გამოიკვლიონ და განსაზღვრონ ის დაფარული კულტურული ვარაუდები და ჩარჩოები, იმ საგნის (დისციპლინის) პერსპექტივები და მითითებები, რომელსაც ისინი ასწავლიან (ბენქსი, 1996). სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მასწავლებლები ეხმარებიან მოსწავლეებს დასმული საკითხის გაგებაში. მოსწავლეები ასევე სწავლობენ, როგორ შეიძინონ ცოდნა დამოუ-

კიდებლად. ეს ეხმარება მათ გახდნენ კრიტიკული მკითხველები და მოაზროვნეები.

მესამე განზომილებაა ჰუმანური პედაგოგია (equity pedagogy), რაც იმას ნიშნავს, რომ მასწავლებლები იყენებენ სხვადასხვა მეთოდებს, რათა სხვადასხვა რასისა და სქესის მოსწავლეებმა მაღალ აკადემიურ წარმატებას მიაღწიონ (ბენქსი & ბენქსი, 1995). ჩატარებული კვლევა მიუთითებს, რომ მოსწავლეთა აკადემიური მოსწრება იზრდება, როცა მასწავლებელი ფართოდ იყენებს, კოოპერატიული სწავლების აქტივობებს და სტრატეგიებს (არონსონი, გონზალესი, 1988). სხვადასხვა რასისა და ეთნიკური ჯგუფის მოსწავლეებმა უნდა იგრძნონ, რომ მათ აქვთ თანაბარი სტატუსი ინტერაქციის დროს. ყველა მასწავლებელმა ისე უნდა შეცვალოს სწავლების სტილი, სტრატეგიები, ტექნიკა და აქტივობები (სიმულაციები, როლების გათამაშება და სხვა), რომ ყველა მოსწავლემ ისწავლოს ეფექტურად.

მეოთხე განზომილებაა - ზიანის შემცირება (prejudice reduction). ის მოიცავს გაკვეთილებს და აქტივობებს, რომელთაც მასწავლებლები იყენებენ სხვადასხვა რასის, ეთნიკურ და კულტურულ ჯგუფებთან პოზიტიური ურთიერთობების დასამყარებლად. ჩატარებული კვლევა მიუთითებს, რომ მოსწავლეები სკოლაში ხშირად მოდიან სხვადასხვა რასისა თუ ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენლების მიმართ უარყოფითად განწყობილნი (ფინი, როტერმენი, 1987). ამიტომ ჯ. ბენქსის აზრით, ყველა მასწავლებელმა და აღმზრდელმა უნდა გამოიყენოს ის მეთოდები, რომლებიც დაეხმარებიან მათ მოსწავლეებს ჩამოუყალიბონ დადებითი ურთიერთობები სხვა რასისა და ეროვნებების მიმართ.

მეხუთე განზომილებაა სკოლის კულტურისა და სოციალური სტრუქტურის გაფართოება, გაძლიერება (Empowering school culture and social structure). აქ ჯ. ბენქსი მოიაზრებს არა ერთი რომელიმე ინდივიდუალური კლასის, არამედ მთელი სკოლის კულტურას, სადაც ყველა სტუდენტი, მნიშვნელობა არ აქვს მის სქესს, ეროვნებას, სოციალურ ჯგუფს, რელიგიურ რწმენას, თანაბარი სტატუსისაა. ამ განზომილების შესრულება მოითხოვს მთლიანი სკოლის გარემოს გაუმჯობესებას, მათ შორის მასწავლებელთა და ადმინისტრაციის ხელმძღვანელების ურთიერთობებს, რწმენას და მოქმედებებს, კურიკულუმს

და სწავლების კურსს, შეფასებისა და ტესტირების პროცედურებს, სტილებსა და სტრატეგიებს, რომელთაც იყენებს მასწავლებელი.

აქედან გამომდინარე მულტიკულტურული განათლების მიზანია: 1. შექმნას თანასწორი საგანმანათლებლო შესაძლებლობა ყველა მოსწავლისათვის, ისე შეცვალოს სკოლის გარემო, რომ მან ასახოს განსხვავებული კულტურები და ჯგუფები საზოგადოებაში და საკლასო ოთახებში; 2. დაეხმაროს საზოგადოებას დემოკრატიისა და ჰარმონიული საზოგადოების მშენებლობაში. მიზნის მისაღწევად საჭიროა ის უნარები, ცოდნა და ურთიერთობები, რომელიც საჭიროა დემოკრატიული საზოგადოების ასაშენებლად.

მულტიკულტურული განათლების მოდელი არ არსებობს. მაგრამ ბენქსის აზრით, ამერიკული მოდელი დემოკრატიული იდეალების ნაწილია. ეს განასხვავებს მას იაპონური თუ გერმანული მოდელებისაგან. მაგრამ რა მდგომარეობაა კლასში, სადაც კულტურულად მრავალფეროვანი გარემო არ არის? ჯ. ბენქსის აზრით კულტურულად მრავალფეროვანი გარემო ყველა კლასშია; მაგალითად, ყველა კლასში არიან მოსწავლეები, რომლებიც სოციალურად სხვადასხვა კლასს, რელიგიას ეკუთვნიან. მოსწავლეები მრავალმხრივად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. ზოგი მხიარულია, ზოგი მოწყენილი, ზოგი აქტიურია და სწრაფად მოაზროვნე, მოხერხებული, ზოგი კი პასიური, ნელა მოაზროვნე და მოუხერხებელი. ზოგი სოციალური ფენის ერთ კლასს ეკუთვნის, სხვანი კი მეორეს. რა თქმა უნდა, განსხვავდება მათი შეხედულებები, დამოკიდებულებები. მასწავლებელს შეუძლია ასწავლოს მოსწავლეებს კულტურა, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ მის კლასში მხოლოდ ერთი კულტურის წარმომადგენელი ბავშვები არიან. კვლევა მიუთითებს, რომ მულტიკულტურული განათლება მიიღწევა მრავალფეროვანი გამოცდილებით, რაშიც ბენქსი მოიაზრებს ვიდეოს, ფილმებს, როლების გათამაშებას, სიმულაციას, ლიტერატურასა და თამაშებს. როგორია მასწავლებლის როლი მულტიკულტურულ განათლებაში? მასწავლებელი უნდა დაეხმაროს მოსწავლეებს, თავი კარგად იგრძნონ სკოლაში. ეს უკვე გამარჯვებაა და ბოლოს, საჭიროა ქმედება, რადგან როგორც ამას დანტე წერს, ყველაზე ცუდი ადგილი ჯოჯოხეთში მათთვისაა, ვინც მორალური კრიზისის დროს ნეიტრალური პოზიცია დაიკავა. მისი აზრით, ჩვენ გვჭირდება ცოდნა, ზრუნ-

ვა და მოქმედება, რადგან მხოლოდ ამ გზით ვეხმარებით ჩვენს თავს შევიცვალეთ და ამასთანავე, შეცვალეთ ჩვენს გარშემო მყოფნი და ბოლოს, მთელი მსოფლიო. როგორც ამას მარგარეტ მიდი ამბობს, ერთ მუჭა ხალხს შეუძლია შეცვალოს მსოფლიო და თუ მულტიკულტურული განათლება ამას შეძლებს, მაშინ ამით ის თავის წვდილს შეიტანს დემოკრატიული საზოგადოების შექმნაში.

ლიტერატურა:

ინტერნეტ მასალა:
www.learner.org/workshops/socialstudies/pdf/.../3.Multiculturalism.pdf
educ625spring2011.pbworks.com/.../Five+Dimensions+of+Multicultural
prezi.com/.../banks-five-dimensions-of-multicultural-education/
www.youtube.com/watch?v=1bBb8Nk8Mvs
<http://education.washington.edu/cme/view.htm>

Gulnara Janova

ABOUT MULTICULTURAL EDUCATION

Summary

The article deals with multicultural education. It also discusses James Banks' five dimensions, the knowledge of which is essential for almost every teacher.

The purpose of multicultural education is to create an equal educational opportunity for all students, to change the school environment, to reflect different cultures and groups in the society and classrooms, to assist the community in building democracy and a harmonious society. It requires necessary skills, knowledge and relationships.

**კომპიუტერის მანვე ზემოქმედება ადამიანის
ჯანმრთელობაზე**

თანამედროვე მსოფლიო ინფორმაციული ინდუსტრიის მზარდი განვითარებით ხასიათდება. ადამიანის ყოველდღიურ ცხოვრებაში მყარად დამკვიდრდა ტელეფონი, რადიო, ტელევიზორი, კინო, ვიდეო, კომპიუტერი, გლობალური და ლოკალური საინფორმაციო ქსელები.

სტატისტიკის მიხედვით დაახლოებით 70%-ი მოქალაქეებისა მუშაობს ოფისის პირობებში...

განუზომლად დიდია კომპიუტერის როლი ჩვენს ყოველდღიურებაში. იგი ჩვენი ცხოვრების წესის განუყრელი თანამგზავრი გახდა. ამჯერად მინდა კომპიუტერის მეორე, ნაკლებად ცნობილი - უარყოფითი მხარე გინჩვენოთ...

კომპიუტერთან ხანგრძლივი მუშაობისას მხედველობის დატვირთვა იწვევს მხედველობის ფუნქციების გაუარესებას. თვალები მალე იღლება, ჩნდება სიმშრალის და ქვიშის, უცხო სხეულის შეგრძნება თვალებში, თავის ტკივილები შუბლის და საფეთქლების მიდამოში, თვალების შეწითლება. გეცნობათ ეს სიმპტომები?

ეს არის კომპიუტერული სინდრომი, რომელიც აერთიანებს ორ ასპექტს, ესაა „მშრალი თვალის სინდრომი“ და „აკომოდაციის სპაზმი“. ხანგრძლივი, დაძაბული მხედველობითი მუშაობისას ახლო მანძილზე, ფიქსირებულ დისტანციაზე (რაც ხდება კომპიუტერის მონიტორთან მუშაობისას) მცირდება ქუთუთოების ხამხამის სისძირე, რქოვანის ზედაპირი „გადაშრება“, საცრემლე აკვი ახლდება იშვიათად. შედეგად ჩნდება წვის, გასერვის, სიმშრალის, დისკომფორტის შეგრძნება თვალებში - ეს არის პირველი გამოვლინება „მშრალი თვალის სინდრომისა“.

ამასთან, ხანგრძლივი დატვირთვა მხედველობის კუნთების აპარატისა იწვევს „აკომოდაციის სპაზმს“, რის შედეგადაც

ნელდება ან ჩერდება ნივთიერებათა ცვლა თვალის სტრუქტურებში.

სხვა შედეგები – ზოგისთვის უძილობა, ან თვლემა, გაღიზიანებულობა ან ცუდი განწყობა. გამოსხივება კანის გაუწყლოებასა და ნაადრევ ნაოჭებს წარმოშობს.

როგორ დავეხმაროთ თვალებს? პირველ რიგში, რაციონში უნდა ჩავრთოთ პროდუქტები, რომლებიც თვალის ბადურისა და სისხლძარღვების მდგომარეობას გააუმჯობესებს. მათ მიეკუთვნება: ღვიძლი, თინუსი, ოხრახუმი, კამა, მწვანე ხახვი, საღათა, სტაფილო, შავი მოცხარი, მოცვი, ასკილი, შტოში. კარგია წელიწადში ერთხელ თევზის ქონის კურსობით მიღება.

„მხედველობითი კომპიუტერული სინდრომის“ წარმოშობის მიზეზი სხვადასხვაგვარია. საქმე ისაა, რომ დისპლეის გამო-სახელება მკვეთრად განსხვავდება თვალისთვის ჩვეული აღქმის ობიექტებისგან - ის ანათებს, შედგება დისკრეტული წერტილებისგან რომლებიც გარკვეული სიხშირით ქრება და ინთება. გარდა ამისა, არც ფერადი კომპიუტერული გამო-სახელება შეესაბამება ბუნებრივ ფერებს. მაგრამ მხოლოდ ეს არ იწვევს მხედველობის სისტემის გადაღლას. კომპიუტერთან ხანგრძლივი მუშაობისას თვალს განტვირთვის საშუალება არ აქვს. ამის გამო თავისთავად იძაბება მხედველობა და იკლებს მისი ქმედითუნარიანობა. თვალი ყველაზე დიდ დატვირთვას იღებს მაშინ, როცა აღამიანს კომპიუტერში ინფორმაცია შპე-ყავს. ასეთ შემთხვევაში პიროვნება იძულებულია ხშირად გადაიტანოს მხერა ეკრანიდან ტექსტზე, ტექსტიდან - კლავიატურაზე, რომლებიც სხვადასხვა მანძილითაა ერთმანეთისგან დაშორებული და თავისთავად სხვადასხვა განა-თების ქვეშ იმყოფება.

1. კომპიუტერთან ჯდომისას თვალები ხშირად უნდა ახამ-ხამოთ. სამუშაოს შემდეგ კარგია თვალებზე შავი ან მწვანე ჩაის, ან კიდევ გვირილის ნაყენის კომპრესი – თვალების გაღიზიანების პროფილაქტიკისთვის ყოველ 2–3 საათში სპე-ციალური ვარჯიში გააკეთეთ. თვალები საათის ისრის მიმარ-თულებით და საწინააღმდეგოდ 6 წამი ატრიალეთ. თავი უმოძრაოდ გეჭიროთ, აიხედეთ რაც შეიძლება მაღლა, შემდეგ დაბლა დაიხედეთ, მერე მარჯვნივ და მარცხნივ გაიხედეთ (<http://netgazeti.ge/GE/76/Life/6217/ganaTleba.htm.tpid>).

კომპიუტერთან ხანგრძლივი მუშაობის დროს განსაკუთრე-ბული რისკის ზონაშია რამდენიმე მნიშვნელოვანი ორგანო და

სისტემა: ხერხემალი, კუნთები, სახსრები. რაც უფრო მეტ ხანს ვზივართ კომპიუტერთან, მით მეტი დატვირთვა მოდის ხერხემლის, კისრისა და წელის განყოფილებაზე. ხერხემალი მრუდება, ნერვები და არტერიები იჭიმება, თითების, მაჯისა და წინამხრის სახსრები იძაბება. შედეგი: მუდმივი ტკივილი თავში, კისერსა და ზურგში. როდესაც სხეული ერთნაირ მდგომარეობაშია, სისხლის დინება ნელდება, სითხე გროვდება (განსაკუთრებით ფეხებსა და მცირე მენჯის ვენებში). კომპიუტერთან დიდხანს ჯდომისას სისხლძარღვები სისხლის დიდ მოცულობას ვერ უმკლავდება, მათი კედლები ფართოვდება, ხოლო სარქველები დახურვას ვეღარ ახერხებს. ასე ვითარდება ვარიკოზი და ბუასილი.

ინტერნეტდამოკიდებულების კიდევ ერთი ნეგატიური მხარე – საყრდენ-მამოძრავებელი სისტემის პრობლემები, ოსტეოქონდროზი, ზურგის ტკვილი, სქოლიოზი და სუტულოსტი. ესენი კი გამოწვეულნი არიან ჯდომის ფორმისაგან, და მათი მკურნალობაც არც ისე ადვილია. ამ ავადმყოფობებს რომ გავექცეთ, აფთიაქებში იყიდება სპეციალური ბანდაჟები, რომელიც ზურგს სწორ ფორმაში დააყენებს. ზურგის ტკივილს რომ თავი ავარიდოთ, კარგი საშუალებაა იოგით დაკავება ან ცურვა.

კიდევ ერთი შესაძლებელი ზიანი, რაც კომპიუტერმა შეიძლება ადამიანს მოუტანოს, ცხოვრების უმოდრალ წესია. დაძაბული ინტელექტუალური მუშაობის დროს ტვინი ხშირად ითხოვს ტკბილეულს და თუ კომპიუტერთან მუშაობისას ინტენსიურად იღებთ მას, ძალიან მალე ჭარბ წონასთან დაკავშირებით პრობლემები შეგექმნებათ.

ყველა დამცავი მექანიზმის (ფილტრები მონიტორისთვის, მავნე ტალღების დამჭერი) მიუხედავად, მომხმარებლის ელექტრომაგნიტური გამოსხივებისაგან სრულად უვნებელყოფა შეუძლებელია. ეს რით გვემუქრება? ელექტრომაგნიტური ველის ზემოქმედება უთანხმოებას იწვევს ენდოკრინული სისტემის მუშაობაში. სისხლში ადრენალინის გამოყოფა იზრდება და სისხლის შედედების პროცესი აქტიურდება. ამაზე გულ-სისხლძარღვთა სისტემა რეაგირებს: პულსი და არტერიული წნევა არამყარი ხდება.

გამოსხივება ზიანს აყენებს იმუნურ სისტემასაც. ორგანიზმს უკვე აღარ შეუძლია წინააღმდეგობა გაუწიოს ინფექ-

ციებისა და ვირუსების თავდასხმას. ელექტრომაგნიტური ტალღები თავის ტვინის აქტივობაში ცვლილებებს იწვევენ.

ბოლო ოცი წლის განმავლობაში იმგვარი მოწყობილობების გამოყენება, რომელიც იყენებს ელექტროენერგიას, ათასჯერ გაიზარდა. დღეს ელექტრონიკა, რომლის გარეშეც ცხოვრება ვერ წარმოგვიდგენია, მთელი დღის განმავლობაში თან გვდევს, როგორც სამსახურში, ასევე დასვენებაზე. ტელევიზორები, მიკროტალღოვანი ღუმელები, მობილური ტელეფონები, კომპიუტერები, ერთის მხრივ, გვეხმარებიან, მაგრამ, მეორეს მხრივ, უხილავ საფრთხეს წარმოადგენენ ჩვენი ჯანმრთელობისთვის. ეს არის ელექტრომაგნიტური სმოგი, - ადამიანის მიერ გამოგონებული იმ გამოსხივებების ერთობლიობა, რომელსაც ელექტრომოწყობილობები და ტექნიკა ასხივებს. სადღეისოდ, მთელს მსოფლიოში, ელექტრომაგნიტური ველების ადამიანის ორგანიზმზე ზეგავლენას მოწინავე სამეცნიერო ცენტრები იკვლევენ. მიღებულმა ფაქტებმა ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაცია აიძულა ეღიარებინა ის საშიშროება, რაც ადამიანის ჯანმრთელობას ემუქრება ელექტრომაგნიტური ველებისგან. აი, ზოგიერთი მათგანი:

სტოკჰოლმის კაროლინის უნივერსიტეტის მეცნიერთა გამოკვლევებმა აჩვენა, რომ ბავშვები 15 წლის ასაკიდან 2,7-ჯერ უფრო ხშირად ავადდებიან ლეიკემიით, თუ ისინი იმყოფებიან მაგნიტურ ველში, რომელიც 0,2 მიკროტესლაზე მეტია. ხოლო 0,3 მიკროტესლაზე მეტი ელექტრომაგნიტური დასხივების შემთხვევაში ასეთი დაავადებების რიცხვი მატულობს 3,8-ჯერ. გამოკვლევათა შედეგები პროფესიულ დაავადებათა შვედეთის ეროვნული ინსტიტუტის მეცნიერებმაც დაადასტურეს და დაამტკიცეს, რომ ელექტროგადამცემი ხაზების ელექტრომაგნიტური ველები იწვევს სისხლისა და თავის ტვინის კიბოს მოზარდებსა და ღიდებშიც.

ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის სტატისტიკური მონაცემები აჩვენებს, რომ კომპიუტერთან მუშაობის დროს ბავშვებში უარესდება მხედველობა წელიწადში 1 დიოპტრით. 10 წლის მოზარდში სისხლსა და შარდში ნეგატიური ცვლილება ვლინდება კომპიუტერთან მუშაობის დაწყებიდან 15-20 წუთში, 16 წლის მოზარდში 30-40 წუთში, ხოლო მოზარდი ადამიანში 2 საათის შემდეგ და მისი სისხლი უახლოვდება ონკოდაავადებულთა სისხლს. ამასთან, ნეგატიური ცვლილე-

ბები ხდება იმუნურ, ენდოკრინულ და ცენტრალურ ნერვულ სისტემებშიც.

კომპიუტერული ელექტრომაგნიტური ველების ძლიერ უარყოფითი ზეგავლენა აღნიშნულია მოზრდილ ადამიანთა (როგორც დედაკაცთა, ასევე მამაკაცთა) სასქესო ორგანოებზე. შვედმა მეცნიერებმა დაადგინეს, რომ ორსულ დედაკაცებს, რომლებიც კომპიუტერთან 1,5 საათზე მეტი ხნით სხედან, უფრო ხშირად წყდებათ მუცელი და 2,5-ჯერ მეტი რისკის ქვეშ იმყოფებიან, დაბადონ ბავშვები, რომელთაც დაზიანებული აქვთ ცენტრალური ნერვული სისტემა. ამ კატეგორიის ორსულთა შთამომავლობას უფრო ხშირად ემართება გულის მანკი. ამიტომაც, ორსულ ქალებს და დედებს, რომლებიც საკუთარი მკერდით ჰკვებავენ ახალშობილთ, კომპიუტერთან მუშაობა კატეგორიულად ეკრძალებათ.

არსებობს პირდაპირი კავშირი ავთვისებიან წარმონაქმნებთან იმ ადამიანებში, რომლებიც მუდმივად მუშაობენ ვიდეოსკოპიის ტერმინალებთან, რადიოტელეფონებთან ან რადიოგადამცემებთან. ასე მაგალითად, ამერიკელ პოლიციელთა შორის დაფიქსირდა თავის ტვინის კიბოს მაღალი პროცენტი და ამის მიზეზი გახლდათ იმ რადიოგადამცემთა ელექტრომაგნიტური ველები, რომელთაც ისინი გამუდმებით იყენებენ.

მავენდ მიიჩნევა ელექტრომაგნიტური ველი, რომელიც აღემატება 0,2 მიკროტესლას. მობილური ტელეფონის ელექტრონული კვების ბატარეაში ამ ველის სიდიდე 6 მიკროტესლას შეადგენს (ე. ი. დასაშვებზე დაახლოებით 30-ჯერ მეტს), ელექტრომატარებლებში - საშუალოდ 150 მიკროტესლას (750-ჯერ მეტი), ტროლეიბუსებსა და ტრანვაებში - 250 მიკროტესლას (1250-ჯერ მეტს), ხოლო მეტროს ვაგონში 35-450 მიკროტესლას (1750-2250-ჯერ მეტს)! ამიტომაც ელმაგლების მემანქანეებს შორის ჰიპერტონია, გულის იშემიური დაავადებები და ორგანიზმის სხვა დარღვევები უფრო ხშირია, ვიდრე სხვა, უფრო ნაკლებად „დაბაზულ“ პროფესიებში.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია კომპიუტერული თამაშები. თითქმის ყველა კომპიუტერული თამაში ადამიანში სისასტიკეს აღვივებს, თუმცა კომპიუტერულ თამაშებთან დაკავშირებით არც იმის უარყოფა შეიძლება, რომ ისინი გარკვეული დოზით ნარკოტიკია. კომპიუტერიც ისეთსავე ფსიქოლოგიურ დამოკიდებულებას იწვევს, როგორსაც მაგალითად, ჰეროინი, ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ კომპიუტერული თამაშები არ

იწვევს ფიზიკურ დამოკიდებულებას. ამიტომ მშობელმა აუცილებლად უნდა გააკონტროლოს, რომ ბავშვი ზედმეტად არ გაერთოს კომპიუტერულ თამაშებზე. კომპიუტერულ თამაშებს ბევრი უარყოფითი მხარე აქვს: იწვევს თავისა და მუცლის ტკივილს, უძილობას; უარყოფითად მოქმედებს ნერვულ სისტემაზე და იწვევს უმიზეზო აგრესიას; მოზარდი ნაწილობრივ კარგავს რეალურად აღქმის უნარს და საკუთარ სამყაროში ცხოვრობს გამოგონილ პერსონაჟთა შორის.

მსოფლიოს მთელ რიგ განვითარებულ ქვეყნებში ამ პრობლემას სათანადო ყურადღებას უთმობენ; შექმნილია სპეციალური დაწესებულებები, სადაც თამაშზე დამოკიდებულებს ფსიქოლოგები ეხმარებიან. ჩინეთში უკვე არსებობს სპეციალური საზაფხულო ბანაკები თამაშებზე დამოკიდებულთა სამკურნალოდ. საქმე იქამდე მივიდა, რომ ჩინეთის ხელისუფლებამ აკრძალა ახალი ინტერნეტ კაფეების გახსნა და დააწესა ასაკობრივი ზღვარი.

ვინც კომპიუტერთან ხშირად ატარებენ დროს, სისხლში ლეიკოციტების რაოდენობა ძლიერ დაწეული აქვთ, რაც ორგანიზმის დაცვითი ფუნქციის მკვეთრ დაქვეითებასა და დაავადებათა მიმართ წინააღმდეგობის უნარის მოსუსტებას ნიშნავს.

ნორვეგიაში მომხდარი ტერორისტული აქტის შემდეგ, ქვეყანაში მსგავსი ფაქტების წინააღმდეგ ბრძოლა იწყება. ბრძოლის ერთ-ერთი ფორმა კი, ძალადობის ამსახველი კომპიუტერული თამაშებისა და მულტფილმების გაყიდვიდან ამოღებაა. ნორვეგიული მაღაზიებიდან, ძალადობის ამსახველი კომპიუტერული თამაშები უკვე გაიწვიეს. ამის შესახებ გადაწყვეტილება, ორმაგი ტერაქტის შემდეგ, რამდენიმე მსხვილი მაღაზიის აღმინისტრაციამ მიიღო. ეს კი იმით აიხსნება, რომ ტერაქტამდე ერთი წლით ადრე, ანდერს ბრეივიკი გარკვეულ „მასტერკლასს“ სწორედ კომპიუტერული თამაშების საშუალებით გადიოდა. ტერაქტის შემდეგ ცნობილი გახდა, რომ გეიმერი განსაკუთრებით იყო გატაცებული World of Warcraft–თა და Call of Duty 4: Modern Warfare-ით. ამ ეტაპზე, ნორვეგიის მაღაზიების თაროებიდან 51 თამაში გაქრება. ექსპერტების თქმით, აღნიშნული თამაშები ძალადობას ასახავს, სიუჟეტი საკმაოდ „სამაგალითო“ შეიძლება აღმოჩნდეს გაუწონასწორებელი ფსიქიკის მქონე ადამიანებისთვის (სეფისკვერაძე, [http:// presa.ge](http://presa.ge) 2008.11.03).

კიდევ ერთი მანე მოვლენა, რომელსაც კიდევ უფრო ამძაფრებს და ხელს უწყობს კომპიუტერი, არის აზარტული თამაშები, ინტერნეტ კაზინოები, როდესაც სახლიდან გაუსვლელად კომპიუტერის მეშვეობით შესაძლებელია საშიში „გართობა“. დოსტოევსკის გმირს რომანში „მოთამაშე“ მხოლოდ აზარტი კარნახობს ცხოვრების წესებს. აქვე შეიძლება და გაგვეხსენებინა შტეფან ცვაიგის ნოველის გმირიც, რომელიც ასევე აზარტული თამაშების ავადმყოფური გავლენის ქვეშაა. ზოგიერთი მეცნიერი კომპიუტერულ თამაშებს „ბავშვთა ნარკოტიკებს“ ადარებს.

2005 წელს მასაჩუსეტის ტექნოლოგიური ინსტიტუტის პროფესორმა, ნიკოლას ნეგროპონტემ შექმნა პროგრამა „ერთი ბავშვი ერთი ლეპტოპი“, რომელიც „მესამე სამყაროს ბავშვებს“ მოამარაგებდა მსოფლიოში ყველაზე იაფად (100\$) ე.წ. „საგანმანათლებლო“ ნოუთბუქებით, კოდური სახელწოდებით, **XO-1**, 2007 წელს აღნიშნული ნოუთბუქების პირველი თაობა მიიღეს ნიგერიის და ურუგვაის ბავშვებმა. იგეგმება ყოველწლიურად 250000 ეგზემპლარის გაგზავნა სხვადასხვა ღარიბი ქვეყნის მოსწავლეებისათვის (ეკონომიკური... 2010).

2011 წლიდან საქართველოში ყველა პირველკლასელს ე.წ. ნოუთბუქები დაურიგდათ. ნოუთუქს დამხმარე ხასიათი აქვს და მოსწავლეები მას სახელმძღვანელოებთან ერთად იყენებენ. კომპიუტერში ჩატვირთულია სასწავლო პროგრამები და სახელმძღვანელოები, ასევე კლასგარეშე ლიტერატურა.

თამაშის პრინციპით მიღებული ცოდნის ეფექტურობაზე მომავალი პირველკლასელების მშობლები არ დაობენ, თუმცა ისინი ღელავენ, რომ მუდმივად კომპიუტერზე მუშაობა ბავშვსა და წიგნს შორის ისედაც არსებულ დისტანციას კიდევ უფრო გაზრდის.

გთავაზობთ მარინე მაჭავარიანის მოსაზრებას, რომელსაც პედაგოგიკის კურსი აშშ-ში აქვს გავლილი და აღნიშნულ თემაზე არაერთხელ გამოსულა მოხსენებით საზოგადოების წინაშე, მათ შორის პარლამენტის სხდომათა დარბაზშიც: ამერიკაში ჩატარებულმა კვალიფიციურმა გამოკვლევებმა შემაშფოთებელი სურათი გამოავლინა. ადრეულ ასაკში კომპიუტერის მოხმარება უარყოფითად აისახება ბავშვის ჯანმრთელობაზე, აფერხებს ემოციურ და სოციალურ განვითარებას, იწვევს ფსიქიკურ აშლილობას. შეიძლება ანომალიურად

განვითარდეს ბავშვის ხერხემალი და კუნთოვანი აღნაგობა; დაუქვეითდეს მხედველობა; გაუნძრევლად ჯდომა იწვევს ჭარბწონიანობას, რაც შეიძლება მაღალი წნევის, გულის დაავადებებისა და ასთმის მიზეზი გახდეს, რომ აღარაფერი ვთქვათ მეორე ტიპის დიაბეტზე, რომელიც განუკურნებელ დაავადებად მიიჩნევა. ამასთან, სულაც არ უწყობს ხელს ბავშვის ინტელექტუალურ განვითარებას და განათლების უკეთეს ხარისხს; კომპიუტერი რეალურ სამყაროს – ვირტუალურით, ხოლო დამოუკიდებელ აზროვნებას, კრეატიულობას, ახლის ძიების ჟინსა და აღმოჩენის სიხარულს სხვების მიერ ინტერნეტში ჩადებული მზამზარეული ინფორმაციით ცვლის. ამერიკელების აზრით, ამერიკას არასოდეს ჰყოლია ამგვარი „მჯდომარე თაობა“. აშშ-ის გარემოს დაცვის სააგენტომ უახლესი ტიპის კომპიუტერის პროგრამული უზრუნველყოფის ხელსაწყოვს გამოსხივებაში აღმოაჩინა 21 ქიმიური ნივთიერება, რომლის აორთქლებასა და გაქრობას 144-დან 360 საათამდე სჭირდება. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ დღეში ორი საათიც რომ გაატაროს ბავშვმა ამგვარ კომპიუტერთან, მავნე ნივთიერებების გავლენის ქვეშ ხანგრძლივად მოექცევა.

იმაზე უნდა ვიზრუნოთ, როგორ გავხსნათ და გავაცოცხლოთ ის საუნჯე, ის ნიჭი, რომელიც თითოეულ ბავშვშია. მრავლისმეტყველია ჟურნალ „ფორბსის“ გამომცემლის სიტყვები, რომ მომავალში კომპიუტერი დატაკთა ხვედრი იქნება, მდიდრები კი მასწავლებლებს დაიქირავენ.

არც ერთი ჭკუათამყოფელი არ უარყოფს კომპიუტერის მნიშვნელობას თანამედროვე ადამიანისთვის და არავის მოუვა აზრად მისი გამოყენების აკრძალვა. საუბარია მხოლოდ იმაზე, თუ რომელი ასაკიდან არის მისი გამოყენება საზიანო და საფრთხის შემცველი (მაჭავარიანი, <http://www.kvirispalitra.ge/public/11489-mshoblebo-daibruneth-shvilebi.html>).

ჩვენ ვცხოვრობთ ეპოქაში, როცა უამრავი ინფორმაცია არის ხელმისაწვდომი და მათი წყაროების რაოდენობა იმდენად დიდია, როგორც არასდროს. ნაწილობრივ ეს კარგია, თუმცა, ძალიან ცუდი შედეგებიც ახლავს თან. ის აურაცხელი ინფორმაცია, რომელსაც ჩვენ ყოველდღიურად უამრავი განსხვავებული სახით ვღებულობთ, ჩვენს გონებაზე უარყოფითად აისახება და, რაც მთავარია, ეს პრობლემა უფრო და უფრო აქტუალური ხდება თანამედროვე მსოფლიოში. იმას, რასაც ყველა ინფორმაციულ გადატვირთვას უწოდებს, თურ-

ქეთის საღვთისმეტყველო უნივერსიტეტის პროფესორებმა იაკუპ ჩეტინმა და ლი ფლამანდმა გონების დაბინძურება უწოდეს. მათ წიგნში „გონების დაბინძურება“ ეს აქტუალური პრობლემა სათანადოდ არის განხილული. ჩეტინისა და ფლამანდის აზრით, გონების დაბინძურება ინფორმაციული გადატვირთვის შედეგია, რომელსაც შემდგომში ისეთ პრობლემებამდე მივყავართ, როგორებიცაა გონებრივი გამოფიტვა და მეხსიერების დაქვეითება (<http://ucnauri.com/174966>).

წიგნში ეს პრობლემა საკმაოდ დეტალურად არის განხილული, საუბარია მის ფსიქოლოგიურ ფაქტორებზე და გავლენაზე პარალელები ძველ დროსთან. ჩეტინი და ფლამანდი ცდილობენ დაწვრილებით აღწერონ, თუ რატომ არის თანამედროვე ადამიანი ბევრად უფრო მიდრეკილი გონებრივი გამოფიტვისა და გულმავიწყობისკენ იმაზე უფრო მეტად, ვიდრე ეს ადრე იყო. წიგნის მიხედვით, როდესაც ადამიანს უჭირს რაიმე საგნის შესწავლა-ათვისება, ეს გონების დაბინძურების შედეგია. ბავშვი ზრდასრულ ადამიანზე უფრო სწრაფად ითვისებს სხვადასხვა საგნებს, რადგან მისი გონების დაბინძურების ხარისხი ბევრად უფრო დაბალია, ვიდრე მასზე ასაკით გაცილებით უფროსი ადამიანისა.

წიგნში ასევე მოცემულია ცნობილი თურქი პედაგოგის ფეტულა გიულენის მოსაზრებებიც. მისი აზრით, რაიმეს სწავლის პროცესი ბევრად უფრო მეტ დროს იკავებს ახლა, ვიდრე ადრე. გიულენი აღნიშნავს, რომ ძველ დროში ადამიანს შეიძლება დაეჩივლა, რომ ერთი გვერდის ერთხელ გადკითხვის შემდეგ მას უშეცდომოდ ვერ გაიმეორებდა, ხოლო ახლა კი უამრავ ადამიანს პატარა ტექსტის დაზეპირება ოცჯერ წაკითხვის შემდეგაც უჭირს.

ამასთან დაკავშირებით წიგნში იტალიელი კარდინალის ჯუზეპე მეცოფანტის (XVIII-XIX სს.) მაგალითია მოყვანილი. ცნობილია, რომ ეს უკანასკნელი 38 ენას ფლობდა. ამის მიზეზად კი ისევ და ისევ გონებრივი დაბინძურების დაბალი ხარისხია, რადგანაც ჯუზეპე მეცოფანტის თითქმის მთელი ცხოვრება მონასტერში ჰქონდა გატარებული

მომავალში ადამიანის გონების დაბინძურების დონე იმდენად მაღალი იქნება, რომ მას ძალიან გაუჭირდება ელემენტარული ინფორმაციის სათანადოდ აღქმაც კი. გულმავიწყობის ფენომენი კი უფრო და უფრო აქტუალური გახდება მთელ მსოფლიოში.

ლიტერატურა:

- <http://netgazeti.ge/GE/76/Life/6217/ganaTleba.htm.tpid>
სეფისკვერაძე, 2008 - ლევან სეფისკვერაძე, კომპიუტერის ზემოქმედება ჯანმრთელობაზე, [http:// presa.ge](http://presa.ge) 2008.11.03.
ეკონომიკური ინფორმატიკა, თბ., 2010.
მარინე მაჭავარიანი, ფილოსოფიის მეცნიერებათა კანდიდატი, ყოფილი არასამთავრობო ორგანიზაციის “აღზრდის ინსტიტუტი” დამფუძნებელი და ხელმძღვანელი <http://www.kvirispalitra.ge/public/11489-mshoblebo-daibruneth-shvilebi.html>
<http://ucnauri.com/174966> / გონების დაბინძურება/.

Lela Tsitashvili

COMPUTER'S ADVERSE EFFECTS ON HUMAN BEINGS

Summary

The article deals with the adverse effects of a computer on man's health. In spite of its huge positive role in our everyday life, its incorrect usage harms us especially children and adults' physical and spiritual conditions.

The aim of the article is to give a complete information about the sorrowful results of using computers for a long time and the necessity of reducing its negative results.

დიალექტური მასალა

„გორგასლანი“ ჩავიწერე 1970 წლის 2 მაისს. პაპას ნახირი ვაერეკა. მაშინ უნივერსიტეტის სტუდენტი ვიყავი. დილით შევთანხმდით, საძოვარზე თან სადილი ავუტანე პაპას და თან კალმითა და რვეულით შეიარაღებული შევუდექი ამ ზღაპრის ჩაწერას.

ბასილ ბერიძე (1888 –1972 წ.წ.) მკვიდრი მესხი იყო. მისი პაპის სოფელი ბერიები დადგშიდან, სადაც პაპა დაიბადა, რამდენიმე კილომეტრით არის დაშორებული.

აი, ამ მიდამოებში იქმნებოდა ის ზღაპრები, რომელზეც ჯერ ჩვენი წინაპრები და შემდეგ ჩვენ ვიზრდებოდით.

ჩემი მიზანი დიალექტური მასალის ჩაწერა იყო, ამიტომ მაშინ სიუჟეტს ნაკლები ყურადღება მივაქციე.

როგორც პაპა იტყოდა, „გორგასლანი“ ქართული ზღაპარია. მას ჰქონდა თურქულიდან, რუსულიდან, სომხურიდან ნათარგმნი ზღაპრები, რომელთაც გვიყვებოდა თხრობის საოცარი მანერითა და ტემპრით. ამ ზღაპრის შესახებ კი კატეგორიულად ამბობდა, ჩემი წინაპრებისაგან გამიგონია, – ზოგიც მე ჩავასწორე, შევალამაზე და ისე გიყვებითო.

მ. ბერიძე

მთქმელი: ბასილ ბერიძე

გორგასლანი (ზღაპარი)

იყო ერთი ხენწიფე, ყანდა ერთი შვილი. იმის ქალაქში ცხოვრობდა დიდი ვაჭარი, კინალამ ხენწიფის დარი იყო. იმაჰ ჰყავდა ერთი შვილი, გმირი, სახელათ ერქვა გორგასლანი. ამ გორგასლანს შეუყვარდა ხენწიფის შვილი. სკოლაში რო წავიდოდნენ, ხელში აიყვანდა, ბურთივით ათამაშენდა, რო დაანთავრებდნენ, თამაშობით წამოიყვანდა. ხალხს შეშურდა: „რატო ნა ჰქონდეს განწყობა ხენწიფესთან ამ კაცს ასე!“, მისწერეს წერილი ხენწიფეს: „დიდებულო ხენწიფე ჩვენც ვიცით და შენც, და ყველამაც, და ღმერთმაც, რო გორგასლანი

არ უღალატენდა, იქნება ყაზა (ხიჯათი) მოუხდა და ხელიდან ჩამოუვარდა?“

ადგა და ხენწიფემ დაწერა წერილი და მამამის მისწერა: „შენი შვილი ჩემ საბძანებლიდან გაძიებული იყვეს!“

მერე, ვერ გაიმეტა შვილი და ფიქრონდა, დარდონდა ეს კაცი. ცოლი მოუკვდა ამ კაცს, რო დარდონდა, შვილმა უთხრა: მამაჯან, რა უყო, რო დედაი მოგვიკვდა? სხვა მოიყვანე, მე რაგორც დედაჩემი, ისეთ პატივ ვცემ, ისე მოვემსახურები, ოღონდ ნუ ფიქრონ შენ.

მერე, აიღო და ეს წერილი მისცა ამ ბიჭსა – მე წავალ მამა, მაგაზე რაჰ ფიქრონო?

უფრო ცეცხლი მიეკიდა ამ მამამის: თუ კი ჩემი შვილი წავა, რაღათ მინდა ეს სიცოცხლე, ეს ქონება? მეც წავიპყვე, ქონება ვის დავუტოვო? მაგრამ რას იზმოდა? ხენწიფის ბრძანება იყო.

მამამის უთხრა, ორმოცბათმნიანი ჯაჭვი გააკეთებინეო (ბათმანი –ნახევარი ფუთია). იმადგვარ კლიტე-გასაღებო, ხო და მისცა ზაკაზი მამამისმა, გააკეთებინა. მოვიდა სამჭედლოდან თანამშრომელი, რო ჯაჭვი ზათ არი. თითონ წავიდა, თავის მეტი ვერავინ მოიტანს. ჩაიდეს საგზალი მამამ და შვილმა. აზიზათ აზდილი შვილი. აიკიდა ეს ისინი და წავიდნენ გზაში. რო დაილაღნენ ერთ წყაროსთან მიადწიეს. იქ დაისვენეს, პური იზაკუსკეს. მივიდა და ეს გორგასლანი ერთ მუხას მიჰყუდა ბეჭი. მამაო, მე აქ დამეძინებო, ხოდა, მიმაკარი ამ ჯაჭვით ამ მუხაზეო. ხენწიფის შვილი გამახსენდება და ვერ დავდგები, წამოვალო. დაადე კლიტე, დაჰკიდე გასაღებო. საწყალი მამამისი! ამ უბედურობის შესახებ ინთელი იტირა, ინთელი ცრემლი დაღვარა, რო ბავშვ ცრემლი შეუდგა ფეხებში. გამეღვიძა: მამაჩემო, ნუ სტირიხარო. ტირილი აღარ უშველისო, ვაი მის ბედსა! რა გულით დაბრუნდა! მალ-მალე იხედებოდა, სანან თვალი მუუწვდებოდა შვილანდე. ის დარჩა თავის ბინაზე უბედურად.

ამბავი ვთქვათ გორგასლანიდან, დამბულ კაციდან: გაახსენდა ხენწიფი შვილი და წამოიწია და წამოგლიჯა ეს ძირიდან ხე. ხოდა დარჩა ისე.

ამ დროს ხენწიფიდან რე უ ვლიციონერი ხალხი ჰყავდა გაქცეული ყაჩაღად. იმ ტყეში ცხოვრონდნენ, ცარცვენდნენ, ნადირომდნენ. ყანდათ ერთი მათში უმფროსი. ცხრანი ნადირომდნენ, ერთი მზარეულონდა, საჭმელ ანზადებდა. ამ მზვა-

რეულმა (!) წელი მოსატანად წავიდა, შეხედა, რო მუხა წამოგლეჯილი და კაცია, გული გაუსკდა, ეს რა მოჩვენებააო! დაუძახა: აქ მოდი აქაო, აქ გასადებია აიღე, ეს კლიტე გააღეო. გააღო და მოიხსნა ესენი, ადგა, ტანი გაისწორა რამე და შეკითხა ამ კაცსა

- ვინა ხარ შენ, აქ რაჰ დადიხარ? შიშისაგან გული უფანცქაღემდა, ძლივს უპასუხა - ჩვენ ვართ - ამა და ამ ხენწიფიდან გამოქცეული, ყაჩაღობაზე. მეც მიძმეთო, მიმიღეთოქვენთან.

- მე არ ვიცი, ჩვენ ხაზინი გყავს უფროსი, წამო და ის გეტყვის. მივიდნენ ერთად იმათ ბინაში. ეს გორგასლანი შევიდა და ერთ კოიკაზე წამოწვა. ამ პოვარმა დასჭრა ხორცი, დაასხა წყალი და უთხრა: ადგ, მიშველეო, შევდგათ ცეცხლზეო.

- ეგ ხორცი ამოიღეო, წყალი გადაღვარეო, ქვაბი შედგეო. ჩაყარე ხორცი, დაასხი წყალი და თუ ავდექი, ცუდათ იქნება შენი საქმეო. ჰოდა, ამ კაცმა შეკმაზა გჰ საჭმელი, გააკეთა, ადგო, მიშველე გადმოვიღოთო - ადგა და ეესე უყო ხელი, იქით დადექით. იმოდელი რო მიაწვა, ძალისაგან კისერი მოსწყდა. მოვიდნენ უმფროსი და მეორე ანხანაკები. შეხედეს ამ გვამსა და თავ, მაგრამ ვერაფერი გაუბედეს ამ კაცს. ამან კი შეიხვეწა, უმფროსი რომელი ხაართო; მიიღო ამ კაცმა. ისე მოგეხმარებო, რომ შენი სიტყვა ჩემთუნ კანონი იყვესო. ძალიან უყვარდა, უმფროს პატივ ცენდა. ამ უმფროსმა მოიწვია კრება ჩუმათ, რო მე ავათ გავხდები, მოვიავამტყოფიან ამ თავს, თილისმით (ჯადო) არი ერთი ქალი თმით დაკიდებული. იქ არის უკვდავების წყალი, იმ ქალ ქვეშ, ვინც მიდის, არ ანსობინანს წყალს, აქვავანს; ის გავგზავნოთ იქა, ის გააქვავანს, ამიდან გადავრჩებით, თორე სულ ამ დღეში გავვიყვანს, როგორც რო მოკლა, თუ გაჯავრდაო. დაუწყო ბიჭებ, ჯერ თავი მოადგილეს: მამიგა წყალიო, რა!? სუ ყველას უთხრა, ვერავინ იკისრა თავის პირველ ანხანაკებმა, ამას ვერ უბედებენ ჯერ. მე წავალ, კაცო, მეო, იმათაც ის უნდოდათ, ის გიეგზავნათ, მაგრამ ვერ ჰკადრემდნენ, ვერ უბედუნდნენ. წავიდა. შორიახლო რო მივიდა, მორთო ტირილი იმ წყეულმა ქალმა: ადამიანი, დემერთისმოყვარე, ქრისტიანი არავინ არის, ჩამამახსნას აქედან. ვიდუპები! მივიდა. შეებრალა ამას, უნდა ჩემიეხსნა. იმას კი უნდოდა გიექვავებინა, მაგრამ არ ჩაუვიდა, სტაცა ხელი ბიჭმა, დახედა ეს ჩემი საჭკუო არ არი და გაქცევა რო მონდომა, როგორც იყო გიექცა. თითონ გაიქცა და ერთი

ბრილიანტის თასი ამოვარდა ამ ქალსა. ეს ბრილიანტის თასი ჩაიღო, ერთი კი არ, ხუთი ბოთლი წყალი აანსო და წამოიღო. მუუტანა. სიხარული ტირილით აუხდათ ამათ, რო მამკვდარიყო ნა და ჩვენ ნა გაგვატაროს ამ დღეში. ამათ მაშინ საერთო კრება გააკეთეს კიდევ და მოილაპარაკეს, ჩვენ წავიდეთ ხენწიფესთან, ამთელი ველური ცხოვრება გვეყოფა, ბოდიში მოვიხადოთ. იქაც ვინ გაპბედენდა, იმის ჯანგი (დარდი) აქვთ. და

– იჰ, მე წავალო კაცო! წავიდა. რო კარისკაცმა შეჰხედა, პირდაპირ გადაირია, რო ეს რა ადამიანია, კაცო. მოახსენეს ხენწიფეს, რო ერთი მთხოვნელია შენთან ბოდიშით სალაპარაკოთ. აიყვანეს ხენწიფესთან. მისცა სალაპი, როგორც ხენწიფეს ეკუთვნოდა, დაიხოქა, მერე გაუნხილა თავისი საიდუმლო: ჩვენ, ათი კაცი, ამა და ამ წელში რომ წავედით შეცდომით, მოგვწყინდა ამთელი უბედურება. გთხოვთ, უმორჩილესათ, რო მიგვიღო. ხენწიფეს ძალიან მიეწონა ეს კაცი და აუსრულა თხოვნა. მოიყვანა, ყველას თითო სახლი მისცა და თითო მოსანსახურე. ამათში გორგასლანს ერთი კუდიანი ბებერი არ შეხვდა?! ამას აზიაცეები ეცვა და ამ ქოფაკმა ვერ გახადა. მიდე იქით! მიდეო, და თითონ დაიხუკა ასე ნა გაიხადოსო, და ეს ბრილიანტი თასი არ ამოვარდა უბიდან!

– ჰო, შე ასეთო, ისეთო, ეს ჩემია, ვინ მოქცა?

– ბაბოჯან, ეგ ჩემი არის. გაუსაჩივრა ხენწიფესთან, რო, ეს რო მოიყვანე, ეს ქურდი არის. ხენწიფემ იხმო ბიჭი, ეს თასი ამისი ყოფილაო.

დიდებულო ხენწიფევ, სუ შარია, არავითარი მაგისი არ არი. ჩემია ეგ. – რომელისაც არი ეს თასი? იმას ვინც თავსახურავ მოუტანს, იმისი იქნებაო. ორმოცი დღე ნება მომეციო, – ხენწიფეს სთხოვა.

წავიდა ეს ბიჭი. გადავარდა ერთ სახენწიფოში. მამაკაცი ვერ ნახა ვერა გზით: სუ ქალი. მივიდა ერთ ბებერთან, ესტუმრა. – ბაბოჯან, რაშია საქმე, რო მამაკაცი არ არსებონს აქ? – მაგას ამონო, შეილო, ხენწიფეს ერთი შეილი ჰყანდაო და ეს უყვარდა ფერიცხი (უჩინარს). მოკვდა. 25 წელიწადი მივიდოდა, ამოიღენდა საფლავიდან, გააცოცხლენდა, ყარაული ვინც მიდიოდა, აქვავენდა, იქეფენდა იმასთან, იქეფენდა, იგულავენდა. ვაჟკაცი იმაზე აღარ არიო. წადი ბაბოჯან იმ ხენწიფეს უთხარიო, რო ამაღან მე ვაყარაულლო. წავიდა ბებერი. მოახსენა ხენწიფეს. იხმო თითონ ხენწიფენ. შეხედა,

რო ეს პატარა კაცის შვილი არ არი, ამ შეხედულობისა. ხომ ხედან შვილო, რო მე ჯარი აღარ მყანსო, შენ პატრონმა რო გამისაჩივროს, ჯარით წამოვიდეს, ხომ მამსკენს ერთიანო. დაუდო ხელშეკრულება, რომ, როგორც დამწვარ სპიჩკას, ისე არავინ მოგკითხამს ჩემ ამბავსო.

წავიდა. გაიკეთა ერთი ქოხი, დასამალი. ბებერ უთხრა, რო დილაზე ორი კაცი პური ჩამოიტაო. ბებერმა ფული აიღო, ჰმ, ცოცხალი რჩება და პურიც უნდა რაღა. დაიმალა თვითონ, შუაღამ გახდა და წამოვიდა, შავცხენი ჩამოვიდა ერთი. ამოთხრა საფლავი, ამოიღო, დასცხო სახრე, გააცოცხლა, იქეიფა, იცხოვრა და რო დამარხა, უნდოდა წასვლა, სტაცა გორგასლანმა, უნდოდა დიუჭირა და სისწრაფით თითონ გეშვა და სახრე იქ დარჩა. ამანაც ამოიღო, ამ გორგასლანმა: როგორც იმან ქნა, დასცხო და გააცოცხლა ამანაც.

– შე უღმერთო, შე ურჯულო, 25 წელიწადი დამეში ერთჯელ და ახლა ორჯელ რათ მტანჯანო.

– გონს მოდი, მტანჯველი არა ვარ, მსხნელი ვარ შენი! გათენდა დილა. ბებერმა გაიხედა, რომა ორი ლანდი ჩაანს სასაფლაოზე, კაცო, სიხარულით კინაღამ გაგიჟდა. ჩამოვიდა საჭმელი მისცა და ჩეხიმტვრევით წავიდა ხენწიფესთან.

– დიდებულო ხენწიფე, მოგვილოცანს, შენი შვილი აღდგენილა. გაიხედა ხენწიფემ, მართლა რო დაინახა თავ რეტი ეცა სიხარულით. დაიჭირეს დუხავოი სამხიარულო მუსიკა, ჯარით წავიდნენ, უნდა წიყვანათ და გორგასლანმა: სად მიგყანთ! რა შვრებით თქვენაო, დაუარა და ამ ჯოხით სუ გააცოცხლეს თელიან, მიუყვანეს იმ ხენწიფეს.

– ეეჰ შვილო, შენ რო ეს სიკეთე მიყავი, ითხვიე სულ ზეით რა გინდა?

– შენი, დიდებულო ხენწიფე, არაფერი არ მინდა, ხოლოთ ერთ რამეს გეტყვი. ამოიღო და მისცა ეს თასი, თუ, ემის თავსახურავი გააქო? ადამიანიშვილი თვალი გაუმაძღარია! ამ ხენწიფემ გულში გაისხენა: ვერ წავართმევ ამასაო, მაგრამ იფიქრა, ვაი თუ რაგორც დამიცოცხლა, ისევ დახოცოსო და, არა მაქო!

წავიდა. ბებერი იარა თუ ცოტა იარა, მიაღდა ერთ ქალაქსახენწიფო იყო, გაღმა სხვა სახენწიფო, ზღვის გამოღმა – ერთი: ერთ ხენწიფეს რავალი პური ჰქონდა, აძლევდა იმას, რომელსაც ფართალი ჰქონდა. აქედან დაჰკვირთანს პურ, აგზავნის, ზღვაში მიდის. ერთი ფერიუგზი აბრუნანს ამ გემს,

აძლევს წყალ. იქიდან ის ჭვირთანს, აგზავნის ტანისამოს, ახლა კიდევ ისე, იქითას შიმშილით ხოცანს, აქეთას – სიტიტვლით. რო დაჭვირთანს, მეც წამიყვანეო და ამ მეგემემ გაუცხადა თავის დარდი: ესე ესეაო, „იცო სიდან ჰყონს ხელსაო? „ვიციო“.

წავიდნენ ზღვაში. რო მიახლოვდა, აი, აქ ახლო არიო. რო მივიდა სტაცა ხელში. დახედა ეს ჩემი ჭკუისა არ არისო და გაიქცა. ინთენი ეცადა რო გაიქცა და ეჰ ბრილიანტის პრასლენტი (!) ხელში შერჩა. ახლა გამუუდახეს ორთავ სახენწიფოებმა. იმან შიმშილით დააძლო, იმან – ტანსაცმლით. ეს სიკეთე რო გვიყავ, ითხვიე რა გინდა. არც ერთს არავის გამოართვა, ხოლოთ რამეს გეტყვიო. უჩვენა ის თასი, თუ ამის თავსახურავი გააქთ. ორთავეს მიეხარბათ, განიდრახეს წართმევა, მაგრამ არ ჩაუვიდათ. ჩავიდა ერთ ალაგ, რო ზღვაზე დგაას შეიდი-რვა პოვარი, აკეთებენ საჭმელ, რასაც ჭამენ, ჭამენ, რასაც – არ, წყალში ჰყრიან. უთხრა: „კაცო, რას შერეობით თქვენაო, ჭკუა გააქეთ თუ უჭკვიები ხაართო“.

– „კაცო შედი და თუ მანდ ჩვენი ხაზეინია და იმაჰ ჰკითხეო, ჩვენ რაჰ გველაპარაკებო“. შევიდა ხაზეინთან. ამ ხაზეინს ისეთი რამე აქვს მოწყობილი, რო, ვინც ამბავს ჰკითხავს, ეტყვის შედი იქ და მერე გეტყვიო.

– რათა ჰყრი ამ შენ ცხოვრებას ზღვაშიო. უჩვენა ადგილი შედი იქაო. რო შევიდა და მოუშვა. დეეი, აიქ გაისროლა ეს მანქანა, პრუჟინა. ხმა რო გასცა, „გადმოდი აქაო, გადმოდიო“.

მაშინ უთხრა: „დავიჭირე მე წყლიჰ ქალიო, წავართვი სავარცხელიო. დავდე რკინაჰ ქვეშაო (რკინაჰ ვერ უდგებოდა). თოთხმეტი წელიწადი ვიცხოვრეთ ერთათაო. აგერ ორი შვილი მყავს იმიდან, ვაჟები. მითხრაო, რო მამეცი სავარცხელიო, დავიბანო, დავიბარცხნო, ბავშვები დავბარცხნო და მოქცეო. წავიდაო, დარეცხაო, აბანა ბიჭებიც და აკოცა ბავშვებს, ჩავარდა წყალში და წავიდაო. ამას იმიტომ ვაკეთებ, შეჰბრალდესო ჩემი ცხოვრება და გამოვიდესო“.

– „ვირი ტოლა გაზრდილხარ და მუტრუკი ტოლა ჭკუა არ გიჭრისო. ქონება კი არ, შენც რო ჩავარდე წყალში, იმას არ ენაღვლებაო. ამ ბავშვებმა იციანო, სადაც აბანაო, სადაც დარეცხაო“. – „ვიციოთ ძიაო“.

ერთი კარგი მაგარი სახრე აიღო, ჯოხი. მიიყვანა იქ. აქედან ჩაძვრაო, წყალშიო.

ამ ბავშვებს რო დასცხენს, ბავშვებს სინწარით მაღლა ხტებთან. ამ დედამის მიესმა ხმა. მოვიდა განაპირას. „ვინ ხარ შე ურჯულო, ოხერო, რო მაგ ბავშვებ მაგრე აწიოკამო“.

– „შენ ვინ ხარ, დაიკარგე მაგიდანო“. „ვინ ვარ და მაგათი დედა ვარო“. იფრო მოუმატა ცემას. დეეწვა გული და განაპირას გამოვიდა. შევიდა, სტაცა ხელი და დაიჭირა. ქალმა უთხრა: „შენ ქმარი და მე ცოლიო“. ბიჭმა უთხრა: „არა შენდ და მე ძმაო“. სამჯერ გაუმეორეს ერთმანეთ. დათანხმდა დობაზე. წაავლო ხელი და მუუყვანა ქმარსა. აგერ შენი ვირიო.

ეს კაცი იყო მთელ სახენწიფოს ოქრომჭედელი. იფიქრა, იქნება, ამაჰ ჰქონდესო. უთხრა, შენ რო ეს სიკეთე მიყავი, ძმაო, რა გინდა, რო მოქცე.

შენი არაფერი არ მინდა, ერთ რამეს გეტყვიო. აჩვენა. აიღო ხელში, რო ოჰოო! – არაო. ადგა და წავიდა. მერე იმ ცოლს შეკბრაღდა, რო დობა გამოუცხადეო და მე ვასწავლიო. დაუძახეო, გამუყვენა ერთი მსახური, ძია, ძია ხაზენი გეძახის! მოვიდა. „აგერ ეს შენი და გასწავლის იმასაო“.

– ისინი არიან იმნაირ ალაგს, რო კარი რამე არ ააქო. ციდან ჩადიან, ციდან ადიან, ხოლოთ ორმოცი ლურსმანი გინდაო, ოცი მიაჭედო, თავზე ახვიდე, ოცი ჩააჭედო, ძირზე ჩახვიდეო.

„ლურსმნები რო არ მაქო? „წელანაო ხაზენი გიებნეოდაო, რო, რაც გინდა ითხვიეო და ველარ დაგიმზადანსო. გამოაჭედინა ჭედლებს და მოუტანეს. ჩაიწყო ჰაბგაში (ხურჯინი), მივიდა იმ კოშკთან. ოცი მიაჭედა, ავიდა თავზე, ოციც ჩააჭედა, ჩავიდა ძირ. შევიდა. ზალა, ოთახი, სასადილო გაწყობილია ყველაფერი. სამი ჭურჭელიც საჭმელი დგას. ერთი კოვზი ერთიდან აიღო, ერთი-ერთიდან, ერთიც-ერთიდან, დასლო ნიშანი, შეეტყოს, რო ხელი მოხვედრია. სადილობა რო გახდა, ჩამოვიდა თმიებიდან რო ეკიდა, შავ ცხენით, გადმოხედა, გაიხადა ტანზე. მოვიდა მეორე, წითელ ცხენით, მესამე გემებ რო აბრუნებდა. დაჰკვირდნენ, კაცო, საჭმლიებიდან ყველასგან აღებულა. დაისხეს ღვინო.

– გოგვიებო, იცი, რა სადღეგრძელო ნა დაგლიო? 25 წელიწადი თილისმით ვეკიდეო, ვაქვავენდი, რომელიც მოდიოდაო. საბოლოოდ მოვიდა ერთი ჭაბუკიო, შესახედავად საზარელი იყო; მინდოდა ისიც გამეჭკვავებინაო. მტაცა ხელი უნდა დავეჭირეო. მე გევექეცი და ჩემი ბრილიანტის თასი იმას დარჩაო. იმას გაუმარჯოს, იმ ბიჭის სადღეგრძელო იყოს!

მეორემ უთხრა: – მე მკითხეთ მეო! 25 წელიწადი ხენწივის შვილი მიყვარდაო, სიცოცხლისა ვერ ჩავიგდე ხელშიო, რომ მოკვდაო და, ყოველ ღამე ვაცოცხლებდი, ვქეიფონდი, ვსურვილონდი და ისევე ვმარხენდიო. საბოლოოთ მოვიდა ერთი, სწრაფათ, მსტაცა ხელი, უნდა დევეჭირეო, მე რაგორც იყო გვევექცი, ჩემი ჯადოს სახრე იქ დამრჩაო – იმ ბიჭ გაუმარჯოს!

ახლა მესამე – ეე! დებო, ახლა მე მკითხეთ, მეო! – ოხდახუთი წელიწადიო, ორი სახენწიფო, ერთი შიმშილით ვსოცე. ერთი სიტიტველითაო, იმ ბიჭ გაუმარჯოსო, იმის სადღეგრძელო იყოსო.

შემოაღო კარები და „დამისხით სამადლობელო!“ შეხედეს ასე და „შეხედი დრო აღარ არიო“, მადლობელი ვარ სადღეგრძელოსთვინო. ამოიღო და უთხრა: ამიჲ თავი სახურავი თუ გააქთო.

– რამთენი გინდა, შე კაი კაცო? იმის თავსახურავიც მიჰცეს, ორიც სხვა თავსახურიანები. ოხდაცხრამეტი დღეა გასული. დაუძახეს იმის რაში თმეებიდან რო ეკიდა, შავი ცხენი. ამ გორგასლან რამთენ ხანში მიიყვან სასამართლო რო ააქო? სარამ ერთი ჭიქა ღვინო დაგლითო. იქნება თვრალი ვაართ და დაეღვითო. შენ ვერ მიიყვანო?. დაუძახეს წითელი ცხენი, რამთელ ხანში მიიყვანო, მარამდი თვალი დაახამხამოთო. იქნება თვალი გამიშტერდაო. შენ ვერ წაიყვანო.

დაუძახეს მესამე გოგოს ყვრი (თეთრი) ცხენი. რამთენზე მიიყვანო და, ერთი ფეხი რო უზანგში შედგასო, მეორე ფეხი მარან გადააღაჯოს, იმ კარებზე იქნებაო. გადააღაჯა და მივიდა. გამოსცხანდა (!)

დაუძახეს ის ბებერი. დაუდგეს თასი. უთხრეს:

– ბაბო ეს შენია?

– ჩემია შვილო, ჩემი, დიახ! გავიდა გარეთ. კიდე დაუძახეს, მეორე დაუდგეს.

– ეს შენია ბაბო?

– ჩემია, შვილო, ჩემი, ხო ტყვიილ არ ვამონ. დადეს მესამეც.

– რა გამიჭირვეთ, შვილო, ჩემია, ჩემია, ჩემი.

– რამთენი გქონდა ბაბო?

– ერთი, ღმერთი, შვილო, ერთი, ერთი.

სამნი რო დაუწყეს და, მაშინ კუდი მოსწყდა, კუდიანობა მიეშალა. მოიწვიეს სასამართლო შვიდი წლის მზეთუნახავ (მზე რო არ ენახა) ყათგრზე (კუდზე) მოაბეს. გაუშვეს და

სულ დიდი ნაჭერი ასო ყური დარჩა. მოვიდა გორგასლანი იმ ქალებთან. იგულისხმა (გაანაწილა გუნებაში, დაარიგა რაღა ყველანი) დიდი ხენწიფი შვილს ნა მისცეს, მეორე რო სტანჯენდა ღამე და აღვიძენდა, მესამეც თითონ.

იქიდან წამოიღეს თავეთი ნივთიერობა, ყველამ თავისი. მუუყვანა – ეს შენთუნ მამიყვანიაო. აქნანდი ეს ზეიდან იყო, შენ ქვეიდან, ახლა ეს ქვეიდან – შენ ზეიდანო.

წამოიყვანა ორიც თავეთთან. გზაში დახვდა ერთი წყემსი, უთხრა, რო წადით, იმ დიდარ კაც უთხარით: გორგასლანი მოდის ორი მზეთუნახავი ქალი მოჰყავს. წამოვიდნენ დიდ მხიარულობით, გარმონით, ერთი – მევერეთი, აიყვანა იქ, სახენწიფოში. იქ იბედნიერეს იმათ და მორჩა.

საველე ეთნოგრაფიული პრაქტიკის ანგარიში

მედია ბურდული
პრაქტიკის ხელმძღვანელი

2014 წლის 30 ივნისიდან 10 ივლისამდე სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული ფაკულტეტის ეთნოლოგიის დამატებითი (minor) პროგრამის სტუდენტები იმყოფებოდნენ სასწავლო პროგრამით გათვალისწინებულ საველე ეთნოგრაფიულ პრაქტიკაზე. პრაქტიკის მიზანი იყო ლექციებზე მიღებული თეორიული ცოდნის შევსება, საველე ეთნოგრაფიული კვლევის მეთოდების პრაქტიკული გამოყენება. სანამ უშუალოდ ყოველდღიური მუშაობის აღწერას შევუდგები, მანამდე მოკლედ შევეხები საველე ეთნოგრაფიული მასალის შეკრების იმ სირთულეებს, რომელთა გადალახვაც ჩვენს სტუდენტებს მოუხდათ.

ეთნოლოგიური მეცნიერება ფაქტების მეცნიერებაა, ეთნოგრაფი ფაქტებს ცოცხალი ყოფიდან კრეფს, „ველზე“, უშუალო დაკვირვების გზით, უტყუარი ფაქტები კი სწორ მეთოდოლოგიურ საფუძველზე შედგენილი კითხვარის საშუალებითაა შესაძლებელი. ეთნოგრაფიული ფაქტები: ფიზიკური ტიპი, ენა, სარწმუნოება, ბინა, ტანსაცმელი, ხალხური სიტყვიერება და სხვ. უნდა გამოვიკვლიოთ ხალხური კულტურის თავისებურებების ნიადაგზე და ამავე დროს კულტურულ-ისტორიულ ჭრილში (ჩიტაია, 2001: 21-22)

ცნობილია, რომ ცოცხალი ეთნოგრაფიული სინამდვილე, ხალხის ემპირიული ცოდნა, შრომითი და საწარმოო ჩვევაა, რაც ხალხური კულტურის ძირითად ფონდს შეადგენს და რაც სათავეს შორეულ წარსულში იღებს. საველე კვლევის სირთულეზე აკად. გ. ჩიტაია წერდა: „საველე ეთნოგრაფიული სამუშაო არ წარმოადგენს ეთნოგრაფიული ფაქტებისა და მოვლენების უბრალო თავმოყრას. იგი, ერთ მხრივ, სამეცნიერო კვლევითი სამუშაოა, რომელიც მეტად რთულ პირობებში ტარდება. ეს სირთულე ღრმავდება იმითაც, რომ მეველე ეთნოგრაფის საგანს წარმოადგენს ცოცხალი ადამიანი, მისი მა-

ტერიალური და სულიერი კულტურის ცოცხალ ასპექტში განხილვა. მეორეს მხრივ, რამდენადაც მეველე ეთნოგრაფი ერთსა და იმავე დროს მკვლევარიცაა და შემკრებიც ეთნოგრაფიული ფაქტებისა, ეს უკანასკნელი კი საჭიროებენ ობიექტურ მიდგომას, რათა ფაქტები არ დამახინჯდეს და მოხდეს მათი ყოველმხრივი და ზუსტი ფიქსირება“ (ჩიტაია, 2001: 77-78). ასევე, ცნობილია ეთნოგრაფიული მასალის მნიშვნელობა ისტორიული მოვლენების ასახსნელად, რაზეც ჯერ კიდევ ვახუშტი ბატონიშვილი მიუთითებდა. ასევე, ცნობილია ი. ჭავჭავაძის და ივ. ჯავახიშვილის შეფასებები (ჩიტაია, 2000: 64-88).

„ქართველი ერის ისტორიის“ შესავალში ივ. ჯავახიშვილი პირდაპირ წერს, რომ ეთნოგრაფიული მასალის გაუთვალისწინებლად შეუძლებელია უძველესი რწმენა-წარმოდგენების შესწავლა, რადგან დიდი მნიშვნელობა აქვს ხალხში დარჩენილ ლეგენდებს, ხატობათა დღესასწაულების წესებს და ხუცების წარმოსათქმელ ლოცვა-ვედრებასა და სადიდებლებს. „ასეთ ცნობებსა და ტექსტებს ჩვეულებრივ ეთნოგრაფები ჰკრებენ ხოლმე, რომელთაც რასაკვირველია თავიანთი მიზანი აქვთ, რომლებიც ისტორიკოსის მიზნებისგან განსხვავდება, მაგრამ, თუ ეთნოგრაფიული ცნობები და ტექსტები სათანადოდ არის შეგროვებული და შესაფერისი სისწორით არის ჩაწერილი, მაშინ ასეთი მასალების გამოყენება თავისი ამოცანებისათვის ისტორიკოსსაც შეუძლია, რა თქმა უნდა ჯეროვანი მეთოდების მოშველიებით“ (ჯავახიშვილი, 1950: 169-170). მისი ნაშრომი „ქართველთა წარმართობა“ ეთნოგრაფიული მასალის გამოყენების საუკეთესო მაგალითია.

ივ. ჯავახიშვილი არა მარტო დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ეთნოგრაფიულ მასალას, არამედ თავადაც აწყო და ექსპედიციებს მის მოსაპოვებლად. XX საუკუნის 30-იან წლებში მისი თაოსნობითა და ხელმძღვანელობით საქართველოს ყველა ძირითად რაიონში გაიგზავნა ექსპედიცია წვრილი ხელოსნობისა და შინამრეწველობის მასალების შესაგროვებლად. აღნიშნულ მასალას იგი იყენებდა ქართული მატერიალური კულტურის საკითხების გასაშუქებლად (ჯავახიშვილი, 1979: 21-22).

ქართველი ეთნოგრაფები, არა მარტო ქართველი, არამედ სხვებიც, უკვე რამდენიმე ათეული წელია, რაც სავსე მასალის შეკრებისას ვიყენებთ აკად. გ. ჩიტაიას მიერ შემუშავებულ სავსე კვლევის კომპლექსურ-ინტენსიურ მეთოდს, რო-

მელიც თანაბრად მისაღებია როგორც ძველი, ისე ახალი ყოფისა და კულტურის შესასწავლად.

ქართველ ერს ისტორიული განვითარების მანძილზე თავისი ეთნიკური სახის განმსაზღვრელი ყოფისა და კულტურის დამახასიათებელი თავისებურებები ჩამოუყალიბდა. ეს თავისებურებები თაობიდან თაობას გადაეცემოდა და მრავალგვარი კულტურული და ყოფითი ტრადიციის, წესის, ჩვეულების სახით მოაღწია ჩვენს დრომდე: „ტრადიცია მრავალფეროვანია: დადებითი და უარყოფითი, ძველი და ახალი... ტრადიცია ცხოვრებისეული მოვლენაა, საზოგადოების პროცესში ჩასახული და საშვილიშვილოდ თავშემონახული. ეთნოგრაფი, სწავლობს რა ხალხის ყოფას და კულტურას, ავლენს და სწავლება ამა თუ იმ ტრადიციის არსს, მის გამძლეობას“ (ჩიტაია, 2001: 176).

სწორედ ზემოთქმულის გათავისებებს, შესწავლას ისახავდა მიზნად სტუდენტების ორკვირიანი პრაქტიკა. მესხეთის მოსახლეობა პოლიეთნიკური და პოლიკონფესიურია, ამდენად, არა მარტო სტუდენტებისაგან, არამედ გამოცდილი ეთნოგრაფებისაგანაც კი დიდ სიფრთხილეს მოითხოვს აქ საველე სამუშაოების ჩატარება. რადგან თანამედროვე ყოფაში „განსაკუთრებით პრობლემურად წარმოჩნდა პოლიეთნიკური რეგიონები, სადაც მოხდა ღია და ლატენტური დაპირისპირება სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენლებს შორის“ (მელიქიშვილი, 2010: 3), ამიტომ შევარჩიეთ ამ მხრივ უპრობლემო სოფლები. საველე სამუშაოებთან ერთად სტუდენტებმა ამ მხარის ღირსშესანიშნაობებიც დაათვალიერეს.

საქართველოს მრავალფეროვანმა ფიზიკურ-გეოგრაფიულმა და კლიმატურმა პირობებმა ხელი შეუწყო სხვადასხვა სამეურნეო დარგისა და მრავალფეროვანი სამეურნეო ტრადიციების ჩამოყალიბება-განვითარებას, რაც ქვეყნის ბარის, მთისწინა და მთის სამეურნეო თავისებურებებს შეესაბამებოდა. საუკუნეთა მანძილზე ყალიბდებოდა ქართველი მეურნის გეოგრაფიულ პირობებთან ზედმიწევნით მისადაგებული ყოფა (დასახლება, საცხოვრებელი კარმიდამო, სამეურნეო საქმიანობა და სხვ.). ტრადიცია და საკუთარი გამოცდილება ქართველ გლეხს აძლევდა იმის შესაძლებლობას, რომ კონკრეტულ რეგიონში მისთვის მომგებიანი სამეურნეო საქმიანობა ეწარმოებინა: ბარში – სიმბიოზური (მიწათმოქმედება, მესაქონლეობა) მიწათმოქმედების დაწინაურებული ფორმით; მთაში – მესაქონლეობა, ოჯახის გამოსაკვებად სამყოფი მიწათმოქმედებით და

მთისწინა ზოლი – მიწათმოქმედებისა და მესაქონლეობის თითქმის თანაბარი განვითარების ტენდენციით. სოფლის მეურნეობის მძლავრი ტრადიცია იყო ის იარაღი, რამაც, მრავალი კატაკლიზმების მიუხედავად, ქართულ სოფელს თვითმყოფადობა შეუნარჩუნა.

საბჭოთა სისტემამ რადიკალურად შეცვალა ქართული აგრარული პოლიტიკა, სახე უცვალა სოფელს და შეცვალა ქართველი გლეხის მენტალიტეტიც. ამის ნათელი დადასტურებაა ჩვენ მიერ მოპოვებული მასალა, რომლის მიხედვითაც თითქმის ყველა სოფელში არიან ძლიერი ოჯახები, ვისაც ათი, თხუთმეტი და მეტი მეწველი ძროხა ჰყავს, მაგრამ თავს დასაქმებულად მაინც არ თვლიან. ვფიქრობთ ეს საბჭოური გადმონაშთია, როცა დასაქმებულად მხოლოდ ფაბრიკა-ქარხანაში, ან კოლმეურნეობაში მომუშავე ითვლებოდა.

საბჭოთა ტოტალიტარული აგრარული პოლიტიკა ითვალისწინებდა სასოფლო-სამეურნეო სექტორის სრულ მორჩილებას და სახელმწიფოს ინტერესებთან სრულ ჰარმონიას. ეს გამორიცხავდა თავისუფალი საბაზრო ურთიერთობების განვითარებას, კაპიტალისტურ აღწარმოებას, ფერმერული მეურნეობის განვითარებას. საქართველოში ეს პროცესი ლოგიკურად დასრულდა სოფლის სრული ინტეგრაციით ტოტალიტარული სახელმწიფოს ეკონომიკურ სივრცეში.

საბჭოთა პერიოდის ქართულ სოფელს შინაგანად არღვევდა კოლექტიურ მეურნეობას შეხამებული კერძო საკარმიდამო მეურნეობა, რაც გლეხს არაორდინარულ მდგომარეობაში აყენებდა და ერთმანეთს უპირისპირებდა კერძო და საზოგადოებრივ ინტერესებს. ტოტალური რეჟიმის მისუსტების კვალდაკვალ კერძო სექტორის ადგილი და როლის ზრდა აშკარაა. თუმცა, არ შეიძლება არ დავინახოთ საბჭოთა სისტემის ზოგიერთი უპირატესობა, რაზეც სულ მიგვივითებენ ჩვენი მთხრობელები: იაფი ენერგორესურსები, ტექნიკაზე ხელმისაწვდომობა, შედარებით მოწესრიგებული სოციალური სფერო და ა.შ.

საბჭოთა სისტემის კრახის შემდეგ კოლმეურნეობები და საბჭოთა მეურნეობები საქართველოში მთლიანად მოისპო, მათ შორის ბევრი ეკონომიკურად მომგებიანი დიდი ტრადიციების მქონე შრომითი ორგანიზაცია იყო. სოფლად დაბრუნდა ერთპიროვნული გლეხური მეურნეობა, რომელმაც ახალ ვითარებაში აღდგო ვერ აუღო აგრარულ ურთიერთობებს და სახელმწიფოს მხრიდან პასიურობის გამო სერიოზული ვარდნა განიცადა.

ცადა სოფლის მეურნეობის ყველა ტრადიციულ დარგში. ქართულ სოფელში განვითარდა სტიქიური პროცესები, რომლებიც დასარეგულირებელია. ქართულმა სოფელმა დეგრადაცია განიცადა, მოიშალა ზოგადად სოფლის ინფრასტრუქტურა, ფართო მასშტაბი მიიღო მოსახლეობის, განსაკუთრებით ახალგაზრდობის, გადინება, უმუშევრობა, სიღარიბე და სხვ. ინსტიტუციური პერიოდის ოცწლიანმა პერიოდმა ვერ შექმნა სოფლის განვითარებისათვის ხელსაყრელი ეკონომიკური და პოლიტიკური გარემო, წარუმატებელი აღმოჩნდა გარდაქმნები.

საბჭოთა პერიოდში, თუ არ ჩავთვლით მთიანი რეგიონების მიზანმიმართულ დეპოპულაციის პოლიტიკას, ქართული სოფელი მეტ-ნაკლებად ინარჩუნებდა ტრადიციულ სახეს, თუმცა ამავე პერიოდში მეურნეობის ტრადიციული დარგები მონოკულტურულმა სოფლის მეურნეობამ შეცვალა (დასავლეთ საქართველოში ჩაი და ციტრუსები, აღმოსავლეთ საქართველოში მევენახეობა-მეხილეობა), რაც ქართული სოფლისათვის დამლუპველი აღმოჩნდა და საქართველო სხვა ქვეყნებზე ზედმეტად დამოკიდებული გახდა.

ქართველი ეთნოგრაფები და ისტორიკოსები ყოველთვის იყვნენ დაინტერესებული ქართული სოფლის ეთნოგრაფიული ყოფის, მისი სამეურნეო და საცხოვრებელი პირობების შესწავლით. დღეს საქართველოს სამთავრობო პოლიტიკის ერთ-ერთ უმთავრეს პრიორიტეტს სოფლის აღორძინება წარმოადგენს. სტრატეგიის ნაწილი ითვალისწინებს სოფლის მეურნეობაში კონკურენტული გარემოს შექმნას პროდუქციის წარმოების სტაბილური ზრდისათვის და სიღარიბის აღმოსაფხვრელად.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პრაქტიკის ერთ-ერთი ძირითადი მიზანი იყო, შეგვესწავლა ჩვენი რეგიონის, მესხეთის სოფლების ტრადიციული სამეურნეო კულტურა, განვითარების პოტენციალის გამოვლენა, თანამედროვე ყოფა და ის სიძნელეები, რომლებიც სოფლის მცხოვრებთა წინაშე დგას. სტუდენტების წინაშე იდგა ამოცანა, მოეძიათ შესაბამისი ეთნოგრაფიული მასალა.

საველე ეთნოგრაფიული მასალის მოძიება მიმდინარეობდა უშუალო დაკვირვებისა და ინტერვიუების მეთოდის საშუალებით. ჩაღრმავებული ინტერვიუს და პირისპირი გამოკითხვისათვის ჩემი დახმარებით თითოეულ სტუდენტს ჰქონდა შემუშავებული სპეციალური კითხვარი. ველზე გადაღებული იქნა

ვოტომასალა: რელიგიური ძეგლების, ძეგლი და ახალი საცხოვრებელი ნაგებობების, ყოფის ამსახველი სიუჟეტების, სასაფლაოებისა და სხვ.

ველზე მოპოვებული ეთნოგრაფიული მასალა დამუშავდება, გადაიწერება, გაფორმდება დღიურები, მოხდება მასალის კლასიფიკაცია და სხვ. ეთნოგრაფიული კვლევის კაბინეტური მეთოდების გამოყენებით (შედარებით-ისტორიული, ტიპოლოგიური, სტრუქტურულ-ფუნქციური და სხვ). აღნიშნული დღიურები საფუძვლად დაედება სამცხე-ჯავახეთის უნივერსიტეტში მხარის ამსახველი ეთნოგრაფიული მასალის არქივს.

ახლა კი შევეცდები მოკლედ გადმოგცეთ ყოველდღიური მუშაობის შედეგები:

საველე მასალა: სოფ. ზველი, 30 ივნისი

სანამ უშუალოდ ეთნოგრაფიულ მუშაობას შევუდგებოდით, დავათვალიერეთ არქეოლოგიური გათხრები, რომელიც სოფელ ჭობარეთის თავზე, გორაზე მდებარეობს და რომელიც ადასტურებს აღნიშნული ხეობის სტრატეგიულ მნიშვნელობას, ირკვევა, რომ აქ ადამიანი უძველესი დროიდან, კერძოდ, ძვ. წ. აღ-ის IV–III ათასწლეულიდან ცხოვრობდა და ცხოვრობდა თითქმის უწყვეტად, რადგან დაწყებული მტკვარ-არაქსის კულტურიდან თითქმის ყველა ფენა დასტურდება (ადრე ბრინჯაოს ეპოქიდან შუა საუკუნეების ჩათვლით), საცხოვრებელი სახლების ისეთი კომპლექსებით, როგორშიც ზველსა და ჭობარეთში XX ს-ის 60-იან წლებამდე ცხოვრობდნენ და რომელიც ზედმიწევნით იყო მისადაგებული ადგილობრივ კლიმატურ-გეოგრაფიულ პირობებს.

ყოველდღე ახალციხიდან გავდივართ დილის რვა საათზე და სამ საათზე ვამთავრებთ მუშაობას, რადგან ეთნოგრაფები დამოკიდებული ვართ არქეოლოგების სამუშაო დღის გრაფიკზე.

დღეს ეთნოგრაფიული პრაქტიკის პირველი დღეა, ამიტომ სტუდენტები ჩემთან ერთად მუშაობენ, კერძოდ აკვირდებიან ჩემს ქცევას მთხრობელთან, ურთიერთობის დამყარების პროცესს, კითხვის დასმის მანერას. ამ დღეს თითოეული სტუდენტის მიერ არჩეული თემატიკის მიხედვით ვმუშაობ და სტუდენტებიც ყველაფერს იწერენ, ხვალიდან უკვე დამოუკიდებლად მოუწევთ მუშაობა. ამჯერად მოპოვებული მასალის მხოლოდ ზოგადი დახასიათებით შემოვიფარგლებით, უფრო დაწ-

ვრილებით კი სტუდენტები თავად გააკეთებენ მათ მიერ ჩაწერილი მასალის ანალიზს.

სოფლის სახელთან დაკავშირებით ასეთი ლეგენდა გამოგვეცხვ: ამ ადგილს, სადაც ახლა სოფელია, ადრე ერქვა ზემო ველი, ქვემოთ ცხოვრობდნენ თათრები. „ერთი კაცი მისულა მათთან და თავშესაფარი უთხოვია, კაცი შემომაკვდაო. უთქვამთ აქ ვერ დაიმალები, აი იქ ადი ზემო ველშიო, აქ სულ ტყე ყოფილა, მერე გაშენდა სოფელი“.

მოსუცებმა სტუდენტებს უამბეს, როგორ ცხოვრობდა ძველად ერთ დიდ ოჯახში გაუყრელად რამდენიმე დაცოლშივლებული ძმა. როგორი გაჭირვება იყო, „მშიერსაც მივლია, ფეხშიშველსაც მივლია, ტიტველსაც მივლია...“

„სოფელი იქით იყო, ეგერ გორაზე, რაბათს ვეძახდით, აქეთ, სადაც ესტაა სოფელი, სახლების მშენებლობა 1960-65 წლებში დაიწყო, მანამდე მიწურ სახლებში ვცხოვრობდით. მიწურ სახლს ეზო სად ჰქონდა, სახლების მშენებლობაში მთავრობა გვეხმარებოდა, ვისაც არ ჰქონდა შეიძლება, კრედიტს აძლევდა, – 500-600 მანეთს, შეიძლებოდა 1000, 2000 მანეთიც. კრედიტის დაფარვას შრომადღებების რაოდენობიდან ანგარიშობდნენ. 1963 წლამდე შრომადღით ვიხდიდით, მერე ფული შეგპქონდა. დიდი პროცენტი არ იყო, მაგრამ მაინც გვიჭირდა გადახდა“-ო.

უნდა აღინიშნოს, რომ მთხრობელები კმაყოფილებას გამოთქვამდნენ კოლმეურნეობაში მუშაობისას მიღებულ შემოსავალზე. „შრომადღეზე ნაწილდებოდა ორი კილო ხორბალი, ასევე ყველაფერი, რაც ამ სოფელში მოდიოდა: ყველი, ერბო, თაფლი. მაგ., 200 შრომადღეზე მივიღებდით 400 კილო ხორბალს, 400 კგ კარტოფილს, ყველსაც, თაფლსაც. ერთ დღეში შეიძლება სამი შრომადღე გამოგემუშავებინა, საქმეს გააჩნდა“. მაგრამ კითხვაზე „კმაყოფილი იყავით კოლექტივში მუშაობით-ო? – მეტი გზა არ გვქონდა, სხვა რა უნდა გვექნა-ო?“ – გვპასუხობდნენ.

კოლმეურნეობის შექმნამდე, „კერძობის დროს“, „სოფლის მაცხოვრებლებს მიწის სხვადასხვა რაოდენობა ჰქონდა, ზოგს 20 ჰექტარიც ჰქონდა, 5 ჰექტარი ჰქონდა უმრავლესობას, ზოგსაც ნაკლები. 5-6 ძმა გაუყრელად ერთად ცხოვრობდა და ამიტომ“. ესტა ყველას ჰექტარი და ოცდახუთი მეასედი აქვს, სათიბი ცაღკეა. როგორც ჩანს, თანაბრად განაწილება მიწისა

სოფლებში მაინც ვერ მოხერხდა, „სათიბი ზოგმა ბევრი აიღო, ვინც რა მოასწრო, იმდენი აიღო“—ო.

სოფლის მაცხოვრებლებს უარყოფითი დამოკიდებულება აქვთ მიწების უცხოელებზე გაყიდვასთან დაკავშირებით: „უცხო ვერ მოვა აქ, არ მივეყიდით მიწას“—ო, თან დასძენენ, იმათ დიდი ნაკვეთები უნდათ, ჰექტარსა და ოცდახუთ მეასედზე ვინ მოვა, ისევ ადგილობრივები ყიდულობენ—ო. როგორც ჩანს, ზოგიერთი სამუდამოდ ტოვებს სოფელს.

როგორც გადმოგვცეს, სოფელში ახალშექმნილი ოჯახისთვის მიწის ფონდი არ არსებობს, გაყრის დროს ოჯახის კუთვნილი მიწა იყოფა, რაც სოფლის დაცლის კიდევ ერთ მიზეზად შეიძლება დასახელდეს.

ეს სოფელი ასპინძის რაიონშია, მაგრამ საბაზრო ურთიერთობა ძირითადად ახალციხესთან აქვს დამყარებული.

1 ივლისი, სოფ. ჭობარეთი.

დავათვალიერეთ სოფლის ძველი საცხოვრებელი სახლები. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ სოფელში ჩვენ შეგვხვდნენ ახალგაზრდები, რომლებსაც აინტერესებთ საკუთარი სოფლის წარსული და არა მარტო აინტერესებთ, არამედ ცდილობენ კიდევ გამოიყენონ დღევანდელ საქმიანობაში. კერძოდ, ზოგიერთმა ოჯახმა რესტავრაცია ჩაუტარა ძველ საცხოვრებელ კომპლექსს, რომელსაც ტურისტების მოსაზიდად იყენებენ. ცნობილია, რომ ჭობარეთი ტერასული ტიპის დასახლებაა, მიწურბანიანი სახლებით, რომელიც ერთ ჭერქვეშ აერთიანებს საცხოვრებელ და სამეურნეო ნაგებობებს, დავათვალიერეთ ყველაზე კარგად შემონახული ძველი საცხოვრებელი, რომელიც პატრონმა, უხუცესმა ქალბატონმა არ დატოვა სიკვდილამდე. პატრონები ამ კომპლექსის აღდგენა-რესტავრაციასაც აპირებენ, რაც მისასალმებელია.

როგორც ზველში, ჭობარეთშიც ახალი საცხოვრებელი სახლების მშენებლობა XX საუკუნის 60-იანი წლებიდან დაწყებულია.

დღეს სტუდენტების უმრავლესობა დამოუკიდებლად მუშაობს, ისინი კი, ვინც დღეს შემოგვიერთდა, ჩემთან ერთად იწერს მასალას. ამიტომ თითქმის მთელ სოფელში ვართ გაფანტულები. ძალიან საინტერესო ეთნოგრაფიული მასალის შეგროვება მოხერხდა, გავიცანით სოფლის უხუცესები. არ შეიძლება არ აღინიშნოს ერთი რამ, მათ უხარიათ ახალგაზრდე-

ბის დაინტერესება ძველი, წარსული ცხოვრებით და ცდილობენ ზედმიწევნით გაიხსენონ ყველაფერი და უამბონ.

დღევანდელი სოფლის პრობლემების შესახებაც გამოთქვამენ თავიანთ აზრს და აქ უკვე ვხვდებით აზრთა სხვადასხვაობას: ზოგიერთი მთხრობელი თვლის, რომ კოლმეურნეობები კარგი იყო, ერთად გვარდებოდა სოფლის პრობლემა, დღეს კი ცალ-ცალკე ამას ვეღარ ახერხებენ. თუმცა, ბოლო დროს სოფლისადმი მთავრობის მიერ გამოჩენილ ყურადღებას დაღებითად აფასებენ.

ერთი ყველაზე დიდი პრობლემა, ჭობარეთშიც და ყველა იმ სოფელშიც, სადაც ჩვენ ვიმუშავეთ, ისაა, რაც მთელ საქართველოს აწუხებს: უმუშევრობა და ახალგაზრდების მიერ სოფლის მიტოვება. არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ, რომ ამაში თავად მშობლებიც აქტიურობენ, „არ მინდა ჩემმა შვილმაც ისე იწვალოს, როგორც მე ვწვალობო“, – გვეუბნება ზოგიერთი მთხრობელი.

ბუნებრივია, მესხეთის სოფლებში გვერდს ვერ აფუვლიდით ისეთ მტკივნეულ თემას, როგორიც აქაური მაჰმადიანი მოსახლეობის გასახლება და დღეს მათ რეპარტიაციას ეხება. ერთ-ერთი ჩვენი 85 წლის მთხრობელი მათ ორ კატეგორიად ყოფს, „იყვნენ კარგები, რომლებთანაც ყოველთვის კარგი ურთიერთობა გვქონდა, რომ დაგვცილდნენ, მთავრობის ბრალია, ქართული სკოლები არ გაუხსნეს, თუმცა ისინი თხოულობდნენო“, და „ისეთები, რომლებიც ქართველებს ვერ იტანდნენ, ომის დროს ცუდ საქმეებს აკეთებდნენ, ისინი აუცილებლად უნდა გაესახლებინათ“. ჩვენ ვიცით, რომ გასახლების დროს ისინი „კარგებად“ და „ცუდებად“ არ გადაურჩევიათ და ყველა გაასახლეს. მათი დაბრუნების შესახებაც არ არის მთლად ერთნაირი პოზიცია.

გულისტკივილით აღნიშნავენ, რომ კოლექტივში უფრო მეტი მიწა შეიტანეს, ახლა კი ნაკლები შეხვდათ. „შევიტანე ერთი უღელა ხარი, ორი ჰექტარი მიწა, იყო კაცი 5, 20 ჰექტარი ჰქონდა, იყო კაცი ნახევარ ჰექტარი ჰქონდა. ეხლა დაგვირიგეს ჰექტარი და 25 მეასელი“.

2 ივლისი, სოფ. ზველი

დღეს კვლავ ამ სოფელში ვმუშაობთ, პირველ დღეს სტუდენტებმა ჩემთან ერთად იმუშავეს, დღეს კი დამოუკიდებლად უნდა იმუშაონ. მასალას იღებენ სოფლის ტოპონიმიკის, სამეურნეო ყოფის, ხალხური სამკურნალო ცოდნის, საქორწინო

წეს-ჩვეულებების, საოჯახო ყოფის, დაკრძალვისა და გლოვის წესების შესახებ და სხვ. მე პირადად მაინტერესებს სოფლის განვითარების, მოსახლეობის სოფელში დამაგრების პერსპექტივები. ჩემთან ერთად ორი სტუდენტი მუშაობს. სამწუხაროდ, გამოიკვთა, რომ მესაქონლეობის განვითარების დიდი პოტენციალი სოფელს არა აქვს, უფრო სწორად გლექს არა აქვს შესაძლებლობა თავისი საქონლის სადგომი მოაწყოს თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისად, ამიტომ ვერ იცავენ შესაბამის ჰიგიენურ პირობებს, რაც პროდუქციის ხარისხზეც აისახება. როგორც ერთ-ერთმა ფერმერმა გადმოგვცა, მას ჰქონდა მცდელობა სოფელში წარმოებული რძე ჩაეპარებინა საწარმოსთვის, კერძოდ სანტესთვის, „მაგრამ მათი შემოღების კრიტერიუმები ძალიან მაღალია და ვერ შევძელიო, ამისთვის ჯერ მზად არ ვართ“-ო.

სტუდენტები კმაყოფილები დაბრუნდნენ მთხრობელებიდან. სამუშაო დღის ბოლოს დავათვალიერეთ „ძველი ზველი“, რაბათი, გადავიღეთ სურათები.

3 ივლისი, სოფ. ორგორა.

პატარა სოფელია, აქ ძირითადად ჩამოსახლებული მთიულები ცხოვრობენ, მეურნეობის წამყვანი დარგი მესაქონლეობაა. მთხრობელები, როგორც სხვა სოფელში, აქაც კეთილგანწყობილნი არიან სტუდენტების მიმართ, რაც მათ მეტ სტიმულს აძლევს. ამ სოფლის ყველაზე დიდი პრობლემაა ის, რომ სკოლა დაუხურეს, რის გამოც ახალგაზრდა ოჯახები ტოვებენ სოფელს. „ჩემი შვილიშვილი მომავალ წელს უნდა შევიდეს სკოლაში, ამიტომ ყველაფერს ვაკეთებ იმისათვის, რომ ერთი ოროთახიანი ბინა ვუყიდო ახალციხეში ჩემს შვილს და რძალს, აბა რა ვქნათ, ბავშვს უსწავლელს ხომ არ დავტოვებთო“, – მეუბნება მთხრობელი.

მართალია, იქვე ახლოს, არის მეორე სოფელი სახუდაბელი, სადაც არასრული საშუალო სკოლაა, მაგრამ ეს მათ პრობლემას მაინც ვერ აგვარებს, ყოველგვარ ამინდში ბავშვს უხდება 3-4 კმ-ის გავლა, რაც პირველკლასელი ბავშვისთვის ნამდვილად არ არის პატარა მანძილი. ამ წელს დაუნიშნავთ მანქანა, „ნივა“, მალე ესეც აღარ დასჭირდებათ, ალბათ, რადგან ყველა ოჯახი, ვისაც ბავში ჰყავს, წასვლას ფიქრობს. „გასულ წელს 25 ბავში იყო, წელს შვიდია, მომავალ წელს პირველკლასელი აღარავინ იქნება“-ო.

ამაზეა სწორედ ნათქვამი: „ჩიტი ნარზე იჯდა და ხელის აქნევას ელოდებოდაო“. სოფელში ისეც ჭირს ახალგაზრდების დამაგრება და თუ სკოლასაც გაუუქმებთ, უნდა ჩავთვალოთ, რომ სოფლისთვისაც გამოგვაქვს განაჩენი. პირიქით უნდა იყოს, ყველაზე პატარა სოფელშიც კი, სადაც თუნდაც ერთი ბავშვია, სკოლა უნდა გაიხსნას. იმისთანა ქვეყნისათვის, როგორც საქართველოა, სოფლების დაცარიელება კატასტროფის ტოლფასია.

მთიულებს სოფლის ერთ-ერთ მაღალ გორაზე დაუარსებიათ ლომისის ნიში, სადაც ყოველ წელს, ვინც ვერ მიდის „დიდ ლომისაში“, ტრადიციულად აღნიშნავენ ლომისობას.

4 ივლისი, სიზაბავრა

სოფლის წყაროსთან თავშეყრილ ხალხს გამოველაპარაკეთ, მივიღეთ საჭირო ინფორმაცია და გავემუშრეთ ჩვენთვის საინტერესო მთხრობელებთან. ყველა სტუდენტი უკვე დამოუკიდებლად მუშაობს, დღის ბოლოს ერთმანეთს უზიარებენ შთაბეჭდილებებს, კმაყოფილები არიან შეკრებილი მასალის სიუსხვით და მრავალფეროვნებით.

სიზაბავრაში ბოლო წლებში სოფლის დახმარების პროგრამის ფარგლებში ბევრი სასიკეთო საქმე გააკეთებულა, – გააკეთდა გზა, სოფლის ცენტრამდე დარჩენილია ერთი კილომეტრის მოასფალტება, აქვთ ბუნებრივი აირი (წელს ჩაურთეს), გაკეთდა სასმელი და სარწყავი წყლის სისტემა.

სოფლის მაცხოვრებელთა სურვილია ადღგეს ის ინფრასტრუქტურაც, რაც „კომუნისტების დროს იყო“, მაგ. სოფლის კლუბი და სხვ.

სოფელში მიწათმოქმედების და მესაქონლეობის განვითარებისთვის ხელსაყრელი პირობებია, მაგრამ ხალხი უფრო მესაქონლეობას მისდევს.

ჩემს მთხრობელს შენარჩუნებული აქვს ძველი მიწურბანიანი საცხოვრებელი, რომელშიც თანამედროვე სტილით აშენებული სახლიდან შედის, მესხეთისათვის დამახასიათებელი „მერცხლისბუდურა“ გადახურვის მქონე დარბაზითა და ყველა საჭირო სათავსებით. მას დღეს იყენებს პროდუქტის შესანახად, საქონლის სადგომად. ასეთ სახლებში ყველაზე დიდი სწორედ ბოსელია.

დავათვალიერეთ კათოლიკური ეკლესია, სოფლის ბიბლიოთეკა, გადავიღეთ სურათები; სამწუხაროდ, დრო მაღე გავი-

და, იძულებული ვართ დავბრუნდეთ, რათა სამი საათისთვის ვიყოთ ზველში, რომ არქეოლოგები არ ვალოდინოთ.

5 ივლისი, საყუდაბელი

პატარა 40-50 კომლიანი სოფელია, ცხოვრობენ ჩამოსახლებული მთიულები, აქაც, ისევე როგორც მეზობელ სოფელ ორგორაში ყველაზე მაღალ გორაზე აქვთ დაარსებული ლომისის ნიში. სტუდენტები ავიდნენ და სურათები გადაიღეს.

სოფლის მაცხოვრებლები ძირითადად მესაქონლეობას მიხედვენ, ზაფხულში მიჰყავთ ნიალის ველზე. როგორც აღმოჩნდა, ზოგს ზამთარშიც არ ჩამოჰყავს, ვისაც ბევრი საქონელი ჰყავს, რადგან „იქ იაფი ჯდება საქონლის შენახვა, აქ რომ სამი-ოთხი მანქანა თივა მინდა, იქ ერთიც საკმარისიაო“. სოფელს არც სათიბის და არც საძოვრების ნაკლებობა არ აწუხებთ, ოღონდ „უმუშევრობას“ უჩივიან. ჩემს მთხრობელს ვეკითხები, – „როგორც თქვენ ამბობთ, მესაქონლეობისთვის იდეალური პირობები გაქვთ, არ შეიძლება თქვენ თვითონ ისე გააფართოოთ თქვენი ფერმა, რომ თავად გახდეთ დამსაქმებელი?“ აღმოჩნდა, რომ ამ სოფელში ყოფილა ერთი ასეთი ფერმერი, რომელსაც რვა კაცი ჰყავს დასაქმებული. იმედია, მას ბევრი მიმბაძველი გაუჩნდება და მაშინ უკვე სოფელს „უმუშევრობა“ აღარ შეაწუხებს.

რადგან ჩვენი ექსპედიციის პერიოდი ზაფხულის ცხელ პერიოდს დაემთხვა, ამ სოფელშიც, და ზოგადად ყველგან, ერთი შეხედვით ახალგაზრდების ნაკლებობა არ იგრძნობა, პრობლემაც არ ჩანს, მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შეხედვით.

6 ივლისი – ექსკურსია ჯავახეთში

დღეს არქეოლოგიური და ეთნოგრაფიული პრაქტიკის სტუდენტები ერთად მიგვყავს ექსკურსიაზე ჯავახეთში. ახალციხიდან 8 საათზე გავედით. პირველი გაჩერება ნინოწმინდის ბაზარია, მოვიმარაგეთ ხილი და პროდუქტები.

შეგჩერდით საღამოს ტბასთან, დავათვალიერეთ დედათა მონასტერი, ეკლესია, რომელსაც რესტავრაცია უკეთდება. აქედან გავემართეთ ფოკის დედათა მონასტერში, დავათვალიერეთ, ვილოცეთ და ეკლესიაში სანთლები დავანთეთ. შემდეგ გავემართეთ ჩვენი ექსკურსიის ძირითადი ობიექტის, შაორის ციხე-სიმაგრის დასათვალიერებლად. ვახუშტის მიხედვით, ფარავნის „ტბას ერთვის წყალი შაორისა, მდინარედ გამომდინარე კლდიდამ, და სავსე არს კაღმახითა. ხოლო შაორის მთის თხემზე ზედა დგას ციხე დიდროვანის ლოდითა ნაშენი“

(ბაგრატიონი, 1973: 320). შემოვუარეთ ფარავნის ტბას, გავიარეთ სოფელი ტამბოკა და მეტი წინსვლა ჩვენი ტრანსპორტით უკვე შეუძლებელი გახდა და გაჩერდით. სტუდენტების ნაწილი არქეოლოგ თ. მათიაშვილის ხელმძღვანელობით ფეხით გაუდგა გზას, მაგრამ საბოლოო მიზანამდე მხოლოდ ოთხი სტუდენტი ავიდა, მათ გადაიღეს სურათები, სადაც ჩანს, რომ ვახუშტის დროინდელი ციხე დღეს მთლიანად დაშლილია.

მართალია, ამინდი არ გვწყალობდა, რამდენჯერმე წამოწვიმა და გადაიღო, აცივდა კიდევ, მაგრამ დღემ სასიამოვნოდ ჩაიარა. ახალციხეში გვიან ღამით დავბრუნდით.

8 ივლისი, მუსხი.

ჩვენ მიერ მოვლილი სოფლებიდან მხოლოდ მუსხი შეიძლება ჩაითვალოს შედარებით ბარის ზონის სოფლად. უფრო ხალხმრავალიცაა, მთხრობელთა პოვნა არ გვიჭირს, ბევრია ასაკოვანი ადამიანი. სოფელში ადრე ჩავედით და ცხრა საათისთვის უკვე ვმუშაობდით. ყველა სტუდენტი ცალკე მთხრობელთან მუშაობს, მე პირადად 98 წლის ქალბატონს ვესაუბრები, რომელიც ხალისით ჰყვება მის თავს გადახდენილ და მახსოვრობაში შემორჩენილ ყველა ამბავს.

ამ დღეს არქეოლოგებმა ადრე დაამთავრეს მუშაობა და პირველ საათზე უკვე შემოგვიერთდნენ. ჩვენი ერთ-ერთი სტუდენტი, სალომე ქურდაძე, ამ სოფლიდანაა, მას წინასწარ გაუფრთხილებია ოჯახის წევრები და გეთხოვა მასთან მივსულიყავით სახლში, რადგან „მეც მყავს პაპა-ბებია და გელოდებიან, რომ ძველი ამბები მოგიყვებენ“-ო. ასე აღმოვჩნდით გაშლილ სუფრასთან და ქართული სტუმარ-მასპინძლობის ტრადიცია „ჩავიწერეთ“. ახალგაზრდებმა ძალიან მოიღხინეს, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ერთმანეთს უნივერსიტეტიდან იცნობდნენ, ექსპედიცია, როგორც მეგობრებმა, ისე დაამთავრეს.

9 ივლისი.

დღეს მირაშხანში ვაპირებთ წასვლას, მესხეთში ჩამოსახლებული აჭარლების ყოფა-ცხოვრების გასაცნობად. ახალციხიდან 9 საათზე გავედით, მაგრამ გაუთვალისწინებელი მოვლენების გამო (რამდენიმე სტუდენტი შეუძლოდ გახდა) მომიწია პროგრამის შეცვლა.

მოვინახულეთ ვარძიის დედათა მონასტერი, შემდეგ ვარძია და დავბრუნდით ახალციხეში. ამით ჩვენი ექსპედიციაც დამთავრდა.

ექსპედიციის დროს ჩაწერილი აუდიომასალის გაშიფვრას საკმაოდ რთვად სჭირდება, შემდეგ უნდა მოხდეს მასალის კლასიფიკაცია, დალაგება თემატიკის მიხედვით და ა.შ. მაგრამ ახლავე შემიძლია ვთქვა, რომ სტუდენტთა ეთნოგრაფიული პრაქტიკის მიზანი შესრულებულია, გაცვენენ ველზე მუშაობის სპეციფიკას, უკვე შეუძლიათ მთხრობელთან დამოუკიდებლად კონტაქტის დამყარება, მათთვის საინტერესო თემაზე ინფორმაციის მიღება და სხვ.

დაბოლოს, მადლობა მინდა გადავუხადო სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორს, ბატონ მერაბ ბერიძეს, მთლიანად უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობას გაწეული დახმარებისათვის და ჩვენს მძღოლს, რომელიც ექსპედიციის დროს სტუდენტებისათვის „დათო ძია“ გახდა.

ლიტერატურა:

ჩიტაია, 2001 – გ. ჩიტაია, ქართული ეთნოლოგია (1917 –1926), „შრომები“, ტ. III, თბ., 2001.

ჩიტაია, 2001 – გ. ჩიტაია, სავლელ ეთნოგრაფიული მუშაობის პრინციპები და მეთოდი, „შრომები“, ტ. III, თბ., 2001.

ჩიტაია, 2001 – გ. ჩიტაია, ეთნიკური სახის შენარჩუნებისათვის, „შრომები“, ტ. III, თბ., 2001.

ჩიტაია, 2000 – გ. ჩიტაია, ივანე ჯავახიშვილი და საქართველოს ეთნოგრაფია. „შრომები“, ტ. II, თბ., 2000).

ბაგრატიონი, 1973 – ვახუშტი ბაგრატიონი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, თბ., 1973.

ჯავახიშვილი, 1950 – ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორიის შესავალი, წიგნი პირველი: საქართველოს, კავკასიისა და მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული პრობლემები, თბ., 1950.

ჯავახიშვილი, 1979 – ივ. ჯავახიშვილი, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. I. თბ., 1979.

მელიქიშვილი, 2010 – ლ. მელიქიშვილი, ეთნოგრაფიული ველი, თბ., 2010.

2013-14 სასწავლო წლის საგლე არქეოლოგიური პრაქტიკის ანგარიში

თამარ მათიაშვილი
პრაქტიკის ხელმძღვანელი

2013-14 სასწავლო წელს საგლე არქეოლოგიური პრაქტიკა ჩატარდა ასპინძის მუნიციპალიტეტის სოფ. ჭობარეთში, „ადგილ სატიკნეზე“.

საკვლევი არქეოლოგიური ობიექტი აღმოჩნდა 2008 წლის თებერვალში ასპინძის მუნიციპალიტეტის სოფ. ზველის დასავლეთით და სოფ. ჭობარეთის ჩრდილოეთით 800-900 მეტრის დაშორებით, ორ მთას შორის უნაგირისებურად ჩაზნექილ, დატერასებული სამხრეთი კალთის მკვეთრად დახრილ მინდორზე, ზღვის დონიდან 1610-1620 მ. სიმაღლეზე – ე. წ. „სატიკნე გორი“ სამხრეთ კალთაზე, ასპინძა-ახალციხის მაგისტრალური გაზსადენის მე-14 და მე-15 კმ-ს შორის (კახიანი..., 2011: 33-46).

2009 წელს, „სატიკნე გორაზე“ საგლე სამუშაოები ჩაატარა საქართველოს ეროვნულმა მუზეუმმა, ხოლო 2011 წელს ერთობლივად საქართველოს ეროვნულმა მუზეუმმა და საფრანგეთის ნიცის უნივერსიტეტმა.

2009 წელს შესწავლილი იქნა ოთხი ნაგებობა-სახლის ნაშთი, თხუთმეტი სამეურნეო ორმო და ცხრა სამარხი. საცხოვრებელი სახლები ტერასულად განლაგებულ, ნახევრად მიწაში ჩადგმულ, წაგრძელებული ოთხკუთხედის ფორმის ნაგებობებს წარმოადგენენ. საშენ მასალად გამოყენებულია ბაზალტის მცირე ზომის ქვები. კედლები ნაგებია ცალპირად თიხის ხსნარზე. ზურგის კედელი ძირიდან ოდნავ დახრილ, ვულკანური წარმოშობის დედაქანს ეყრდნობა. შესწავლილი თხუთმეტი სამეურნეო ორმოდან უმეტესობას ჭრილში მსხლისებური ფორმა აქვს. გვხვდება ცილინდრული ფორმის ორმოებიც. ორმოები შევსებული იყო ნაცროვან-ნახშიროვანი ფენით, კერამიკის ნატეხებით და საქონლის ძვლის ფრაგმენტებით. შესწავლილი სამარხებიდან შვიდი ბაზალტის ტეხილი ქვით აგებული აკლდამაა, ერთი სამეურნეო ორმოშია გამართული, ერთიც დერგსამარხია.

აკლდამები წარმოადგენს ბაზალტის სხვადასხვა ზომის, უსწორმასწორო ქვებით მშრალი წყობით ნაგებ სამარხებს,

რომლებიც გადახურული იყო ბაზალტის საშუალო და მოზრდილი ფილებით, რომლებიც ხის მოკლე ძელებს ეყრდნობოდა. სამარხს აღმოსავლეთ ან დასავლეთ კედელში საგანგებოდ ჩადგმული ჰქონდა მოზრდილი ქვის ფილა, რომელიც სავარაუდოდ „კარის“ ფუნქციას ასრულებდა. აკლდამაში დაკრძალული იყო ერთი ან რამდენიმე მიცვალებული. მიცვალებულს კრძალავდნენ ხელფეხმოკეცილს, მარჯვენა ან მარცხენა გვერდზე, თავით აღმოსავლეთით, სამხრეთით ან ჩრდილოეთით. სამარხების ინვენტარი ღარიბულია, გვხვდება ერთი ან ორი თიხის ჭურჭელი და ძვლის კვირისტავები.

2011 წელს ნამოსახლარზე გაკეთდა ოთხი თხრილი და გაგრძელდა 2009 წელს დაწყებული ნაგებობის შესწავლა. თხრილებში დაფიქსირდა ქვის წყობის ნაშთები და თიხის ჭურჭლის ფრაგმენტები. გამოვლინდა მოვარდისფრო-მოშავო ფერის წვრილკენჭებმინარევიანი მიწის ფენა, რომელშიც შერეული იყო თიხის ჭურჭლის, უმეტესად უსახო ნატეხები და შინაური ცხოველების ძვლების ფრაგმენტები. ერთ-ერთ თხრილში გამოვლინდა სამი სამეურნეო ორმო და ნაცროვანი ფენა. ორმოებიდან საანალიზოდ აღებული იქნა ხის ნახშირი, პალეობოტანიკური და პალინოლოგიური სინჯები.

ნაგებობაში დიდი რაოდენობით აღმოჩნდა სხვადასხვა თიხის ჭურჭლის ნატეხები, მათ შორის, რელიეფური ორნამენტით შემკული, კერის სადგარის რამდენიმე ფრაგმენტი და ცხოველის მცირე ზომის სტილიზებული ქანდაკება.

2011 წლის აგვისტოში, საქართველოს ეროვნული მუზეუმის და საფრანგეთის ნიცის უნივერსიტეტის ერთობლივი პროექტის „წარსულის და თანამედროვე ბიომრავალფეროვნება“ ფარგლებში სოფელ ჭობარეთის ნამოსახლარზე და სამაროვანზე მუშაობდა ქართველ და უცხოელ მეცნიერთა ჯგუფი. არქეოლოგიური და პალინოლოგიური კვლევა ჩატარდა საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში, დანარჩენი კვლევა: ფიტოლიტების ანალიზი, თესვებისა და ნაყოფების ანალიზი, ნახშირის ანალიზი, ძვლის იზოტოპური ანალიზი, ტრასოლოგიური, მიკროლითური და ფოტოლიტების ანალიზი და რადიოკარბონული დათარიღება შესრულდა საფრანგეთის ლაბორატორიებში. ერთი წლის ერთობლივი სამუშაოების შედეგები წარდგენილი იქნა საფრანგეთის მეოთხეული პერიოდის შემსწავლელი კომისიის სიმპოზიუმზე, რომელიც გაიმართა 2011 წლის აპრილში; მოხსენების სათაური იყო „საქართველოს

უძველესი დროის გარემოებები და საზოგადოება“, აღნიშნული მოხსენების თეზისები გამოქვეყნდა ფრანგულ ენაზე.

კომპლექსურმა კვლევამ აჩვენა, რომ მესხეთში მტკვარ-არაქსის კულტურის დროს ზღვის დონიდან 1600 მეტრ სიმაღლეზე ითესებოდა ხორბლის და ქერის რამდენიმე ჯიში, რაც დამტკიცდა პალინოლოგიური, ფიტოლითური და თესლების ანალიზის შედეგად. ნახშირის კვლევამ აჩვენა, რომ ხის არქიტექტურულ კონსტრუქციებში გამოყენებული იყო ძირითადად ორი ხის მერქანი: მუხა და ნეკერჩხალი. საფრანგეთში ადამიანის ძვლების იზოტოპურმა კვლევამ დაადასტურა, რომ ჭობარელი მტკვარ-არაქსელი ადამიანის ძირითადი საკვები ცხოველური უნდა ყოფილიყო.

პალეოეკოლოგიური კვლევის მიხედვით, რომელიც ჩატარდა საქართველოს ეროვნული მუზეუმის პალინოლოგიურ ლაბორატორიაში, დადგინდა, რომ ჭობარეთში მტკვარ-არაქსული კულტურის დროს სულ სხვა ტიპის ლანდშაფტი უნდა ყოფილიყო – ტყეში ცაცხვი, რცხილა, თელა და ლაფანი იზრდებოდა, რაც თბილი კლიმატური პირობების გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა. ადამიანი ინტენსიურ მიწათმოქმედებას მისდევდა – ითესებოდა რამდენიმე ჯიშის ხორბალი, ქერი, ღომი და ჭვავი, რაც სამეურნეო ორმოების გარდა, ხელსაფქვავის ორგანული ნაშთების ანალიზმაც დაადასტურა. ბაღებში გაშენებული ჰქონდათ კაკალი და თხილი, მისდევდნენ მევენახეობასაც. საკმაოდ მძლავრად იყო განვითარებული მესაქონლეობა, ამას ადასტურებს მცოხნელთა ნაკელის სოკოს სპორების არსებობა, პალეოზოოლოგ ო. ბენდუქიძის მიერ ჭობარეთის ნამოსახლარზე აკრეფილი და შესწავლილი პალეოზოოლოგიური მასალა, კერძოდ გამოიყო თხის, ცხვრის, ბატკნის, ძროხის, მოზვერის და დომბის ძვლები. მეცნიერთა ვარაუდით, ჭობარეთში მტკვარ-არაქსის კულტურის პერიოდში მეფუტკრეობაც უნდა არსებულიყო. კლიმატური პირობები მკვეთრად განსხვავდებოდა დღევანდელისაგან. კლიმატი მტკვარ-არაქსის კულტურის დროს გაცილებით თბილი და ნესტიანი იყო. ამ პირობებში სელიც მოჰყავდათ და ტექსტილის წარმოებაც კარგად იყო განვითარებული. მასალაში ნაპოვნია სელის გრეხილი და შეღებილი უამრავი ბოჭკო. არის კანაფის და შალის ტექსტილის ნაშთი (ყვავაძე..., 2011: 141-143).

რაც შეეხება ზოგადად, თუ როგორია მტკვარ-არაქსული კულტურის ქრონოლოგიური ჩარჩო და მისი გეოგრაფიული

გავრცელების არეალი, რაც მსოფლიო მეცნიერების დიდ ინტერესს იწვევს, არის ის, რომ მტკვარ-არაქსის კულტურა საქართველოში C14-ის დათარიღებით ძვ.წ. IV ათასწლეულის შუახანებიდან იწყება და ძვ. წ. III ათასწლეულის პირველ მეოთხედამდე გრძელდება. მტკვარ-არაქსული კულტურის ადრეული ეტაპის ძეგლები, ძირითადად ამ ორ მდინარეს, მტკვარსა და არაქს შორისაა მოქცეული, ხოლო ფინალური ეტაპისათვის ეს კულტურა, აღმოსავლეთ ანატოლიის გავლით ლევანტის კორიდორამდე ჩადის (დღევანდელი სირია-ლიბანი-ისრაელის ტერიტორია).

ჭობარეთის ნამოსახლარი და სამაროვანი წინასწარული მონაცემების საფუძველზე მეცნიერების მიერ დათარიღებულია ძვ. წ. IV ათასწლეულის დასასრულითა და ძვ. წ. III ათასწლეულის პირველი ნახევრით.

ამრიგად, ძეგლის შესწავლის ისტორია ნათლად გვიჩვენებს მსოფლიო მეცნიერების დიდ დაინტერესებას საერთოდ მტკვარ-არაქსის კულტურისა და ამ შემთხვევაში ჭობარეთის ნასახლარზე და სამაროვანზე დაფიქსირებული მასალის ირგვლივ.

ჭობარეთში არქეოლოგიური გათხრები მიმდინარეობდა 2009 და 2011 წლებში. 2009 წელს საველე სამუშაოები ჩაატარა საქართველოს ეროვნულმა მუზეუმმა, ხოლო 2011 წელს ერთობლივად საქართველოს ეროვნულმა მუზეუმმა და საფრანგეთის ნიცის უნივერსიტეტმა. 2012 წელს ამ ექსპედიციას შეუერთდა ავსტრალიის მელბურნის უნივერსიტეტი. ეროვნული მუზეუმიდან ექსპედიციას ხელმძღვანელობდა არქეოლოგი კახა კახიანი, ხოლო მელბურნის უნივერსიტეტის წარმომადგენელი იყო პროფესორი ანტონიო საგონა.

2012 წელს ახალციხის სასწავლო უნივერსიტეტსა და ეროვნულ მუზეუმს შორის დადებული მემორანდუმის თანახმად, არქეოლოგიით დაინტერესებულ სტუდენტებს საშუალება მიეცათ გაეგვლით საველე არქეოლოგიური პრაქტიკა.

2012 წელს საველე არქეოლოგიურ პრაქტიკაში მონაწილეობა მიიღეს: II კურსის სტუდენტებმა: ლაშა შავიძემ, მარეს ტაღახაძემ, დარეჯან დიასამიძემ, ილია ინასარიძემ, ჯაბა ლეკიშვილმა, ბექა ვაჭარიძემ; III კურსის სტუდენტებმა: ჩხიტუნძიე მარიკა, სოფიო ცუცქირიძემ; IV კურსის სტუდენტებმა: ირაკლი ასანიძემ, ია ცარციძემ.

არქეოლოგიური საველე პრაქტიკა დაიწყო 2012 წლის 4 ივნისს და მიმდინარეობდა ორი კვირის განმავლობაში. სტუდენტები დაესწრნენ და უშუალო მონაწილენი იყვნენ საკვლევო ველის დაგეგმარებისა: ველი დაიყო რამდენიმე უბნად და სტუდენტები განაწილდნენ ამ უბნებზე. „სატიკნე გორაზე“ სხვადასხვა პერიოდის არტეფაქტები იქნა აღმოჩენილი, კერძოდ გაგრძელდა წინა წლებში დაფიქსირებული ადრებრინჯაოს ხანის, მტკვარ-არაქსული პერიოდის ნასახლარის გათხრა და გორის თხემზე აღმოჩენილი შუასაუკუნეების ხანის შენობის კედლების პრეპარაცია, სადაც აგრეთვე აღმოჩნდა გვიან ბრინჯაოს ხანის ფენა, შესაბამისი მასალით.

სტუდენტები დაეუფლნენ პრეპარაციას, კვადრატის აზომვას, აქ აღმოჩენილი კერამიკის თუ ობსიდიანის აღწერა-ჩახატვას, ბაზაზე არსებული მასალის კამერალურ დამუშავებას და ფოტოფიქსაციას.

არქეოლოგიური პრაქტიკა გაგრძელდა მომდევნო 2013 წლის ზაფხულშიც. 2014 წელს ახალციხის სასწავლო სახელმწიფო უნივერსიტეტს სტატუსი შეეცვალა და ეწოდა სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ამასთან დაკავშირებით, საჭირო გახდა მემორანდუმის განახლება ეროვნულ მუზეუმთან. განახლებული მემორანდუმის საფუძველზე შესაძლებელი გახდა 2013-14 სასწავლო წელს არქეოლოგიური საველე პრაქტიკის განხორციელება, რომელიც არა მარტო ძეგლზე მუშაობას ითვალისწინებდა, არამედ ჭობარეთის, ზველის, მუსხის მიმდებარე ტერიტორიის დაზვერვასა და ჯავახეთის ისტორიული ძეგლების მონახულებას.

XX ს-ის 70-80-იან წლებში არქეოლოგ ოთარ ღამბაშიძის ხელმძღვანელობით ზველის და მუსხის ტერიტორიაზე ჩატარდა დაზვერვითი და გათხრითი სამუშაოები.

სოფელ ზველის ადგილ გოხებში შესწავლილია ყორღანული სამარხები, სადაც აღმოჩენილია თიხის ჭურჭლის ნატეხები, ბრინჯაოს ხეიბები, დისკოსებურთავიანი საკინძი, სარდიონის მძივები და სხვა. სამარხები დათარიღებულია შუა ბრინჯაოს პერიოდის ბოლო ეტაპით. ადგილ „სამარხი ყანებში“ შესწავლილია მტკვარ-არაქსის კულტურის პერიოდის ნამოსახლარის ფენები, რომელშიც აღმოჩენილია თიხის ჭურჭელი, ჭურჭლის ხუფები, კერის სადგრები და სხვა. „ადგილ რაბათში“ დაფიქსირებულია ძვ.წ. III ათასწლეულის მტკვარ-არაქსის კულტურის ნამოსახლარი სხვადასხვა კერამიკული

მასალით და გვიანბრინჯაოს ხანის ნამოსახლარის ნაშთებით. „ადგილ საყდრის ყანებში“ შესწავლილია ყორღანები, სადაც აღმოჩენილია როგორც ინჰუმაციური, ასევე კრემაციული, ინდივიდუალური და კოლექტიური სამარხები, სადაც დაფიქსირებულია და ნაპოვნია მრავალფეროვანი ბრინჯაოსა და თიხის ინვენტარი. „ადგილ კოშკებში“ გათხრილია ყორღანული სამარხი, რომელიც დათარიღებულია შუა ბრინჯაოდან გვიან ბრინჯაოზე გარდამავალი ხანით (კვირკველია, 2009: 34).

სოფელ მუსხის „ადგილ მაჭიხეთში“ გამოვლენილია ოთხკუთხა ნაგებობის ნაშთი, რომელიც დათარიღებულია შუა ბრინჯაოს ბოლო ხანებით. ამავე ადგილზე ნაპოვნია გვიანბრინჯაოს ხანის ცული. სკოლის ეზოსთან დაფიქსირებულია მტკვარ-არაქსის კულტურის დროინდელი ნამოსახლარის ნაშთი. მთა „ფულას“ წვერზე აკრეფილია მტკვარ-არაქსული კერამიკის ფრაგმენტები და ა.შ. (კვირკველია, 2009: 33).

2013-14 სასწავლო წელს არქეოლოგიური საველე პრაქტიკა დაიწყო 31 ივნისს და გაგრძელდა 9 ივლისამდე. არქეოლოგიურ საველე პრაქტიკაში მონაწილეობა მიიღეს არქეოლოგიით დაინტერესებულმა სტუდენტებმა, კერძოდ ისტორიის, არქეოლოგიის (მინორ)-პროგრამის მეორე კურსის სტუდენტებმა: გიგა გიგაშვილმა, გიორგი ქუჭიშვილმა, ვასილ გელაშვილმა, თეონა ვაჭარიძემ, თამარ გელაშვილმა, თამარ მაისურაძემ.

აგრეთვე, ისტორიის პირველი კურსის სტუდენტებმა, რომლებმაც მაინორ პროგრამით აირჩიეს არქეოლოგია, მონაწილეობა მიიღეს საველე პრაქტიკაში, ესენი არიან: ნათია ზაზაძე, დიმიტრი თაბუნიძე, ნატო ნოზაძე, ამირან არაბიძე, ვიქტორია მინასიან (ვიქტორიას არქეოლოგია არ აურჩევია, მხოლოდ დაინტერესებულია არქეოლოგიით).

საველე პრაქტიკის პირველ დღეს სტუდენტები გაეცნენ ძეგლს, მუზეუმის თანამშრომლებს, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის უნივერსიტეტის სტუდენტებს, მეღბურნის უნივერსიტეტის არქეოლოგებს და სტუდენტებს. პრაქტიკის მონაწილეებს ძეგლის შესახებ ვრცელი ისტორია გააცნო არქეოლოგმა კახა კახიანმა, დაათვალიერეს ძეგლი, რომელიც რამდენიმე უბნად იყო დაყოფილი: I უბანი – წინა წლებში დაწყებული მტკვარ-არაქსული კულტურის ტერასული ტიპის საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობები, ნაგებობების ცენტრალურ ნაწილში კერა იყო გამართული, რომლის ირგვლივ, ყველა

შემთხვევაში თიხის ჭურჭლის მრავალსახეობა იყო აღმოჩენილი. აქვე აღმოჩნდა ლითონის ჩამოსასხმელი ტიგელი და ქვის საბეჭდავი, რომელიც კახა კახიანის წინასწარი ვარაუდით ხუთიათასი წლის წინ მესოპოტამიდან, კერძოდ ქალაქ ურუქიდან უნდა იყოს შემოტანილი. II უბანი – ველის დასავლეთ ნაწილში წინა წლებში გათხრილი ნაგებობების გვერდით (ეს ნაგებობები წელს დაკონსერვებული დაგვხვდა, ანუ მიწით იყო დაფარული) აღმოჩნდა სათავსო, სადაც ხორბლის ხელსაფქვავე ქვების აღების შემდეგ დაფიქსირდა სამარხი, სადაც მიცვალებული მოხრილ მდგომარეობაში იყო დაკრძალული. III უბანი – „სატიკნე გორის“ თხემზე ითხრება გვიან ანტიკური – ადრე შუასაუკუნეების ციტადელი და ნაგებობები, რომელთა ქვეშ გვიანბრინჯაოს ხანის კულტურული ფენები დაფიქსირდა. IV უბანი – ნამოსახლარის ქვევით, 100-150 მეტრის დაშორებით, სოფელ ჭობარეთის მიმართულებით, არქეოლოგთა მეოთხე ჯგუფი მუშაობდა ყორღანზე, რომლის გათხრაც წინა წელს იყო დაწყებული, და ბოლოს, V უბანი, რომელიც ჩვენს პირველკურსელებს მიანდეს გასათხრელად. ამ უბანზე გაზსადენის გაყვანის დროს მიწა იყო ჩავარდნილი და ჩანდა ორი ერთმანეთის საპირისპიროდ არსებული გვირაბი.

კახა კახიანს ამასთან დაკავშირებით ორი ვარაუდი ჰქონდა: 1. შესაძლოა აქ ყოფილიყო დარანი ან 2. რადგან ეს გვირაბები იყო „სატიკნე გორის“ ძირში, სადაც შუასაუკუნეების ციტადელი იყო აღმართული, შესაძლოა წყაროსთან დამაკავშირებელი გვირაბი ყოფილიყო ციტადელის ქვემოთ.

საველე პრაქტიკის მეორე დღეს სტუდენტები ამ უბნებზე განაწილდნენ, ხოლო მეორე კურსის სტუდენტი გიორგი ქუქჩიშვილი მივამაგრეთ პალეობიოლოგს ნიკოლოზ ვანიშვილს, რომელიც ჭობარეთის და ზველის მიდამოებში დაზვერვით სამუშაოს ასრულებდა, ეძებდა განამარხებულ ცხოველთა ძვლებს.

V უბანზე რამდენიმე დღის სამუშაოს შესრულების შემდეგ დადგინდა გეოლოგიური ჭრილი, ე.წ. რღვევა, რამაც სტუდენტებში დიდი გულისწყვეტა გამოიწვია. მაგრამ მათ მონდომებას უკვალოდ მაინც არ ჩაუვლია, ისწავლეს თანდათანობით მიწის ფენების აღება, რაც დამწყები არქეოლოგისათვის საჭირო გამოცდილებაა. სხვა უბნებზე სტუდენტები არქეოლოგების მითითებით დაეუფლნენ პრეპარაციას, აზომვებს, სინჯების აღებას, ფიქსაციას და ა.შ.

ველზე სამუშაო საათების შემდეგ ზველის რაბათს გავეცანით, დავათვალიერეთ მისი მიდამოები და, რაც მთავარია, რაბათის ტერიტორიაზე აგერიფეთ მტკვარ-არაქსული კულტურის დროინდელი კერამიკის ფრაგმენტები, რომლებიც წვიმის შედეგად მიმოფანტული იყო რაბათის ტერიტორიაზე.

კვირა დღეს, როდესაც არქეოლოგები ისვენებდნენ, გადავწყვიტეთ ფარანის ტბის მიდამოების მონახულება და შაორის ციხეზე ასვლა. შაორის ციხის მისადგომებთან აგერიფეთ დიდი რაოდენობით მთიდან ჩამორეცხილი ობსიდინის ფრაგმენტები. ციხის ფიქსაცია ვერ მოხერხდა წვიმიანი ამინდის გამო.

ლიტერატურა:

კახიანი, 2012 – კ. კახიანი, ვ. სადრაძე, ა. ორჯონიკიძე, ლ. ჯიბლაძე, მ. ძნელაძე, ე. დლიღვაშვილი, ჭობარეთის ადრებრინჯაოს ხანის ნამოსახლარზე და სამაროვანზე 2009 წელს ჩატარებული არქეოლოგიური კვლევა-ძიება, „ძიებანი საქართველოს არქეოლოგიაში“, 20, თბ., 2012.

კვირკვია, 2009 – რ. კვირკვია, სამცხე-ჯავახეთის პრეისტორიული და კლასიკური ხანის არქეოლოგიური ძეგლების რუკა, იბერია-კოლხეთი, 5, თბ., 2009.

დამბაშიძე... 2004 – ოთ. დამბაშიძე, ირ. დამბაშიძე, რ. კვირკვია, დ. კვიციანიძე, მესხეთ-ჯავახეთის არქეოლოგიური ექსპედიცია 1989-1991 წწ. საველე არქეოლოგიური კვლევა-ძიება 1989-1992 წლებში, თბ., 2004.

ყვავაძე... 2011 – Квавадзе Э., Кахиани К., Битадзе Л., Палеоэкологические условия Самцхе-Джавахети в первой половине III тысячелетия до н. э. по палинологическим данным археологического материала – Международная научная конференция «Археология этнология фольклористика Кавказа », ТБ., 2011.

შინაარსი

ენათმეცნიერება

მერაბ ბერიძე

მაია ქუჭრიშვილი

სარ – ფუძის შესახებ ქართულში 5

ონომასტიკური ძიებანი

ლამზირა კობაიძე

კნინობითობის მაწარმოებელი სუფიქსები სოფ. ვალის
ბგარსახელმესა და მმტბგარმში 11

ლიტერატურათმცოდნეობითი პარადიგმები

დადი ბეთხოშვილი

სოფლის სამღურავი თეიმურაზ პირველის
შემოქმედებაში 18

სოფიკო გვარამაძე

ბამოცანები არჩილ მეფის მხატვრულ - სააზროვნო
სისტემაში და მათი საღვთისმეტყველო ბაზარება 33

ეკატერინე ვოგიაშვილი

სიკუთის კონცეპტი მოსე ხონელის
„ამირანდარეჯანიანში“ 48

ნესტან სულავა

„წმ. ანტონ მარტყოფელის ცხოვრება“, როგორც
საიტორიო და ლიტერატურული თხზულება 55

ნესტან სულავა

ზეცათა მოქალაქობის ზოგადი ასექტები
ჰაბიტობრაფიასა და ჰიმნობრაფიაში 74

მარეხ ტატალაშვილი

ვრედერიკ ბებეღერი – მოღური მწერალი 82

გრიგერ ფარულავა

ქართული ენა, ლიტერატურა და სარწმუნოება,

მიწა-წყალი და ქართული

..... 91

ისტორია: ფაქტი, მოვლენა, კომენტარი

ურა ბლუაშვილი

2008 წლის აგვისტოს ომის წინაპირობები 128

რომან გოგელაური

ქუჩა-კანარჯის ზავის პოლიტიკური მნიშვნელობა 154

ეთნოლოგია

მედია ბურღული

ქსნის ხეობის მოსახლეობის ეთნიკური შემადგენლობა
XVIII საუკუნიდან დღემდე 159

თინა იველაშვილი

სოფელ საროში ბავრცელეშული სამკურნალო
მცენარეები 168

არქეოლოგია

ზიზი თორთლაძე

ქვემო ბოსტიბეს სამაროვნის გვიანანტიკური ხანის
ბეჭდები 182

ფილოსოფია, კულტუროლოგია

მამუკა ბერიაშვილი

ალიარება და პასუხისმგებლობა ბერძანულ
იდეალიზმში 194

მამუკა ბერიაშვილი

ადამიანის უფლებების ქმედითუნარიანობა
და ღირებულება 203

ეთერ მელქაძე

გლობალიზაცია და კულტურათა შერევის
პრობლემემატიკა 210

განათლება, პედაგოგია

მარეს ნათენაძე

ბაკვეთილის სტრუქტურისადმი ახლებური მიდგომა და
მოსწავლეებში მაღალი სააზროვნო უნარების
ბანვითარება 218

მარეს ნათენაძე

აღრეულ ასაკში ბანვითარებული კითხვისა და
მათემატიკური უნარები, რობორც სწავლის ძლიერ
ფაქტორები 225

ირმა ქურდაძე

მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლების
ზობიერთი ასექტი 231

როლანდ ქურდაძე

საბანთაშორის კავშირის ბამოქმება მათემატიკის
სწავლების პროცესში 235

გულნარა ჯანოვა

მულტიკულტურული ბანათლების შესახებ 240

ინფორმაციული ტექნოლოგიები

ლელა წითაშვილი

კომპიუტერის მავნე ზემოქმედება ალამიანის
წანმრთელობაზე 244

დიალექტური მასალა

მერაბ ბერიძე

ბორბასლანი 254

სტუდენტთა საველე პრაქტიკის ანგარიშები

მედეა ბურდული

საველე ეთნოგრაფიული პრაქტიკის ანგარიში 263

თამარ მათიაშვილი

2013-14 სასწავლო წლის საველე
არქეოლოგიური პრაქტიკის ანგარიში 277

CONTENT

Linguistics

Merab Beridze

Maia Kukchishvili

ABOUT THE KHAR- ROOT IN GEORGIAN 10

Onomastical Researches

Lamzira Kobaidze

DIMINUTIVE SUFFIXES IN THE NAMES AND NICKNAMES
OF THE VILLAGE VALE 17

Literary Paradigms

Dali Betkhoshvili

“SOFLIS SAMDURAVI” WITH TEIMURAZ THE FIRST 32

<i>Sophiko Gvaramadze</i>	
PUZZLES IN KING ARCHIL'S ARTISTIC – THINKING SYSTEM AND THEIR THEOLOGICAL UNDERSTANDING	47
<i>Ekaterine Gogiashvili</i>	
THE CONCEPT OF KINDNESS IN ‘AMIRANDAREJANIANI’ BY MOSE KHONE	54
<i>Nestan Sulava</i>	
“THE LIFE OF ST. ANTON MARTKOPELI” AS A HISTORICAL AND LITERARY COMPOSITION	73
<i>Nestan Sulava</i>	
GENERAL ASPECTS OF HEAVEN CITIZENSHIP IN HAGIOGRAPHY AND HYMNOGRAPHY	81
<i>Marekh Tatalashvili</i>	
FREDERIC BEGBEDER- MODERN WRITER	90
<i>Griver Parulava</i>	
GEORGIAN LANGUAGE, LITERATURE AND FAITH, NATIVE LAND AND THE GEORGIANS	127
<i>Ucha Bluashvili</i>	
PRECONDITIONS OF AUGUST WAR 2008	152
<i>Roman Gogolauri</i>	
POLITICAL IMPORTANCE OF KUCHUK–KAINARJI TREATY ..	158
<i>Ethnology</i>	
<i>Medea Burduli</i>	
ETHNICAL COMPOSITION OF POPULATION IN KSANI FROM XVIIIIC. TILL TODAY	167
<i>Tina Ivelashvili</i>	
MEDICINAL PLANT SPREAD IN THE VILLAGE SARO	181

Archeology	
Zizzi Trorladze	
RINGS OF LATE ANCIENT KVEMO GOSTIBE BURIALS	193
Philosophy , Cultural Science	
Mamuka Beriashvili	
RECOGNITION AND RESPONSIBILITY IN GERMAN	
IDEALISM	202
Mamuka Beriashvili	
HUMAN RIGHTS EFFECTIVENESS AND VALUE	209
Eter Melkadze	
PROBLEMS OF GLOBALIZATION AND MIXING	
OF CULTURES	217
Education, Pedagogics	
Marekh Natenadze	
NEW APPROACH TO THE LESSON STRUCTURE	
AND DEVELOPMENT HIGH THINKING SKILLS	
IN STUDENTS	224
Marekh Natenadze	
READING AND MATHEMATICAL SKILLS DEVELOPED	
AT AN EARLY AGE, AS POWERFUL LEARNING FACTORS ...	230
Irma Kurdadze	
SOME ASPECTS OF STUDENT ORIENTED TEACHING	234
Roland Kurdadze	
MATHEMATICS IS USED IN NATURAL SCIENCES TO	
COGNATE CURRENT PROCESSES	239
Gulnara Janova	
ABOUT MULTICULTURAL EDUCATION	243
Informational Technologies	
Lela Tshitashvili	
COMPUTER'S ADVERSE EFFECTS ON HUMAN BEINGS	253
Dialectical material	
Merab Beridze	
GORGASLAN (tale)	254

Students' Field Practice Account

Medea Burduli

FIELD ETHNOLOGICAL PRACTICE ACCOUNT 263

Tamar Matiashvili

2013-2014 FIELD ARCHEOLOGICAL PRACTICE ACCOUNT 277

*საგამომცემლო ჯგუფი: ღარისა გურგენიძე
ლია ზედგინიძე*

გამომცემლობა

„ახალციხის უნივერსიტეტი“

ქ. ახალციხე, რუსთაველის ქ. №106,

ტელ.: 0(365)22-19-90, 591-41-12-78

ელ. ფოსტა: contact@sjuni.edu.ge